

ШЫЖ

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
үнүп эгелээн

№ 87-90
(17224-227)

2006 чылдың
ИЮЛЬ 22,
суббота

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — .00.
Садар өртээ 16 рубль.

ТУСКАЙ ҮНДҮРҮЛГЕ

*Тыва Республикада муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи
органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында
(холушкак болгаш дең-дески соңгулда системалары)*

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Хоойлужудулга палатазы 2006 чылдың июнь 21-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2006 чылдың июль 7-де чүүлдүг деп көргөн

1 эге. НИИТИ ЧҮҮЛДЕР

1 чүүл. Хоойлунуң эрге-хоойлу таарыштырылганының чүүлү

1. Бо Хоойлу чурттакчы чоннуң дорт соңгуп алыры муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларын чарлаарының, белеткээриниң болгаш эрттирериниң чурумун таарыштырып, холушкак азы дең-дески соңгулда системаларын ажыглаанда Россия Федерациязының хамаатыларынга муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарын соңгуур болгаш олче соңгудар конститусчу эргезин боттандыраарының немелде магадылалдарын доктаадып турар.

2. Бо Хоойлуда ажыглаттынып турар билишкннерни болгаш терминнерни 2002 чылдың июнь 12-де №67-ФЗ «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда (мооң ыңай - «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлу) база 2003 чылдың октябрь 6-да №131-ФЗ «Россия Федерациязында тус чер бот-башкарылганын организастаарының ниити принциптериниң дугайында» Федералдыг хоойлу) ужутканы олчаан ажыглап турар.

2 чүүл. Муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларын чарлаарының, белеткээриниң болгаш эрттирериниң эрге-хоойлу үндезини

1. Муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларын чарлаарының, белеткээриниң болгаш эрттирериниң эрге-хоойлу үндезиниң Россия Федерациязының Конституциязы, бүгү-делегей эрге-хоойлузунуң ниити хүлээп көрдүнгөн принциптери болгаш нормалары, Россия Федерациязының бүгү-делегей керээлери, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлу, «Россия Федерациязында тус чер бот-башкарылганын организастаарының ниити принциптериниң дугайында» Федералдыг хоойлу, еске-даа федералдыг хоойлулар, Тыва Республиканың Конституциязы, бо Хоойлу, Тыва Республиканың еске-даа хоойлулары тургузуп турар.

2. Соңгулда кампаниязының үезинде муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларын чарлаарының, белеткээриниң болгаш эрттирериниң чурумун тодараткан чүүлдерлиг Тыва Республиканың хоойлузун, а ол ышкаш муниципалдыг тургузугнуң уставын хүлээп алган таварылгада, чок-ла болза айыттырган үеде Тыва Республиканың хоойлузунче муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларын белеткээриниң болгаш эрттирериниң чуруму-биле холбашкан өскерилгелерни, бо Хоойлуга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле таарыштырар муниципалдыг тургузугнуң уставынче хамаарышкан соңгулдаларны белеткээриниң болгаш эрттирериниң айтырылгалары-биле холбашкан өскерилгелерни кириген таварылгада, айыттырган нормативтиг эрге-хоойлу актыларын, хамаарышкан нормативтиг эрге-хоойлу актыларынга өскерилгелерни оларның күштүг болуп киргениниң соонда чарлаан соңгулдаларга ажыглаар.

3 чүүл. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын өйлеп-өйлөп ыявлы эрттирери

Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын муниципалдыг тургузугнуң хамаарышкан чыыжының төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазының сагылдазын хандырып турар хуусааларда эрттирер, «Россия Федерациязында тус чер

бот-башкарылганын организастаарының ниити принциптериниң дугайында» Федералдыг хоойлунуң 4 кезээниң 1 пунктузунда, 35 чүүлүнүң 5 кезээнде доктаадып тургустунган чурум-биле муниципалдыг районнуң (кожууннуң) төлээлекчи органын хевирлеп тургузарынче шилчээн таварылгадан аңгыда, ыявлы болгаш өйлеп-өйлөп болур. Муниципалдыг районнуң (кожууннуң) төлээлекчи органының соңгулдаларын ону чурттакчылыг черлерниң баштыңнарының санындан база чурттакчылыг черлерниң төлээлекчи органнарының бодунуң составындан соңгуп алган депутаттарның санындан хевирлеп тургузары-биле солуурун муниципалдыг районнуң муниципалдыг соңгулдаларда соңгуктан төлээлекчи органының ажылдап эгелээн хүнүнден ийи чылдан эрте эвесте чоруткан туруп болур. Ынчаарда, чурттакчылыг черлерден төлээледир үстүнде айыттырган арга-биле хевирлеп тургустунган муниципалдыг районнуң төлээлекчи органы бодунуң ажылын муниципалдыг районнуң муниципалдыг соңгулдаларда соңгуктан төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазы доостур хүнден эрте эвесте эгелеп болур.

4 чүүл. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазы болгаш составының саны, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгудар хуусаазы

1. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазын бо чүүлдүң 2-6 пункттарының дүрүмнеринге дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле доктаадыр болгаш ийи чылдан эвээш эвес база беш чылдан хөй эвес болур. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазын ооң баштайгы хуралын эрттирген хүнден санаар. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгуктан хуусаазы муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазына дең болур болгаш ону бүрүн составтыг муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы соңгаан хүнден санаар. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутатының, ооң иштинде катап азы немелде соңгулдаларда соңгуктан депутаттың бүрүн эргелери ооң соңгуктаны хүнден эгелээш, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының чаа чыыжының ажылдап эгелээн хүнүнде соксаар.

2. Бо чүүлдүң 3, 4 болгаш 5 пункттарында айыттырган таварылгалардан аңгыда, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгуктан хуусаазының доостур хүнү болза, чылдың март айының ийги улуг-хүнү болур, ынчан айыттырган муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының муниципалдыг тургузугнуң уставында доктааттырган бүрүн эргелериниң хуусаазы төнер.

3. Бир эвес бо Хоойлунуң күштүг болуп киргениниң соонда муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 81 чүүлүнге дүүштүр марттың ийги улуг-хүнүнден өске хүнде эрттирип турар болза, бо чүүлдүң 4 болгаш 5 пункттарында айыттырган таварылгалардан аңгыда, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгуктан хуусаазының доостур хүнү муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелери доостур чылдың октябрь айының ийги улуг-хүнү болур дээрзин муниципалдыг тургузугнуң уставында көргөн туруп болур.

4. Бир эвес бо Хоойлунуң күштүг болуп киргениниң соонда муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 81 чүүлүнге дүүштүр марттың ийги улуг-хүнүнден өске хүнде эрттирип турар, а муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазы Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының ээлчеглиг

чыыжының депутаттарының соңгулдаларын эрттирер чылда төнер болза, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгуктан хуусаазының доостур хүнү айыттырган соңгулдаларга бадылаашкын хүнү болур дээрзин муниципалдыг тургузугнуң уставында көргөн туруп болур.

5. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелери доостур чылдың март айының ийги улуг-хүнү азы октябрь айының ийги улуг-хүнү ажылдавас байырлал хүнү-биле азы ажылдавас байырлал хүнүнүн бүдүүзүндө хүн-биле азы ажылдавас байырлал хүнүнүн соонда хүн-биле капсырлажы берзе, чок-ла болза марттың ийги улуг-хүнүн азы октябрының ийги улуг-хүнүн доктааткан чурум езугаар ажылдаар хүн кылдыр чарлаан болза, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгуктан хуусаазының доостур хүнү тус-тузунда марттың бирги улуг-хүнү, октябрының бирги улуг-хүнү болур.

6. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазын база муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгудар хуусаазын муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле доктаатканда, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бадылаашкын хүнү өске соңгулдаларга, хуусаа бетиниң, катап азы немелде соңгулдаларның эрттирилгези-биле холбаштыр тысып берген бюллетеньнерден аңгыда, соңгукчу дөртөн хөй бюллетень-биле хары угда соңгуур шенектиг болур өске соңгулдаларга, бадылаашкын хүнү-биле капсырлашкан туруп болбас.

7. Бо чүүлдүң 6 пунктузунда доктааткан хоруушкунну хажыткан таварылгада, муниципалдыг тургузугнуң ындыг төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазы төнер чыл болза, муниципалдыг тургузугнуң уставында доктааткан муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазы төнер чылдың мурнунда чыл болур.

8. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын, бо Хоойлу күштүг болуп кирбээнде, марттың ийги улуг-хүнүнден өске хүнде чаарлаан болза база муниципалдыг тургузугнуң уставында дараазында соңгулдаларны мартта эрттирери көрдүмүз болза, муниципалдыг тургузугнуң ындыг төлээлекчи органының бүрүн эргелери ооң соңгуктан хуусаазы төнер чылдың соонда дараазында чылдың март айының ийги улуг-хүнүндө чарлаттырган соңгулдаларга муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелиг составтыг чаа чыыжы соңгуктан соонда доостур.

9. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга, бо чүүлдүң 8 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазын узадып болур таварылгалардан аңгыда, муниципалдыг тургузугнуң уставында ажылдап турар төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазын өскерттип (узадып азы кызырып) болбас. Өске таварылгаларда муниципалдыг тургузугнуң уставы-биле доктааткан муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгуктан хуусаазын база (азы) муниципалдыг тургузугнуң айыттырган төлээлекчи органының депутаттарының бүрүн эргелериниң хуусаазын өскерттириниң (узадырының азы кызырының) дугайында норманы ындыг норманы күштүг болуп киргениниң соонда чарлаттырган соңгулдаларга соңгуктан муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органыга болгаш муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарына чүгле ажыглаан туруп болур.

10. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң ажылдап турар төлээлекчи органының бүрүн эргелериниң хуусаазы онза азы чаа-дайын байдалының үезинде төнүп турар чүве болза, айыттырган орган бодунуң бүрүн эргелерин онза азы чаа-дайын байдалының хөделишкннери соксагыже база муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының чаа составы соңгуктуже чедир күчүндө.

11. Бо Хоойлунуң 9 чүүлүнүн 9 пунктузунда доктааткан

таварылгалардан аңгыда, муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттар составының санын «Россия Федерациясында тус чер бот-башкарылгасын организаастаарының ниити принциптериниң дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр муниципалдыг тургузугнун уставы-биле тодарадыр.

5 чүүл. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын белеткээриниң база эрттирериниң принциптери

1. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын белеткеп база эрттирерип турда, хостуг, езулуг, чөптүг соңгулдаларның принциптерин сагыыр.

2. Россия Федерациязының хамаатылары муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына чажыт бадылаашкын-биле бүгү-ниитиниң дең болгаш дорт соңгулда эргезинге үндезилеп киржир.

3. Россия Федерациязының бүгү-делегей дугуржулга-керээрлеринге үндезилеп, муниципалдыг тургузугнун девискээринде доктаамал чурттап турар хамаарышкан кадагааты күрүнелериниң хамаатылары муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органын соңгуур, а ол ышкаш ынаар соңгуудар, муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынче соңгулдаларда Россия Федерациязының хамаатылары-биле бир денге өске-даа соңгулда хөделишкннеринге киржир эргелиг.

4. Бо чүүлдүн 3 пунктузунда айыттыган таварылгадан аңгыда, кадагааты хамаатылар, а ол ышкаш хамааты эрге-байдалы чок кижилер, бүгү-делегей организациялары болгаш бүгү-делегейниң хөй-ниити шимчээшкннери муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын белеткээринге база эрттиреринге, кандидаттарны, кандидаттар даңзызын депшидеринге, бүрүткеткээринге, соңгуурунга шаптараазын болуп турар ажил-чорудулганы боттандыраар эргези чок.

5. Россия Федерациязының хамаатызының муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына киржилгези хостуг болгаш эки тураны болур. Кым-даа Россия Федерациязының хамаатызын муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына киржирин албадаар, чок болза ооң тура-соруун хостуг илередиринге шаптыктаар эргези чок.

6. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын бо Хоойлу-биле көрдүнгөн соңгулда комиссиялары организаастаар болгаш эрттирер. Бодунун бүрүн эргелериниң иштинге соңгулда комиссиялары бот-тускайлаң болгаш кымдан-даа хамаарышпас болур. Комиссияларның ажил-чорудулугазына Россия Федерациязының субъектизириниң күрүне эрге-чагырга органнарының, тус чер бот-башкарылга органнарының, организацияларның, албан-дужаалдыг кижилериниң, өске-даа хамаатыларның талазындан холгаарлаашкынны болдурбас.

7. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының белеткелин болгаш эрттирилгезин ажы-биле болгаш ажык-чарлы-биле боттандыраар. Соңгулда комиссияларының, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының, тус чер бот-башкарылга органнарының муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының белеткели болгаш эрттирилгези-биле холбашкан шийтирлерин муниципалдыг тургузугнун өйлөп-өйлөп үнер парламалга үндүрүлгелеринге, чок-ла болза соңгукчуларның кичээгейинге өске арга-биле дыңнадып чедирер.

8. Федералдыг хоойлулар-биле, бо Хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар соңгулда каттыжышкыннары соңгулдаларга дең үндезиниң киржир.

6 чүүл. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турда ажыглаттынып болур соңгулда системалары

1. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын дараазында соңгулда системаларының кайы-бирээзин ажыглап эрттирер:

- 1) хааглыг кандидаттар даңзылыг холушкак соңгулда системазы;
- 2) ажык кандидаттар даңзылыг холушкак соңгулда системазы, аңаа кандидаттар даңзызының иштинге мандаттарны кандидаттарның рейтингин ажыглап хуваар;
- 3) ажык кандидаттар даңзылыг холушкак соңгулда системазы, аңаа кандидаттар даңзызының иштинге мандаттарны кандидаттар даңзызының соңгулда түңнерин ажыглап хуваар;
- 4) хааглыг кандидаттар даңзылыг дең-дески соңгулда системазы;
- 5) ажык кандидаттар даңзылыг дең-дески соңгулда системазы, аңаа кандидаттар даңзызының иштинге мандаттарны кандидаттарның рейтингин ажыглап хуваар;
- 6) ажык кандидаттар даңзылыг дең-дески соңгулда системазы, аңаа кандидаттар даңзызының иштинге мандаттарны кандидаттар даңзызының соңгулда түңнерин ажыглап хуваар.

2. Бо чүүлдүн 3 пунктузунда база бо Хоойлунун 9 чүүлүнүн 9 пунктузунда көрдүнгөн таварылгалардан аңгыда, соңгулда системазының ажыглаттынар хевирин хамаарышкан муниципалдыг тургузугнун уставы-биле доктаадыр. Бир эвес муниципалдыг тургузугнун уставы-биле муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларында ажыглаар соңгулда системазының хевирин доктаадып тургуспаан болза, ынчан мажоритарлыг соңгулда системазын ажыглаар.

3. Көдээ чурттакчылыг черлерниң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турда хөй нуруузунун мажоритарлыг соңгулда системазы ажыглаттынар.

4. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын хөй нуруузунун мажоритарлыг соңгулда системазы-биле эрттирериниң чурумун

Тыва Республиканың хамаарышкан хоойлузу-биле доктаадыр.

7 чүүл. Хамаатыларның соңгулда эргелери

1. Россия Федерациязының хамаатызы эр-кыс хиндинден, язы-сөөгүнден, омак-сөөгүнден, дыл-домаандан, ук-ызыгуурдан, эт-хөреңги болгаш албан-дужаал байдалындан, чурттап турар черинден, шажын-чүдүлгеге хамаарылгасындан, үзел-туружундан, хөй-ниити каттыжышкыннарына хамаарылгалындан, а ол ышкаш өске-даа байдалдардан хамаарылга чокка муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынче соңгулдаларга киржир, ындыг органын соңгуур, ынаар соңгуудар эргелиг.

2. Соңгулда хүнүнде 18 хар назы четкен болгаш чурттап турар чери соңгулда округунун иштинде турар Россия Федерациязының хамаатызы муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарын соңгуур, бо Хоойлуда көрдүнгөн болгаш хоойлуну сагаан аргалар-биле эрттирип турар өске-даа соңгулда хөделишкннеринге киржир эргелиг.

3. Россия Федерациязының 18 хардан аныяк эвес назылыг хамаатызы муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутатына соңгуктан туруп болур.

4. Федералдыг хоойлуларга дүүштүр Россия Федерациязының хамаатызына хамаарыштыр судтун ооң муниципалдыг албан-дужаал ээлээр эргезин тодаргай хуусааның дургузунда казан шийткели хоойлу езугаар күштүг болуп киргенде, бир эвес муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынче соңгулдаларга бадылаашкын айыттыган хуусаа төмнээнде болур болза, ол хамаатыны кандидат кылдыр бүрүткээп туруп болбас.

5. Судтун бот-башкарнып шыдавас деп санааны азы судтун шийтири-биле хосталгазын кызыыр черлерде турар Россия Федерациязының хамаатылары муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органын соңгуур болгаш ынаар соңгуудар эргези чок.

6. Россия Федерациязының хамаатызы муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынче соңгулдаларга дең үндезинер-биле киржир.

7. Россия Федерациязының хамаатызы муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынче соңгулдаларга кандидат дээш, кандидаттар даңзызы дээш азы бүгү кандидаттарга удур, кандидаттарның бүгү даңзыларына удур шуут дорт бадылаар.

8. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынче соңгулдаларга бадылаашкын чажыт болур, хамаатының үзел-бодалын илередиринге кандыг-бир контролюду тургузарын болдурбас.

9. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутатының эрге-байдалы-биле холбашкан кызыгаарлаашкыннары федералдыг хоойлулар-биле доктаадыр.

8 чүүл. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына соңгулда каттыжышкынның киржилгези

1. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына киржир соңгулда каттыжышкыны болза:

- 1) федералдыг хоойлуларга дүүштүр соңгулдаларга киржир эргелиг политиктиг партия, чок-ла болза ооң регионалдыг азы тус черде салбыры азы бир эвес политиктиг партияның уставында көрдүнгөн болза, өске-даа структурлуг салбыры;
- 2) уставында соңгулдаларга киржири көрдүнгөн хөй-ниити организациязы азы хөй-ниити шимчээшкнни хевирлг тургустунган болгаш федералдыг хоойлуга, Тыва Республиканың Хоойлузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының эрттирип турар соңгулдаларының деңгелинге дүгжүп турар деңгелге, азы оон бедик деңгелге бүрүткеткен хөй-ниити каттыжышкыны. Бо таварылгада айыттыган соңгулда каттыжышкыны, чок-ла болза ооң уставынче кириктинген соңгулдаларга киржилге көрдүнүп турар өскерилгелер болгаш немелделер бадылаашкын хүнүнге чедир бир чылдан орай эвсте, а муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксатканы-биле холбаштыр муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынче соңгулдаларны чарлаан таварылгада - бадылаашкын хүнүнге чедир алды айдан орай эвсте бүрүткеткен турар ужурлуг. Айыттыган хуусаалар хөй-ниити каттыжышкынының уставынче кириктинип турар өске өскерилгелерге болгаш немелделерге калбарып таравас.

2. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр хөй-ниити каттыжышкыннары болгаш политиктиг партияларны бүрүткээр адырга хүлээлгелер боттандыраарына төлээлеткен күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органының хамаарышкан девискээр органы политиктиг партияларның, оларның регионалдыг салбырларының болгаш өске-даа структурлуг салбырларының даңзыларын, «Политиктиг партиялар дугайында» Федералдыг хоойлуга, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына соңгулда каттыжышкыннары кылдыр киржир эргелиг өске-даа хөй-ниити каттыжышкыннары, оларның регионалдыг салбырларының болгаш өске-даа структурлуг салбырларының даңзызын соңгулдаларны чарлаарының дугайында шийтири албан езузу-биле парлаан хүнде байдал-биле тургузар болгаш соңгулдаларны чарлаарының дугайында шийтири албан езузу-биле парлаан хүнден үш хонуктан орай эвсте айыттыган даңзыны муниципалдыг тургузугнун девискээринге таралдыры-биле бүрүткеткен муниципалдыг тургузугнун чаңгыстан эвээш эвес өйлөп-өйлөп үнер парламалга үндүрүлгезинге парлаар, «Интернет» четкизинче кириер, а ол ышкаш ол-ла хуусаада айыттыган даңзыны муниципалдыг тургузугнун соңгулда

комиссиязынче чорудар.

2 эге. СОҢГУЛДАЛАРНЫ ЧАРЛААРЫ. ХУУСААЛАРНЫ САНААРЫНЫҢ ЧУРУМУ

9 чүүл. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын чарлаары

1. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органы чарлаар.

2. Бо чүүлдүн 3 пунктузунда көрдүнгөн таварылгадан аңгыда, муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бадылаашкын хүнү болза, бо Хоойлунун 4 чүүлүнге дүүштүр муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының эрги чыыжының соңгуктан хуусаазының доостур хүнү болур.

3. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксаткан таварылгада, муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының хуусаа бетинде соңгулдаларын ындыг бүрүн эргелерни хуусаа бетинде соксаткан хүнден алды айдан орай эвсте эрттирген турар ужурлуг. Ынчаарда муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бадылаашкынны чүгле улуг-хүнде эрттирер кылдыр чарлаар. Бадылаашкынны ажыл хүнү эвес байырлал хүнүнде, байырлал мурнунда хүнде болгаш ажыл хүнү эвес байырлал хүнүнүн дараазында хүнде, а ол ышкаш доктааткан чурум-биле ажыл хүнү деп чарлаан улуг-хүнде эрттирерин чөлшээривес.

4. Чаа тургустунган (эде тургустунган) муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының бирги чыыжының депутаттарының соңгулдаларын Тыва Республиканың хоойлузунга дүүштүр төлээлеткен орган азы албан-дужаалдыг кижжи марттың ийиги улуг-хүнде кылдыр чарлаар. Бир эвес соңгулдаларны эрттирери кылдыр чарлааны марттың ийиги улуг-хүнде кылдыр чарлаар. Бир эвес соңгулдаларны эрттирери кылдыр чарлааны марттың ийиги улуг-хүнде кылдыр чарлаар. Бир эвес соңгулдаларны эрттирери кылдыр чарлааны марттың ийиги улуг-хүнде кылдыр чарлаар. Бир эвес соңгулдаларны эрттирери кылдыр чарлааны марттың ийиги улуг-хүнде кылдыр чарлаар. Бир эвес соңгулдаларны эрттирери кылдыр чарлааны марттың ийиги улуг-хүнде кылдыр чарлаар.

5. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын чарлаарының дугайында шийтири бадылаашкын хүнүнге чедир 90 хонуктан эрте эвсте база 80 хонуктан орай эвсте хүлээп алган турар ужурлуг. Соңгулдаларны эрттирер дугайында айыттыган шийтири ону хүлээп алган хүнден беш хонуктан орай эвсте массалыг информация чепсектеринге албан езузу-биле парлаан турар ужурлуг. Хуусаа бетиниң соңгулдаларын эрттирип турда, бо пунктуда айыттыган хуусааны, а ол ышкаш бо Хоойлуда көрдүнгөн өске-даа соңгулда хөделишкннерин боттандыраар хуусааларны кызырган, ынчалза-даа үштүн биринден хөй эвес, туруп болур.

6. Бир эвес муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органы бо чүүлдүн 5 пунктузунда доктааткан хуусаада соңгулдаларны чарлаас болза, а ол ышкаш бир эвес муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органы чок болур болза азы ол бүрүн эргелер чок составтыг болур болза, муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязының бүрүн эргелерин девискээр соңгулда комиссиязына онааган таварылгада - девискээр соңгулда комиссиязы) бадылаашкын хүнүнге чедир 70 хонуктан орай эвсте чарлаар. Соңгулдаларны чарлаарының дугайында соңгулда комиссиязының шийтирин соңгулдаларны чарлаарының дугайында шийтири албан езузу-биле парлаар хуусааның төнгени хүнден чеди хонуктан орайтап парламент чарлаар.

7. Бир эвес төлээлеткен орган азы албан-дужаалдыг кижжи чаа тургустунган (эде тургустунган) муниципалдыг тургузугнун кызыгаарын доктаадып турар Тыва Республиканың хоойлузу күштүг болуп киргенде ол муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының бирги чыыжының депутаттарының соңгулдаларын бо чүүлдүн 5 пунктузунда дүрүмнерни барымдаалап, марттың чоокку улуг-хүнде чарлаас болза, айыттыган соңгулдаларны Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы чарлаар. Бо таварылгада соңгулдаларны чарлаарының дугайында Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының шийтири бадылаашкын хүнүнге чедир 70 хонуктан орай эвсте хүлээп алдынган турар ужурлуг. Ол шийтири ону хүлээп алган хүнден беш хонуктан орай эвсте парлаар.

8. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр бир эвес бо чүүлдүн 6 азы 7 пунктузу-биле көрдүнгөн соңгулда комиссиязы ол дүрүмнерни доктаатканы хуусаада муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын чарлаас болза, чок-ла болза ындыг соңгулда комиссиязы чок болур болгаш бо Хоойлуда көрдүнгөн чурум езугаар ону хевирлеп тургузар аргазы чок болур болза, соңгукчуларның, соңгулда каттыжышкыннарының, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының, тус чер бот-башкарылга органнарының, прокурорнун билдиришкннери-биле ниити юрисдикцияның хамаарышкан суду хуусааны тодарадып болур, ол хуусаадан орай эвсте бо чүүлдүн 1 пунктузунга азы 4 пунктузунга дүүштүр төлээлеткен орган, а ол чок болган таварылгада азы ол бүрүн эргелиг эвес составтыг болганда - бо чүүлдүн 6 азы 7 пунктузунда тус-тузунда көрдүнгөн соңгулда комиссиязы соңгулдаларны чарлаар ужурлуг. Бо таварылгада суд ол ышкаш Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязыга судтун шийтири күштүг болуп кирген хүнден он хонук хуусааның дургузунда бо Хоойлунун 19 болгаш 20 чүүлдеринде доктааткан соңгулда комиссиязының составына негелделерни сагып тургаш, 15 кежигүнден хөй эвес составтыг соңгулда комиссиязын

дүүштүр муниципалдыг тургузулганын девискээрлеринде болгаш ынаар кирип турар хоорай база (азы) көдээ чурттакчылыг черлерде бүртүктөкөн соңгукчуларнын санынын дугайында сан-медээге үндөзилеп, соңгукчада участокарын тургузар.

2. Соңгукчада участокарын муниципалдыг тургузугну баштыгы, чок-ла болза бо чүүлдүн 5 пунктузунда айыттыган кижилер муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы-биле (девискээр соңгукчада комиссиязы-биле) дугуржуп чөпшээржи турса тургузар. Бо чүүлдүн 4 пунктузунда көрдүнгөн таварылгаларда, соңгукчада участокарын муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы (девискээр соңгукчада комиссиязы) тургузар. Чаа тургустунган (эде тургустунган) муниципалдыг тургузулгара соңгукчада участокарын Тыва Республиканын Чазаанын Даргазы азы Тыва Республиканын Чазак Даргазынын төлээлеткен албан-дужаалдыг кижизи тургузар. Соңгукчада участокарын бадылаашкын хүнүнге чедир 45 хонуктан орай эвесте, тус чернин болгаш өске-даа байдалдарны өөренип көрүп, соңгукчуларга эң таарымчалыг байдалдарны тургузарынын эргежок чугулазын барымдаалап тургаш, тургузар.

3. Соңгукчада участокарын дараазында негелделерни сагып тургаш тургузар:

соңгукчада участогу бүрүзүнүн девискээринге 3000-дан хөй эвес соңгукчу бүртүктөкөн турар ужурлуг;

соңгукчада участокарынын кызыгаарлары соңгукчада округтарынын кызыгаарларын таварып эртпес ужурлуг.

4. Соңгукчуларнын түр када турар черлеринге (эмнелгелерге, санаторийлерге, дыштанылга бажынар-рынга, каразыттырып база буруудаттырып турар кижилерни тудар хоругдал черлеринге болгаш түр үеде турар өске-даа черлерге), чедери берге болгаш ырак-узак черлерге соңгукчада участокарын бо чүүлдүн 2 пунктузу-биле доктааткан хуусаада, а ховар таварылгада - муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы-биле (девискээр соңгукчада комиссиязы-биле) дугуржуп чөпшээржилге езугаар - бадылаашкын хүнүнге чедир үш хонуктан орай эвесте тургузар. Ындыг участокар соңгукчада округтарыныч оларнын турар черинин аайы-биле кириер. Чедери берге болгаш ырак-узак черлерге соңгукчада участокарын муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы (девискээр соңгукчада комиссиязы) чедери берге болгаш ырак-узак черлерде турар объектилеринин удуртукчулары-биле чөпшээржилге дугуржуп езугаар тургузуп болур.

5. Шериг албанныглар нити соңгукчада участокарында бадылаар. Чурттакчылык пунктулардан оозалааш, ырак-узак черлерде турар шериг кезектеринин девискээрлеринге соңгукчада участокарын тургускан туруп болур.

Бо таварылгаларда соңгукчада участокарын бо чүүлдүн 2 пунктузунда доктааткан хуусаада, а ховар таварылгаларда - бадылаашкын хүнүнге чедир беш хонуктан орай эвесте муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязынын (девискээр соңгукчада комиссиязынын) шитпири-биле шериг кезектеринин командирлери тургузар.

6. Соңгукчада участокарынын даңзыларын, оларнын дугаарларын болгаш кызыгаарларын (бир эвес соңгукчада участогу бодунче чурттакчылыг чернин, чурттакчылыг пунктуун девискээринин кезик-чамдыын хаара тудуп турар болза), чок-ла болза чурттакчылыг черлерин, чурттакчылыг пунктуларнын даңзызын (бир эвес соңгукчада участогу элзэн каш чурттакчылыг черлерин, чурттакчылыг пунктуларнын девискээрлерин тургускан болза), участогу соңгукчада комиссияларынын турар черлерин, бадылаашкын болур бажың-балгаттарнын турар черлерин болгаш участогу соңгукчада комиссияларынын телефоннар-нын дугаарларын муниципалдыг тургузугну баштыгы бадылаашкын хүнүнге чедир 40 хонуктан орай эвесте парладыр. Бо чүүлдүн 2 пунктузу-биле доктааткан хуусаадан орай эвесте тургустунган соңгукчада участокарынын дугайында информацияны муниципалдыг тургузугну баштыгы оларнын тургусканынын соонда үш хонуктан орай эвесте парладыр ужурлуг. Чаа тургустунган (эде тургустунган) муниципалдыг тургузулгара бо пунктуда көрдүнгөн хүлээлгелерни бо чүүлдүн 2 пунктузун үшкү домаанда айыттыган органга (кижиге) онаар.

4 эге. СОҢГУКЧУЛАР ДАҢЗЫЗЫ

15 чүүл. Соңгукчулар даңзызын тургузары

1. Соңгукчуларнын эргелерин боттандыра сорулга-биле муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы (девискээр соңгукчада комиссиязы) Тыва Республиканын Соңгукчада комиссиязынын доктаатканы майык-биле соңгукчулар даңзыларын тургузар.

2. Муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы (девискээр соңгукчада комиссиязы) соңгукчулар даңзыларын аңаа төлээлеткен органнарнын болгаш (азы) албан-дужаалдыг кижилернин соңгукчуларнын, референдум киржикчилеринин бүртүктелеринин (учедунун) күрүне системазын ажыглап киргени сан-медээлеринге үндөзилеп, соңгукчада участогу бүрүзүнүн аайы-биле аңгы тургузар. Шериг кезектеринин девискээрлеринде, ырак-узак болгаш чедери берге черлерде турар соңгукчада участокарында соңгукчулар даңзызын участогу соңгукчада комиссиялары тургузар

3. Бүртүктөкөн соңгукчуларнын дугайында сан-медээлерни муниципалдыг тургузугну тус чер чагыргазынын баштыгы, а чаа тургустунган (эде тургустунган) муниципалдыг тургузулгара - Тыва Республиканын аңаа төлээлеткен органы (кижизи) тургузар. Шериг кезээнде турар шериг албанныгларнын, оларнын шериг кезээнде турар девискээринде чурттап турар, чок болза доктааткан чурум езугаар оларнын албан хаап турар черинин аайы-биле шериг кезээнде бүртүктөкөн өг-бүлелеринин кижигүннеринин болгаш өске-даа соңгукчуларнын дугайында сан-медээлерни шериг кезээнин командири тургузар болгаш тодарадыр.

4. Соңгукчалар хүнүнде соңгукчуларнын түр када турар

черлеринге турар соңгукчуларнын даңзызын участогу соңгукчада комиссиялары хамаарышкан албан черлеринин удуртукчуларынын киргени сан-медээлерге үндөзилеп тургузар. Бо таварылгада айыттыган соңгукчуларнын соңгукчуларнын түр када турар черлеринге турар соңгукчулар даңзызынче киргенинин фактызынын дугайында дыңнадыгы муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязынче (девискээр соңгукчада комиссиязынче) чорудар.

5. Соңгукчулар даңзызын ийи экземплярлыг кылдыр тургузар. Соңгукчулар даңзызынче кирген соңгукчулар дугайында сан-медээлерни алфавит аайы-биле азы өске дурум-биле (чурттакчылыг черлер, кудумчулар, бажынар, соңгукчуларнын квартираларынын аайы-биле) тургузар. Даңзыга соңгукчунун фамилиязын, адын, адазынын адын, төрүттүнгөн чылын (18 хар назылыгда - төрүттүнгөн хүнүн болгаш айын немей), чурттап турар черинин адресин айтыр. Соңгукчуларнын даңзызынга соңгукчунун алганы бюллетень бүрүзү дээш ооң хол үжүүн, паспортунун азы хамаатынын паспортун солуп турар документизинин сериязын болгаш дураарын салырынга черни, а ол ышкаш соңгукчаларнын хевир бүрүзүнүн аайы-биле (соңгукчаларнын капсырлаштырган таварылгада) түңнел медээлерни бижип киреринге база соңгукчуга бюллетень (бюллетеньнерни) берген участогу соңгукчада комиссиязынын кижигүнүнүн хол үжүүн салырынга черни көрүп каан турар ужурлуг.

6. Соңгукчулар даңзызынын бирги экземпляринга муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязынын (девискээр соңгукчада комиссиязынын) даргазы биле секретары ат салыр. Соңгукчуларнын түр када турар черлеринде, чок-ла болза шериг кезээнин девискээринде, чок-ла болза ырак-узак болгаш чедери берге черлерде тургустунган соңгукчада участокарында соңгукчулар даңзызынга участогу соңгукчада комиссиязынын даргазы биле секретары ат салыр. Соңгукчулар даңзызын тустуунда муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязынын (девискээр соңгукчада комиссиязынын) азы участогу соңгукчада комиссиязынын таңмаларын басып шынзыдар. Соңгукчулар даңзызынын ийги экземплярин белеткээринин, ажыглаарынын, ону хамаарышкан участогу соңгукчада комиссиязынга дамчыдып бээринин, ону бүзүредип шынзыдарынын болгаш ылавылап тодарадырынын чурмун база хуусааларын муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы (девискээр соңгукчада комиссиязы) тодарадып айтыр.

7. Муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы (девискээр соңгукчада комиссиязы) хамаарышкан соңгукчада участокарынын соңгукчулар даңзызынын бирги экземплярин бадылаашкын хүнүнге чедир 20 хонуктан орай эвесте участогу соңгукчада комиссияларынга акт езугаар дамчыдып бээр. Участогу соңгукчада комиссиязы соңгукчулар даңзызынын бирги экземплярин кезек-кезек дептерлер кылдыр аңгылап болур эргелиг. Шак ындыг дептер бүрүзүн бадылаашкын хүнүнүн бүдүүзүнде хүнден орай эвесте дептерлзэн (көктзэн) болур, ынчангаш оларны хамаарышкан участогу соңгукчада комиссиязынын таңмазы-биле база ооң даргазынын холунун үжүү-биле бадыткап шынзыткан болур ужурлуг.

16 чүүл. Соңгукчулар даңзызынче хамаатыларны кири бижири болгаш соңгукчулар даңзызындан оларны ушта бижири

1. Соңгукчулар даңзызынче бадылаашкын хүнүнде идепкейлиг соңгукчада эргелиг Россия Федерациязынын хамаатыларын кири бижири.

2. Тодаргай соңгукчада участогуна соңгукчулар даңзызынче Россия Федерациязынга хамаатызын кири бижириге үндөзүн болза, ол участогу девискээринде ооң чурттап турар черининин турарынын барымдаазы, а федералдыг хойлу-биле, бо Хойлу-биле көрдүнгөн таварылгада, соңгукчада участогуна турары соңгукчада округунун девискээринде ооң чурттап турар черинин турары - ол соңгукчада участогу девискээринде ооң түр чурттап турары (хамааты идепкейлиг соңгукчада эргелигде) - барымдаа болур. Хамаатынын чурттап турар чери кайда турарынын, чок болза соңгукчада участогуна, соңгукчада округунун девискээринде хамаатынын түр туруп турарынын барымдаазын Россия Федерациязынын хамаатыларынын Россия Федерациязынын иштинде туруп турар база чурттап турар черинин аайы-биле бүртүктөл чорудар органнар, чок-ла болза аңаа төлээлеткен өске-даа органнар, организациялар, албан-дужаалдыг кижилер Россия Федерациязынын хойлужудулгазынга дүүштүр тодарадып тургузар.

3. «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгукчада эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылдарынын дугайында» Федералдыг хойлуга дүүштүр хамаарышкан муниципалдыг тургузугну девискээринде турар шериг кезектеринде, шериг организацияларында болгаш албан черлеринде шериг албан-хүлээлгезин келдиришкени езугаар эрттирип турар шериг албанныглар, бир эвес шериг албанныч келдирилгенни бетинде ол шериг албанныгларнын чурттап турганы чери ук муниципалдыг тургузугну девискээринге турбаан болза, оларны соңгукчулар даңзызынга кирибес болгаш муниципалдыг тургузугну төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгукчаларында соңгукчуларнын санын тодарадып санап турда, оларны санапас.

4. Россия Федерациязынын хамаатызын соңгукчулар даңзызынче чүгле чаңгыс соңгукчада участогуна кириер. Муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязы (девискээр соңгукчада комиссиязы) чаңгыс ол-ла соңгукчаларда хамаатыны аңгы-аңгы участогу соңгукчада комиссияларынын соңгукчулар даңзызынче кири бижзэн факт-барымдааны тодараатканда, айыттыган соңгукчада комиссиязы соңгукчулар даңзызын участогу комиссияларынга дамчыдып бергизе чедир айыттыган даңзыларда частырылганын азы тода эвес чүүлдерни эдери-биле ажылды чорудар.

5. Соңгукчалар хүнүнде санаторийлерде, профилакторийлерде, дыштанылга бажыңарында, эмнелгелерде, өске-даа чыдып эмнедир эмнелге-профилактория албан

черлеринде, каразыттырып база буруудаттырып турар кижилерни тудар хоругдал черлеринде болгаш соңгукчуларнын түр үеде турар өске-даа черлерде турар, үзүктөл чок эргилишкенин бүдүүлгелерде ажылдап турар болгаш ажылдын (ээлчегинин) үргүлчүлелдинин эвээжедири болдунмас ажылдарында хаара тутунган соңгукчуларны, а ол ышкаш шериг кезээнин турар черинден дашкаар черлерде турар шериг албан-хүлээлгелигеринин санындан соңгукчуларны бадылаашкын хүнүнге чедир үш хонуктан орай эвесте участогу комиссиязынга оларнын киргени амы-хууда бижимел билдиришкенинге үндөзилеп, оларны участогу комиссиязынын шитпири-биле оларнын түр турар черинде соңгукчада участогуна соңгукчулар даңзызынче кириер. Ол дугайында информацияны соңгукчунун чурттап турар черинин аайы-биле соңгукчулар даңзызынче кири бижзэн участогу соңгукчада комиссиязынча муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязын (девискээр соңгукчада комиссиязын) таварыштыр дамчыдар. Участогу комиссиязы соңгукчулар даңзызында «Онаа демдеглелдер» деп одуругга: «№__соңгукчада участогуна соңгукчулар даңзызынче кири бижиттирген» деп демдеглелди кылып, соңгукчада участогуна дугаарын айтыр.

6. Хүндүскү салбырда өөренип турар болгаш турар черинин аайы-биле нити чурттап турар черинде (өөредилге албан черининин турар черинин аайы-биле) бүртүктөкөн соңгукчуларнын нити чурттап турар черинин аайы-биле (өөредилге албан черининин турар черинин аайы-биле), бир эвес олар муниципалдыг тургузугну девискээринде турар таварылгада, соңгукчулар даңзызынче кири бижиер. Ол дугайында информацияны соңгукчунун чурттап турар черинин аайы-биле соңгукчулар даңзызынче кири бижзэн участогу соңгукчада комиссиязынга муниципалдыг тургузугну соңгукчада комиссиязын (девискээр соңгукчада комиссиязын) таварыштыр дамчыдар. Участогу комиссиязы соңгукчулар даңзызында «Онаа демдеглелдер» деп одуругга: «№__соңгукчада участогуна соңгукчулар даңзызынче кири бижиттирген» деп демдеглелди кылып, соңгукчада участогуна дугаарын айтыр.

7. Шериг кезектеринин девискээринден дашкаар черде чурттап турар шериг соңгукчуларны чурттап турар черинин аайы-биле соңгукчулар даңзызынче нити үндөзүнге кириер. Соңгукчулар даңзызынче шериг кезээнде турар шериг албанныгларны, шериг кезээнин девискээринин иштинде чурттап турар оларнын өг-бүлелеринин кижигүннерин болгаш өске-даа соңгукчуларны кири бижириге оларнын шериг кезээнин девискээринин иштинде чурттап турарынын фактызы барымдаа болур, ындыг барымдааны шериг кезээнин хамаарышкан албаны азы Россия Федерациязынын хамаатыларынын Россия Федерациязынын иштинде туруп турар база чурттап турар черинин аайы-биле бүртүктөл чорудар органнар тодарадыр.

8. Бо Хойлунын 17 чүүлүнге дүүштүр соңгукчулар даңзызын таныштырып-биле киргенинин соонда соңгукчада участогуна девискээринге чурттап турар черинин аайы-биле бүртүктөкөн хамаатыларны, а ол ышкаш кандыг-бир чылдагааннын ужун соңгукчулар даңзызынче кирбей барган соңгукчуларны участогу комиссиязынын шитпири-биле паспортка азы хамаатынын документизин солуп турар документиге, а эргежок чугула апарганда оларнын ук соңгукчада участогуна деуискээринде чурттап турарынын бадыткап турар документилерге үндөзилеп соңгукчулар даңзызынче немей кири бижиер.

9. Албададып көшкендер деп санаттырган Россия Федерациязынын хамаатыларын, чок-ла болза күсекки эрге-чагырганын миграция адырында федералдыг органынга азы ооң девискээр органынга оларны албададып көшкендер деп санаарынын дугайында дилег билдиришкени кириген хамаатыларны оларнын түр чурттап турар черинин аайы-биле соңгукчулар даңзызынче паспортка азы хамаатынын документизин солуп турар документиге, а ол ышкаш айыттыган органнарнын федералдыг хойлуларга дүүштүр тывысканы хамаарышкан документилерге үндөзилеп кири бижиер.

10. Бир эвес Россия Федерациязынын делегей керээзинге үндөзилзеш, кадагааты хамаатылар муниципалдыг тургузугну төлээлекчи органынче соңгукчаларга киржир эргелиг болза, бадылаашкын хүнүнде 18 хар назы четкен болгаш бо Хойлунын 7 чүүлүнүн 5 пунктузун күжүнүн салдарын кирбей турар, хамаарышкан муниципалдыг тургузугну девискээринде доктаамал чурттап турар кадагааты хамаатыларны соңгукчулар даңзыларынга кириер. Хамаарышкан кадагааты хамаатынын соңгукчада участогуна девискээринде доктаамал чурттап турарынын фактызын федералдыг хойлуларга дүүштүр кадагааты хамаатыларга чурттаар эргелиг шынзылга тыпасынын боттандырынгга төлээлеткен күсекки эрге-чагырганын иштики черектер айтырылганын харылап турар девискээр органы тодарадыр.

11. Бо Хойлуда көрдүнгөн чурум езугаар соңгукчулар даңзызынга хамаарышкан комиссияларнын даргалары болгаш секретарлары ат салган база ону ук комиссияларнын таңмалары-биле бүзүредип шынзыткан соонда Россия Федерациязынча хамаатызын соңгукчулар даңзызындан чүгле албан езузунун документилеринге үндөзилеп, ооң иштинде муниципалдыг тургузугну хамаарышкан соңгукчада комиссиязынын (девискээр соңгукчада комиссиязынын) соңгукчуну өске соңгукчада участогуна соңгукчулар даңзызынче киргенинин дугайында дыңнадынга, үндөзилеп уштур. Бо таварылгада соңгукчулар даңзызынга, а ол ышкаш «Соңгукчалар» деп Күрүненин автомажыттыган системазынын мөөң сан-медээлеринге Россия Федерациязынын хамаатызын соңгукчулар даңзызындан ужулганынын ай, хүн, чылын, а ол ышкаш чүге ужулганынын чылдагаанын айтыр. Соңгукчулар даңзызында бижимелди участогу комиссиязынын даргазы ат салып шынзыдар. Участогу комиссиязынын шитпирин үстүнде турар комиссияга азы судка (участогу комиссиязынын турар черинин аайы-биле) хомудап болур, олар хомуудалды федералдыг хойлууда доктааткан

хуусааларда сайгарып көөр хүлээлгелиг.

17 чүүл. Соңгукчуларны соңгукчулар даңзызы-биле таныштыры, соңгукчулар даңзызын тодаргайлаары

1. Участок соңгулда комиссиязы бадылаашкын хүнүнге чедир 20 хонукта, а соңгукчулар даңзызын ук хуусааның соонда тургусканының бо Хоойлуда көрдүнгөн таварылгаларында – соңгукчулар даңзызын тургусканының соон дарый соңгукчулар даңзызын соңгукчуларга таныштыры-биле база ону немей тодаргайлаары-биле кириер.

2. Соңгукчуларның бүрүткелин (учедун) боттандырып турар тус чер бот-башкарылга органның-биле, албан черлери, организациялар болгаш албан-дужаалдыг кижилер-биле соңгулда комиссиязының кады ажилдажылгазын организациялар чурумга дүүштүр участок соңгулда комиссиязы соңгукчулар даңзызын тодаргайлаар. Ылавып хынаттырган болгаш тодаргайлаттырган соңгукчулар даңзызынга бадылаашкын хүнүнүн бүдүүзүндө хүнден орай эвесте участок соңгулда комиссиязының даргазы болгаш серетары ат салыр болгаш участок соңгулда комиссиязының таңмазын басып шынзыдар.

3. Идепкейлиг соңгулда эргелиг Россия Федерациязының хамаатызы кижини ону соңгукчулар даңзызынче кириериниң дугайында, оон дугайында соңгукчулар даңзызынче кириген сан-медээлерде кандыг-даа частырыг азы тода эвес чүүлдүн дугайында билдиришкинини участок комиссиязынга кириер эргелиг. Билдиришкинини кириген үеден бээр 24 шактын дургузунда, а бадылаашкын хүнүнде ийи шактын дургузунда, ыңчалза-даа бадылаашкынның доостур үезинден орай эвесте, участок комиссиязы билдиришкин эезиниң дыңнатканы сан-медээлерни болгаш киригени документилерни хынаар база чок-ла болза билдиришкинини хүлээвезиниң дугайында шийтирниси хүлээп ап, чүге хүлээвезиниң чылдагааннарын айтыр болгаш ук шийтирниси шынзыткан хоолгазын билдиришкин эезинге тыпсыр.

4. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунга дүүштүр бо чүүлдүн 3 пунктузунда айтытылган билдиришкинини хүлээп көрбезиниң дугайында участок комиссиязының шийтирниси үстүндө турар комиссияга азы судка (участок комиссиязының турар чериниң аайы-биле) хомулда болур, олар хомудалды (билдиришкинини) үш хонук хуусаада, а бадылаашкын хүнүнге чедир үш болгаш оон эвээш хонукта база бадылаашкын хүнүнде – доп-дораан сайгарып көөр хүлээлгелиг. Бир эвес хомудалды (билдиришкинини) хандыра дугайында шийтир хүлээп алган таварылгада, участок комиссиязы соңгукчулар даңзызынга эдилгени доп-дораан кылыр.

5. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунга болгаш бо Хоойлуга дүүштүр Россия Федерациязының хамааты бүрүзү хамаарышкан соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызынче кири бижиттинген соңгукчулар дугайында сан-медээлерде өскерилгелерниң дугайында дыңнадыр эргелиг.

6. Бадылаашкын доозулган соонда база соңгукчуларның бадылаашкынын санап эгелээнде соңгукчулар даңзызынче өскерилгелер кириери хоруглуг.

5 эге. СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫ

18 чүүл. Муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының талазы-биле соңгулда комиссияларының системазы болгаш эрге-байдалы

1. Муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының белеткелин болгаш эрттирилгезин:

муниципалдыг тургузугунуң соңгулда комиссиязы, а муниципалдыг тургузугунуң соңгулда комиссиязының бүрүн эргелерин девискээр соңгулда комиссиязына онааган таварылгада – хамаарышкан девискээр соңгулда комиссиязы;

участок соңгулда комиссиялары боттандыра.

2. Үстүндө турар соңгулда комиссиязының бодунуң харыылаар айтырылганының иштинге хүлээп алган шийтирлери адаанда турар соңгулда комиссияларынга албан күүсөлдөлиг.

3. Муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының белеткелинге болгаш эрттирилгезинге Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы бо Хоойлунуң 28 чүүлүндө көрдүнгөн бүрүн эргелериниң иштинге кирир.

4. Комиссиялар боттарының харыылаар айтырылганының иштинге күрүнө эрге-чагырганының органның болгаш тус чер бот-башкарылгазының органның хамаарышпас болур.

5. Комиссияларның боттарының харыылаар айтырылганының иштинге хүлээп алганы нормативтик актылар күрүнө эрге-чагырганының органның, тус черниң бот-башкарылга органның, кандидаттарга, соңгулда каттыжышкынының, өске хей-ниити каттыжышкынының, организацияларга, албан-дужаалдыг кижилерге, соңгукчуларга албан күүсөлдөлиг болур.

6. Соңгулда комиссиялары боттарының харыылаар айтырылганының иштинге федералдыг хоойлуларны, бо Хоойлунуң, Тыва Республиканың өске-даа хоойлуларының муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының белеткелин болгаш эрттирилгезин таарыштырып турар кезең хажытканының дугайында оларга соңгулда кампаниязының үезинде кириген хомудалдарны сайгарып көөр, ол хомудалдар талазы-биле хыналдаларны чорудар болгаш хомудалдар кириген кижилерге бижимел харыыларны беш хонук хуусаада, ыңчалза-даа бадылаашкын хүнүндө орай эвесте,

а бадылаашкын хүнүндө азы бадылаашкын хүнүнүн соонда хүнде кирген хомудалдарга – доп-дораан харыыны бээр. Бир эвес хомудалдарда кириген барымдааларны немей хынаары негетинер апарза, оларның талазы-биле шийтирниси 10 хонук хуусаадан орайтатпайн хүлээп алыр. Бир эвес хомудалда кандидат, соңгулда каттыжышкыны хоойлуну хажыдып үрээнин айтып турар болза, ол кандидатка, соңгулда каттыжышкынга азы бүзүреттирген кижилерге, кандидаттың саң-хөө айтырылганының талазы-биле бүрүн эргелиг төлээзинге, соңгулда каттыжышкынының бүзүреттирген кижилеринге азы төлээлеткен төлээлеринге айтытылган хомудалдыг дугайында доп-дораан дыңнадыр. Кандидат азы оон бүзүреттирген кижизи, кандидаттың саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлээлеткен төлээзи, соңгулда каттыжышкынының бүзүреттирген кижилери болгаш төлээлеткен төлээлери хомудалдыг алыс утказынга хамаарыштыр тайылбыр бээр эргелиг.

7. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуну, бо Хоойлуну кандидат, соңгулда каттыжышкыны хажыткан таварылгада хамаарышкан соңгулда комиссиязы ол кандидатка, соңгулда каттыжышкынынга сагындырыг бээр эргелиг, ону соңгукчуларның кичээнгейинге массалыг информация чепсектерин таварыштыр, чок-ла болза өске арга-биле дыңнадыр.

8. Соңгулда комиссиялары оларга кирген хомудалдар-биле, оон иштинде бо чүүлдүн 10 кезеңде айыткан хомудалдар-биле холбаштыр, хамаарышкан хыналдаларны чорударының база федералдыг хоойлуларны, бо Хоойлуну, Тыва Республиканың өске-даа хоойлуларының муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының белеткелин болгаш эрттирилгезин таарыштырып турар кезеңниң хажыдышкынының кезе шаварының дугайында негелделерни прокуратура органның, суд органның, күүсекчи эрге-чагырганың органның кириер эргелиг. Айтытылган органның ол хажыдышкынының кезе шаварының талазы-биле хоойлуда доктааткан хемчеглерни алыр болгаш түңнелдерниң дугайында негелде кириген комиссияга беш хонук хуусаадан саадал чокка, бир эвес негелдени бадылаашкын хүнүнге чедир беш болгаш оон-даа эвээш хонуктарда алган болза – бадылаашкын хүнүнүн бүдүүзүндө хүнден орай эвесте, а бир эвес бадылаашкын хүнүнде болгаш бадылаашкын хүнүнүн соонда хүнде болза – доп-дораан дыңнадыр хүлээлгелиг. Бир эвес негелде бижикте кириген фактылары немей хынаары негетинер болза, айыткан хемчеглерни 10 хонук хуусаадан орайтатпайн хүлээп алыр.

9. Соңгулда комиссиялары соңгулда ажилдарының хуусааларының болгаш чурумунуң дугайында, соңгулда кампаниязының чорудулгазының дугайында, кандидаттар дугайында, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкынының дугайында соңгукчуларга дыңнадып чедирерин хандыра.

10. Соңгулда комиссияның федералдыг хоойлуларга, бо Хоойлуга, Тыва Республиканың өске-даа хоойлуларынга чөрүшкө шийтирниси үстүндө турар комиссия азы суд күш чок болдура. Бо таварылгада үстүндө турар комиссия айтырыгының алыс утказының талазы-биле шийтирниси хүлээп алыр азы хамаарышкан материалдарны шийтирниси солуп каапканы комиссияга катап сайгары-биле дедир чорудар эргелиг. Бир эвес адаанда турар комиссия айтырыгыны дагын катап сайгарып көрбөс болза, ук айтырыгының алыс утказының талазы-биле шийтирниси үстүндө турар комиссия хүлээп алыр эргелиг.

11. Тус чер бот-башкарылгазының органның, муниципалдыг албан черлери, оларның албан-дужаалдыг кижилери соңгулда комиссияларынга боттарының бүрүн эргелерин боттандырадыр деткимче көргүзөр, ылаңгыя эргежок чугула бажың-балгатты, оон иштинде соңгулда документациязын архивке дужаарынга чедир, чок болза Россия Федерациязының хоойлужулгазында доктааткан шыгжаарының хуусаалары төнерге узуткап чок кылырынга чедир оларны шыгжаар бажың-балгатты халаска үндүрүп бээр, ол бажың-балгаттың база айытылган документацияны камгалалын хандыра, а ол ышкаш транспорт хөлгезин, харылзааның чепсезн, техниктиг дериг-херекселдерни халаска бээр, оларның ажаап-тежээлдезин чогуур байдалга тударын хандыра хүлээлгелиг. Устав (ниити салышкын) хөренгилеринде муниципалдыг тургузулгарының үлүү (үлүг-хуузу) соңгулдары чарлаарының дугайында шийтирниси албан езузу-биле парлаан хүнде 30 хуудан ажып турар организациялар, оларның албан-дужаалдыг кижилери соңгулда комиссияларынга оларның бүрүн эргелерин күүседиринге деткимче көргүзөр, ылаңгыя транспорт хөлгезин, харылзаа чепсезн, техниктиг дериг-херекселдерни, оран-саваны үндүрүп бээр хүлээлгелиг. Ол ышкаш соңгулда комиссияларынга эргежок чугула деткимчени устав (ниити салышкын) хөренгилеринде Россия Федерациязының, Тыва Республиканың үлүү (үлүг-хуузу) соңгулдары чарлаарының дугайында шийтирниси албан езузу-биле парлаан хүнде 30 хуудан ажып турар күрүнө органның, организациялар база көргүзөр.

12. Теле болгаш (азы) радио дамчыдылгазын боттандырып турар муниципалдыг организациялар болгаш муниципалдыг парлаганың өйлөп-өйлөп үнер үндүрүлгелериниң редакциялары федералдыг хоойлуларда, бо Хоойлунуң 24 чүүлүнүн 2 пунктузунда, 61 чүүлүндө, Тыва Республиканың өске-даа хоойлуларында, муниципалдыг эрге-хоойлу актыларында доктааткан чурум езугаар соңгулда комиссияларының эрге-хоойлу актыларын парлаары-биле, соңгулда комиссияларының өске-даа информациязын салыры-биле халас эфир үезин, а ол ышкаш халас парлаг шөлүн үндүрүп бээр хүлээлгелиг. Бо таварылгада хамаарышкан чарыгдалдарны «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол

магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда доктааткан чурум-биле боттандыра.

13. Күрүнениң болгаш муниципалдыг органның, хей-ниити каттыжышкынының, өчүнүн бүгү хевирлериниң организациялары, айыттылган органның база организацияларын албан-дужаалдыг кижилери соңгулда комиссияларынга эргежок чугула сан-медээлерни болгаш материалдарны бээр, комиссияларның дилег билдиришкиннеринге харыыны беш хонук хуусаада бээр, бир эвес дилег билдиришкини бадылаашкын хүнүнге чедир беш болгаш оон-даа эвээш хонуктарда алган болза – бадылаашкын хүнүнүн бүдүүзүндө хүнден орай эвесте, а бир эвес бадылаашкын хүнүнүн азы бадылаашкын хүнүнүн соонда хүнде болза – доп-дораан бээр хүлээлгелиг. Айыттылган сан-медээлерни база материалдарны соңгулда комиссияларынга халаска бээр.

19 чүүл. Муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының белеткеп база эрттирп турда соңгулда комиссияларын хевирлеп тургузарының ниити негелделери

Муниципалдыг тургузугунуң соңгулда комиссияларын, участок соңгулда комиссияларын «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда, соңгулда системаларының дугайында Тыва Республиканың хоойлузунда доктааткан чурум-биле хевирлеп тургузар.

20 чүүл. Муниципалдыг тургузугунуң соңгулда комиссиязының бүрүн эргелери

Муниципалдыг тургузугунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) болза:

1) муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының организациялар, муниципалдыг тургузугунуң девискээринге Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң сагылгазынга контрольдү боттандыра комиссия болур;

2) муниципалдыг тургузугунуң девискээринге муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының белеткээри база эрттирери-биле холбашкан хемчеглерниң күүсөлдөлин, парлаганың эргежок чугула продукциязын парлап үндүрерин хандыра;

3) бо хоойлу-биле доктааткан таварылгаларда муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдары чарлаар.

4) муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксатканда немелде соңгулдары чарлаар болгаш оларның эрттирилгезин органиастаар;

5) катап соңгулдары чарлаар болгаш оларны эрттирилгезин органиастаар;

6) чаңгыс мандаттыг болгаш (азы) хей мандаттыг соңгулда округтарының схемазын (база оон графиктиг бижимел-чурумалын) тодарадыр, муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органыга бадыладыры-биле ону кириер, а бо Хоойлу-биле доктааткан таварылгада, ону бадылаар;

7) муниципалдыг тургузугунуң девискээринге соңгулда участоктарының чаңгыс аай дугаарлаашкынын тургузар;

8) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг болгаш (азы) хей мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда каттыжышкынының депшиткени кандидаттар даңзызын шынзыдар;

9) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттарны, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттарны, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкынының, чок-ла болза чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хей мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттары депшиткен соңгулда каттыжышкынының бүзүреттирген кижилериниң болгаш төлээлеткен төлээлериниң даңзыларын бүрүткээр, оларга доктааткан майыктың шынзылгаларын тыпсыр;

10) адаанда турар соңгулда комиссияларының ажил-чорудулгазын удуртур, оларга эрге-хоойлу, методиктиг, организас-техниктиг дузаны чедирер;

11) соңгулда бюллетениниң (соңгулда бюллетень-нериниң) майыын, соңгулда бюллетень-нериниң санын, а ол ышкаш комиссияларның таңмаларының майыын бадылаар, чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле болгаш чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле, чок-ла болза чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле бадылаашкынга соңгулда бюллетениниң сөзүглелин бадылаар;

12) муниципалдыг тургузугунуң девискээринге муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының эрттирп турда, бүрүткеткен кандидаттарны, соңгулда каттыжышкынының аразында соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле эфир үезиниң база парлаг шөлүнү хуваалдазының чаңгыс аай чурумунуң сагылгазын хандыраарының талазы-биле хемчеглерни боттандыра;

13) муниципалдыг тургузугунуң девискээринге муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының белеткелин болгаш эрттирилгезин акшаландыраары органиастаар талазы-биле хемчеглерни боттандыра, муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының белеткелин болгаш эрттирилгезин саң-хөө-биле хандырылганын тус черниң бюджетинден үндүрүп берген акша-хөренгилерни хуваар, айыткан акша-хөренгилерни тускай сорулгазы-биле ажыглаанын контрольдаар, соңгулдарының материал-техниктиг хандырылганының айтырылганын шийтирээр;

14) муниципалдыг тургузугунуң девискээринге төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдарының эрттирп турда, бадылаашкынының түңнелдерин тодарадып

үндүреринин, соңгулдар түннелдерин тодарадырынын доктааткан чаңгыс аай чурумунун сагылдазын хандыраар талазы-биле хемчеглерни боттандыраар, оларны парладыр;

15) соңгулда фондуларынын акша-хөреңгилеринин киргенинге болгаш оларны чарыгданынга контролду боттандыраар;

16) соңгулда бюллетеньнерин кылырын боттандыраар болгаш соңгулда бюллетеньнери-биле адаанда турар соңгулда комиссияларын хандыраар;

17) хуусаа бетинин бадылаашкынын организаастаар;

18) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун, чаңгыс аай хөй мандаттыг соңгулда округунун, чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарынын талазы-биле соңгулдарын түннелдерин тодарадыр;

19) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле кандидаттар даңзын депшиткен болгаш депутат мандаттарынын хуваалдазынга киржир чөпшээрелди алган соңгулда каттыжышкындарынын аразынга депутат мандаттарын хуваар;

20) муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгулдарынын ниити түннелдерин тодарадыр болгаш оларны массалыг информация чепсектеринге парладыр;

21) соңгуткан депутаттарны бүрүткээр, оларга соңгутканынын дугайында шынзылгаларны тыпсыр;

22) тус чер бот-башкарылга органнынын муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгулдарынын белеткелинин болгаш эртирилгезинин айтырыглары-биле холбашкан дыңнадынын дыңнаар;

23) муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгулдарынын белеткели болгаш эртирилгези-биле холбашкан документилерни архивче дамчыдып бээрин хандыраар;

24) адаанда турар комиссияларнын база оларнын албан-дужаалдыг кижилеринин шийтирилгезинге болгаш хөдөлүшкүннеринин (хөдөлбээнинге) хомудалдарны (билдиришкүннерни) сайгарар, айыттыган хомудалдарнын (билдиришкүннеринин) талазы-биле чылдагаанын айыткан шийтирилгезинин хүлээп алыр;

25) «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазынче кирип турар чамдык техниктиг херекселдерин, ооң иштинде бадылаашкын санаар техниктиг херекселдерин чаңгыс аай ажыгалынын талазы-биле комиссияларнын ажылын организаастаар;

26) «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдыг хоойлуга, бо Хоойлуга, Тыва Республиканын өске-даа хоойлуларынга дүүштүр муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгулдарынын белеткели болгаш эртирилгези-биле холбашкан өске-даа бүрүн эргелерни боттандыраар.

21 чүүл. Участок соңгулда комиссиязынын бүрүн эргелери

1. Участок соңгулда комиссияларын муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) соңгулда кампаниязынын үезинде соңгукчуларнын бадылаашкынын чорудулгазын база соңгукчуларнын бадылаашкынын санаашкынын хандыраары-биле хевирлеп тургузар.

2. Бир эвес үстүндө турар комиссиянын адресинге ук комиссиянын хөдөлүшкүннеринин (хөдөлбээнинге), ооң түннелдеринде бадылаашкынын чуруму болгаш (азы) бадылаашкыннарны санаарынын чуруму хажыптынганынын дугайында, хомудалдар (билдиришкүннер) кирбээр болза база бир эвес ындыг фактылар талазы-биле суд сайгарылгазы чорбайн турар болза, участок соңгулда комиссиязынын бүрүн эргелери соңгулдар түннелдерин албан езузу-биле парлаан хүнден он хонганда соксаар. Хамаарышкан соңгулда участогунга бадылаашкын түннелдерин хомудал чаргылдашкан таварылгада, участок соңгулда комиссиязынын бүрүн эргелери үстүндө турар комиссиянын шийтирп хүлээп алган хүнүнден, чок-ла болза судтук хомудал (билдиришкүн) талазы-биле шийтирп күштүг болуп кирген хүнден соксаар.

3. Участок соңгулда комиссиязы:

1) участок комиссиязынын адресинин дугайында база телефонунун дугаарынын дугайында, ооң ажылдаар шагынын, а олышкаш бадылаашкын хүнүнүн, шагынын база черинин дугайында чурттакчы чонга дыңнадыр;

2) соңгукчулар даңзын ылавылаар, ук даңзы-биле соңгукчуларны таныштыраар, ук даңзыда частырылганын дугайында база тода эвес чүүлдерин дугайында билдиришкүннерни сайгарар болгаш бо Хоойлунуң 17 чүүлүндө көрдүнгөн хамаарышкан шийтирилгезин хүлээп алыр;

3) бадылаашкын бажың-балгаттарынын, бадылаашкын хааржактарнын болгаш өске дериг-херекселдерин белеткелди хандыраар;

4) муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязындан алдынган сан-медээлерге үндезилеп, бүрүткеткен кандидаттарнын, кандидаттар даңзын бүрүткеткен соңгулда каттыжышкындарынын дугайында соңгукчуларга дыңнадып чедирерин хандыраар;

5) соңгулда участогунун девискээринге соңгулда мурнунуң суртаалын чорудар чурумунун сагылгазын контролдаар;

6) бадылаашкын хүнүндө соңгулда участогунга бадылаашкынын, а ол ышкаш хуусаа бетинде бадылаашкынын организаастаар;

7) бадылаашкыннарны санаар, соңгулда участогунга бадылаашкынын түннелдерин үндүрер, бадылаашкынын түннелдеринин дугайында протоколду (протоколдарны) тургузар болгаш ону (оларны) үстүндө турар соңгулда комиссиязынга дорт дамчыдып бээр;

8) соңгулда участогунга бадылаашкынын түннелдерин чарлап дыңнадыр болгаш бадылаашкынын чорудулгазынга хайгаарал боттандырып турган кижилерге бадылаашкынын түннелдеринин дугайында протоколдуң

(протоколдарнын) шынзыткан хоолгазын тыпсыр;

9) боттарынын харыылаар айтырыгларынын иштинге федералдыг хоойлуларны, бо Хоойлуну, Тыва Республиканын өске-даа хоойлуларын хажытканынын дугайында хомудалдарны (билдиришкүннерни) сайгарып көөр болгаш айыттыган хомудалдарга (билдиришкүннерге) хамаарыштыр чылдагаанын айыткан шийтирилгезин хүлээп алыр;

10) соңгулдарын белеткээри болгаш эртирери-биле холбашкан документилерни кадагалаарын болгаш үстүндө турар комиссияже дамчыдып бээрин хандыраар;

11) федералдыг хоойлуларга, бо Хоойлуга дүүштүр өске-даа бүрүн эргелерни боттандыраар.

22 чүүл. Соңгулда комиссияларынын кежигүннеринин эрге-байдалы

Соңгулда комиссияларынын бадылаар эргелиг кежигүннеринин эрге-байдалын, соңгулда комиссияларынын чөвүлээр эргелиг кежигүннеринин эрге-байдалын «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдыг хоойлунуң 29 чүүлү-биле, бо Хоойлу-биле, Тыва Республиканын өске-даа хоойлулары-биле, федералдыг хоойлуларга, Тыва Республиканын хоойлуларынга дүүштүр хүлээп алдынган муниципалдыг эрге-хоойлу актылары-биле доктаадып тургузар.

23 чүүл. Соңгулда комиссияларынын ажил-чорудулгазын организаастаары

1. Соңгулда комиссияларынын ажил-чорудулгазын «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдыг хоойлунуң 28 чүүлүнге дүүштүр организаастаар.

2. Неделяда бирээден эвээш эвес катап үнер өйлөп-өйлөп үнер муниципалдыг парламента үндүрүлгелеринин редакциялары соңгулда кампаниязынын үезинде муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) парламента шөлүнүң неделя санында хемчээлинден чүстүң биринден эвээш эвес шөлду халаска бээр. Айыттыган соңгулда комиссиязы айыттыган парламента шөлүн соңгулдар дугайында хоойлужудулганы тайылбырлаарынга, соңгулда ажил-дарын боттандыраар чурумунун болгаш ооң хуусааларынын дугайында, кандидаттарнын дугайында, соңгулда каттыжышкындарынын дугайында, соңгулда кампаниязынын чорудулгазынын дугайында дыңнадырынга, соңгукчуларнын айтырыгларынга харыылар бээринге ажыглаар.

24 чүүл. Соңгулда комиссияларынын чанында контроль-хыналда албаннары

1. Соңгулда комиссияларынга муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгулдарын белеткээринге болгаш эртиреринге үндүрүп берген акша-хөреңгилерни көрдүнгөн сорулгаларга чарыгдал турарынга, соңгулда фондуларынче акша-хөреңгилерин кирип турар үндезин-дөстөринге, ук акша-хөреңгилеринин үчөдүн болгаш оларнын ажыгалын организаастаанынга контролду боттандыраары-биле, кандидаттарнын, соңгулда каттыжышкындарынын саң-хөө отчеттарын хынаары-биле, а ол ышкаш эт-хөреңги дугайында, орулгаларнын дугайында болгаш оларнын үндезин-дөстөрүнүн дугайында кандидаттарнын киригени сан-медээлеринин шынга дүүшкээнин хыналдазын организаастаары-биле муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязынын (девискээр соңгулда комиссиязынын) чанынга контроль-хыналда албанын тургузар.

2. Контроль-хыналда албанын күрүне органнынын, өске-даа органнынын болгаш организацияларнын, Россия Федерациязынын Төп банкынын девискээр албан черлеринин, санаашкын-касса төптөрүнүн, Россия Федерациязынын Ажаалга банкынын филиалдарынын (салбырларынын) тускай мергежилдерин (ооң иштинде удуруткучуларнын) кириштирип тургаш тургузар. Айыттыган органнын болгаш организациялар муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязынын (девискээр соңгулда комиссиязынын) кириген негелдеси-биле соңгулдарнын чарлаарынын дугайында шийтирп албан езузу-биле парлаан хүнден 14 хонуктан орай эвее хамаарышкан соңгулда комиссиязынче специалистерни ийи айдан эвээш эвес хуусаада сургакчыладып чорудар.

3. Бо чүүлдүн 2 пунктунда айыттыган специалистер контроль-хыналда албанынга ажилдап турар үезинде чыгыне ажылындан хостадыр, оларнын ажылдап турар чери (албан-дужаалы), доктааткан албан-дужаал шалыңы база чыгыне ажылынын аайы-биле өске-даа төлээшкүннер кадагалаттынып артар. Оон аңгыда айыттыган специалистерге соңгулдарын белеткээринге болгаш эртиреринге үндүрүп берген акша-хөреңгилерин күсели-биле шаңнал акшаны төлөп берген туруп болур.

4. Контроль-хыналда албанынын дугайында Дүрүмнү хамаарышкан соңгулда комиссиязы бадылаар. Соңгулда комиссиязынын чанында контроль-хыналда албанынын ажил-чорудулгазынын организаастыг, эрге-хоойлу болгаш материал-техниктиг хандырылганын хамаарышкан соңгулда комиссиязы боттандыраар.

5. Хамаарышкан соңгулда комиссиязынын даалгазы-биле контроль-хыналда албаны:

1) кандидаттарнын, соңгулда каттыжышкындарынын, адаанда турар соңгулда комиссияларынын саң-хөө отчеттарын хынаар;

2) кандидаттарнын, соңгулда каттыжышкындарынын төлээлген төлээлеринин эт-хөреңги дугайында, орулгалар дугайында болгаш оларнын үндезин-дөстөрүнүн дугайында, акша шыгжамырларынын дугайында, үнели саазындарнын дугайында, акцияларнын болгаш саарылгалыг организацияларынын капиталында кандидаттарнын өске-даа киржилгезинин дугайында, кандидаттарнын Россия Федерациязынын девискээринден дашкаар

черлерде эт-хөреңгизинин, ооң иштинде бүзүрөө эргелеп-башкарылгага дамчыдып берген эт-хөреңгизинин дугайында киригени сан-медээлеринин шынга дүүшкээнин хыналдазын организаастаар;

3) соңгулда мурнунуң суртаал чорудулгазынын акшаландырышкынынын доктааткан чурумунун, кандидаттарнын, соңгулда каттыжышкындарынын соңгулда кампаниязын чорудары-биле дорт холбашкан өске-даа хемчеглерни боттандыраарынын чурумунун сагылгазын коттрольдаар;

4) бодунуң харыылаар айтырыгларынын иштинче кирип турар бүгү-ле айтырыгларнын талазы-биле информациянын кандидаттардан, соңгулда каттыжышкындарындан, соңгулда комиссияларындан негээр болгаш алыр;

5) контроль-хыналда албанынын харыылаар айтырыгларынга хамарыштырган айтырыгларнын талазы-биле негелде бижиктерни күрүне органнынга база тус чер бот-башкарылгазынын органнынга, өчүнүн бүгү хевирлеринин организацияларынга, а ол ышкаш хамаатыларга кириер, соңгулдарын саң-хөө хандырылганы-биле холбашкан эргежок чугула сан-медээлерин болгаш материалдарны негээр. Контроль-хыналда албанынын негелделеринин талазы-биле харыыларын болгаш материалдарны он хонук хуусаада бээр, бадылаашкын хүнүнге чедир беш болгаш оон эвээш хонуктарда база бадылаашкын хүнүндө – доп-дораан бээр;

6) соңгулдарын акшаландырып турда хажыдышкындарнын дугайында документилерни тургузар;

7) кандидаттарга, соңгулда каттыжышкындарынга, а ол ышкаш организацияларга болгаш хамаатыларга соңгулда кампаниязын акшаландырып турда кылган хажыдышкындарны дээр харысалга хемчеглерин онаарынын дугайында айтырыгларны хамаарышкан соңгулда комиссиязынын мурнунга тургузар;

8) хыналдарын чорударынга, түннелдерни болгаш эксперт үнелээшкүннерни белеткээринге эксперттерни кириштирер.

6. Бодунуң бүрүн эргелерин боттандырып тура контроль-хыналда албаны доктааткан чурум езугаар «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазын, ооң чамдык техниктиг чепсек-херекселдерин ажыглап болур.

25 чүүл. «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазын ажыглаары

1. Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгулдарын белеткел база эртирип турда «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазын чүгле ажыглаар. «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазынче комиссияларнын бадылаашкын түннелдеринин дугайында протоколдарында, соңгулдарын түннелдеринин дугайында протоколдарында сан-медээлерин албан кириер. Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгулдарын белеткел база эртирип турда, «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазын федералдыг хоойлулар-биле, Россия Федерациязынын Төп соңгулда комиссиязынын, Тыва Республиканын Соңгулда комиссиязынын хамаарышкан эрге-хоойлу актылары-биле доктааткан чурум езугаар ажыглаар.

2. Муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязынын бүрүн эргелерин хамаарышкан девискээр комиссиязынга оонаган таварылгада, «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазынын автоматчыдылга дериг-херекселдеринин болур-чогуур комплекзин ажыглаар. Бир эвес муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязынын бүрүн эргелерин хамаарышкан девискээр комиссиязынга онаваан таварылгада, «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазынын автоматчыдылга дериг-херекселдеринин комплекзин хамаарышкан соңгулда комиссиязынын ажылаарынын чурумун бо Хоойлуга дүүштүр Тыва Республиканын Соңгулда комиссиязы доктаадыр.

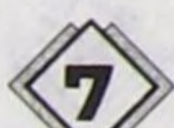
3. Хамаарышкан девискээр комиссия (бир эвес муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязынын бүрүн эргелерин хамаарышкан девискээр комиссиязынга онаваан болза – база-ла муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы) «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазынын ооң чамдык техниктиг чепсек-херекселдеринин ажыгалын контролдаар бөлүктү тургузуп, ол бөлүктүн составынче комиссиянын (комиссияларнын) бадылаар эргелиг кежигүннерин болгаш комиссиянын (комиссияларнын) чөвүлээр эргелиг кежигүннерин кириер. Контроль бөлүкнүн бүрүн эргелерин 2003 чылдың январь 10-да №19-ФЗ «Соңгулдар» деп Россия Федерациязынын Күрүнениң автомажыттыган системазынын дугайында Федералдыг хоойлу-биле доктаадыр.

4. Контроль бөлүкнүн составынче кирип турар соңгулда комиссиязынын бадылаар эргелиг кежигүннери болгаш соңгулда комиссиязынын чөвүлээр эргелиг кежигүннери дең эргелиг болур.

5. Соңгулда комиссиязынын бүгү кежигүннери, хайгааракчылар «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазында кандыг-даа информация-биле таныжар эргелиг.

6. «Соңгулдар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазынче кириген соңгулдарга соңгукчуларнын киржилгезинин дугайында, бадылаашкынын баш бурунгааргы болгаш төнчү түннелдеринин дугайында, соңгулдарын түннелдеринин дугайында сан-медээлерни аягылаштырган «Интернет» информатик-телекоммуникация четкизинин ажыгакчыларынга Тыва Республиканын Соңгулда комиссиязынын доктааткан чурум езугаар («Чүгле номчууру» деп режимге) шалыпкын чедир болур ужурулу.

26 чүүл. Соңгулда комиссияларын тарадыры Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгулдарын белеткээр болгаш

эрттирер талазы-биле бүрүн эргелерин боттандырып турган (боттандырып турар) соңгулда комиссиязын «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда көдүнгөн чурум-биле дараазында таварылгаларда тараткан туруп болур:

1) хамаатыларның соңгулда эргелерин комиссия хажытканда, ооң түнеллинде хоойлуда доктааткан чурум езугаар хамаарышкан девискээрге бадылаашкынын түнелдерин, чок-ла болза соңгулдаларның түнелдерин күш чок деп санаанда;

2) судтун азы үстүндө турар комиссияның шийтпирин, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 75 чүүлүнүн 7 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының хүлээп алганы шийтпирлерин комиссия күсетпээнде;

3) соңгулдаларны чарлаарының талазы-биле хүлээлгелерин комиссия күсетпээнде, ындыг чүүл бо Хоойлунун 9 чүүлүнүн 8 пунктузунга дүүштүр соңгулдаларны түр соңгулда комиссиязының чарлаарына чедиргенде.

27 чүүл. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын белеткеп база эрттирп турда Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бүрүн эргелери

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы:

1) муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын белеткеп база эрттирп турда хамаатыларның соңгулда эргелеринин сагылгазына контрольду боттандырыр;

2) «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда, өске-даа федералдыг хоойлуларда, бо Хоойлуда, Тыва Республиканың өске-даа хоойлуларында доктааткан чурум-биле чаа тургустунган (эде тургустунган) муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының бирги чыбыжыны депутаттарының соңгулдаларын белеткээри болгаш эрттирери-биле муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязын тургузар;

3) муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларында соңгулда комиссияларынга организас-техниктиг, методиктиг болгаш эрге-хоойлу дузазын чедирер;

4) соңгулда комиссияларының ажылына эргежок чугула технологтуг дериг-херекселдерин (бадылаашкына кабиналар, бадылаашкын хааржактары) чаңгыс аай нормачижектеринин сагылгазын контрольдаар;

5) Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынга муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын чорударына, ооң иштинде чаа тургустунган (эде тургустунган) муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының соңгулдаларын чорударына Тыва Республиканың бюджетинде акша-хөренгилерни үндүрүп берген таварылгада, соңгулда комиссияларының аразына оларны үлеп хуваар болгаш оларның көрдүнгөн сорулгага ажылгалын контрольдаар;

6) Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының, тус чер бот-башкарылга органнарының соңгулдаларның белеткели болгаш эрттирилгези-биле холбашкан айтырыгларның талазы-биле дыңнадыгларын дыңнаар;

7) бо Хоойлунун чаңгыс аай ажылгалын хандыраы-биле инструкцияны үндүрер;

8) соңгулда комиссияларының оран-сава, транспорт, харылзаа-биле хандырылганын контрольдаар;

9) муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органнарының депутаттарының Тыва Республика талазы-биле соңгулдаларының түнелдеринин дугайында информацияны түңнээр, хамаарышкан информацияны доктааткан чурум езугаар Россия Федерациязының Төл соңгулда комиссиязынче кирир;

10) «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 75 чүүлүнүн 7 пунктузунга дүүштүр шийтпирлерин үндүрер;

11) федералдыг хоойлуларга, бо Хоойлуга болгаш Тыва Республиканың өске-даа хоойлуларына дүүштүр өске-даа бүрүн эргелерни боттандыраар.

6 эге. СОҢГУЛДАЛАРНЫ БЕЛЕТКЕП БАЗА ЭРТТИРИП ТУРДА АЖЫК-ЧАРЛЫГ ЧОРУК

28 чүүл. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларын белеткеп база эрттирп турда ажык-чарлыг чоруктуң принциви

1. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының белеткелин база эрттирилгезин ажык болгаш ажык-чарлыг байдалга боттандыраар.

2. Күрүне эрге-чагырга органнарының болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының соңгулдаларының белеткели болгаш эрттирилгези-биле дорт холбашкан нормативтиг актыларын күрүнең болгаш муниципалдыг парламента үндүрүлгелеринге парлаар. Айтылган органнарның соңгулдаларының белеткели болгаш эрттирилгези-биле дорт холбашкан өске шийтпирлерин бүгү-ниитинин кичээңгегинге өске арга-биле чедирер, парлаар, дыңнадыр.

29 чүүл. Соңгулда комиссияларының ажыл-чорудулгазына ажык-чарлыг чорукту хандыраары

1. Кандыг-даа соңгулда комиссиязының бүгү-ле хуралдарына, а ол ышкаш соңгукчуларның бадылааш-

кынын санап турда, соңгулда комиссиязы соңгукчулар даңзызы-биле, соңгулда бюллетеннери-биле, бадылаашкынын түнелдеринин дугайында протоколдар-биле ажылды боттандырып турда, аңаа үстүндө турар соңгулда комиссияларының кежигүннери, оларның аппараттарының ажылдакчылары, бүрүткеткен кандидат азы ооң бүзүреттирген кижизи, азы ооң саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзи, кандидаттарының даңзызы бүрүткеткен соңгулда каттыжышкынарның төлээлеткен төлээзи азы бүзүреттирген кижизи олуржур эргелиг. Соңгулда комиссияларының хуралдарына олуржурунга база соңгулда комиссиязы айыттыглан соңгулда документилери-биле ажылды боттандырып турда, айыттыглан кижилерге немелде чөпшээрел негеттинмес. Хамаарышкан соңгулда комиссиязы айыттыглан кижилерге бодунун хуралдарына болгаш бадылаашкынарны санап турар база айыттыглан соңгулда документилери-биле ажылды боттандырып турар оран-саваже хостуг кирерин хандыраар. Соңгулда комиссиязының бүгү хуралдарына болгаш соңгулда комиссиязы айыттыглан соңгулда документилери-биле ажылды боттандырып, соңгукчуларның бадылаашкынын санап турда, массалыг информация чепсектеринин төлээлери киржир эргелиг.

2. Соңгулда комиссияларының хуралдарына хомудалдарны (билдиришикнерин) сайгарып көрүп турда, билдиришикни ээлери, хөделешкени (хөделбээни) сайгарылганын кол өвээ болган билдирткен кижилер база (азы) оларның сайгарып турар айтырыгның алыс утказына тайылбыр бээр болгаш шындыра чүүлдерни бараалгадыр төлээлери олуржур эргелиг.

3. Соңгулда комиссиялары хамаатыларның кичээңгегинге кандидаттарын, кандидаттар даңзызының бүрүткелинин түнелдеринин, бүрүткеткен кандидаттарның намыдарында сан-медээниң база оларның дугайында бо Хоойлуга дүүштүр соңгулда комиссияларынче кирип турар хамаарышкан сан-медээлерин, бүрүткеткен кандидат, кандидаттар даңзызы бүрүзү дээш бадылаашкынарның түнелдеринин дугайында дыңнадыр.

4. Участок соңгулда комиссиязының бадылаашкын хунүнде, а ол ышкаш хуусаа бетинин бадылаашкын хунүнде ажылгыны эгезинде эгелээш, бадылаашкын түнелдеринин дугайында протоколдарны үстүндө турар соңгулда комиссиязының хүлээп алганының дугайында дыңнадыгы алырынга чедир үеде, соңгулда участкарына соңгукчуларның бадылаашкынын дагын катап санап турда, бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттыглан кижилер, а ол ышкаш хайгааракчылар, массалыг информация чепсектеринин төлээлери туруп болур эргелиг.

5. Бадылаашкынын түнелдерин үндүрүп, соңгулдаларның түнелдерин тодарадып, бадылаашкын түнелдеринин дугайында, соңгулдалар түнелдеринин дугайында протоколдарны тургузуу, а ол ышкаш соңгукчуларның бадылаашкынын дагын катап санап турар участок соңгулда комиссияларын даңгыда, өске комиссияларга хайгааракчылар олуржуп болур эргелиг.

6. Участок соңгулда комиссиязының бүгү кежигүннеринге, бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттыглан кижилерге, хайгааракчыларга соңгулда участогунда хевирлеттинген шериг кезээнде, эмнелгеде, санаторийде, дыштанылга бажынында, каразыттырган болгаш буруудаттырып турар кижилерни хоругдап тудар черлерде азы түр када үеде турар өске-даа черлерде тургустунган участок соңгулда комиссиязының бажын-балгадынче, а ол ышкаш ол соңгулда участогунда бадылаашкын оран-савазынче хостуг кирерин хандыраар турар ужурлуг.

7. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунун талазы-биле бүрүткеткен кандидат, кандидаттарының даңзызы бүрүткеттинген соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязында соңгулда участкарының кызыгаарларын, адрестерин болгаш участок соңгулда комиссияларының телефоннарын, бадылаашкын оран-саваларының адрестерин айтыпкан даңзыларын алыр эргелиг.

8. Массалыг информация чепсектеринин төлээлери соңгулдаларның белеткелиниң болгаш эрттирилгезинин информацияны чырыдышыкынына киржип тура, дараазында эргелиг:

1) комиссияның хуралдарына олуржур;

2) участок соңгулда комиссиязының бадылаашкын түнелдеринин дугайында протоколдары-биле, а ол ышкаш өске-даа комиссияларның бадылаашкын түнелдеринин дугайында, соңгулдалар түнелдеринин дугайында протоколдары-биле (ооң иштинде катап тургускан протоколдар-биле) таныжар, хамаарышкан соңгулда комиссияларын айыттыглан протоколдарының болгаш аңаа кошкан документилеринин хоолгаларын алыр;

3) суртаал хемчеглеринге олуржур, оларның чорудулгазын чырыдар;

4) бадылаашкын хунүнде, хуусаа бетинде бадылаашкынын хунүнде бадылаашкын оран-савазына турар, а ол ышкаш чурукка болгаш видеога тырттыраар.

9. Соңгулда комиссияларының протоколдарының болгаш аңаа кошкан өске-даа документилеринин хоолгаларының шындыдышыкынын хамаарышкан комиссияның даргазы, азы орапакчы даргазы, азы секретары чорудар. Ынчан документинин хоолгазын шындыдып турар кижиз айыттыглан хоолгага «Шын» азы «Хоолга шын» деп бижимелди кылыр, ат салыр, бодунун фамилиязын болгаш инициалдарын, хоолганы шындыткан үени, ай, хүн, чылын айтыр болгаш хамаарышкан комиссияның таңмазын базар.

30 чүүл. Соңгулда комиссияларының чөвүлээр эргелиг кежигүннерин томуйлаары болгаш оларның эрге-байдалы

1. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) кандидаттар даңзызын бүрүткедири-биле кириген хүнден эгелеп кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыны ол соңгулда комиссиязынче соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг бир кежигүнүн, а кандидаттар даңзызын

бүрүткээн таварылгада – участок комиссиязы бүрүзүнче соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг бир-бир кежигүннерин томуйлаар эргелиг.

2. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунун талазы-биле бүрүткеткен кандидат муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) документилерин бүрүткедири-биле кириген хүнден эгелеп ол соңгулда комиссиязынче соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг бир кежигүнүн, а кандидатты бүрүткээн таварылгада – участок комиссиязы бүрүзүнче соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг бир-бир кежигүннерин томуйлаар эргелиг.

3. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 29 чүүлүнүн 1 пунктузунун «а», «в» - өөй иштики пункттарында айыттыглан кижилер, судтун хоойлу күжү кирген шийтпир-биле бот-башкарып шыдавас деп санаткан хамаатылар, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелинин кежигүннери, комиссиялар аппараттарының ажылдакчылары, кандидаттарның, соңгулда каттыжышкынарның бүзүреттирген кижилери, а ол ышкаш шериг кезектеринде, шериг организацияларында болгаш албан черлеринде командьлал албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилер соңгулда комиссияларының чөвүлээр эргелиг кежигүннери кылдыр томуйлаткан туруп болбас.

4. Соңгулда комиссияларының чөвүлээр эргелиг кежигүннери «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 29 чүүлүнде көрдүнгөн эргелерлиг болур.

5. Соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүнүнүн бүрүн эргелерин ооң бүрүн эргелеринин хуусаазынын дургузунда кайы-даа үеде соңгулда комиссиязының ук кежигүнүн томуйлаан кижинин азы органның шийтпир-биле соксаткан болгаш ук бүрүн эргелерни соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүнүнге томуйлаткан өске кижиге дамчыдып берген туруп болур.

6. Кандидаттар даңзызын депшиткен болгаш муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органында депутат мандаттарының хуваадазына кириштирген соңгулда каттыжышкынының томуйлааны соңгулда комиссиязының доктаамал үндезинде ажылдап турар чөвүлээр эргелиг кежигүнүнүн бүрүн эргелери муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының дараазында соңгулдаларына кандидаттарын, кандидаттар даңзызының бүрүткели доозулгуче чедир үргүлчүлээр. Участок соңгулда комиссияларының чөвүлээр эргелиг кежигүннеринин бүрүн эргелери ол комиссияларның бүрүн эргелеринин доозулганы-биле чергелештир доостур. Бир эвес кандидатты, соңгулда каттыжышкынын бүрүткээринден (кандидаттар даңзызын бүрүткээринден) ойталаан азы кандидаттын, кандидаттар даңзызының бүрүткелин күш чок болдурган азы өскерткен болза, оларның соңгааны соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннеринин бүрүн эргелери хамаарышкан кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээринден ойталаан, бүрүткелди күш чок болдурган, өскерткен хүнден, а бүрүткээринден ойталаарының дугайында шийтпирни судче хомудаан болза – бүрүткээринден ойталааны хоойлудүрүмге дүгжүп турарының дугайында судтун шийтпирни хоойлу күжү кирген хүнден тус-тузунда доостур.

7. Кандидаттарының даңзызын муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органында депутат мандаттарының хуваадазына кириштирген соңгулда каттыжышкыны депутаттын (депутаттарның) бүрүн эргелеринин хуусаазынын дургузунда соңгулда комиссиязының доктаамал үндезинге ажылдаар чөвүлээр эргелиг кежигүнүн, ооң иштинде үнүп чорутканнарның орнунга, томуйлаар эргезин кадагалап артар.

31 чүүл. Хайгааракчыларны томуйлаарының чуруму болгаш оларның эрге-байдалы

1. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун, хамаарышкан чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунун талазы-биле бүрүткеткен кандидат бүрүзү, кандидаттарының даңзызы бүрүткеткен соңгулда каттыжышкыны бүрүзү, хамаарышкан соңгулдаларның деңгелинге азы оон-даа бедик деңгелге бүрүткеткен өске-даа хөй-ниити каттыжышкыны бүрүзү хайгааракчыларны томуйлаар эргелиг. Соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилер, депутаттар, Россия Федерациязының субъектилеринин дээди албан-дужаалдыг кижилери (Россия Федерациязының субъектилеринин күрүне эрге-чагыргазының дээди күүсекчи органнарының удурткучулары), тус чер чагыргазының баштыңнары, оларның дорт чагыргазында турар кижилер, судьялар, прокурорлар, соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннери хайгааракчылар кылдыр томуйлаткан туруп болбас.

2. Бүрүткеткен кандидаттын азы ооң бүзүреттирген кижизинин, соңгулда каттыжышкынынын, өске-даа хөй-ниити каттыжышкынынын эрге-ажыктарын төлээлеп турар хайгааракчының бүрүн эргелерин оларның тывысканы чоруду бижикке бижимел хевир-биле бадыткап шындыткан туруп ужурлуг. Чоруду бижикке хайгааракчының фамилиязын, адын, адазынын адын, ооң чурттап турар черинин адресин, хайгааракчының чоруп турары соңгулда участогунун дугаарын, соңгулда комиссиязының адын айтыр, а ол ышкаш бо чүүлдүн 1 пунктузунун ийги домаанда көрдүнгөн кызыгаарлаашкынарның чогуун дугайында бижимел демделгелди кылыр. Хайгааракчыны кандидат, чок-ла болза юридиктиг организацияның эрге-байдалы чок соңгулда каттыжышкыны чоруткан таварылгада, хайгааракчының дугайында кандыг-бир немелде сан-медээлерни айтыры база таңма базары негеттинмес. Чоруду бижик хайгааракчы кылдыр томуйлаткан хамаатының паспортун азы хамаатының паспортун солуп турар документини

көргүскенде күштүг болур. Хайгааракчыны чорудуп турар дугайында баш бурунгар дыңнадыры негеттинмес.

3. Бо чүлдүн 2 пунктузунда айтылган чорудуг бижикти участок комиссиязынга бо Хоойлунун 30 чүүлүнүн 5 пунктузунда айтылган үедө, өске муниципалдыг комиссияга - хуусаа бетинде бадылаашкынның үезинде, чок болза соңгулда участоктарынга бадылаашкынның эгезинден эгелээш, ол соңгулда комиссиязы бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында протоколду тургузуп дооскужеге чедир үедө көргүскен туруп болур.

4. Бр чүлдүн 1 пунктузунда айтылган бүрүткеткен кандидат, соңгулда каттыжышкыны участок соңгулда комиссиязының бүрүзүнге элзэн каш хайгааракчыларыномуйлап болур эргелиг, олар бадылаашкын оран-савазынга хайгааралды ээлчеп боттандылар эргелиг. Бүрүткеткен чаңгыс кандидаттың, чаңгыс соңгулда каттыжышкынының, чаңгыс хөй-ниити каттыжышкынының эрге-ажыктарын төлээлеп турар ийи болгаш оон хөй хайгааракчылар хары угда соңгулда комиссиязының бажың-балгадынга, бадылаашкын оран-савазынга, соңгукчуларның бадылаашкыннарынның санаашкынын боттандырып турар оран-савага хайгааракчының бүрүн эргелерин боттандырып болбас.

5. Хайгааракчының эргелери:

1) соңгукчуларның даңзылары-биле таныжар;

2) бо Хоойлунун 30 чүүлүнүн 5 пунктузунда айтылган үениң кайы-даа өйүндө хамаарышкан соңгулда участогунун бадылаашкын оран-савазынга турар;

3) соңгукчуларга соңгулда бюллетеньнерин берип турарын хайгаараар;

4) бадылаашкын болур бажың-балгаттан дашкаар соңгукчулар бадылап турда турар;

5) соңгукчулар даңзында кириген соңгукчуларның, соңгукчуларга берген соңгулда бюллетеньнеринин, үттеп күш чок болдурган соңгулда бюллетеньнеринин саынын санаашкынын хайгаараар; соңгулда участогунга соңгукчуларның бадылаашкынын ырактан болгаш соңгулда бюллетеньнеринде соңгукчуларның демдектеп каан демдээн кыры-биле көөрүн хандырып турар байдалдарда хайгаараар; соңгукчуларның бадылаашкынын санап турда, долдурган азы долдурбаан кандыг-даа соңгулда бюллетеньнери-биле чүгүртү таныжар; бо Хоойлунун 30 чүүлүнүн 5 пунктузунда айтылган үедө соңгулда комиссиязының бадылаашкын түңнелдеринин дугайында протоколдары болгаш өске-даа документтерин тургузуп турарын хайгаараар;

6) бадылаашкынын организастап тургусканының айтырылганын талазы-биле саналдарны база эскериглерини участок соңгулда комиссиязының даргазынга, а ол чок таварылгада - ону солуп турар кижиге чугаалаар;

7) ону чоруткан соңгулда комиссиязынга база адаанда турар соңгулда комиссияларынга бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында протоколдар-биле, бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында протоколдарга кошкан документтер-биле таныжар, хамаарышкан соңгулда комиссиязындан айыттылган протоколдарның шынзыткан хоолгаларын алыр;

8) соңгулда комиссиязының шийтирлерин болгаш хөделишкиннерин (хөделбээнин) судка, чок-ла болза «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 75 чүүлүнүн 7 пунктузунда доктааткан таварылгада - Россия Федерациязының субъектизинин соңгулда комиссиязынга мумдал чаргылдажыр;

9) хамаарышкан комиссияларга соңгукчуларның бадылаашкынын катап санап турда олуржур;

10) оон эрге-байдалын болгаш фамилиязын, адын, адазынын адын, а ол ышкаш хайгааракчының томуйлаан бүрүткеткен кандидаттың фамилиязын, адын, адазынын адын азы соңгулда каттыжышкынының, өске-даа хөй-ниити каттыжышкынының адын айтылган хөрек демдээн астыр эргелиг.

6. Хайгааракчының кылыр эргези чок чүлдери:

1) соңгукчуларга соңгулда бюллетеньнерин бээр;

2) соңгулда бюллетеньнерин алганы дээш соңгукчулун дилээ-биле оон орнунга ат салыр;

3) соңгукчулун орнунга, ооң иштинде оон дилээ-биле, соңгулда бюллетенин долдурар;

4) бадылаашкынның чажыт байдалын үрөп турар хөделишкиннер кылыр;

5) соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг жежигүнеринин чорудуп турары соңгулда бюллетеньнеринин санаашкынынга дорт киржир;

6) соңгулда комиссиязының ажылынга шаптык кадар хөделишкиннер кылыр;

7) соңгукчулар ортузунга соңгулда мурнунун суртаалын чорудар;

8) хамаарышкан соңгулда комиссиязының шийтирлер хулээп алырынга киржир эргези чок.

7. Россия Федерациязының бүгү-делегей дугуржулгаларына, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга, өске-даа федералдыг хоойлуларга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының белеткелин болгаш эртерилгезин хайгаараарынга кадагааты (делегей) хайгааракчылары киржип болур.

7 эге. МУНИЦИПАЛДЫГ ТУРГУЗУГНУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИ ОРГАНЫНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОҢГУЛДАЛАРЫНГА СОҢГУЛДА КАТТЫЖЫШКЫННАРЫНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

32 чүүл. Соңгулда каттыжышкынарның эрге-

байдалы

Соңгулда каттыжышкынарны «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга, «Политиктиг партиялар дугайында» Федералдыг хоойлуга, «Хөй-ниити каттыжышкынарның дугайында» Федералдыг хоойлуга, бо Хоойлуга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына киржир, оон иштинде дең үндезиннерге кандидаттарны, кандидаттар даңзызын депшидер.

33 чүүл. Соңгулда каттыжышкынының ады болгаш сүлдө-демдээ

1. Соңгулда каттыжышкыны муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) кандидаттарның хамаарышкан даңзызын (даңзыларын) кириери-биле чергелештир ол соңгулда комиссиязынче бодунуң адының дугайында сан-медээни шынзыттылары-биле кириер эргелиг.

2. Соңгулда каттыжышкынарның ады болза, хамаарышкан политиктиг партияның, өске-даа хөй-ниити каттыжышкынының уставында айтылган ат болур.

3. Соңгулда каттыжышкыны муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) кандидаттарның хамаарышкан даңзызын (даңзыларын) кириери-биле чергелештир, хевирин хамаарышкан политиктиг партияның, өске-даа хөй-ниити каттыжышкынының уставында чуруп көргүскен сүлдө демдээн (моон ыңай - соңгулда каттыжышкынының бүрүткеткен сүлдө демдээ) шынзыттылары-биле кириер эргелиг.

4. Соңгулда каттыжышкыны муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы-биле (девискээр соңгулда комиссиязы-биле) соңгулда документтеринде ажыглап турары кыска атты (чеди сөстен хөй эвес тургустунган) болгаш сүлдө демдекти дугуржуп чөпшээрери.

5. Ындыг атты болгаш сүлдө демдекти муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) киргениниң соонда соңгулда каттыжышкынының адын болгаш сүлдө демдээн өскерттип болбас.

34 чүүл. Соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлери

1. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыны бо Хоойлуга дүүштүр соңгулда каттыжышкынының киржип турары муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына соңгулда каттыжышкынын бүгү-ле айтырылгалар талазы-биле, оон иштинде саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлээр он төлээни томуйлаар эргелиг. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле кандидатты (кандидаттарны) депшиткен соңгулда каттыжышкыны бо Хоойлуга дүүштүр соңгулда каттыжышкынының кандидатты (кандидаттарны) соңгулда каттыжышкынының депшиктени-биле холбашкан бүгү-ле айтырылгалар талазы-биле төлээлээр беш төлээни томуйлаар эргелиг.

2. Төлээлеткен төлээлери тус-тузунда политиктиг партияның съездизинин, политиктиг партияның регионалдыг салбырының, политиктиг партияның өске-даа структурлуг салбырының, өске хөй-ниити каттыжышкынының, оон регионалдыг азы тус чер салбырының съездизинин (конференциязының, нийти хуралының) шийтири-биле, чок-ла болза политиктиг партияның съездизинин, политиктиг партияның регионалдыг салбырының, өске-даа структурлуг салбырының конференциязының (нийти хуралының), өске хөй-ниити каттыжышкынының, оон регионалдыг азы тус чер салбырының съездизинин (конференциязының, нийти хуралының) хамаарышкан шийтири-биле төлээлеткен органның (албан-дужаалдыг кижинин) шийтири-биле томуйлаар. Хамаарышкан шийтирге төлээлеткен төлээ бүрүзүнүн фамилиязын, адын, адазынын адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн, паспорттуң азы хамаатынын паспортун солуп турар документини сериязын, дугаарын, ону тывысканының чылын, айын, хүнүн, чурттап турар черинин адресин, кол ажылдап азы албан хаап турар черин, ээлеп турары албан-дужаалын (кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок таварылгада - кылып турар чүүлүнүн хевирин), а ол ышкаш оон бүрүн эргелеринин хемчээлин айтыр. Соңгулда каттыжышкынының саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинге оон төлээшкин (санажылга) документтеринге ат салыр эргелиг дээрзин база айтыр.

3. Соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээни бодунуң хулээлгелерин бо чүүлүнүн 2 пунктузу-биле көрдүнгөн шийтирнин үндезининге, а соңгулда каттыжышкынының саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээзи - база-ла нотариустун шынзытканы болгаш федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар долдуртунган, айыттылган кижинин фамилиязын, адын, адазынын адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн, паспорттуң азы хамаатынын паспортун солуп турар документини сериязын, дугаарын, ону тывысканының чылын, айын, хүнүн, паспорттуң азы хамаатынын паспортун солуп турар документини тывыскан органнын адын азы кодун, чурттап турар черинин адресин, кол ажылдап азы албан хаап турар черин, ээлеп турары албан-дужаалын (кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок таварылгада - кылып турар чүүлүнүн хевирин), бүрүн эргелерин болгаш соңгулда каттыжышкынының саң-хөө документтеринге салыр таңманың баскан майыын айтылган бүзүредилге бижиктиң үндезининге боттандылар.

4. Соңгулда каттыжышкынының саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээзин томуйлап тура соңгулда каттыжышкыны аңа дараазында бүрүн эргелерин дамчыдып бээр:

1) тускай соңгулда санын ажыдары;

2) соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилерин эргелеп башкалары;

3) соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилерин учеттаары;

4) соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринин киришкенинге база чарыгдалынга контролду боттандылары;

5) санажылга документтеринге ат салыр эрге;

6) эргежок чугула апарганда - бо пунктуда айыттылган бүрүн эргелерден аңгы өске-даа бүрүн эргелери.

5. Соңгулда каттыжышкынының томуйлааны төлээлеткен төлээлеринин даңзызын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) айыттылган соңгулда комиссиязының доктаатканы майыын езугаар кириер. Соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлеринин даңзызынга бо чүүлүнүн 2 пунктузунда көрдүнгөн оларның дугайында сан-медээлери, а ол ышкаш соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээ бүрүзүнүн телефонунуң дугаарын, а соңгулда каттыжышкынының саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинге - ол ышкаш оон соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи болуп турарының дугайында дыңнадыгыны айтыр. Ук даңзыга адаттылган кижиге бүрүзүнүн айыттылган ажыл-чорудулганы боттандыларынга бижимел чөпшээрелин кожар.

6. Соңгулда каттыжышкынының саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээлерин муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бо чүүлүнүн 2 болгаш 3 пунктуларында тус-тузунда көрдүнгөн шийтирге база бүзүредиг бижикке үндезилеп, саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээ паспортту азы хамаатынын паспортун солуп турар документини көргүскенде бүрүткээр.

7. Соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен органының шийтири-биле соңгулда каттыжышкыны кайы-даа үедө бодунуң томуйлааны саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинин бүрүн эргелерин соксадыр эргелиг болгаш ол дугайында аңа бижимел хевир-биле дыңнадыр база хамаарышкан шийтирнин хоолгазын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) чорудар. Соңгулда каттыжышкыны кайы-даа үедө бодунуң томуйлааны саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинин бүрүн эргелерин соксадыр эргелиг болгаш ол дугайында аңа бижимел хевир-биле дыңнадыр база муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) дедир кыйгырткан төлээниң орнунга саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен чаа төлээни томуйлаарының дугайында бо чүүлүнүн 2 пунктузунга дүүштүр хулээп алганы шийтирин, а ол ышкаш чаа томуйлаткан саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээниң бо чүүлүнүн 3 пунктузунда көрдүнгөн бүрүн эргелерин бадыткап турар бүзүредиг бижикти кириер. Оон-биле чергелештир айыттылган документтеринин хоолгаларын ук соңгулда каттыжышкынының бодунуң соңгулда фондузун хевирлеп тургазы-биле тускай соңгулда саны ажыткан Россия Федерациязының Ажаалга банкызының хамаарышкан салбырынче, өске-даа чээли организациязынче (салбырынче) чорудар. Соңгулда каттыжышкынының саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле чаа томуйлаткан төлээлеткен төлээзинин бүрүткелин бо чүүлүнүн 7 пунктузунда көрдүнгөн чурум езугаар боттандылар.

8. Соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлери боттарының албан-дужаал азы албан-ажыл байдалының ажыын ажыглаар эрге чок.

9. Соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлеринин бүрүн эргелеринин хуусаазы оларны томуйлаан хүнден эгелээш, оларны томуйлаан соңгулда каттыжышкынының хамаарышкан кандидаттар даңзының составындан депшиктени бүгү кандидаттарның эрге-байдалы чидер үеден, ынчалза-даа муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының нийти түңнелдерин албан езузу-биле парлаан хүнден орай эвесте, төнер. Соңгулда каттыжышкынының саң-хөө айтырылгаларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинин бүрүн эргелеринин хуусаазы бадылаашкын хүнүндө 60 хонук эрткенде доостур, а бир эвес федералдыг хоойлуга, бо Хоойлуга дүүштүр хамаарышкан соңгулда каттыжышкынының киржилгези-биле суд сайгарылгазы чоруп турар болза, - судтун шийтири хоойлу күжү кирген хүнүн дараазында хүнден доостур.

8 эге. МУНИЦИПАЛДЫГ ТУРГУЗУГНУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИ ОРГАНЫНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА КАНДИДАТТАРНЫ, КАНДИДАТТАР ДАҢЫЗЫН ДЕПШИДЕРИ БОЛГАШ БҮРҮТКЭЭРИ

35 чүүл. Кандидаттарны депшидеринин нийти негелделери

1. Бо хоойлуга дүүштүр кандидаттар шуут дорт, чок болза кандидаттар даңзызының составыга депшидирген туруп болур.

2. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттарны шуут дорт депшидерин бодун боду, а ол ышкаш соңгулда каттыжышкыны депшидер арга-биле боттандылар.

3. Кандидаттарны кандидаттар даңзызының составыга чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшидерин соңгулда каттыжышкыны боттандырып болур.

4. Кандидаттарның чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшидилгези соңгулдаларны чарлаарының дугайында шийтири албан езузу-биле парлаан хүнүн соонда хүнден, ынчалза-даа чаңгыс мандаттыг болгаш (аа) хөй мандаттыг соңгулда

округтарының схемасын албан езузу-биле парлаан (чонга дыңнаткан) хүнден эрте эгелээр.

5. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун талазы-биле, чок-ла болза кандидаттар даңзызының составына чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле кандидаттарның депшидилгези соңгулдаларны чарлаарының дугайында шийтирнни албан езузу-биле парлаан хүннүн соонда хүнден эгелээр.

6. Чаңгыс ол-ла соңгулда каттыжышкыны кандидатты хары угда чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунун талазы-биле база кандидаттар даңзызының составына депшидип болур.

7. Кандидат чаңгыс ол-ла соңгулдаларга бирден хөй чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округундан депшиттирип болбас.

8. Кандидат чаңгыс ол-ла соңгулдаларга депшидилгени ийи болгаш оон хөй эгелекчизинге депшиттирер чөпшээрлин берип болбас.

9. Кандидат хары угда бодун боду депшиттирер база кандидаттар даңзызының составына депшиттирер чурум-биле депшиттирген туруп болбас.

36 чүүл. Кандидаттарның чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун талазы-биле, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунун талазы-биле бодун боду депшидери

1. Кандидаттарның чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун талазы-биле, а ол ышкаш чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунун талазы-биле бодун боду депшидери муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) ол дугайында бижимел дыңнадыгны кириер, соңгукчуларның кандидатты деткээн хол үжүүн дараалаштыр чыыр, чок-ла болза бо Хоойлунун доктаатканы чурум езугаар соңгулда долаазын кириер органы ажыглап чорудар.

2. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттыганы дыңнадыг болгаш депшиттирип турар кижиниң хамаарышкан соңгулда округунун талазы-биле депшидери чөпшээрлеп турарының болгаш ону соңгаан таварылгада муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутатының эрге-байдалы-биле таарышпас ажыл-чорудулганы соксадырын хүлээнген, дыңнадыг-биле кады кириер бижимел билдиришкени кириген соонда кандидат депшиттирген деп санадыр болгаш «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда көрдүнгөн эргелеринин база хүлээлгелерин болур. Ол билдиришкениге кандидаттың фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнгөн чылын, айын, хүнүн болгаш төрүттүнгөн черин, чурттап турар черинин адресин, паспорттун азы хамаатының паспортун солуп турар документинин сериязын, дугаарын, ону тывысканының чылын, айын, хүнүн, паспортту азы хамаатының паспортун солуп турар документи тывыскан органын адын азы кодун, чурттап турар черинин адресин, кол ажылдап азы албан хаап турар черин, ээлеп турары албан-дужаалын (кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок таварылгада – кылып турар чүүлүнүн хевирин) айтыр. Бир эвес кандидат депутат болуп турар болгаш бодунун бүрүн эргелерин доктаамал эвес үндезинге боттандырып турар болза, билдиришкениге ол дугайында медээ-дыңнадыгны база хамаарышкан төлээлекчи органын адын айыткан турар уjurлуг.

Кандидат билдиришкениге бирден хөй эвес политиктиг партияга, чок-ла болза хоойлунун доктаатканы чурум езугаар бадылаашкын хүнүнге чедир бир чылдан орай эвсте бүрүткеткен өске-даа хөй-ниити каттыжышкынынга бодунун хамаарылгалыын, ол политиктиг партияда, ол хөй-ниити каттыжышкынында бодунун эрге-байдалын дыңнадыр болгаш билдиришкени-биле кады айыттыганы медээ-дыңнадыгларны бадыткап турар база политиктиг партияның, өске-даа хөй-ниити каттыжышкынының доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының албан езузу-биле шынзытканы документини кириип тургаш айтыр эргелиг. Дыңнадыг болгаш билдиришкени-биле кады кандидат паспорттун азы хамаатының паспортун солуп турар документинин хоолгазын, а ол ышкаш билдиришкенинде айыттыганы эртеминин дугайында, кол ажылдап азы албан хаап турар черинин, ээлеп турар албан-дужаалының (чүнү кылып турарының) дугайында, а ол ышкаш кандидат депутат болуп турарының дугайында медээ-дыңнадыгларны бадыткап турар документилеринин хоолгаларын кириер.

3. Кандидат Россия Федерациязының хамаатызы боорундан аңгыда кадагааты күрүнениң хамаатызы болган таварылгада, бо чүүлдүн 2 пунктузу-биле көрдүнгөн билдиришкениге кандидаттың кадагааты хамааты эрге-байдалының дугайында медээ-дыңнадыгны, ол эрге-байдалды алганын чылын, айын, хүнүн болгаш үндезинин, а ол ышкаш хамаарышкан кадагаты күрүнениң адын айтыр. Кандидатта ужулбаан болгаш дуглаттынмаан суд шийтели бар таварылгада, билдиришкениге кандидаттың шийтиргенин дугайында медээ-дыңнадыгны айтыр.

4. Кадагааты күрүнелеринин хамаатылары болуп турар, бо Хоойлунун 5 чүүлүнүн 3 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарына соңгуттурар эргелиг кандидаттар бо чүүлдүн 1 база 2 пунктузунга дүүштүр дыңнадыгны болгаш билдиришкенин кириер. Бо таварылгада кандидаттың билдиришкениге хамаарышкан кадагааты күрүнениң документилер тыпсырынга төлээлеткен органының тывысканы кандидаттың ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын шынзыдып турар паспорттун азы өске-даа документинин сериязын, дугаарын база ону тывыскан чыл, ай, хүнүн, а ол ышкаш аңаа немей - кадагааты күрүнениң хамаатызынга тывыскан чурттаар чөпшээрелдин сериязын, дугаарын, ону тывыскан чылын, айын, хүнүн болгаш чурттаар чөпшээрелди тывыскан органын адын болгаш

кодун айтыр. Билдиришкени болгаш дыңнадыг-биле кады кадагааты күрүнениң хамаатызы бо чүүлдүн 2 пунктузунда адаттыганы документилерин, хамаарышкан кадагааты күрүнениң документилер тыпсырынга төлээлеткен органының тывысканы кандидаттың ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын шынзыдып турар паспорттун азы өске-даа документинин хоолгазын, а ол ышкаш чурттаар чөпшээрелдин хоолгазын кириер.

5. Бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттыганы дыңнадыг-биле кады хамаарышкан соңгулда комиссиязынга кандидаттың орулгаларының хемчээлиниң болгаш үндезин-дестеринин дугайында база кандидаттың өңүзүнге хамааржыр (оон иштинде кады өңчү) эт-хөреңгинин дугайында, банкыларда шыгжамырларының, үнелиг саазынарының дугайында сан-медээлерни кириген турар уjurлуг. Айыттыганы сан-медээлерни бо Хоойлуда №4 капсырылгада майык-биле кириер. Бир эвес кандидат оон өңүзүнге хамааржыр эт-хөреңги чок база (азы) соңгулдаларны чарлаан чылдың мурнунда чылдың дургузунда бо пунктуга дүүштүр дыңнадып кириер уjurлуг орулгаларны албаан болза, ону база-ла хамаарышкан соңгулда округунун талазы-биле депшиттиреринге чөпшээрлеп турарының дугайында кандидаттың билдиришкениге айтыр.

6. Бо чүүлдүн 2, 4 болгаш 5 пункттарында айыттыганы документилерни кандидат боду дужаар хүлээлгелиг. Бир эвес кандидат аарып турар, каразыттырып база буруудаттырып турар кижилерни хоругдап тудар черлерде турар таварылгаларда (бо байдалда кандидаттың бижимел билдиришкенинде салган хол үжүүнүн шынныын чок-ла болза кандидаттың чыдып эмнедип турары эмнедег-профилактиктиг албан черинин администрациязы, каразыттырып база буруудаттырып турар кижилерни хоругдап тудар албан черинин администрациязы нотариалдыг шынзыдар уjurлуг), бо чүүлдүн 2, 4 болгаш 5 пункттарында айыттыганы документилерни кандидаттың дилээ-биле кириген туруп болур.

7. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) кандидатка (бо чүүлдүн 1-5 пункттарында айыттыганы өске-даа кижиге) бо чүүлдүн 1-5 пункттарында айыттыганы документилерни алганын бадыткап турар бижимел бадыткалды тыпсыр хүлээлгелиг. Бадыткалды документилерни кириген болгаш хүлээп алган соон дарын доп-дораан тыпсыр.

8. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бо чүүлдүн 2-5 пункттарына дүүштүр кириер кандидаттарның дугайында медээ-дыңнадыгларның шынга дүүшкээн хынаарының дугайында негелдени хамаарышкан органнарже кириер, олар бо чүүлдүн 2-4 пункттарына дүүштүр кириер медээ-дыңнадыгларның хыналдазының түннелдерин он хонуктун дургузунда, а бо чүүлдүн 5 пунктузунга дүүштүр кириер медээ-дыңнадыгларның хыналдазының түннелдерин 20 хонуктун дургузунда дыңнадыг хүлээлгелиг. Бир эвес айыттыганы негелде бадылаашкын хүнүнге чедир он болгаш оон эвээш хонуктарда кирген болза, хамаарышкан органнар соңгулда комиссиязының тургусканы хуусаада хыналданын түннелдеринин дугайында дыңнадыр хүлээлгелиг.

9. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) кандидаттарны депшидип турда кирген сан-медээлерге үндезилеп кандидаттар дугайында соңгукчуларга дыңнадыр. Кандидат бүрүзүнүн дугайында сан-медээни дең үндезиннерге хевирлеп тургузар.

10. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) кандидаттарның киргени сан-медээлеринде илереттинген шынга дүүшпес фактыларның дугайында массалыг информация чепсектеринге дыңнадыр.

11. Бир эвес муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бо Хоойлунун 6 чүүлүнүн 1 пунктузунун 5-7 иштики пунктларында айыттыганы соңгулда системаларының кайы-бирээин ажыглаан таварылгада, кандидаттар бодун боду депшитпес.

37 чүүл. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунун талазы-биле кандидаттарны соңгулда каттыжышкынының депшидери

1. Чаңгыс мандаттыг соңгулда округунга соңгулда каттыжышкыны чаңгыс кандидатты депшидер эргелиг. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунга, хөй мандаттыг соңгулда округунга соңгулда каттыжышкыны ук округтан соңгуттурар депутат мандадының бүрүзүнге кандидатты депшидер эргелиг. Соңгулда каттыжышкыны хамаарышкан политиктиг партияның, хамаарышкан өске-даа хөй-ниити каттыжышкынының кежигүнү болбайн турар кандидаттарны депшидер эргелиг.

2. Соңгулда каттыжышкынына кандидаттарны депшидилгезин чажыт бадылаашкын-биле, а ол ышкаш кандидаттарны депшидип турда федералдыг хоойлуларның политиктиг партияларга салган негелделерин сагывышаан, политиктиг партияның съездинге, чок-ла болза политиктиг партияның регионалдыг салбырының конференциязынга (ниити хуралына), чок-ла болза политиктиг партияның уставында көрдүнгөн политиктиг партияның өске-даа хамаарышкан структурлуг салбырының, чок-ла болза политиктиг партияның өске-даа органының ниити хуралына, чок-ла болза хөй-ниити каттыжышкынының азы оон регионалдыг азы тус чер салбырының конференциязынга (ниити хуралына) депшидер.

3. Бо чүүлдүн 2 пунктузунга дүүштүр кандидаттарны депшидеринин дугайында хүлээп алдыганы шийтирнни протокол-биле долдуурар, аңаа дараазында чүүлдерни айткан турар уjurлуг:

1) тус-тузунда съездинин, конференцияның, ниити хуралдың, политиктиг партияның өске-даа органының хуралының бүрүткеткен кежигүннеринин саны;

2) кандидаттарны депшидеринин дугайында шийтир хүлээп алырынга киржикчилерин эргежок чугула саны;

3) кандидаттарны депшидеринин дугайында шийтир болгаш ол айтырыгының талазы-биле бадылаашкынның түннелдери (чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун, кандидаттар даңзызының талазы-биле депшиткен кандидаттарның даңзызын, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшиткен кандидаттарның даңзызын тус-тузунда кожар);

4) соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлерин томуйлаарының дугайында шийтир;

5) шийтирнни хүлээп алганының чылы, айы, хүнү.

4. Чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшиткен кандидаттарның даңзызынга кандидат бүрүзүнүн депшиттирери соңгулда округунун дугаарын айтыр уjurлуг. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун талазы-биле соңгулда каттыжышкынының депшиткени кандидаттарның даңзызын, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле соңгулда каттыжышкынының депшиткени кандидаттарның даңзызын хамаарышкан соңгулда каттыжышкынының даргазы ат салып, а ол ышкаш хамаарышкан соңгулда каттыжышкынының таңмазын басып шынзыдар (бир эвес ол юридиктиг организацияның эрге-байдалын эдилээн болза).

5. Бир эвес муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларында бо Хоойлунун 6 чүүлүнүн 1 пунктузунун 5-7 иштики пунктларында айыттыганы соңгулда системаларының кайы-бирээин ажыглаан таварылгада, соңгулда каттыжышкыны чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттарны депшитпес.

38 чүүл. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле кандидаттар даңзызын соңгулда каттыжышкынының депшидери

1. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле кандидаттар даңзызын депшидеринин дугайында соңгулда каттыжышкынының шийтирнни чажыт бадылаашкын-биле, а ол ышкаш кандидаттарны депшидип турда федералдыг хоойлуларның политиктиг партияларга салган негелделерин сагывышаан, политиктиг партияның съездинге, чок-ла болза политиктиг партияның регионалдыг салбырының конференциязынга (ниити хуралына), чок-ла болза политиктиг партияның уставында көрдүнгөн политиктиг партияның өске-даа хамаарышкан структурлуг салбырының, чок-ла болза политиктиг партияның өске-даа органының ниити хуралына, чок-ла болза хөй-ниити каттыжышкынының азы оон регионалдыг азы тус чер салбырының съездинге (конференциязынга, ниити хуралына) депшидер.

2. Бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттыганы кандидаттар даңзызын депшидеринин дугайында шийтирнни протокол-биле долдуурар, аңаа дараазында чүүлдерни айткан турар уjurлуг:

1) тус-тузунда съездинин, конференцияның, ниити хуралдың, политиктиг партияның өске-даа органының хуралының бүрүткеткен кежигүннеринин саны;

2) кандидаттарны депшидеринин дугайында шийтир хүлээп алырынга киржикчилерин эргежок чугула саны;

3) кандидаттарны депшидеринин дугайында шийтир болгаш ол айтырыгының талазы-биле бадылаашкынның түннелдери (чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле кандидаттарның даңзызын кожар);

4) соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлерин, соңгулда каттыжышкынының саң-хөө айтырыгыларының талазы-биле төлээлеткен төлээзин томуйлаарының дугайында шийтир;

5) шийтирнни хүлээп алганының чылы, айы, хүнү.

3. Соңгулда каттыжышкыны чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле кандидаттар даңзызын составына хамаарышкан политиктиг партияның, хамаарышкан өске-даа хөй-ниити каттыжышкынының кежигүнү болбайн турар кижилерни депшидер эргелиг. Бир эвес муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларында бо Хоойлунун 6 чүүлүнүн 1 пунктузунун 5-7 иштики пунктларында айыттыганы соңгулда системаларының кайы-бирээин ажыглаан болза, соңгулда каттыжышкынының кандидаттар даңзызын депшидип турда хамаарышкан политиктиг партияның, хамаарышкан өске-даа хөй-ниити каттыжышкынының кежигүнү болбайн турар кижилер оларны кандидаттарның хамаарышкан даңзызынче кириеринин дугайында санал-оналды кириген болгаш оларны тус-тузунда политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжышкынының кежигүннеринин ондан эвээш эвези деткээнде (политиктиг партияның регионалдыг салбыры Тыва Республикада барда, политиктиг партияның айыттыганы он кежигүнү ук регионалдыг салбырга бактааган турар уjurлуг), оларның кандидатураларын кандидаттарның хамаарышкан даңзызынче саналдап турар өске арткан кандидатуралар-биле бир деңге албан сайгарар.

4. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле соңгулда каттыжышкынының депшиткени кандидаттарның даңзызын хамаарышкан соңгулда каттыжышкынының даргазы ат салып, а ол ышкаш хамаарышкан соңгулда каттыжышкынының таңмазын басып шынзыдар (бир эвес ол юридиктиг организацияның эрге-байдалын эдилээн болза).

5. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле кандидаттар даңзызының составын болгаш аңаа кандидаттарны кири бижиринин чурумун хамаарышкан соңгулда каттыжышкыны тодарадыр. Кандидаттар даңзызынга кандидатты чаңгыс катап адаан туруп болур.

6. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле соңгулда каттыжышкынының депшидип турары кандидаттарның ниити саны хостуг депутат мандаттарының санын ашкан туруп болур, ыңчалза-даа 25 хуудан хөй эвес.

39 чүүл. Кандидаттарны соңгудда каттыжышкынының депшидериниң дугайында документилерни, кандидаттар даңзызын соңгудда комиссияларынче кириери

1. Соңгудда каттыжышкынының чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунуң талазы-биле, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунуң талазы-биле, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округтарының талазы-биле депшиткен соңгукчулар даңзызын (даңзыларын) соңгудда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи соңгуддаларны чарлаарының дугайында шийтпирни албан езузу-биле парлаан хүнден 20 хонуктан орай эвезе муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынче (девискээр соңгудда комиссиязынче) кириери. Ол даңзыларга кандидат бүрүзүнүң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн, эртем-билиин, чурттап турар черин (Россия Федерациязының субъектинин, районун, хоорайның, өске-даа чурттачулуг чериниң ады), кол ажылдап азы албан хаап турар чери болгаш ээлеп турар албан-дужаалы (кылып турар чүүлү); бир эвес кандидат депутаттап турар болгаш бодунуң бүрүн эргелерин доктаамал эвес үндезинге боттандырып турар болза, - ол дугайында дыңнадыгны хамаарышкан төлээлекчи органның адын айтып тургаш кириери. Кандидат кадагааты хамааты эрге-байдалдыг болган таварылгада, хамаарышкан даңзыга кадагааты күрүнениң хамааты эрге-байдалының, кадагааты күрүнениң адын, хамааты эрге-байдалды алганының чыл, ай, хүнүн база чылдагаанын айтыр; кандидат ужулбаан болгаш дуглаттынмаан суд шийткелдиг болган таварылгада - кандидаттың шийттиргениниң дугайында сан-медээни айтыр. Кандидаттың күзээни-биле хамаарышкан даңзыга бадылаашкын хүнүнге чедир бир чылдан орай эвезе хоойлуда доктааткан чурум-биле бүрүткеткен бирден хөй эвес политиктиг партияга, чок-ла болза өске хөй-ниити каттыжышкынынга ооң хамаарылгалыын база ук политиктиг партияда, ук хөй-ниити каттыжышкынында ооң эрге-байдалын айтыр, айыттыганын сан-медээлерни бадыткап турар болгаш политиктиг партияның, хөй-ниити каттыжышкынының доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының албан езузу-биле шынзытканы документини кириери.

2. Бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттыганы кандидаттар даңзызын муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынче (девискээр соңгудда комиссиязынче) ол комиссияның доктаатканы майык езууга саазын кырынга болгаш машина номчуур хевирге кириери.

3. Бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттыганы кандидаттар даңзызы төле бир деңге соңгудда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи дараазында документилерни кириери:

1) тус-тузунда политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжышкынының уставының нотариалдыг шынзыткан хоолгазын;

2) тус-тузунда политиктиг партияның, өске хөй-ниити каттыжышкынының дугайында бижимелдерни юридиктиг организацияларның чаңгыс аай күрүне даңзызынче кириениниң фактызын бадыткап турар документиниң нотариалдыг шынзыткан хоолгазын;

3) тус-тузунда съездиниң, конференцияның, ниити хуралдың, хуралдың кандидаттар даңзызын (даңзыларын) депшидериниң дугайында шийтпирни кошкан протоколун;

4) соңгудда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлериниң даңзызын, аңаа оларның дугайында бо Хоойлунуң 35 чүүлүнүн 3 пунктузунда адаттыганы сан-медээлерни айтыр;

5) кандидатты чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунуң талазы-биле депшиткен таварылгада - соңгудда каттыжышкынының саң-хөө айтырыгыларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинге бүзүредиг бижикти.

4. Соңгудда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи бо чүүлдүн 1 болгаш 2 пунктуларында адаттыганы документилер-биле бир деңге дараазында чүүлдерни кириери:

1) кандидат бүрүзүнге хамаарыштыр - хамаарышкан соңгудда округунуң талазы-биле депшиттиреринге чөпшээрелиниң дугайында кандидаттың билдиришикин, аңаа бир эвес ол соңгукчулар таварылгада төлээлекчи органның депутатының эрге-байдалы-биле таарышпас ажыл-чорудулганы соксадырын хүлээнген хүлээлгени кожар. Билдиришикинге ол ышкаш кандидаттың фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн болгаш черин, чурттап турар чериниң адресин, паспорттунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң сериязын, дугаарын болгаш ону тывыскан чыл, ай, хүнүн, паспортту азы хамаатының паспортун солуп турар документини тывыскан органның адын азы кодун, эрге-байдалын, эртемин, кол ажылдап азы албан хаап турар черин, ээлеп турар албан-дужаалын (кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок таварылгада - кылып турар чүүлүн); бир эвес кандидат депутаттап турар болгаш бодунуң бүрүн эргелерин доктаамал эвес үндезинге боттандырып турар болза, - ол дугайында дыңнадыгны хамаарышкан төлээлекчи органы айтып тургаш кириери. Кандидат Россия Федерациязының хамаатызының эрге-байдалында аңгыда кадагааты хамааты эрге-байдалдыг болган таварылгада, билдиришикинге кандидаттың кадагааты хамааты эрге-байдалының дугайында медээлерни айтыр; кандидат ужулбаан болгаш дуглаттынмаан суд шийткелдиг болган таварылгада - кандидаттың шийттиргениниң дугайында сан-медээни айтыр. Кандидат билдиришикинге бадылаашкын хүнүнге чедир бир чылдан орай эвезе хоойлуда доктааткан чурум-биле бүрүткеткен бирден хөй эвес политиктиг партияга, чок-ла болза өске хөй-ниити каттыжышкынынга ооң хамаарылгалыын база ук политиктиг партияда, ук хөй-ниити каттыжышкынында ооң эрге-байдалын айтыр, айыттыганын сан-медээлерни бадыткап турар болгаш политиктиг партияның, хөй-ниити каттыжышкынының доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының албан езузу-биле шынзытканы документини кириери. Кадагааты күрүнениң хамаатызы болуп турар, бо Хоойлунуң 5

чүүлүнүн 3 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгуддаларына киржиш турар кандидаттың билдиришикинге хамаарышкан кадагааты күрүнениң документилер тыпсырынга төлээлеткен органының тывысканы кандидаттың ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын шынзыдып турар паспорттуң азы өске-даа документиниң сериязын, дугаарын база ону тывыскан чыл, ай, хүнүн, а ол ышкаш аңаа немей - кадагааты күрүнениң хамаатызынга тывыскан чурттаар чөпшээрелдиниң сериязын, дугаарын, ону тывыскан чылын, айын, хүнүн болгаш чурттаар чөпшээрелди тывыскан органның адын болгаш кодун айтыр;

2) чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызынче кир бижиткен кандидаттарга хамаарыштыр, а бир эвес муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязы округ соңгудда комиссиязының бүрүн эргелерин боттандырып турар таварылгада - ол ышкаш соңгудда каттыжышкынының чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округтарының талазы-биле депшиткен кандидаттарыга хамаарыштыр - кандидаттың орулгаларының хемчээлиниң болгаш үндезин-дөстөриниң дугайында база кандидаттың өңчүзүнге хамааржыр (ооң иштинде кады өңчү) эт-хөрөгүниң дугайында, банкыларда шыгжамырларының, үнелиг саазыннарларының дугайында бо Хоойлуда №4 капсырылгада майык-биле тургускан сан-медээлерни (саазын кырынга болгаш машина номчуур хевирге). Бир эвес кандидат ооң өңчүзүнге хамааржыр эт-хөрөгү чок база (азы) соңгуддаларны чарлаан чылдың мурнунда чылдың дургузунда бо пунктуга дүүштүр дыңнадып кириери ужурулг орулгаларны албаан болза, ону хамаарышкан соңгудда округунуң талазы-биле депшиттиреринге чөпшээрелди турарының дугайында кандидаттың билдиришикинге айтыр.

5. Муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) кандидаттарның хамаарышкан даңзызын болгаш аңаа кошкан документилерни соңгудда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзиниң бадыткап шынзытканы кандидаттың ал-бодун шынзыдып турар паспорттуң азы өске документиниң хоолгазы-биле (хамаарышкан соңгуддаларга бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүн 3 пунктузунга дүүштүр киржиш турар кадагааты күрүнелериниң хамаатыларыга хамаарыштыр - хамаарышкан кадагааты күрүнениң документилер тыпсырынга төлээлеткен органының тывысканы кандидаттың ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын шынзыдып турар паспорттуң азы өске-даа документиниң хоолгазы-биле) база депшидеринге чөпшээрелди турарының дугайында кандидаттың билдиришикинге айыттыганын эртеминиң, кол ажылдап азы албан хаап турар чериниң дугайында, ээлеп турар албан-дужаалының (кылып турар чүүлүнүн), а ол ышкаш кандидат депутат болуп турарының дугайында медээлерни бадыткап турар документилериниң хоолгалары-биле кады хүлээп алыр. Айыттыганы документилерниң бадыткап шынзыткан хоолгаларын кандидат бүрүзүнге хамаарыштыр кириери.

6. Соңгудда каттыжышкынының кириени бо чүүлдүн 1-5 пунктуларында айыттыганы документилерни хүлээп алганының соон дарый доп-дораан муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) соңгудда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзинге ол документилерни алганын бадыткап турар бижимел бадыткалды тыпсыр. Муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) соңгудда каттыжышкынының кириени документилерни үш хонук хуусаада сайгарып көөр болгаш төлээлеткен төлээге тус-тузунда чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызының, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызының, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округтарының талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызының бадыткап шынзыткан хоолгазын бээр, чок-ла болза оларны бээрден ойталаарының дугайында тайылбырлыг шийтпирни ону тывысканының чылын, айын, хүнүн болгаш шагын база минутазын айтып тургаш тыпсыр.

7. Бо чүүлдүн 1-5 пунктуларында айыттыганы документилериниң чогу, долу эвези, чок-ла болза оларны болуру-чогуру-биле долдурбааны, бо Хоойлунуң 36, 38 болгаш 39 чүүлдеринде доктааткан кандидаттарны депшидериниң чурумун хажытканы соңгудда каттыжышкынынга кандидаттар даңзызының бадыткап шынзыткан хоолгаларын бээрин ойталаарынга үндезин болуп болур.

8. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округтарының талазы-биле депшиттирип турар кандидаттар даңзызын база бо чүүлдүн 1-5 пунктуларында айыттыганы документилерни соңгудда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзиниң кириени болза, хамаарышкан соңгудда округтарының талазы-биле айыттыганы кандидаттарны депшидериниң дугайында дыңнадыг болур. Бо чүүлдүн 6 пунктузунга дүүштүр соңгудда комиссиязы соңгудда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзинге кандидаттар даңзызының шынзыткан хоолгазын тывыскан үеден эгелеп кандидат депшиттирген деп санадыр, кандидаттың «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгудда эргелериниң база референдумга киржиш эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда көрдүнген эргелерлиг болгаш хүлээлгелерлиг болур.

9. Уууда билдиришикин киргеш кандидаттарның үнүп чорутканы-биле, чок-ла болза кандидатты соңгудда каттыжышкынының дедир кыйгыртканы-биле, чок-ла болза кандидаттың өлгени-биле холбашкан өскерилгелерден аңгыда, соңгудда каттыжышкыны кириени кандидаттар даңзызының составынче өскерилгелер кириери эрге чок.

10. Муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) бо чүүлдүн 1, 2, 4 болгаш 5 пунктуларында дүүштүр кириени кандидаттарның дугайында медээ-дыңнадыгларның шынга дүүшкөөн хынаарының дугайында негелдени хамаарышкан орган-

нарже кириери, олар бо чүүлдүн 1 болгаш 2 пунктуларынга, бо чүүлдүн 4 пунктузунун 1 иштики пунктузунга дүүштүр кириери сан-медээлерниң хыналдазының түңнелдерин 10 хонуктуң дургузунда, а бо чүүлдүн 4 пунктузунга дүүштүр кирген медээ-дыңнадыгларның хыналдазының түңнелдерин 20 хонуктуң дургузунда дыңнадыг хүлээлгелиг. Бир эвес айыттыганы негелде бадылаашкын хүнүнге чедир 10 болгаш оон эвээш хонуктарда кирген болза, хамаарышкан органнар соңгудда комиссиязының тургусканы хуусаада хыналданың түңнелдериниң дугайында дыңнадыр хүлээлгелиг.

11. Муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) соңгукчуларның кичээнгейинге кандидаттарны депшидип турда кирген кандидаттар дугайында сан-медээлерни ол соңгудда комиссиязының доктааткан хемчээли-биле дыңнадып чедирери.

12. Муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) кандидаттарның кириени сан-медээлеринде, ооң иштинде оларның кандидаттар даңзызында илереттинген шынга дүүшпес фактыларның дугайында массалыг информация чөпшөктеринге дыңнадыр.

40 чүүл. Кандидаттарны, кандидаттар даңзызын депшиткенин деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыыры

1. Бодун боду депшиткен кандидаттарны деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүнү чыылдазын муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) кандидатты депшидериниң дугайында дыңнаткан болгаш бо Хоойлунуң 37 чүүлүнде көрдүнген документилерни кириени хүнүн соонда хүнден эгелээр.

2. Соңгудда каттыжышкынының чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунуң талазы-биле депшиткени кандидаттар даңзызын, соңгудда каттыжышкынының чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округтарының талазы-биле депшиткени кандидатты деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүнү чыылдазын соңгудда каттыжышкынының тус-тузунда чаңгыс аай дең-дески азы мажоритарлыг соңгудда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округунуң талазы-биле депшиткени кандидаттар даңзызын муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) бадыткап шынзыткан хүнүнүн соонда хүнден эгелээр.

3. Чаңгыс мандаттыг азы чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунуң талазы-биле депшиттирген кандидаттар бүрүткээринге эргежок чугула хол үжүүнүн саны хамаарышкан соңгудда округунуң девискээринде бүрүткеткен соңгукчуларның санын 2 хуу болур, ынчалза-даа 10 хол үжүүнүн эвээш эвес болур. Хөй мандаттыг соңгудда округунуң кандидатты бүрүткээринге эргежок, чугула хол үжүүнүн саны хамаарышкан соңгудда округунуң девискээринде бүрүткеткен соңгукчуларның санын депутат мандаттарының санынга үлөпкениниң 2 хуузу болур, ынчалза-даа 10 хол үжүүнүн эвээш эвес болур.

4. Соңгудда каттыжышкыны чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызын деткири-биле муниципалдыг тургузугнуң девискээринде бүрүткеткен соңгукчуларның ниити санын соңгукчуларның ийи хуузуңуң хол үжүүн чыыр хүлээлгелиг.

5. Кандидатты депшиткенин деткири-биле хол үжүүнүн чыылдазын бо Хоойлуда №1-3 капсырылгаларда майыкка дүүштүр белеткеп кылган хол үжүү чыыр хуудустарны ажылдап боттандыра. Бо таварылгада хол үжүү чыыр хуудуска дараазында сан-медээлерни айтыр:

1) соңгуддаларын эрттирип турар төлээлекчи органның муниципалдыг тургузуунуң ады, соңгуддаларны эрттирериниң чылы, айы, хүнү;

2) кандидат бодун боду депшиткен таварылгада - кандидаттың фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн, кол ажылдап азы албан хаап турар черин (кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок таварылгада - кылып турар чүүлүн), бир эвес кандидат депутаттап турар болгаш бодунуң бүрүн эргелерин доктаамал эвес үндезинге боттандырып турар болза, - ол дугайында дыңнадыгны хамаарышкан төлээлекчи органның адын, кандидаттың чурттап турар чери турар Россия Федерациязының субъектинин, районун, өске-даа чурттачулуг чериниң база ооң депшиттирип турары соңгудда округунуң адын айтып тургаш кириери. Кандидат ужулбаан болгаш дуглаттынмаан суд шийткелдиг болган таварылгада, хол үжүү чыыр хуудуска кандидаттың шийттиргениниң дугайында сан-медээни айтыр ужурулг. Кандидат Россия Федерациязының хамаатызының эрге-байдалында аңгыда кадагааты күрүнениң хамаатызы эрге-байдалдыг болган таварылгада, хол үжүү чыыр хуудуска кандидаттың кадагааты хамааты эрге-байдалының дугайында дыңнадыгларны айтып турар ужурулг. Бир эвес кандидат депшиттиреринге чөпшээрелиниң дугайында билдиришикин хөй-ниити каттыжышкынының кижигүнү болуп турарын, ында бодунуң эрге-байдалын айтып болза, хол үжүү чыыр хуудуска кандидаттың хөй-ниити каттыжышкынынга хамаарылгалыын айтыр. Кадагааты күрүнениң хамаатызы болуп турар, бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүн 3 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгуддаларынга киржиш турар кандидаттарга хамаарыштыр хамаатызы болган кадагааты күрүнени, а ол ышкаш муниципалдыг тургузугнуң девискээринде ук кижиниң доктаамал чурттап турарының үргүлчүлелиниң дугайында немей айтыр;

3) соңгудда каттыжышкыны кандидатты чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округунуң талазы-биле депшиткен таварылгада - бо пунктуңуң 2 адакы пунктузунда айыттыганын сан-медээлерни, а ол ышкаш кандидатты депшидип турар соңгудда каттыжышкынының адын, хамаарышкан

кандидаттар даңзын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының бадыткап шынзыткан чылын, айын, хүнүн;

4) соңгулда каттыжышкыны кандидатты чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен таварылгада – хамаарышкан кандидаттар даңзын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының бадыткап шынзыткан чылын, айын, хүнүн, кандидаттар даңзын депшиткен соңгулда каттыжышкынының кыска адын, кандидаттар даңзын баштап турар баштайгы үш кандидаттың фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн, кол ажылдап азы албан хаап турар черин (кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок таварылгада – кылып турар чүүлүн), оларның чурттап турар чери турар Россия Федерациязының субъектинин, районун, өске-даа чурттапчылыг черниң база оларның депшиттирип турары соңгулда округунуң адын. Бир эвес кандидат депшиттиреринге чөпшээрелиниң дугайында билдиришкенин хөй-ниити каттыжышкынының кежигүнү болуп турарын, ында бодунуң эрге-байдалын айыткан болза, хол үжүү чыыр хуудуска кандидаттың хөй-ниити каттыжышкынынга хамаарылгалыгын айтыр. Кадагааты күрүнениң хамаатызы болуп турар, бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына киржип турар кандидаттарга хамаарыштыр хамаатызы болган кадагааты күрүнени, а ол ышкаш муниципалдыг тургузугнуң девискээринде ук кижиниң доктаамал чурттап турарының үргүлчүлелдинин дугайында немей айтыр. Кандидаттар даңзынче кириген кандидаттарның кайы-бирээзи ужулбаан болгаш дуглаттынмаан суд шийткелдиг болган таварылгада – хол үжүү чыыр хуудуска кандидаттың шийтиргениниң дугайында сан-медээни айтыр. Кандидаттар даңзынче кириген кандидаттарның кайы-бирээзи Россия Федерациязының хамаатызының эрге-байдалында аңгыда кадагааты күрүнениң хамаатызы эрге-байдалдыг болган таварылгада, хол үжүү чыыр хуудуска кандидаттың кадагааты хамааты эрге-байдалының дугайында дындадыгаларны айыткан турар ужурулуг.

6. Кандидаттар даңзын депшиткенин деткири-биле хол үжүү чыып турда, хол үжүүнүң чыылдазын боттандырып турар кижини соңгукчуларның негээни-биле аңаа ол даңзынының муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының бадыткап шынзытканы хоолгазын көргүзөр хүлээлгелиг.

7. Соңгукчу бодунуң холунуң үжүүн аңгы-аңгы кандидаттарны, кандидаттарның аңгы-аңгы даңзыларын деткири-биле салып болур эргелиг. Соңгукчу бодунуң холунуң үжүүн чаңгыс ол-ла кандидатты, чаңгыс ол-ла кандидаттар даңзын деткири-биле чаңгыс катап салыр эргелиг. Бо таварылгада соңгукчу хол үжүү чыыр хуудуска холунуң үжүүн салып тура, аңаа бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын, паспортта азы ону солуп турар документте айыттыгач чурттап турар чериниң адресин (бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына киржип турар кадагааты хамаатыларга хамаарыштыр – чурттаар чөпшээрелде айыттыгач чурттаар чериниң адресин), төрүттүнген чылын (18 хар назылыгга – төрүттүнген ай болгаш хүнүн немей), паспортунуң азы ону солуп турар документиниң сериязын болгаш дугаарын (айыттыгач кадагааты хамаатыларга – хамаарышкан кадагааты күрүнениң документилен тыпсырынга төлээлеткен органының тывысканы кадагааты хамаатының ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын шынзыдып турар документиниң, а ол ышкаш чурттаар чөпшээрелдин сериязын болгаш дугаарын), хол үжүүн салганының чылын, айын, хүнүн боду салыр. Соңгукчунуң дилээ-биле үстүнде айыттыгач сан-медээлерни кандидатты, кандидаттар даңзын деткири-биле хол үжүүнүң чыылдазын боттандырып турар кижини кири бижип болур. Бо таварылгада хол үжүү чыыр хуудуска холунуң үжүүн болгаш ону салганының чыл, ай, хүнүн соңгукчу боду салыр. Хамаарышкан сан-медээлерни хол үжүү чыыр хуудуска хол-биле кири бижир, карандаштар ажыглаарын болдурбас.

8. Хол үжүүн чыып турар үедө 18 хар назы четкен Россия Федерациязының бот-башкарнып шыдаар хамаатызы соңгукчуларның хол үжүүн чыыр эргелиг. Кандидат, соңгулда каттыжышкыны соңгукчуларның хол үжүүн чыып турар кижини-биле хол үжүүнүң чыылдазының дугайында дугуржуганы чарып болур. Ол ажылдың төлеверин чүгле кандидаттың, соңгулда каттыжышкынының хамаарышкан соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден боттандырат.

9. Хол үжүүн кандидаттың, кандидаттар даңзызының депшиттиргени соңгулда округунда идепкейлиг соңгулда эргелиг соңгукчуларның ортузунга чүгле чыып болур. Хол үжүү чыылдазының чорудулгазында соңгукчуларны албадаары база хол үжүүн бергени дээш оларны шаңнаары-биле бир демей хол үжүүнүң чыылдазынга күрүнениң эрге-чагырга органнарының, тус чер бот-башкарылга чокка органнарының эргелеп башкарылга органнарының, албан черлериниң, соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннериниң киржири хоруглуг. Хол үжүүнүң чыылдазын ажылдаар черлерге, өөренир черлерге, шалың акшазын, пенсияларны, пособиелерни, өске-даа социал төлээшкенин үлээр черлерге база оң чорудуунуң үезинде, а ол ышкаш ачы-буян дузазын көргүзүп турда чорудары хоруглуг. Бо пунктунуң дүрүмнерин хажыдып чыгган хол үжүү күш чок болур.

10. Бодун боду депшиткен кандидатты, соңгулда каттыжышкынының чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидатты деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыып турда, хол үжүү чыыр хуудусту хол үжүүнүң чыылдазын боттандырып турар кижини аңаа бодунуң холу-биле бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң сериязын, дугаарын болгаш ону тывыскан

чыл, ай, хүнүн, паспортту азы хамаатының паспортун солуп турар документини тывыскан органның адын азы кодун, чурттап турар чериниң адресин айтыр, холунуң үжүүн салыр болгаш хол үжүүн салганының чылын, айын, хүнүн бижир, а ол ышкаш кандидат бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын, хол үжүү чыыр хуудусту бадыткап болгаш хол үжүүн салганының чылын, айын, хүнүн бижир.

11. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзын депшиткенин деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыып турда, хол үжүү чыыр хуудус бүрүзүн соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазын боттандырып турар кижини болгаш соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи хол үжүүн салып бадыткап шынзыдыр. Хол үжүү чыыр хуудусту бадыткап шынзыдып турда, соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазын боттандырып турар кижини бодунуң холу-биле бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн, чурттап турар чериниң адресин, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң сериязын, дугаарын болгаш ону тывыскан чыл, ай, хүнүн, паспортту азы хамаатының паспортун солуп турар документини тывыскан органның адын азы кодун айтыр, холунуң үжүүн салыр болгаш хол үжүүн салганының чылын, айын, хүнүн бижир. Хол үжүү чыыр хуудусту бадыткап шынзыдып турда, соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи бодунуң холу-биле бодунуң фамилиязын, адын, адазының адын, дужунга холунуң үжүүн салыр болгаш хол үжүүн салганының чылын, айын, хүнүн бижир.

12. Соңгукчуларның хол үжүүн чыып турда, хол үжүү чыыр хуудусту мурнуу болгаш артыгы талазын долдуруп болур. Бо таварылгада артыгы талазы мурнуу талазының чаңгыс аай дугаарлашкынының уланчызы болур, а бадыткап шынзыткан хол үжүүн болгаш соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазын боттандырып турар кижиниң дугайында база кандидаттың дугайында (соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзиниң дугайында) сан-медээлерни хол үжүү чыыр хуудусту артыгы талазынга, соңгукчунуң сөөлгү хол үжүүнүң суон дарый кириер.

13. Соңгулда каттыжышкынының чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткени кандидаттар даңзын деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазын дооскан соонда, соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлери соңгукчуларның чыгдыгач хол үжүүн санаар. Санаашкынының түнелдери-биле соңгукчуларның хол үжүү чыылдазының түнелдериниң дугайында протоколду тургузар, аңаа соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлери соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи ат салыр.

14. Кандидат азы соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидатты деткири-биле чыгган соңгукчуларның хол үжүүнүң санын санаар, соңгукчуларның хол үжүү чыылдазының түнелдериниң дугайында протоколду тургузар, аңаа ат салыр.

15. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) кириген хол үжүү чыыр хуудустарда соңгукчуларның хол үжүүнүң саны бо Хоойлу-биле доктаатыгач бүрүткээринге эргежок чугула хол үжүүнүң санын ашкан, ынчалза-даа 10 хуудан хөй эвес, туруп болур, а бир эвес кандидатты, кандидаттар даңзын бүрүткээринге 40-ден эвээш эвес хол үжүүн кириери негетинер болза – дөрт хол үжүүнден хөй эвес.

16. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) кириер хол үжүү чыыр хуудустарны дептерлей көктээн болгаш дугаарлаан турар ужурулуг.

41 чүүл. Соңгулда долаазын кириери. Соңгулда долаазының акша-хөреңгилерин эгидеринге чылдагачаннар.

1. Кандидат, соңгулда каттыжышкыны соңгукчуларның хол үжүүн чыгбайн, оң орунуга бодунуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилериниң күсели-биле муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) тускай санынче соңгулда долаазын кириер эргелиг.

2. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) соңгулдаларны чарлаарының дугайында шийтирени албан езузу-биле парлаан хүнден беш хонук хуусаадан орай эвесе Россия Федерациязының Ажаалга банкызының филиалына, а ол чок болганда – өске чээли организациязынче (филиалына) кандидаттарга, соңгулда каттыжышкынының соңгулда долаазын кириери-биле тускай агар санын ажыдарының дугайында дилегни кириер. Россия Федерациязының Ажаалга банкызының филиалы (өске-даа чээли организациязы) соңгулда комиссиязының дилээниң киргени хүнден беш хонук хуусаадан аңаа соңгулда долаазын кириери-биле тускай санын ажыдар хүлээлгелиг. Айыттыгач санын ажыдарына база ол санын талазы-биле операцияларны чорударына банкының көргүскени ачы-дузазы дээш төлевер тыртпас, а санда бар акша-хөреңгилерни ажыглааны дээш хууларны немей санаваз болгаш төлевес. Россия Федерациязының Ажаалга банкызының филиалы (өске-даа чээли организациязы) хамаарышкан төлежилге документин алганының соонда дараазында операция хүнүнден орайтатпайн акша-хөреңгилерин шилчидип бээр хүлээлгелиг. Бо таварылгада туда акша чок санажылганы боттандыраарының ниити хуусаазы ийи операция хүнүн ашкан туруп болбас.

3. Кандидаттан оң депшиттирип турарының дугайында дындадыгы, кандидаттар даңзын бадыткаан шынзыдылганы тус-тузунда алганда, ынчалза-даа айыттыгач саны ажыдар хуусаадан эрте эвесе, а бир эвес ол үеде чедир саны ам-даа ажыптаан болза – ону ажыткан соонда доп-дораан соңгулда долаазын кириери-биле муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) ажытканы тускай санын реквизиттерин кандидаттарга, соңгулда каттыжышкынына

дыңнадыр.

4. Кандидатка соңгулда долаазы бо Хоойлунуң 55 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр доктааткан кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилериниң чарыгдалының эң ындыкы хемчээлинден 10 хуу болур. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзын депшидип турда соңгулда каттыжышкынынарынга соңгулда долаазы бо Хоойлунуң 55 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр доктааткан соңгулда каттыжышкынының соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилериниң чарыгдалының эң ындыкы хемчээлинден 10 хуу болур.

5. Кандидат, соңгулда каттыжышкыны соңгулда долаазын чүгле оларның соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) бо чүүлдүн 2 пунктузунга дүүштүр ажытканы тускай санче бадылаашкын хүнүнге чедир 62 хонуктан эрте эвесе база 42 хонуктан орай эвесе тус чер үезиниң 18 шапка чедир хары угда болгаш долу хемчээлдиг кириер. Кандидат, соңгулда каттыжышкыны муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр комиссиязынга) соңгулда комиссиязының тускай санынче соңгулда долаазын шилчтикениниң дугайында демдектиг Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбырының (өске чээли организациязының) демделгелин салган төлээшкин документиниң хоолгазын көргүскен таварылгада, соңгулда долаазын кириген деп санаар. Кандидатты, соңгулда каттыжышкыны бүрүткээринге эргежок чугула документилерни дагын катап кириген таварылгада, чүгле ынчан соңгулда долаазын дагын катап кирип болур.

6. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр комиссиязының) тускай санынче соңгулда долаазы болур акша-хөреңгилерни бо чүүлдүн 4 пунктузунда доктааткан хемчээлден улуг хемчээлге шилчиктен таварылгада, соңгулда комиссиязы оң артыкшылдыг кезээн ол акша-хөреңгилерни шилчиктен кандидаттың, соңгулда каттыжышкынының соңгулда фондузунга эгидип бээр. Соңгулда долаазы кылдыр шилчиктен акша-хөреңгилерни хамаарышкан соңгулда фондузунга оларны соңгулда комиссиязының тускай санынче шилчиктен хүнден 10 хонуктан орай эвесе дараазында таварылгада дедир эгидер:

1) айыттыгач акша-хөреңгилерни бо чүүлдүн 4 пунктузунда доктааткан хемчээлден эвээш хемчээлге шилчиктенде;

2) кандидаттарны, кандидаттар даңзын бүрүткээринге документилерни кириериниң хуусаазы эрте берген соонда соңгулда долаазын киригенде;

3) федералдыг хоойлуларда, бо Хоойлууда көрдүнген негелделерни хажыдып, соңгулда фондузунче кирген акша-хөреңгилерниң күсели-биле соңгулда долаазын киригенде;

4) соңгулда комиссиязынче хол үжүү чыыр хуудустарны кириериниң соонда тускай санче соңгулда долаазы болур акша-хөреңгилерни киригенде;

5) соңгулда комиссиязынга Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбырының (өске чээли организациязының) демделгезини төлээшкин документиниң хоолгазын көргүспейн, тускай санче соңгулда долаазы болур акша-хөреңгилерни киригенде.

7. Соңгулда долаазы кылдыр шилчиктенген акша-хөреңгилерни кандидатка, соңгулда каттыжышкынынга дараазында таварылгаларда дедир эгидер:

1) бадылаашкынының түнелдери-биле кандидаттар даңзызының бадылаашкына киришкен соңгукчуларның 3 хуудан эвээш эвес бадылаашкыны алганы, чок-ла болза депутаттар мандатарының хуваалдазынга ону соңгулдалар түнелдерин албан езузу-биле парлаан хүнден беш хонукту дургузунда кириген (бир эвес бүрүткетен ындыг кандидат албадалдыг байдалдар чок турда-ла, бо Хоойлунуң 90 чүүлүнүң 1 пунктузунда көрдүнген негелделерни күөсетпээн, оң түнелдинде катап соңгулдаларны чарлаан таварылгадан аңгыда);

2) кандидат албадалдыг байдалдарны ужу бодунуң кандидатуразын ужулганда, кандидатты, кандидаттар даңзын соңгулда каттыжышкыны айыттыгач байдалдарны тытып келгени хүнден беш хонукту дургузунда дедир кыйгыртканда (айыттыгач дедир кыйгырылганы албадал чок байдалдар-биле боттандырган болгаш ол бо Хоойлунуң 46 чүүлүнүң 14 болга 15 пунктулары-биле, 52 чүүлүнүң 4 болгаш 5 пунктулары-биле көрдүнген кандидаттарны, кандидаттар даңзын немелде депшидигезин болдурган таварылгалардан аңгыда).

8. Бир эвес бо чүүлдүн 6 болгаш 7 пунктуларына дүүштүр соңгулда долаазы дедир эгиттинмес болза, ону бо Хоойлунуң 56 чүүлүнүң 7 пунктузунда доктааткан хуусаадан орай эвесе муниципалдыг тургузугнуң тус чер бюджетиниң орулгаларынче шилчидер.

42 чүүл. Кандидаттарны, кандидаттар даңзын бүрүткедири-биле соңгулда документилерин кириери

1. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидатты бүрүткедири-биле кандидат, чок-ла болза соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи бадылаашкын хүнүнге чедир 35 хонуктан орай эвесе, тус черниң 18 шапка чедир муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) дараазында документилерни кириер:

1) кандидаттың депшидигезин деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыгган хол үжүү чыыр хуудустарны, соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазының түнелдериниң дугайында протоколду (бир эвес кандидаттың депшидигезин деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүн чыгган болза);

2) бо Хоойлунуң 42 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыгач соңгулда долаазын шилчтикениниң дугайында төлевер документиниң хоолгазын (бир эвес кандидат соңгулда долаазын кириериниң дугайында шийтирени хүлээп алган болза);

3) кандидаттың баштайгы саң-хөө отчедун.

2. Кандидаттар даңзынын бүрүткедири-биле сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязынга (девискээр сонгулда комиссиязынга) дараазында документилерни кириер:

1) кандидаттар даңзынын депшидилгезин деткири-биле сонгукчуларның хол үжүүн чыгган хол үжүү чыыр хуудустарны, сонгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазының түнелдериниң дугайында протоколду (бир эвес кандидаттын депшидилгезин деткири-биле сонгукчуларның хол үжүүн чыгган болза);

2) бо Хоойлунуң 42 чүүлүнүң 5 пунктузунда айтылган сонгулда долаазын шилчиткениниң дугайында төлевир документиниң хоолгазын (бир эвес кандидат сонгулда долаазын кириериниң дугайында шийтпирни хүлээп алган болза);

3) сонгулда каттыжышкынының баштайгы саң-хөө отчедун.

3. Документилерни хүлээп ап турда хамаарышкан сонгулда комиссиязы хол үжүү чыыр хуудус бүрүзүн сонгулда комиссиязының таңмазын басып шынзыдар, хол үжүү чыыр хуудустарда хол үжүүнүң санын сонгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазының түнелдериниң дугайында протоколда айыттыган санга дүүшкээн хынаар, а ооң соонда кандидатка азы сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзинге хол үжүү чыыр хуудустарны хүлээп алганының дугайында бижимел бадыткалды оларның санын база чыыры-биле медеглээн хол үжүүнүң санын, хол үжүү чыыр хуудустарны хүлээп алганының чылын, айын, хүнүн болгаш шагын айытпашаан, тыпсыр.

4. Бир эвес кандидат, чаңгыс аай дең-дески сонгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзынын депшиткен сонгулда каттыжышкыны муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязының (девискээр сонгулда комиссиязының) тускай санынче сонгулда долаазын шилчиткен болгаш (азы) ол сонгулда комиссиязынга ооң тускай санынче сонгулда долаазын шилчиткениниң дугайында демдеглелдиг Россия Федерациязының Ажаалга банкызының филиалының (еске чээли организациязының) хоолгазын көргүскен соонда, сонгулда комиссиязы кандидатка сонгулда долаазын эгидип бээр база (азы) төлээшкн документиниң айыттыган хоолгазын хүлээп алырындан ойталаар. Бир эвес кандидат, кандидаттар даңзынын депшиткен сонгулда каттыжышкыны кандидатты, кандидаттар даңзынын бүрүткээринге эргежок чугула хол үжүү чыыр хуудустарны болгаш өске-даа документилерни кириериниң соонда бо чүүлге дүүштүр сонгулда долаазын шилчиткен болза азы сонгулда комиссиязының тускай санынче сонгулда долаазын шилчиткениниң дугайында демдеглелдиг төлевир документиниң хоолгазын киризе, ол сонгулда комиссиязы кандидатка, сонгулда каттыжышкыны сонгулда долаазын эгидип бээр болгаш (азы) айыттыган төлевир документиниң хоолгазын хүлээп алырындан ойталаар. Кандидат, сонгулда каттыжышкыны сонгулда комиссиязынга кандидаттың, кандидаттар даңзынын депшидилгезин деткири-биле чыгган сонгукчуларның хол үжүү чыгган хуудустарны база сонгулда комиссиязының тускай санынче сонгулда долаазын шилчиткениниң дугайында демдеглелдиг төлевир документиниң хоолгазын хары угда кириген таварылгада, сонгулда комиссиязы хол үжүү чыгган хуудустарны хүлээп алырындан ойталаар.

5. Бо Хоойлунуң 44 чүүлүндө айыттыган таварылгада сонгукчуларның хол үжүүн кириери, сонгулда каттыжышкынының чаңгыс аай мажоритарлыг сонгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) сонгулда округтарының талазы-биле депшиткен кандидаттарны, чаңгыс аай дең-дески сонгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзынын бүрүткээринге сонгулда долаазын кириери негеттинмес.

43 чүүл. Сонгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазы чокка база сонгулда долаазын кирибейн кандидаттарны, кандидаттар даңзынын бүрүткээриниң байдалдары

Политиктиг партияның депшиткени кандидаттың, кандидаттар даңзынын (бир эвес ындыг чүүлду политиктиг партияның уставында көрдүнгөн болза - ол ышкаш политиктиг партияның регионалдыг салбырының, өске-даа структурлуг салбырының депшиткени кандидаттарны, кандидаттар даңзынын), Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының чоокта эрткен сонгулданының албан езузу-биле парлааттыган түнелдериниң үндезининге депутаттар мандатарының хуваалдазынга кириштирген кандидаттарның федералдыг даңзынын бүрүткелин айыттыган албан езузунуң парлаашкыны муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязынче (девискээр сонгулда комиссиязынче) кандидатты, кандидаттар даңзынын бүрүткээринге эргежок чугула документилерни кириериниң бетинде болган байдалдыг турда сонгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазы чокка база сонгулда долаазын кирибейн боттандыраар. Ындыг кандидаттын, кандидаттар даңзынын бүрүткелин ол кандидатты, кандидаттар даңзынын депшидериниң дугайында политиктиг партияның, ооң регионалдыг салбырының азы өске-даа структурлуг салбырының федералдыг хоойлуда доктааткан чурум езуугаар хүлээп алган шийтпиринге үндезилеп боттандыраар.

44 чүүл. Хол үжүү чыыр хуудустарда сан-медээлерниң база кандидаттарның, сонгулда каттыжышкынының кириргени сан-медээлерниң шынга дүүшкээн сонгулда комиссиязының хынаары

1. Муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязы (девискээр сонгулда комиссиязы) кандидатты, кандидаттар даңзынын депшидер чурумну бо Хоойлунуң негелделерин сагып чорудуп турарын хынаар. Бүрүткел дугайында шийтпирни хүлээп алырынга чедир кандидат бодунуң дугайында бо Хоойлунуң 37 чүүлүнүң 2, 4 болгаш 5 пункту-

ларынга, 40 чүүлдүң 4 болгаш 12 пунктуларынга дүүштүр сонгулда комиссиязынче кириргени сан-медээлерге өскерилгелерни кириер эргелиг.

2. Бир эвес кандидат, сонгулда каттыжышкыны кандидатты, кандидаттар даңзынын деткири-биле сонгукчуларның хол үжүүн чыгган хол үжүү чыыр хуудустарны кириген болза, муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязы (девискээр сонгулда комиссиязы) хол үжүүнүң чыылдазының, хол үжүү чыыр хуудустарны долдурар чурумнуң сагылгазын болгаш ол хол үжүү чыыр хуудустарда сонгукчуларның дугайында сан-медээлерниң база сонгукчуларның хол үжүүнүң шынга дүүшкээн хынаар. Айыттыган хыналданы чорудары-биле сонгулда комиссиязы сонгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүнери (үш кижиден эвээш эвес), а ол ышкаш эргежок чугула апарганда, комиссияның аппарат ажылдакчылары составтыг ажылчын бөлүктү тургузар эргелиг.

3. Хол үжүүнүң чыылдазының, хол үжүү чыыр хуудустарны долдурар чурумнуң сагылгазын болгаш ол хол үжүү чыыр хуудустарда сонгукчуларның дугайында сан-медээлерниң база сонгукчуларның хол үжүүнүң шынга дүүшкээн хыналдазын чорудары-биле муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязы (девискээр сонгулда комиссиязы) хыналдага иштики херектер органнының, юстиция албан черлериниң, шериг комиссариаттарының, Россия Федерациязының чурттакчы чонунуң учедун боттандырып турар тускайжыттыган организацияларының, а ол ышкаш өске-даа күрүне органнының специалисттериниң аразындан эксперттерни кириштирип болур. Хол үжүү чыыр хуудустарны хынаанының ведомозунда эксперттерниң үндүргөн түнелдери хол үжүү чыыр хуудустарда сонгукчуларның дугайында сан-медээлерни шынга дүүшпес деп санаарыга үндезин болган туруп болур. Хол үжүү чыыр хуудустарда сан-медээлерниң шын-нын тодарадыры-биле сонгулда комиссиялары сонгукчуларның, референдум кирикчилериниң бүрүткелиниң (учедунуң) Күрүне системазын, а ол ышкаш «Сонгулдалар» деп Күрүнениң автомажыттыган системазын ажылгаар эргелиг.

4. Кириген бүгү хол үжүүн, чок-ла болза ол хол үжүүнүң кезик-чамдызын, ынчалза-даа бо таварылгада душ бооп шилилге-биле (дугаар тыртышкыны-биле) шилип алдыган кандидатты, кандидаттар даңзынын бүрүткээринге эргежок чугула хол үжүүнүң 20 хууздундан эвээш эвес хол үжүүн хыналдага алыр. Бир эвес кандидатты, кандидаттар даңзынын бүрүткээринге 200-тен эвээш эвес хол үжүү негеттинер болза, кириген хол үжүүнүң дөгөрезин хыналдага алыр. Душ бооп шилилге-биле (дугаар тыртышкыны-биле) шилип алдыган хол үжүүнүң саны бүгү кандидаттарга бир дөмей дең болур ажурлуг. Душ бооп шилилге чорударының чорудуун хамаарышкан сонгулда комиссиязы тодарадыр. Шилилгени болгаш хол үжүү чыыр хуудустарны хыналдазын чорудар үениң дугайында кандидаттарга, кандидаттар даңзыларын депшиткен хамаарышкан сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлеринге дыңнадыр. Шилилгени чорудуп турда база хол үжүү чыыр хуудустарны хыналдазын чорудуп турда бүрүткедири-биле сонгукчуларның хол үжүүнүң эргежок чугула санын кириген кандидаттар, оларның бүзүреттирген кижилери азы саң-хөө айтырыгыларының талазы-биле төлээлеткен төлээлери, кандидаттарны, кандидаттар даңзыларын депшиткен болгаш бүрүткедири-биле сонгукчуларның хол үжүүнүң эргежок чугула санын кириген сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлери азы бүзүреттирген кижилери олуржуп болур эргелиг.

5. Хол үжүү чыыр хуудустарның хыналдазының түнелдери-биле сонгукчунуң хол үжүүн шын деп, чок-ла болза шын эвес деп база (азы) күш чок деп санаан туруп болур.

6. Хол үжүү чыыр хуудустарда бар, ынчалза-даа хол үжүү чыыр хуудустарны муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязынче (девискээр сонгулда комиссиязынче) кириериниң бетинде хол үжүү чыыр хуудустарны бадыткап шынзыдар кижилериниң уштуп каапканы (үндүр шыйып каапканы), бир эвес уштурун (үндүр шыярын) хол үжүү чыыр хуудустарны ол комиссияже кириериниң бетинде айыттыган кижилер хол үжүү чыыр хуудуста азы хол үжүүнүң чыылдазының түнелдериниң дугайында протоколда тускайлап айыткан болза, хол үжүүн хынаас болгаш учетка албас.

7. Бир эвес хол үжүү чыыр хуудустарны хынап турда чаңгыс ол-ла кандидатты, кандидаттар даңзынын депшиткенин деткири-биле чаңгыс ол-ла кижиниң элээн каш хол үжүүн тып илереткен болза, чаңгыс хол үжүүн шын деп санаар; артак хол үжүүн шын эвес деп санаар.

8. Бир кижиниң өмүнээзинден өске кижиниң ат салганы хол үжүүн шын эвес деп санаар. Айыттыган арга-биле салган хол үжүүн бо чүүлдүң 3 пунктузунга дүүштүр хол үжүүнүң шынга дүүшкээнини хыналдазының талазы-биле ажылга кириштирген эксперттин үндүргөн бижимел түнелинге үндезилеп шын эвес деп санаар.

9. Хүш чок деп санаттырар хол үжүү:

1) хамаарышкан сонгулда округуна, муниципалдыг тургузгунга идепкейлиг сонгулда эргези чок кижилерниң хол үжүү;

2) хол үжүү чыыр хуудуста шынга дүүшпес сан-медээни айткан сонгукчуларның хол үжүү. Бо таварылгада хол үжүүн иштики херектер органының албан езулуг шынзылгазы турда, чок-ла болза бо чүүлдүң 3 пунктузунга дүүштүр хол үжүүнүң шынга дүүшкээнини хыналдазының талазы-биле ажылга кириштирген эксперттин үндүргөн бижимел түнели турда шын эвес деп санаар;

3) бо Хоойлуга дүүштүр негеп турары кандыг-бир сан-медээлерни айытпаан хол үжүү, чок болза сонгукчунуң бодунуң хол үжүүн салганының чыл, ай, хүнүн айытпаан хол үжүү;

4) оларның дугайында сан-медээни хол үжүү чыыр хуудусче хол-биле эвес азы карандаш-биле кириген сонгукчуларның хол үжүү;

5) сонгукчуларның хол үжүүн хол үжүү чыыр хуудуска

киригениниң чыл, ай, хүнүндө эдилгелиг сонгукчуларның хол үжүү, бир эвес ол эдилгелерни сонгукчулар тускай тайылбырлаваан болза, а ол ышкаш хол үжүүнүң шынга дүүшкээниниң хыналдазының талазы-биле ажылга кириштирген эксперттин үндүргөн бижимел түнелинге үндезилеп чыл, ай, хүнүн сонгукчулар боттарының холу-биле салбаан сонгукчуларның холунуң үжүү;

6) бир эвес ол эдилгелерни сонгукчулар болгаш хол үжүүн шынзыткан кижилер тускай тайылбырлаваан болза, сонгукчулар дугайында оларга хамаарышкан сан-медээлеринде эдилгелерлиг сонгукчуларның холунуң үжүү;

7) бир эвес хол үжүү чыыр хуудусту бо Хоойлунуң негелделеринге дүүштүр хол үжүүнүң чыылдазын боттандырган кижизиниң дугайында оларга хамаарышкынының төлээлеткен төлээзи база (азы) кандидат бодунуң холу-биле ат салып шынзытпаан, чок болза бир эвес ол хол үжүүнүң оода бирээзи шын эвес, чок-ла болза бир эвес хол үжүүнүң чыылдазын боттандырган кижиниң дугайында сан-медээлерде база (азы) айыттыган кижиниң, сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзиниң, кандидаттың хол үжүүн киригениниң чыл, ай, хүнүндө хол үжүүнүң чыылдазын боттандырган кижиниң, сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзиниң, кандидаттың тускайлап тайылбырлавааны эдилгелер бар, хол үжүүнүң чыылдазын боттандырган кижиниң дугайында база (азы) сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзиниң дугайында база (азы) кандидаттың дугайында сан-медээлерни долузубиле айытпаан азы олар шынга дүүшпес болган, чок-ла болза хол үжүүнүң чыылдазын боттандырган кижиниң дугайында сан-медээни ооң боду бодунуң холу-биле кирибээн таварылгада, хол үжүү чыыр хуудуста бүгү хол үжүү;

8) муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязының (девискээр сонгулда комиссиязының) кандидатты депшиткениниң дугайында медеглээн хүнүн соонда хүнге чедир, чок-ла болза сонгулда каттыжышкынының депшиткени кандидаттарның даңзынын муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязының (девискээр сонгулда комиссиязының) шынзытканы хүнүн соонда хүнге чедир хол үжүү чыыр хуудустарже кириген сонгукчуларның хол үжүү;

9) бо Хоойлунуң 41 чүүлүнүң 9 пунктузу-биле доктааткан негелделерни хажыдып чыгган хол үжүү;

10) бир эвес сонгукчуларның дугайында сан-медээни хол үжүү чыыр хуудусче аңаа ат салып сонгукчуларның боттары эвес база хол үжүүнүң чыылдазын боттандырган кижизиниң даа кирибээн болза, бо чүүлдүң 3 пунктузунга дүүштүр хол үжүүнүң шынга дүүшкээнини хыналдазының талазы-биле ажылга кириштирген эксперттин үндүргөн бижимел түнелинге үндезилеп сонгукчуларның хол үжүү;

11) бо Хоойлуга 1-3 капсырылгаларга дүүшпес кылдыр долдурган хол үжүү чыыр хуудуста бүгү хол үжүү.

10. Хол үжүү чыыр хуудуста бо Хоойлунуң негелделеринге дүүшпес кылдыр долдурган одуругунуң (долдурган одуругларны) илередип тыпканда, бо чүүлдүң 9 пунктузунуң 7 болгаш 11 иштики пунктуларында көрдүнгөн таварылгалардан аңгыда, чүгле ол одуругда (ол одуругларда) хол үжүүн барымдаалаас.

11. Хол үжүү чыыр хуудусту долдуруп турда тускай тайылбырлаан эдилгелер болгаш былчактар хол үжүүн күш чок деп санаарыга үндезин болбас. Сонгукчунуң дугайында сан-медээде ооң дугайында кызырышкынар, бир эвес олар ук сан-медээниң утказын чаңгыс аай билип алырынга шаптыктаваан турар болза, сонгукчунуң хол үжүүн күш чок деп санаарыга үндезин болбас.

12. Кандидат бүрүзүнүң, кандидаттар даңзызы бүрүзүнүң талазы-биле хол үжүү чыыр хуудустарның хыналдазын дооскан соонда, түнел протоколду тургузар, аңаа муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязының (девискээр сонгулда комиссиязының) ат салырынга төлээлеткен бадылаар эргелиг кижигүнер ат салып болгаш ук сонгулда комиссиязынга шийтпир хүлээп алыры-биле кириер. Протоколга чыыры-биле медеглээн, чып кириген болгаш хынаттыган хол үжүүнүң санын, а ол ышкаш шын эвес болгаш (азы) күш чок деп санаткан хол үжүүнүң санын, оларны ынчаар санаанының үндезиннерин (чылдагааннарын) тайылбырлапашаан, айтыр. Протоколду сонгулда комиссиязының кандидатты, кандидаттар даңзынын бүрүткээриниң дугайында (бүрүткээринден ойталаарының дугайында) шийтпиринге кожар. Айыттыган шийтпирни хүлээп алган соонда хол үжүү чыыр хуудустарны катап санаарын, протоколче өскерилгелер кириерин болдурбас. Протоколдуң хоолгазын кандидатка, сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлеринге хамаарышкан кандидатты, кандидаттар даңзынын бүрүткээриниң дугайында айтырыгны сайгарар сонгулда комиссиязының хуралына чедир ийи хонуктан орай эвесте дамчыдып бээр. Бир эвес хол үжүү чыыр хуудустарга чоруттунган хыналда бо Хоойлунуң 46 чүүлүнүң 6 пунктузунуң 5 иштики пунктузунда, 7 пунктузунуң 4 иштики пунктузунда көрдүнгөн уржуктарга чедирген болза, кандидат, сонгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзи сонгулда комиссиязындан түнел протоколдуң хоолгазы-биле бир деңге хол үжүү чыыр хуудустарга хыналданың талазы-биле ажылчын бөлүктүң бадыткап шынзытканы хол үжүү чыыр хуудустарга хыналданың ведомосттары алыр эргелиг, ук ведомосттарга сонгукчуларның хол үжүүн шын эвес болгаш (азы) күш чок деп санаанының үндезиннерин (чылдагааннарын) ындыг хол үжүү бүрүзүн кадагалаан папканың, хол үжүү чыыр хуудустуң болгаш хол үжүү чыыр хуудуста одуругнуң дугаарын айтып тургаш айтыр, а ол ышкаш олар хол үжүүн шын эвес болгаш (азы) күш чок деп санаарыга үндезин болган албан езузунуң документилериниң хоолгаларын алыр эргелиг.

45 чүүл. Кандидатты, кандидаттар даңзынын бүрүткээри

1. Муниципалдыг тургузгунуң сонгулда комиссиязы (девискээр сонгулда комиссиязы) тус-тузунда чаңгыс аай мажоритарлыг сонгулда округунуң талазы-биле, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) сонгулда округтарының талазы-

биле кандидатты бүтүктөөрүнө эргежок чугула документтерни хүлээп алганынын соонда он хонуктан орай эвесте, кандидатты бүтүктөөрүнүн дугайында шийтирнэ, чок-ла болза ону бүтүктөөрүнөн ойталаарының дугайында тайылбырлаан шийтирнэ үндүрер хүлээлгелиг.

2. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнө эргежок чугула документтерни хүлээп алганынын соонда он хонуктан орай эвесте, кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнүн дугайында шийтирнэ, чок-ла болза айыттыг даңзыны бүтүктөөрүнөн ойталаарының дугайында тайылбырлаан шийтирнэ үндүрер хүлээлгелиг. Бүтүктөөр кандидаттарның даңзызынче кири бижиткен кандидаттар бүтүктөөрүнөн ойталаарының эргебайдалын кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнүн үезинден эгелеп эдилээр.

3. Соңгулда каттыжышкынының чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшиткени кандидатты бүтүктөөр турда, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шийтирнэ кандидаты соңгулда каттыжышкыны депшиткенин дугайында фактыны демдеглээр болгаш ол соңгулда каттыжышкынының адын айтыр. Кандидатты чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунда, чок-ла болза чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунда база кандидаттар даңзызының составында хары угда бүтүктөөр, соңгулда комиссиязының шийтирнэ кандидатын ол ышкаш кандидаттар даңзызында база бүтүктөөрүн айтыр.

4. Кандидатты, кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнүн дугайында шийтирнэ бүтүктөөрүнүн чылын, айын, хүнүн болгаш шагын айтыр.

5. Кандидатты, кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнөн ойталаарының, кандидатты кандидаттар даңзызындан уштурунуң дугайында шийтирнэ хүлээп алгаш, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) айыттыг шийтирнэ хүлээп алган үезинден бир хонуктуң дургузунда кандидатка, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзинге бүтүктөөрүнөн ойталаан үндезиннерни тайылбырлаан шийтирнэ хоолгазын холга тыпсып бээр хүлээлгелиг.

6. Кандидатты бүтүктөөрүнөн ойталаарының чылдаганары дараазында чүүлдер бооп болур:

1) кандидатта идепкей чок соңгулда эргезиниң чогу;
2) соңгулда каттыжышкынының депшиткени кандидатка - «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 35 чүүлүнүн 2 пунктузунда, бо Хоойлунуң 38 чүүлүнүн 2 пунктузунда көрдүнгөн кандидатты депшидеринге негелделерни сагывааны;

3) бүтүктөөрү-биле кириген документтериниң аразында бо Хоойлуга дүүштүр кандидатты бүтүктөөрүнө эргежок чугула документтериниң чогу;

4) кандидатты бүтүктөөрү-биле кириген соңгукчуларның хол үжүүнүн аразында бо Хоойлунуң 41 чүүлүнүн 9 пунктузунга дүүштүр соңгукчуларның хол үжүүн чыры хоруглуг черлерге чыгган 10 хуудан хөй хол үжүүнүн бары;

5) бүтүктөөрү-биле кириген соңгукчуларның хол үжүүнде шын хол үжүүнүн санының четпес болганы азы хынаары-биле шилип алган соңгукчуларның хол үжүүнүн ниити санындан 10 болгаш оон хөй хуу шын эвес болгаш (азы) күш чок хол үжүүнүн илерээни;

6) ужулбаан болгаш дуглаттынмаан суд шийткенин дугайында, чок-ла болза Россия Федерациязының хамаатызы эрге байдалдан аңгыда кадагааты күрүнениң хамаатызы эрге-байдалының дугайында бо Хоойлунуң 37 чүүлүнүн 3 пунктузунга, 40 чүүлүнүн 11 пунктузунга дүүштүр кириер ужурулг сан-медээлерни кандидаттың чажырганы;

7) соңгулда фондузун кандидаттың тургуспааны. Кандидат бо Хоойлунуң 55 чүүлүнүн 1 пунктузунга дүүштүр бодунуң соңгулда фондузун тургуспаан таварылгаларга ук үндезин калбарып тарава. Соңгулда фондузунда акша-хөреңгилериниң чогу кандидатты бүтүктөөрүнөн ойталаарына чылдаган болгаш;

8) бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырып тура кандидат бодунуң соңгулда фондузун акша-хөреңгилеринден аңгыда, бо Хоойлу-биле доктааткан кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилериниң чарыгдалының эң ындыкы хемчээлинден 5 хуудан ажып турар өске акша-хөреңгилерни ажыглааны;

9) кандидатты бодунуң соңгулда кампаниязының акшаландырышкынын бо Хоойлу-биле доктааткан кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилериниң чарыгдалының эң ындыкы: хемчээлинден 5 хуудан ажырганы;

10) суртаал үезиниң дургузунда бо Хоойлунуң 71 чүүлүнүн 1 пунктузунда көрдүнгөн кызыгаарлаашкыны кандидаттың сагываан турганының фактызын суд шийтирнэ-биле тодаратканы;

11) албан-дужаалының азы ажыл-албанының артык ажыын кандидаттың чаңгыс эвес удаа ажыглааны;

12) соңгулда долаазын кандидаттың бо Хоойлунуң 42 чүүлүнүн 4 пунктузу-биле доктааткан хемчээлинден эвээш хемчээлге киригени, чок-ла болза соңгулда долаазын оон соңгулда фондузунче бо Хоойлуда көрдүнгөн негелделерни хажыдып кириген акша-хөреңгилерниң күсели-биле киригени;

13) кандидатты чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунда, чок-ла болза чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунда база соңгулда каттыжышкынының чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызының составында хары угда депшиткенин аңгыда, ук соңгулдаларда кандидатты өске соңгулда округунга бүтүктөөрү.

7. Соңгулда каттыжышкынының чаңгыс аай дең-дески

соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнөн ойталаарына үндезиннер болза:

1) «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 35 чүүлүнүн 2 пунктузунда, бо Хоойлунуң 39 чүүлүнүн 1 пунктузунда көрдүнгөн кандидаттар даңзызын депшидеринге негелделерни сагывааны;

2) кандидаттар даңзызын бүтүктөөрү-биле кириген документтериниң аразында бо Хоойлуга дүүштүр кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнө эргежок чугула документтериниң чогу;

3) кандидаттар даңзызын бүтүктөөрү-биле кириген соңгукчуларның хол үжүүнүн аразында бо Хоойлунуң 41 чүүлүнүн 9 пунктузунга дүүштүр соңгукчуларның хол үжүүн чыры хоруглуг черлерге чыгган 10 хуудан хөй хол үжүүнүн бары;

4) кандидаттар даңзызын бүтүктөөрү-биле кириген соңгукчуларның хол үжүүнде шын хол үжүүнүн санының четпес болганы азы хынаары-биле шилип алган соңгукчуларның хол үжүүнүн ниити санындан 10 болгаш оон хөй хуу шын эвес болгаш (азы) күш чок хол үжүүнүн илерээни;

5) соңгулда фондузун кандидаттың тургуспааны. Соңгулда фондузунда акша-хөреңгилериниң чогу кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнөн ойталаарына чылдаган болгаш;

6) бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырып тура соңгулда каттыжышкыны бодунуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден аңгыда, кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилериниң чарыгдалының бо Хоойлу-биле доктааткан эң ындыкы хемчээлинден 5 хуудан ажып турар өске акша-хөреңгилерни ажыглааны;

7) бодунуң соңгулда кампаниязын акшаландырып тура соңгулда каттыжышкынының кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилериниң чарыгдалының бо Хоойлу-биле доктааткан эң ындыкы хемчээлинден 5 хуудан ажырганы;

8) бодунуң кандидатуразын уштурунуң дугайында кандидаттарның билдиришкени-биле, соңгулда каттыжышкынының шийтирнэ-биле, а ол ышкаш муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының бо чүүлүнүн 8 пунктузунда ыңдыг уштулганы көргөн үндезиннер-биле холбаштыр хүлээп алган шийтирнэ-биле кандидаттар даңзызындан ужулган (албадалдыг байдалдар-биле үнүп чоруканнардан аңгыда) кандидаттар санының айыттыг соңгулда комиссиязының бадыткап шынзытканы чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызында кандидаттарның ниити санындан 50 ажыг хуу ашканы;

9) албан-дужаалының азы ажыл-албанының артык ажыын соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээзиниң азы бүзүреттирген кижизиниң чаңгыс эвес удаа ажыглааны;

10) соңгулда долаазын соңгулда каттыжышкынының бо Хоойлунуң 42 чүүлүнүн 4 пунктузу-биле доктааткан хемчээлинден эвээш хемчээлге киригени, чок-ла болза соңгулда долаазын оон соңгулда фондузунче бо Хоойлуда көрдүнгөн негелделерни хажыдып кириген акша-хөреңгилерниң күсели-биле киригени.

8. Бадыткап шынзыткан кандидаттар даңзызындан кандидатты уштурунга үндезиннер болза:

1) кандидатта идепкей чок соңгулда эргезиниң чогу;

2) ужулбаан болгаш дуглаттынмаан суд шийткенин дугайында, чок-ла болза Россия Федерациязының хамаатызы эрге байдалдан аңгыда кадагааты күрүнениң хамаатызы эрге-байдалының дугайында бо Хоойлунуң 40 чүүлүнүн 4 пунктузунга дүүштүр кириер ужурулг сан-медээлерни кандидаттың чажырганы;

3) суртаал үезиниң дургузунда бо Хоойлунуң 71 чүүлүнүн 1 пунктузунда көрдүнгөн кызыгаарлаашкыны кандидаттың сагываан турганының фактызын суд шийтирнэ-биле тодаратканы;

4) албан-дужаалының азы ажыл-албанының артык ажыын кандидаттың чаңгыс эвес удаа ажыглааны;

5) ук соңгулдаларда кандидатты кандидаттарның өске даңзызының составында бүтүктөөрү.

9. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының шийтирнэ-биле кандидатты, кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнөн ойталаарының, кандидаттар даңзызындан кандидатты уштурунуң үндезин-чылдаганарының бо чүүлүнүн 6-8 пунктуларында доктааткан даңзызы долу болур.

10. Кандидатты, кандидаттар даңзызын бүтүктөөрүнөн ойталаан таварылгада, оларның дагын катап депшидилгезин бо Хоойлуда доктааттыг чурумну болгаш хуусааларны сагаанда чоруткан туруп болур.

11. Россия Федерациязының соңгулдалар дугайында хоойлужудулгазын үрөп хажытканының шынарларын илередип тыпкан болгаш ыңдыг чүүл кеземче азы административтиг харысалгага онаажып болур таварылгада, соңгулда комиссиязы хоойлу-дүрүм үрээшкенин фактызын тодарадыры-биле база буруулуг кижилерни харысалгага онаарының дугайында айтырыгны шийтирлээри-биле эрге-хоойлу камгалаар органнарже, судче хамаарышкан документтерни болгаш материалдарны кириер.

12. Бүтүктөөрүнөн кандидат бүтүктөөрүнө бүтүктөөрүн дугайында шынзылганы тыпсыр. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызының составында бүтүктөөрүнөн кандидаттың шынзылганын кандидат кандидаттар даңзызының составында бүтүктөөрүнөн дээрзин айтыр, а ол ышкаш ону депшиткен соңгулда каттыжышкынының адын айтыр.

13. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) массалыг информация чепсектеринге кандидаттарның бүтүктөөрүн даңзыларын оларже кириген кандидаттарның дугайында сан-медээлер-биле кады, а ол ышкаш чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда

округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле бүтүктөөрүнөн сан-медээлерни соңгулда округтарына оларны бүтүктөөрүнөн 48 шактың дургузунда дамчыдып бээр. Кандидаттарның орулгаларының болгаш эт-хөреңгизиниң дугайында парлаар сан-медээлерниң даңзызын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) тодарадыр.

14. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын холушак соңгулда системазы-биле эрттирп турда:

1) бир эвес кандидаттар даңзызының бүтүктөөрүнөн дооскан хүнде чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунга ийден эвээш кандидаттар даңзызы артар болза, кандидаттар даңзызын немей депшидерни база дараазында соңгулда хөделишкенин боттандыраы-биле бадылаашкының эрттирилгезин муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шийтирнэ-биле сонгаарладыр;

2) бир эвес кандидаттар даңзызының бүтүктөөрүнөн дооскан хүнде чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунга бүтүктөөрүнөн кандидаттарның саны депутат мандаттарының доктааткан санындан эвээш болур, ыңчалза-даа ийден эвээш эвес, азы оон-биле дең болур болза, ол соңгулда округун мандаттарының саны бүтүктөөрүнөн кандидаттарның санындан бирээ сан эвээжээн хөй мандаттыг чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округу кылдыр, чок-ла болза чаңгыс мандаттыг соңгулда округу кылдыр эде тургузар. Ындыг чаартылганы дугайында шийтирнэ муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) хүлээп алыр;

3) бир эвес кандидаттарның бүтүктөөрүнөн дооскан хүнде чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунга чаңгыс-даа бүтүктөөрүнөн кандидат артаан болза, а ол ышкаш бир эвес кандидаттарның бүтүктөөрүнөн дооскан хүнде хөй мандаттыг, чок-ла болза чаңгыс мандаттыг соңгулда округунга бүтүктөөрүнөн кандидаттарның саны мандаттарының санындан эвээш азы аңаа дең болур болза, кандидаттар даңзызын немей депшидерни база дараазында соңгулда хөделишкенин боттандыраы-биле бадылаашкының эрттирилгезин муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шийтирнэ-биле сонгаарладыр.

15. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын дең-дески соңгулда системазы-биле эрттирп турда, кандидаттар даңзызының бүтүктөөрүнөн дооскан хүнде чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунга ийден эвээш кандидаттар даңзызы артар болза, кандидаттар даңзызын немей депшидерни база дараазында соңгулда хөделишкенин боттандыраы-биле бадылаашкының эрттирилгезин муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шийтирнэ-биле сонгаарладыр.

16. Бо чүүлүнүн 14 пунктузунуң 1 болгаш 3 иштики пунктуларында, 15 пунктузунда көрдүнгөн таварылгаларда, бадылаашкыны марттың чоокку ийги улуг-хүнүнде азы октябрының ийги улуг-хүнүнде эрттирер.

9 эге. КАНДИДАТТАРЫНЫҢ ЭРГЕ-БАЙДАЛЫ

46 чүүл. Кандидаттарның дең эргелин

1. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда доктааткан таварылгалардан аңгыда, бугу-ле кандидаттар дең эргелерлиг болгаш дең хүлээлгелерлиг болур.

2. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшиткен кандидаттарның өмүнээзин чүгле оларның саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээлери болгаш бүзүреттирген кижилери төлээлээр эргелиг, а кандидатты кандидаттар даңзызының составында депшиткен таварылгада – ол даңзыны депшиткен соңгулда каттыжышкынының төлээлеткен төлээлери болгаш бүзүреттирген кижилери.

47 чүүл. Албан-дужаал азы ажыл-албан байдалы-биле холбашкан кызыгаарлаашкынар

1. Күрүнениң азы соңгулдалыг муниципалдыг албан-дужаалды ээлеп турар кандидаттар, күрүнениң азы муниципалдыг албанда албан хаап турар кандидаттар, чок-ла болза, политиктиг партиялардан аңгыда, өнчүнүн хөвиринден хамаарылга чокка организацияларның эргелеп башкарылган органының кежигүннери (эргелеп башкарылган дээди органы хурал болуп турар организацияларда – ол организацияларның ажыл-чорудулгазынга удуртулганы боттандырып турар органнарның кежигүннери), а ол ышкаш албан-дужаалдыг кижилер, журналистер, массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгезин боттандырып турар организацияның өске-даа чогаадыкчы ажылдакчылары болуп турар кандидаттар бодунуң соңгулда кампаниязын чорударда бодунуң албан-дужаал азы ажыл-албан байдалының артык ажыын ажыглаар эргези чок.

2. Күрүнениң азы муниципалдыг албанда албан хаап турар, чок-ла болза массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгезин боттандырып турар организацияларда ажылдап турар бүтүктөөрүнөн кандидаттар соңгулдаларга кирип турар үезинде албан-дужаал азы ажыл-албан хүлээлгелериниң күүселдизинден хостадыр болгаш оларны бүтүктөөрүнөн соңгулда комиссиязынга хамаарышкан дужаалдарның (айтышкынарның) шынзыткан хоолгаларын бүтүктөөрүнөн хүнүндөн беш хонук болганындан орай эвесте кириер. Күрүне албанында албан хаап турар болгаш беш мундан хөй эвес соңгукчулар бүтүктөөрүнөн соңгулда округунуң талазы-биле бүтүктөөрүнөн кандидат соңгулдал-

дарга киржип турар үезинде албан-дужаал азы ажил-албан хүлээлгелериниң күүселдезинден хостатпайн барып болур.

3. Күрүнениң азы соңгулдалыг муниципалдыг албан-дужаалды ээлеп турар кандидат эвес кижилер, күрүнениң азы муниципалдыг албанда албан хаап турар кижилер, чок-ла болза, политиктиг партиялардан аңгыда, өчүнүн хевиринден хамаарылга чокка организацияларның эргелеп башкарылган органның кежигүннери (эргелеп башкарылганың дээди органы хурал болуп турар организацияларда – ол организацияларның ажил-чорудулгазынга удуртулганы боттандырып турар органның кежигүннери) кижилер соңгулда кампаниязының үезинде кандидатты, кандидаттар даңзызын депшидер болгаш (азы) соңгудар сорулга-биле бодунуң албан-дужаал азы ажил-албан байдалының артык ажыын ажыглаар эргези чок.

4. Бо Хоойлуда албан-дужаал азы ажил-албан байдалының артык ажыын ажыглаары деп билишкенин тайылбырлааны болза:

1) бодунуң чагыргазында азы албан-ажыл талазы-биле өске-даа хамаарылгазында турар кижилерни, күрүнениң болгаш муниципалдыг албан-хаакчыттары албан (ажыл) шагының үезинде кандидаттарны депшидеринге база (азы) кандидаттарны соңгуурунга дөгүм болуп турар ажил-чорудулганы боттандырырга кириштирери;

2) кандидаттарны депшидеринге база (азы) кандидаттарны соңгуурунга дөгүм болуп ажил-чорудулганы боттандырырга-биле политиктиг партияларның ээлеп турары оран-савазындан аңгыда, күрүне органның азы тус чер бот-башкарылган органның, өчүнүн бүгү хевириниң организацияларының ээлеп турары оран-савазын, бир эвес өске кандидаттарга, соңгулда каттыжышкынынарынга айтылган бажың-балгалары шак-ла ындыг байдалдар-биле ажыглаары магдылаваас болза, ажыглаары;

3) күрүне органның, тус чер бот-башкарылган органның, күрүнениң болгаш муниципалдыг албан черлериниң, өчүнүн бүгү хевириниң организацияларының ажилын хандырып турар телефон, факсимиле болгаш харылзааның өске-даа хевирлерин, оргтехниканы болгаш информастыг ачы-дузаны, политиктиг партияларның ажилын хандырып турар харылзааның айыттырган хевирлеринден, оргтехникадан, информастыг ачы-дузадан аңгыда, бир эвес оларның ажыгалын хамаарышкан соңгулда фондуздан төлөвүн болза, соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле ажыглаары;

4) политиктиг партияларның өчүзүндө турар транспорт хөлгезинден аңгыда, кандидаттарны, кандидаттар даңзызын депшидеринге база (азы) соңгуурунга дөгүм болуп турар ажил-чорудулганы боттандырырга-биле күрүнениң азы муниципалдыг өчүдө турар транспорт хөлгезин халас үндөзүндө азы чигелделиг байдалдарга ажыглаары. Ук негелде күрүне камгалалының дугайында Россия Федерациязының хоойлудулгазынга дүштүр айтылган транспорт аймаан ажыглап турар кижилерге хамаарышпас;

5) күрүне болгаш муниципалдыг албан-дужаалдарны ээлеп турар, чок-ла болза күрүнениң азы муниципалитеттин албанында албан хаап турар, чок-ла болза тус чер чагыргаларының баштыңнары болуп турар, чок-ла болза, политиктиг партиялардан аңгыда, өчүнүн бүгү хевириниң организацияларының эргелеп башкарылган органның кежигүннери болуп турар кижилер (эргелеп башкарылганың дээди органы хурал болуп турар организацияларда – ол организацияларның ажил-чорудулгазынга удуртулганы боттандырып турар органның кежигүннери болуп турар кижилер) албан-дужаалдарына ажилдап турар албан-хаакчылар албанын сургакчылаашкынының үезинде (хамаарышкан бюджеттин акша-хөреңгилериниң, хамаарышкан организацияларның акша-хөреңгилериниң күсели-биле төлөзүн) соңгукчуларның хол үжүүн чыыры, соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары;

6) соңгукчуларның хол үжүүн чыыры, соңгулда мурнунуң суртаалын чорудар сорулга-биле күрүнениң болгаш муниципалдыг массалыг информация чепсектерин ажыглаары, бир эвес өске кандидаттарга, соңгулда каттыжышкынынарынга бо Хоойлуга дүштүр ындыг сорулгаларга күрүнениң болгаш муниципалдыг массалыг информация чепсектериниң шак-ла ындыг ажыгалын магдылаваас болза;

7) политиктиг партиялардан аңгыда, күрүне болгаш (азы) муниципалдыг органның, өчүнүн бүгү хевириниң организацияларының соңгулда кампаниязының үезинде хөйүн мурнунга ажил-хемчелерни организастап турда, агитас-суртаалдыг чүве чугаалаары;

8) соңгулда кампаниязының үезинде массалыг информация чепсектеринге, парлаан суртаал материалдарына кылдынган ажилдың дугайында отчеттарны чоңга чарлап дыңнадыры, хамаарышкан соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден төлөвүн байыр чедириниң керин болгаш өске-даа материалды кандидат болуп турар хамаатының өмүнээзинден тарадыры.

5. Бо чүүлдүн 4 пунктузунда адаттырган кызыгаарлаашкынының сагылганы депутаттарга бодунуң бүрүн эргелерин боттандырырга база соңгукчуларның мурнунга бодунуң хүлээлгелерин күүседиринге шалтык болбас ужурлуг.

6. Албан-дужаалдыг кижилерге, журналистерге болгаш массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгезин боттандырып турар организацияның өске-даа чогадыкчы ажилдакчыларына, бир эвес айтылган кижилер кандидаттар, чок-ла болза оларның бүзүрөттүргөн кижилери азы саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээлери, соңгулда каттыжышкынының бүзүрөттүргөн кижилери азы төлөзүлгөн төлээлери болуп турар болза, массалыг информация чепсектерин дамчыштыр соңгулда кампаниязының чырыдышкынынга киржири хоруглуг.

48 чүүл. Бүзүрөттүргөн кандидаттың ажил-чорудулгазының магдылалдары

1. Кандидаттың ажилдап, шериг албан-хүлээлгелерин эрттирип, шиллелгелгиле хамааты албанын эрттирип, шериг

чыыжын эртип, өөренип турары организациязының администрациязы (ажыл берикчизи), шериг кезээниң командири, иштики херектер органының удуртукчузу кандидаты хамаарышкан соңгулда комиссиязының бүзүрөттүргөн хүнден соңгулдаларның ниити түңнелдерин албан езузу-биле парлаан хүнүнге чедир бүзүрөттүргөн кандидаттың билдиришкени, рапорту-биле ол хуусааның дургузунда кайы-даа хүнде база кандыг-даа үе-шакка ону албан-ажыл хүлээлгелерин күүседиринден, өөредилге кичээлдеринден хостаар хүлээлгелиг.

2. Бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттырган хуусааның дургузунда бүзүрөттүргөн кандидаттың администрацияның администрацияны (ажыл берикчизиниң) бот-идепкейи-биле ажилындан, албан-хүлээлге күүселдезинден өөредилге албан черинден үндүрбес азы ооң чөпшээрели чокка өске ажилче шилчидип, а ол ышкыш сургакчылашып, шериг албанынче, шериг чылдаларына азы шиллелгелгиле хамааты ажил-албанче чорудуп болбас. Бүзүрөттүргөн кандидаттың соңгулдаларга киришкен үезин кандидатка бүзүрөттүргөн ботинде ооң ажилдап турган мергежилин аайы-биле күш-ажыл стажынче санаар.

3. Бүзүрөттүргөн кандидат бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттырган хуусааның дургузунда «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магдылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүштүр хамаарышкан прокурорнуң чөпшээрели чокка суд чоруму-биле тудуп хоругдаттырган азы административтик кеземче онааштырган туруп болбас. Ындыг чөпшээрелди берип тура прокурор кандидатты бүзүрөттүргөн соңгулда комиссиязынга ол дугайын доп-дораан дыңнадыр.

49 чүүл. Кандидаттарның, соңгулда каттыжышкынының бүзүрөттүргөн кижилери

1. Чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле депшиттирген кандидат 5 чедир бүзүрөттүргөн кижилерни томуйлап болур эргелиг. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле депшиттирген кандидат 10 чедир бүзүрөттүргөн кижилерни томуйлап болур эргелиг. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыны (оларның кандидаттарны чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшиткенден хамаарылга чокка) 20 чедир бүзүрөттүргөн кижилерни томуйлап болур эргелиг, а кандидаттарны чүгле чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округундан, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарындан депшиткен соңгулда каттыжышкыны 15 чедир бүзүрөттүргөн кижилерни томуйлап болур эргелиг. Бо пунктуда айыттырган бүзүрөттүргөн кижилерни муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бүзүрөттүргөн кижилерни кандидаттың бижимел билдиришкенин, чок-ла болза бүзүрөттүргөн кижилерни томуйлаарының дугайында соңгулда каттыжышкынының кириген бижин, бүзүрөттүргөн кижилер болурунга чөпшээрп турарының дугайында хамаатыларның боттарының билдиришкенин кириген хүнден үш хонуктуң дургузунда бүзүрөттүргөн. Айыттырган билдиришкениге, чок болза бүзүрөттүргөн кижилер бүзүрөттүргөн кижилерге бижимел ооң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнгөн чылын, айын, хүнүн, ажилдап азы албан хаап турар кол черин (ажылдап азы албан хаап турар кол чери чок таварылгада – кылып турар чүүлүн), ээлеп турар албан-дужаалын, чурттап турар чериниң адресин, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң сериязын, дугаарын болгаш ону тывыскан чылын, айын, хүнүн айтыр.

2. Күрүне албан-дужаалдарын азы муниципалдыг соңгулдалыг албан-дужаалдары ээлеп турар кандидаттар, кижилер азы тус чер чагыргаларының баштыңнары, соңгулда комиссияларының аппарат ажилдакчылары кандидаттарның, соңгулда каттыжышкынынарының бүзүрөттүргөн кижилери болуп болбас. Күрүнениң болгаш муниципалдыг албанын хаап турар кижилер оларның бүзүрөттүргөн кижилерниң бүрүн эргелерин боттандырып турар үезинде ажил-албан хүлээлгелериниң күүселдезинден хостаан турда, оларны бүзүрөттүргөн кижилер кылдыр томуйлап болур. Күрүнениң болгаш муниципалдыг албанын хаап турар бүзүрөттүргөн кижини ону албан-ажыл хүлээлгелеринден хостаар дугайында (ооң ишинде шөлээ үезинде) дужаалды (айтышкыны) киригенде бүзүрөттүргөн.

3. Бүзүрөттүргөн кижилер соңгулда комиссиязындан шынзылгаларны алып. Бүзүрөттүргөн кижиниң бүрүн эргелерин боттандырып турар үеде организацияның администрациязы (ажыл берикчизи) бүзүрөттүргөн кижиниң дилээ-биле аңаа төлөвир чок шөлээни бээр хүлээлгелиг.

4. Бүзүрөттүргөн кижилер суртаал ажил-чорудулгазын оларны томуйлаан кандидаттың, соңгулда каттыжышкынының эрге-ажыына боттандырыр.

5. Бүзүрөттүргөн кижилерни томуйлаан кандидаттар, соңгулда каттыжышкынынары муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) дыңнадып кааш, оларны кайы-даа үеде дедир кыйгыртыр эргелиг, ук соңгулда комиссиязы дедир кыйгырткан бүзүрөттүргөн кижилерге тывыскан шынзылгаларны күш чок болдурар. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) ол комиссияның тывысканы шынзылганы эгидип бергеш база ук бүзүрөттүргөн кижини томуйлаан кандидатка, соңгулда каттыжышкынынга ол дугайын дыңнадып кааш, бүзүрөттүргөн кижилер бот-идепкейи-биле кайы-даа үеде бодунуң бүрүн эргелерин дүжүрер эргелиг.

6. Бүзүрөттүргөн кижилерниң бүрүн эргелери оларны муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) бүзүрөттүргөн хүнден эгелээш, оларны томуйлаан кандидат эрге-байдалын чидиргени-биле кады азы ук бүзүрөттүргөн кижилерни томуйлаан соңгулда каттыжышкынының депшиткени

кандидаттар даңзызының составында бүгү кандидаттар эрге-байдалын чидиргени-биле кады соксаар.

50 чүүл. Кандидаттарның саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээлериң эрге-байдалы

1. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшиттирген кандидат саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээни томуйлаар эргелиг. Кандидаттың саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээни бодунуң ажылын нотариустуң шынзытканы база хоойлуда доктааткан чурум-биле долдурган бүзүредиг бижикке үндөзүлгөн боттандырыр, ындыг бүзүрөлдиг бижикти кандидат бээр, аңаа кандидаттың саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээниң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнгөн чылын, айын, хүнүн, паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң сериязын, дугаарын болгаш ону тывыскан чылын, айын, хүнүн, ону тывыскан органын адын болгаш кодуң, чурттап турар чериниң адресин, бүрүн эргелерин айтыр.

2. Саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээни томуйлап тура кандидат аңаа дараазында бүрүн эргелерни дамчыдып болур:

- 1) тускай соңгулда санын ажыдар;
- 2) соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилериниң бажын билер;
- 3) соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилерин учеттаар;
- 4) соңгулда фондузунче кирген болгаш оон чарыгдаан акша-хөреңгилерни контрольдаар;
- 5) санажылга документтеринге ат салыр эрге;
- 6) эргежок чугула апарганда – бо пунктуда айыттырган бүрүн эргелерден аңгы өске-даа бүрүн эргелер.

3. Кандидаттың саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээни муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) кандидаттың бижимел билдиришкенинге, бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттырган бүзүредиг бижикке үндөзүлгөн, кандидаттың саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээни паспортун азы хамаатының паспортун солуп турар документини көргүскенде бүзүрөттүргөн. Кандидаттың саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээниң бүрүн эргелери айыттырган төлөзүлгөн төлээни бүзүрөттүргөн хүнден эгелээш, хамаарышкан кандидат бодунуң эрге-байдалын чидирген үеде тура доостур, ынчалза-даа муниципалдыг тургузугнуң төлөзүлгөн органының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдерин албан езузу-биле парлаан хүнден орай эвесте, а бир эвес «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магдылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга, бо Хоойлуга дүштүр хамаарышкан кандидаттың киржилгези-биле суд сайгарылгазы чоруп турар таварылгада – суд шиптириниң хоойлу күжү-кирген хүнүнүн соонда хүнде доостур.

4. Кандидат кандыг-даа үеде бодунуң саң-хөө айтырылганының талазы-биле төлөзүлгөн төлээниң бүрүн эргелерин соксадыр эргелиг, ол дугайын бо чүүлдүн 3 пунктузунга дүштүр төлөзүлгөн төлээни бүзүрөттүргөн соңгулда комиссиязынга дыңнадыр болгаш бижимел билдиришкенин кириер. Кандидат айыттырган билдиришкенин хоолгазын хары угда бодунуң соңгулда фондусун тургузары-биле тускай соңгулда санын айткан Россия Федерациязының Ажаалга банкызының филиалына, өске чээли организациязынче чорудар.

5. Кандидаттың саң-хөө айтырылганының талазы-биле чаа томуйлаткан төлөзүлгөн төлээниң бүзүрөттүргөн бо чүүлдүн 4 пунктузунда көрдүнгөн чурум-биле боттандырыр.

51 чүүл. Кандидаттарның үнүп чорууру, кандидаттар даңзызын дедир кыйгыртыры

1. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызының составында депшиткен кандидат бадылаашкын хүнүнге чедир 15 хонуктан орай эвесте (а албадалдыг байдалдар барда – бадылаашкын хүнүнге чедир бир хонуктан орай эвесте), чаңгыс аай мажоритарлыг округтун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) округтарның талазы-биле депшиткен кандидат бадылаашкын хүнүнге чедир беш хонуктан орай эвесте (а албадалдыг байдалдар барда – бадылаашкын хүнүнге чедир бир хонуктан орай эвесте) муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) бодунуң кандидатуразын уштуп турарының дугайында бижимел билдиришкенин кириер эргелиг. Бир эвес бодунуң кандидатуразын уштуп турарының дугайында билдиришкенин кириген кандидат чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызының составында депшиткен болза, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) кандидатты ол даңзыдан уштур, бо таварылгада бир эвес кандидат айыттырган билдиришкенин ук кандидаттар даңзызын шынзыдарының бетинде кириген болза, соңгулда комиссиязы ындыг шынзыдылгага чедир ындыг кандидатты даңзыдан уштур. Бир эвес чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) округтарның талазы-биле депшиткен болгаш бодунуң кандидатуразын уштуп турарының дугайында билдиришкенин кириген кандидат бүзүрөттүргөн турган болза, ук кандидатты бүзүрөттүргөн соңгулда комиссиязы ооң бүзүрөттүргөн күш чок болдурарының дугайында шиптирнини хүлээп алыр.

2. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызын депшидериниң дугайында шиптир хүлээп алган соңгулда каттыжышкынының органы ол кандидаттар даңзызын дедир кыйгыртыр эргелиг. Кандидаттар даңзызын дедир кыйгыртырының дугайында шиптирнини бадылаашкын хүнүнге чедир беш хонуктан орай эвесте муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) кириер. Бир эвес кандидаттар даңзызын бүзүрөттүргөн турган

болза, айыттыгын соңгудда комиссиязы кандидаттар даңзызынын бүрүткелин күш чок болдурарынын дугайында шийтпирни хүлээп алыр.

3. Хамаарышкан политиктиг партиянын, өске хөй-ниити каттыжышыкынынын уставында көрдүнгөн чурумга болгаш үндөзүннөр-биле чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) округтарнын талазы-биле депшиткен кандидаттын дедир кыйгыртыр, а ол ышкаш хамаарышкан уставка көрдүнгөн чурум-биле ооң депшиткени кандидаттар даңзызындан чамдык кандидаттарны үндүрер эргелиг. Политиктиг партиянын чок-ла болза өске хөй-ниити каттыжышыкынынын, ооң структурлуг салбырынын аңаа төлээлеткен органы ол дугайында шийтпирни кандидатты, кандидаттар даңзызын тус-тузунда бүрүткөн соңгудда комиссиязынче чоргузар. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) округтарнын талазы-биле депшиткен кандидатты бадылаашкын хүнүнге чедир беш хонуктан орай эвесте дедир кыйгырткан туруп болур, а кандидаттар даңзызынче кириген кандидатты бадылаашкын хүнүнге чедир 15 хонуктан орай эвесте ол даңзызындан үндүргөн туруп болур. Чамдык кандидаттарнын үнүп чорутканынын азы оларны даңзыдан үндүргенинин ужу элчег чылышыкынында өскерилгелер-биле холбашкан өскээр шилчишкындерден аңгыда, моон мурнунда даңзыга кирип турган кижилерни кандидаттар даңзызынче кирип болбас, даңзыда кандидаттарнын өскээр шилчишкынин болдурбас.

4. Холушак соңгудда системазы-биле муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгуддаларын эрттирип турда:

1) бир эвес бадылаашкын хүнүнде чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунга ийден эвээш кандидаттар даңзызы артар болза, кандидаттар даңзызын немей депшидери база дараазында соңгудда хөделишкындерин боттандыраары-биле бадылаашкынын эрттирилгезин муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязынын (девискээр соңгудда комиссиязынын) шийтпирни-биле соңгаарладыр;

2) бир эвес бадылаашкын хүнүнде чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунга бүрүткеткен кандидаттарнын саны депутат мандаттарынын доктааткан санындан эвээш болур, ынчалза-даа ийден эвээш эвес, азы ооң-биле дең болур болза, ол соңгудда округун мандаттарынын саны бүрүткеткен кандидаттарнын санындан бирээ сан эвээжээн хөй мандаттыг чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округу кылдыр, чок-ла болза чаңгыс мандаттыг соңгудда округу кылдыр чаартыр. Ындыг чаартылганын дугайында шийтпирни муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) хүлээп алыр;

3) бир эвес бадылаашкын хүнүнде чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунга чаңгыс бүрүткеткен кандидат артан азы чаңгыс-даа бүрүткеткен кандидат артаан болза, а ол ышкаш бир эвес бир эвес кандидаттарнын бүрүткелин дооскан хүнде хөй мандаттыг, чок-ла болза чаңгыс мандаттыг соңгудда округунга бүрүткеткен кандидаттарнын саны мандаттарнын санындан эвээш азы аңаа дең болур болза, кандидаттарны немей депшидери база дараазында соңгудда хөделишкындерин боттандыраары-биле бадылаашкынын эрттирилгезин муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязынын (девискээр соңгудда комиссиязынын) шийтпирни-биле соңгаарладыр.

5. Бир эвес муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгуддаларын дең-дески соңгудда системазы-биле эрттирип турда, бадылаашкын хүнүнде чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунга ийден эвээш кандидаттар даңзызы артар болза, кандидаттар даңзызын немей депшидери база дараазында соңгудда хөделишкындерин боттандыраары-биле бадылаашкынын эрттирилгезин муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязынын (девискээр соңгудда комиссиязынын) шийтпирни-биле соңгаарладыр.

6. Бо чүүлдүн 4 пунктузунун 1 болгаш 3 иштики пунктуларында, 5 пунктузунда көрдүнгөн таварылгаларда, бадылаашкынын мартын чоокку ийги улуг-хүнүнде азы октябрьнын ийги улуг-хүнүнде эрттирер.

7. Бир эвес бо чүүлдүн 4 пунктузунун 1 болгаш 3 иштики пунктуларында, чок-ла 5 пунктузунда айыттыгын байдалдар бүрүткеткен кандидат албадан байдал чок турда-ла бодунун кандидатуразын ужулганынын, чок-ла болза соңгудда каттыжышыкыны албадан байдал чок турда-ла бүрүткеткен кандидатты, бүрүткеткен кандидаттар даңзызын дедир кыйгыртканынын, чок-ла болза суд кандидаттын, кандидаттар даңзызынын бүрүткелин өскерткенинин азы хамаарышкан соңгудда комиссиязы күш чок болдурарынын (албадалдыг байдалдар-биле кандидаттар даңзызындан кандидаттын үнүп чорутканынын ужу бүрүткелди күш чок болдурганьдан аңгыда) түннелинде тургустунган болза, хамаарышкан соңгудда комиссиязынын соңгуддаларынын белеткеп база эрттирип турда бугу чарыгдалдарын ындыг кандидаттын, соңгудда каттыжышыкынынын күсели-биле дуглааар.

8. Бүрүткеткен кандидатты бодунун кандидатуразын уштурунче, а соңгудда каттыжышыкынын – бодунун депшиткени кандидатты дедир кыйгырынче албадан турар байдалдарны бо Хоойлуда билип турары болза, кандидаттын бот-башкарныр шинээн судуң шийтпирни-биле кызыгаарлааны, кандидаттын азы ооң чоок төрелдеринин аар аарааны, кадыкшылынын үргүлчүлөдиг баксы-раашкыны, а ол ышкаш кандидатты ук муниципалдыг тургузугнун составынче кирип турар муниципалдыг тургузугнун, чок-ла болза чурттакчылыг черин уставында көрдүнгөн муниципалдыг албан-дужаалга сонгааны (томуйлааны) болур. Соңгудда каттыжышыкынын кандидаттар даңзызын дедир кыйгыртырынче албадан турар байдалдарны билип турары болза, албадан турар байдалдар-биле үнүп чорутканы, чок-ла болза бадыткап шынзыткан кандидаттар даңзызынга баштайгы үш черни

ээлеп турган кандидаттарнын өлүмү-биле база оларны өлгөн деп санааны-биле холбаштыр азы бадыткап шынзыткан кандидаттар даңзызындан кандидаттарнын 50 ажыг хуузунун үнүп чорутканы болур.

10 эге. МУНИЦИПАЛДЫГ ТУРГУЗУГНУН ТӨЛЭЭЛЕКЧИ ОРГАНЫНЫН ДЕПУТАТТАРЫНЫН СОҢГУДАЛАРЫН АКШАЛАНДЫРАРЫ

52 чүүл. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгуддаларынын белеткелин болгаш эрттирилгезинин саң-хөө хандырылгасы

1. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгуддаларынын белеткели болгаш эрттирилгези-биле, автоматчыттыгын чепсек-херекселдерин ажыгдалы-биле, сонгукчуларнын эрге-хоойлу культуразын бедидери болгаш соңгуддаларнын организаакчыларын өөредир-биле холбашкан чарыгдалдарны соңгудда комиссиялары ук сорулгага муниципалдыг тургузугнун бюджетинден үндүрүп берген акша-хөреңгизинин күсели-биле боттандыраар.

2. Бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттыгын чарыгдалдарнын акшаландырышыкынын хамаарышкан бюджеттин хуваалдазынын дугайында бадылаттыгын бюджет хол жүжүнге дүүштүр, ынчалза-даа соңгуддаларны чарлаарынын дугайында шийтпирни албан езузу-биле парлаан хүнден он хонук хуусаадан орай эвесте, боттандыраар.

3. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгуддаларын эрттиреринге тус чер бюджетинде көрдүнгөн акша-хөреңгилеринин кол башкарыкчызы болза, муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) болур. Ол комиссия саң-хөө акша-хөреңгилерин адаанда турар комиссияларнын аразынга хуваар.

4. Соңгудда комиссияларынын даргалары муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгуддаларын эрттиреринге хамаарышкан бюджеттен үндүрүп берген акша-хөреңгилерни башкараар болгаш соңгудда комиссиязынын саң-хөө айтырылганынын талазы-биле шийтпирлеринге саң-хөө документилеринин дүүшкээ дээш база бо Хоойлуда доктааткан чурумга болгаш хуусааларда айыттыгын акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын дугайында отчеттарны кириери дээш хары-салгалыг.

53 чүүл. Соңгудда комиссияларынын саң-хөө хандырылгасы

1. Соңгуддаларынын белеткелинге болгаш эрттирилгезинге, соңгудда комиссияларынын ажил-чорудулганынын хандырылгасынга, автоматчыттыгын чепсек-херекселдерин ажыгалынга, сонгукчуларнын эрге-хоойлу культуразын бедидеринге болгаш соңгуддаларнын организаакчыларын өөредиринге тус чер бюджетинден үндүрүп берген акша-хөреңгилеринин чарыгдалдалын хамаарышкан соңгудда комиссиялары бот-тускайлаң боттандыраар.

2. Акша хөреңгилерин соңгудда комиссияларынга Россия Федерациязынын Төп банкызынын албан черлеринде, а олар чок болган таварылгада – Россия Федерациязынын Ажаалга банкызынын филиалдарында ажыткан саннарже шилчидер. Саннарны ажыдарынын болгаш чорударынын, муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) соңгуддаларны белеткээринге база эрттиреринге тус чер бюджетинден үндүрүп берген акша хөреңгилеринин учедунун, отчеттуунун база адаанда турар соңгудда комиссияларынга шилчидилгезинин чурумун, автомажыттыгын чепсек-херекселдеринин ажыгалынын, сонгукчуларнын эрге-хоойлу чырыдышыкынын болгаш соңгуддалар организаакчыларынын өөредилгезин, а ол ышкаш айыттыгын акша-хөреңгилерин чарыгдалынын дугайында соңгудда комиссияларынын отчетунун майыын Тыва Республиканын Соңгудда комиссиязы Россия Федерациязынын Төп банкызынын Тыва Республикада Национал банкызы-биле дугуржуп чугаалажып тургаш тургузар. Соңгудда комиссиялары хамаарышкан бюджеттен оларга үндүрүп берген акша-хөреңгилеринин талазы-биле бухгалтер учедун чорудар.

3. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын хуусаа бетинде соңгуддаларын чарлаан таварылгада, муниципалдыг тургузугнун бюджетинден оларнын белеткелинге болгаш эрттирилгезинге үндүрүп берип турар акша-хөреңгилеринин хемчээли муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын чоокку келир өйгү соңгуддаларын белеткээринге болгаш эрттиреринге тус чер бюджетинден үндүрүп берген акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын дугайында муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязынын (девискээр соңгудда комиссиязынын) саң-хүү отчетунда түндөн (күш-ажылдын төлевири таарыштыраары-биле федералдыг хоойлуда доктааткан күш-ажыл төлевиринин эң адаккы хемчээлинин өскерилгенин барымдаалааны-биле) эвээш болбас ужурулг.

4. Участок соңгудда комиссиялары соңгуддаларны белеткээринге база эрттиреринге тус чер бюджетинден үндүрүп берген акша хөреңгилеринин киргенинин болгаш чарыгдалдарынын дугайында саң-хөө отчеттарын муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) бадылаашкын хүнүнге чедир 10 хонуктан орай эвесте кириер.

5. Муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) соңгуддаларны белеткээринге база эрттиреринге, автомажыттыгын чепсек-херекселдеринин ажыгалынга, сонгукчуларнын эрге-хоойлу чырыдышыкынын болгаш соңгуддалар организаакчыларынын өөредилгезинге үндүрүп берген муниципалдыг тургузугнун бюджетинин акша-хөрең-

гилеринин чарыгдалдарынын дугайында саң-хөө отчеттарын муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынче кириер. Саң-хөө отчетун соңгуддаларнын ниити түннелдерин албан езузу-биле парлаан хүнден 2 айдан орай эвесте кириер. Соңгудда комиссиязы саң-хөө отчету-биле бир деңге кандидаттарнын, соңгудда каттыжышыкындарынын соңгудда фондуларынын акша-хөреңгилеринин кирилгезинин болгаш чарыгдалдарынын дугайында сан-медээлерни кириер.

6. Соңгудда комиссияларынын чарыгдал шыдавааны муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органынын депутаттарынын соңгуддаларын белеткээринге база эрттиреринге тус чер бюджетинден үндүрүп берген акша хөреңгилерин бо чүүлдүн 7 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) саң-хөө отчетун киригенинин соонда 30 хонуктан орай эвесте оларны үндүрүп берген бюджеттин орулгаларынче эгидер.

11 эге. КАНДИДАТТАРЫНЫН, СОҢГУДА КАТТЫЖЫШКЫННАРЫНЫН СОҢГУДА КАМПАНИЯЛАРЫН АКШАЛАНДЫРАРЫ

54 чүүл. Кандидаттарнын, соңгудда каттыжышыкындарынын соңгудда фондулары

1. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округтарынын талазы-биле депшиткен кандидат бодунун соңгудда кампаниянын акшаландыраары-биле муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) ону депшиткенинин дугайында дыңнатканынын соонда база бо Хоойлуда дүүштүр документилерни бүрүткедири-биле кириеринин бетинде үеде бодунун соңгудда фондузун тургузар хүлээлгелиг. Кандидаттар даңзызынын составында депшиттирген кандидат бодунун соңгудда фондузун тургуспас. Бүрүткеткен сонгукчуларнын саны 5 мундан эвээш соңгудда округунга, бир эвес кандидат бодунун соңгудда кампаниянын акшаландыраарынга көрдүнгөн акша-төгеринин ажыглас мен дээн болза, соңгудда фондузун кандидат тусгуспайн барып болур эргелиг. Бо таварылгада кандидат муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) айыттыгын байдалдарнын дугайында дыңнадыр. Чаңгыс аай дең-дески соңгудда округундан кандидаттар даңзызын депшиткен соңгудда каттыжышыкыны муниципалдыг тургузугнун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) ооң төлээлеткен төлээлерин, ооң иштинде саң-хөө айтырылганынын талазы-биле, бүрүткээн соонда бодунун соңгудда кампаниянын акшаландыраары-биле бодунун соңгудда фондузун тургузар хүлээлгелиг.

2. Кандидаттын соңгудда фондузун дараазында айыттыгын акша-хөреңгилеринин күсели-биле тургустунуп болур:

1) кандидаттын хууда акша-хөреңгизи, ол бо чүүлдүн 3 пунктузунда доктааткан кандидаттын соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын эң ындыккы хемчээлинден 12,5 хуудан ашпас болур;

2) кандидатты депшиткен соңгудда каттыжышыкынын үндүрүп берген акша-хөреңгизи (ону соңгудда каттыжышыкынын соңгудда фондузундан үндүрүп берген туруп болбас), ол акша-хөреңги бо чүүлдүн 3 пунктузунда доктааткан кандидаттын соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын эң ындыккы хемчээлинден 12,5 хуудан ашпас болур;

3) хамаатыларнын болгаш юридиктиг организацияларнын бо чүүлдүн 3 пунктузунда доктааткан кандидаттын соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын эң ындыккы хемчээлинден тус-тузунда 2,5 болгаш 25 хуудан ашпайн турар хемчээлдиг эки тура ачы-дуза салышыкындары.

3. Кандидаттын соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын эң ындыккы хемчээли 200 муң рубль болур.

4. Соңгудда каттыжышыкынын соңгудда фондузун дараазында айыттыгын акша-хөреңгилеринин күсели-биле тургустунуп болур:

1) соңгудда каттыжышыкынын хууда акша-хөреңгизи, ол бо чүүлдүн 5 пунктузунда доктааткан соңгудда каттыжышыкынын соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын эң ындыккы хемчээлинден 50 хуудан ашпас болур;

2) хамаатыларнын болгаш юридиктиг организацияларнын соңгудда каттыжышыкынын соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын эң ындыккы хемчээлинден тус-тузунда 1 болгаш 10 хуудан ашпайн турар хемчээлдиг эки тура ачы-дуза салышыкындары.

5. Соңгудда каттыжышыкынын соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин чарыгдалынын эң ындыккы хемчээли бир миллион рубль болур.

6. «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгудда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдыг хоойлунун 58 чүүлүнүн 6 пунктузунда адаттыгын кижилерге болгаш организацияларга кандидаттарнын, соңгудда каттыжышыкындарынын соңгудда фондуларынче эки тура ачы-дуза салышыкындарны кириери хоруглуг.

7. Соңгудда фондузунун акша-хөреңгилерин ук фондуну тургускан кандидат, соңгудда каттыжышыкыны башкараар эргелиг. Соңгудда фондузунун акша-хөреңгилерин чүгле:

1) сонгукчуларнын хол жүжүнүн чыылдазынга хаара туткан кижилернин күш-ажылын төлээринге, а ол ышкаш сонгукчуларнын хол жүжүнүн чыылдазы-биле холбашкан өске-даа хемчеглерни акшаландыраарынга;

2) соңгудда мурнунун сурталын чорударынга, база ол ышкаш, информастыг болгаш сүме шынарлыг

ажылдарны (ачы-дузаны) төлээринге;

3) кандидаттарның, соңгудда каттыжышкынарның соңгудда кампаниязы-биле дорт холбашкан өске-даа ажилдарны (ачы-дузаны) төлээринге;

4) соңгудда долаазын кириеринге ажыглаар.

8. Кандидат, соңгудда каттыжышкыны оларның соңгудда фондузунче кирген акша-хөреңгилерден аңгыда өске акша-хөреңгини үстүндө айыттырган ажилдарны (ачы-дузаны) төлээринге ажыглаары хоруглуг.

55 чүүл. Тускай соңгудда саны.

1. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округтарының талазы-биле депшиткен кандидат ол соңгудда округга бодунун соңгудда фондузунун тускай соңгудда санын ажыдар хүлээлгелиг. Чаңгыс аай дең-дески соңгудда округундан кандидаттар даңзызын депшиткен соңгудда каттыжышкыны бодунун соңгудда фондузун хевирлеп тургузары-биле тускай соңгудда санын ажыдар хүлээлгелиг. Айыттырган тускай саннарны бо Хоойлунун 55 чүүлүнүн 1 пунктузунда доктааткан үеде ажыдар.

2. Соңгудда фондузун хевирлеп тургузары-биле тускай соңгудда санын Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбырынга, а соңгудда округунун девискээринде ол чок болган таварылгада - Россия Федерациязының Ажаалга банкызының өске салбырынга, чок-ла болза муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) тодаратканы өске чээли организациязынга (салбырынга) ажыдар. Кандидат, соңгудда каттыжышкыны чүгле чаңгыс тускай соңгудда санын ажыдар эргелиг. Бо Хоойлуда көрдүнген документтерни көргүскенге Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбыры (өске чээли организациязы) кандидатка, соңгудда каттыжышкыны тускай соңгудда санын доп-дораан ажыдар хүлээлгелиг. Айыттырган санын ажыдарына база ол санын талазы-биле операциялары чорударына банкының көргүскени ачы-дузазы дээш төлевир тыртпас. Санда бар акша-хөреңгилерни ажыглааны дээш банк хууларны немей санапас болгаш төлевес. Тускай соңгудда санын өске-хөреңгилерни Россия Федерациязының валютазы-биле кириер.

3. Кандидат бодунун соңгудда округга тускай соңгудда санын муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) тывыскан документизинге үндезилеп, бо Хоойлунун доктааткан чуруму-биле ооң депшиттиргенин дугайында ол комиссияны дыңнадып каанын соонда үш хонукту дургузунда ажыдар. Кандидат доктааткан чурум-биле айыттырган соңгудда комиссиязының бүрүткээни бодунун саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинге тускай соңгудда санын ажыдарын дагзып болур.

4. Чаңгыс аай дең-дески соңгудда округундан кандидаттар даңзызын депшиткен соңгудда каттыжышкыны тускай соңгудда санын муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) тывыскан документизинге үндезилеп, ол комиссия хамаарышкан кандидаттар даңзызын соңгудда каттыжышкынының саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзини бүрүткели-биле бир деңге бадыткап шынзытканын соонда ажыдар. Соңгудда каттыжышкыны доктааткан чурум-биле айыттырган соңгудда комиссиязының бүрүткээни бодунун саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинге тускай соңгудда санын ажыдарын дагзыр.

5. Чарыгдаттынмай арткаан акша-хөреңгилерни соңгудда фондузунга эгидеринин база бадылаашкын хүнүнге чедир шилчиттинген акша-хөреңгилерни айыттырган санче кири санаарының операцияларындан аңгыда, тускай соңгудда санының талазы-биле бүгү саң-хөө операциялары бадылаашкын хүнүнде соксаар. Бир звес кандидат, соңгудда каттыжышкыны муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) бо Хоойлуда доктааткан чурум-биле кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документтерни кирибээр, чок-ла болза бүрүткээринден ойталаашкыны алган, бир звес кандидат бодунун кандидатуразын ужулган, соңгудда каттыжышкыны бодунун депшиткени кандидатты, кандидаттар даңзызын дедир кыйгырткан, чок-ла болза бир звес кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткелин өскерткен азы күш чок болдурган болза, хамаарышкан соңгудда комиссиязының айтышкыны-биле тускай соңгудда санының талазы-биле бүгү операцияларны Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбыры соксадыр.

6. Кандидаттың, соңгудда каттыжышкынының дилээнге үндезилеп, муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) хамаарышкан тускай соңгудда санының талазы-биле бүгү операцияларны соксаткан үеде чедир күүсеткен ажилдарның (ачы-дузанын, барааннарның) төлевиринин талазы-биле саң-хөө операцияларының хуусаазын узадып болур эргелиг.

7. Боттарының түннел саң-хөө отчетун кириер хүнге чедир кандидат, соңгудда каттыжышкыны тускай соңгудда санын хаар.

8. Тускай соңгудда санын ажыдарының, чорударының болгаш хаарының чурумун Тыва Республиканың Соңгудда комиссиязы Россия Федерациязының Төп банкызының Тыва Республикада Национал банкызы-биле дугуржуп сүмележип тургаш тургузар. Соңгудда фондуларынче акша-хөреңгилерни киргенин дугайында учеттун болгаш отчеттун чурумун база майыын муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) тургузар.

56 чүүл. Кандидаттың, соңгудда каттыжышкынының соңгудда фондузунче эки туранын акша салышкынарны

1. Кандидаттың, соңгудда каттыжышкынының соңгудда фондузунче хамаатыларның эки тура акша салышкынарны амы-хууда акша-хөреңгилеринден хамаатыларның

боттары харылзаа салбырынче азы чээли организациязынче паспортун азы ону солуп турар документизин көргүскеш, кириер. Акша салышкынын кирип тура хамааты төлээшкин документизинге бодунун дугайында дараазында сан-медээлерни кириер: фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, айын, хүнүн болгаш чурттап турар черинин адресин, паспортунун азы ону солуп турар хамаатының документизинин сериязын болгаш дугаарын, хамааты эрге-байдалының дугайында дыңнадыгны.

2. Кандидаттың, соңгудда каттыжышкынының соңгудда фондузунче юридиктиг организацияларның эки тура акша салышкынын акша хөреңгилерин тускай соңгудда санынче шилчидер органы ажыглап, туда акша-биле звес чурум езугаар боттандыраар. Акша салышкынын кирип тура юридиктиг организация төлээшкин документизинге бодунун дугайында дараазында сан-медээлерни кириер: үндүрүг төлекчизин танып алып дугаарны, адын, бүрүткеткен чылын, айын, хүнүн, банкының реквизиттерин, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгудда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 58 чүүлүнүн 6 пунктузунда көрдүнген кызыгаарлаашкынарның чогуунун дугайында демделгелди.

3. Хамаатыларның болгаш юридиктиг организацияларның эки тура акша салышкынарнын харылзаа салбырлары болгаш чээли организациялары хамаарышкан төлевир документтерин алганы хүнүн соонда операция хүнүндө орайтатпайн, тускай соңгудда санынче шилчидер (кири санаар). Бо таварылгада туда акша чок төлевирни боттандырырының ниити хуусаазы ийи операция хүнүндө ашпас журулуг.

4. Адын адаваан акша салышкынының киригени акша салышкынындан аңгыда, кандидат, соңгудда каттыжышкыны соңгудда фондузунче кирген кандыг-даа акша салышкынын акша салышкынынга эгидип болур эргелиг. Бир звес акша салышкынын ындыг акша салышкыны боттандыраар эргези чок хамааты азы юридиктиг организация кириген болза, чок-ла болза бир звес акша салышкынын бо Хоойлуда көрдүнген ындыг акша салышкынының эң бедик хемчээлин ажып турар хемчээлге кириген болза, ону акша салышкынынга долу хемчээлге эгидер азы ооң бо Хоойлуда көрдүнген ындыг акша салышкынының эң бедик хемчээлин ажып турар кезезин эгидер, эгиткенин чылдагаанын айтыр. Айыттырган эгидилгени хамаарышкан акша-хөреңгилерин тускай соңгудда санынче киргенин соонда 10 хонуктан орай эвесе боттандыраар. Адын адаваан акша салышкынының киригени акша салышкынын муниципалдыг тургузгунун бюджетинин орулгаларынче шилчидер, а ол чок болган таварылгада - ооң тускай соңгудда санынче киргенин соонда 10 хонуктан орай эвесе Тыва Республиканың бюджетинин орулгаларынче шилчидер. Бир звес кандидат, соңгудда каттыжышкыны ындыг акша салышкынын амы-хууда үндүрүмгө дүүшпезин дугайында информацияны өй-шаанда албаан болза, кандидат, соңгудда каттыжышкыны акша салышкынарнын кирип тура акша салышкыларының бо чүүлүнүн 1 болгаш 2 пунктуларында көрдүнген болгаш хынап кээрге шын звес болган сан-медээлерни айытканы дээш харысалгага онашпас.

5. Хамаатылар болгаш юридиктиг организациялар кандидатка, соңгудда каттыжышкынынга саң-хөө деткимчезин чүгле хамаарышкан соңгудда фондуларын таварыштыр көргүзүп болур. Соңгуддаларга тодаргай түннелдерни чедип алып сорулга-биле соңгудда фондуларынче шилчиптээн акша-хөреңгилерни чарыгдары хоруглуг. Кандидаттың азы ооң саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинин, соңгудда каттыжышкынының саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинин документ езугаар бадыткаан чөпшээрли чокта база хамаарышкан соңгудда фондузундан төлевир чокта, соңгуддалар-биле дорт-даа, доора-даа холбашкан болгаш соңгуддаларга тодаргай түннелди чедип алырынче уланган төлевирлиг ажилдарны күүседери, барааннарны садып-сайгарары, төлевирлиг ачы-дуза чедирери хоруглуг. Юридиктиг организацияларның, оларның салбырларының, төлээ черлеринин болгаш өске-даа структурлуг салбырларының соңгуддалар-биле дорт-даа, доора-даа холбашкан болгаш соңгуддаларга тодаргай түннелди чедип алырынче уланган халас азы үндезин чокка хөлүн эрттир кудулаткан (өстүрген) өртектөр-биле ажилдарны күүседери, ачы-дуза чедирери, барааннарны садып-сайгарары хоруглуг. Кандидатка, соңгудда каттыжышкынынга материалдыг деткимчени ону хамаарышкан соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин күсели-биле эгидип бергенде чүгле ынчан көргүскен туруп болур. Хамааты ажилдарны амы-хуузунда эки тура-биле халаска күүседип, өске кижилерни кириштирбейн, соңгуддаларны белеткээринин болгаш эрттиреринин талазы-биле ачы-дузаны көргүзүп болур.

6. Кандидаттар, соңгудда каттыжышкынарны соңгучуларның хол үжүүнүн чыылдазының талазы-биле организас-техниктиг хемчеглерни төлээринге, а ол ышкаш соңгудда мурнунун суртаалын чорударына, соңгуддаларга тодаргай түннелди чедип алырынче уланган өске-даа ажил-чорудулганы боттандыраарына хоойлуда доктааткан чурум-биле оларның соңгудда фондуларынче кирген акша-хөреңгилерни (ооң иштинде соңгудда каттыжышкынының бодунун акша-хөреңгилерин) чүгле ажыглап болур эргелиг.

57 чүүл. Соңгудда фондуларының акша-хөреңгилеринин талазы-биле отчеттук болуру

1. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округунун талазы-биле депшиткен кандидат, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгудда каттыжышкыны муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) бодунун соңгудда фондузунун хемчээлинин

дугайында, ону хевирлеп тургусканының бүгү үндезин-дөстөрүн дугайында, а ол ышкаш бодунун соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин күсели-биле кылган бүгүле чарыгдалдарының дугайында саң-хөө отчеттарын дараазында өй-хуусаада кириер:

1) баштайгы саң-хөө отчету - ону муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) чаңгыс аай дең-дески соңгудда округунун талазы-биле кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээринге эргежок чугула документтер-биле бир деңге кириер, ынчан ол отчетка ону дужаарының мурнунда беш хонуктан хөй звес үениң байдалының аайы-биле сан-медээлерни кириер;

2) түннел саң-хөө отчету - соңгуддаларның ниити түннелдерин албан езузу-биле парлаанын соонда 30 хонуктан орай эвесе. Түннел саң-хөө отчетунга соңгудда фондузунун акша-хөреңгилеринин кирилдезин болгаш чарыгдалын бадыткап турар баштайгы саң-хөө документтерин кожар. Түннел саң-хөө отчетунга кожар документтерин даңзызын муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) тодарадыр.

2. Бир звес кандидат бодунун эрге-байдалын чидирген болза, саң-хөө отчетун дужаар хүлээлгени кандидат турган хамаатыга онаар. Соңгудда каттыжышкыны саң-хөө отчетун дужаар хүлээлгени ук соңгудда каттыжышкынының саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинге онаар.

3. Бо чүүлүнүн 1 пунктузунда айыттырган саң-хөө отчеттарының хоолгаларын муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) оларны алган хүндө беш хонуктан орай эвесе массалыг информация чепсектеринге дамчыдар.

4. Өйлеп-өйлеп үнер муниципалдыг парлалга үндүрүлгелеринин редакциялары бо чүүлүнүн 3 пунктузунга дүүштүр оларның дамчыдып бергени саң-хөө отчеттарының хоолгаларын оларны алган хүндө үш хонукту дургузунда парлар хүлээлгелиг.

5. Муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) кандидаттарның, соңгудда каттыжышкынарның соңгудда фондуларын акша-хөреңгилерин хевирлээринин болгаш чарыгдарының чурумун контролдаар. Россия Федерациязының иштинде чурттап турар черинин аайы-биле Россия Федерациязының хамаатыларын бүрүткел учедун боттандыраар органнарның, юридиктиг организацияларның күрүнө бүрүткелдин боттандырып турар күүсекчи эрге-чагырганың төлээлеткен органнары муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) оларга негелдени кириген хүндө беш хонук хуусаада хамаатыларның болгаш юридиктиг организацияларның соңгудда фондуларынче акша салышкынарнын кирип азы шилчидип турда айткан сан-медээлерин халаска хынаар база хыналданың түннелдеринин дугайында соңгудда комиссиязынга дыңнадыр хүлээлгелиг.

58 чүүл. Акша-хөреңгилерни кандидаттың, соңгудда каттыжышкынының эгидери

1. Бадылаашкын хүнүнүн соонда, түннел саң-хөө отчетун кириеринге чедир, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгудда округунун, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгудда округунун талазы-биле депшиткен кандидат, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгудда каттыжышкыны (соңгудда долаазы кириген кандидат, соңгудда каттыжышкыны - муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязы азы девискээр соңгудда комиссиязы соңгудда долаазын эгиткиже дээр) тускай соңгудда санында чарыгдал чок арткаан акша-хөреңгилерни соңгудда фондуларынче эки тураның акша салышкынын кириген азы шилчипкен хамаатыларга база юридиктиг организацияларга шилчидилге чарыгдалдарын казып каапкаш, оларның киригени акша-хөреңгилерге дең-дески кылдыр эгидип бээр. Россияның Ажаалга банкызының салбыры (өске-даа чээли организациязы) бадылаашкын хүнүндө 30 хонук эрткенде муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) бижимел айтышкынын езугаар ооң санынче аңаа хамааржыр акша хөреңгилерин маргыш чокка шилчидип бээр, тускай соңгудда санында чарыгдал чок арткаан акша хөреңгилерин бадылаашкын хүнүндө 60 хонук эрткенде тус чер бюджетинин орулгаларынче шилчидип бээр.

2. Бадылаашкынның түннелдери-биле чаңгыс аай дең-дески соңгудда округга бадылаашкынга киришкен соңгучуларның 2 хуудан эвээш бадылаашкынын алган болгаш муниципалдыг тургузгунун төлээлекчи органынче депутаттар мандатарының хуваалдазынга киришпээн соңгудда каттыжышкыны, бүрүткеткен кандидаттар даңзызы телерадиоамчыдылганың муниципалдыг организацияларына, өйлеп-өйлеп үнер муниципалдыг парлалга үндүрүлгелеринин редакцияларына ук соңгудда каттыжышкынынга соңгудда мурнунун суртаалын чорударына берген халас эфир үези-биле болгаш халас парлалга шөлү-биле холбашкан чарыгдалдары оларга долу хемчээлге эгидип бээр хүлээлгелиг. Айыттырган чарыгдалдарның эгидилгезин хамаарышкан политиктиг партияның, чок-ла болза өске хөй-ниити каттыжышкынының бодунун акша-хөреңгилеринден чорудар.

3. Муниципалдыг тургузгунун соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) муниципалдыг тургузгунун төлээлекчи органының депутаттарының соңгуддаларының ниити түннелдерин албан езузу-биле парлаан хүндө үш хонук хуусаада телерадиоамчыдылганың муниципалдыг организацияларына, өйлеп-өйлеп үнер муниципалдыг парлалга үндүрүлгелеринин редакцияларына бо чүүлүнүн 2 пунктузун күжүнүн адаанче кирип турар соңгудда каттыжышкынарның даңзызын хамаарышкан соңгудда каттыжышкынарның юридиктиг адрестери-биле кады чорудар.

4. Телерадиоамчыдылганың муниципалдыг организациялары, өйлеп-өйлеп үнер муниципалдыг парлалга

үндүрүлгелеринин редакциялары муниципалдык тургунун төлөөлөкчү органынын депутаттарынын соңгулдарынын ниити түннелдерин албан езуу-биле парлаан хүндөн он хонук хуусаада бо чүүлүн 2 пунктузунун күжүнүн адаанче кирип турар соңгулда каттыжышкынарнын бүрүзүнгө бодунун бергени халас эфир үезинин, халас парлалга шөлүнүн хемчээлин болгаш өртектү-үезин тустузунда, а ол ышкаш бодунун юридиктиг адресин болгаш банк реквизиттерин дыңнадыр.

5. Халас эфир үезинин, халас парлалга шөлүнүн өртөөн бо Хоойлуга дүүштүр соңгулда каттыжышкынарнын берген халас эфир үезинин, халас парлалга шөлүнүн хемчээлин телерадиодамчыдылганын муниципалдык организацияларынын, өйлеп-өйлеп үнер муниципалдык парлалга үндүрүлгелеринин редакцияларынын бо Хоойлунун 66 чүүлүнүн 7 болгаш 8 пунктуларын көрдүнгөн чурум-биле доктааткан болгаш парлаан халас эфир үезинин, халас парлалга шөлүнүн төлеверинин хемчээлинге тус-тузунда көвүдөдир арга-биле тодарадыр. Бир эвес халас эфир үезин суртаалдык кады хемчеглеринге киржири-биле ажыглан болза, бо чүүлүн 2 пунктузунун күжүнүн адаанче кирип турар соңгулда каттыжышкыны бүрүзүнүн эгидер уjurлуг акша-хөреңгилеринин хемчээлин телерадиодамчыдылганын муниципалдык организациязы суртаалдык кады хемчээнин бүрүзүнгө киришкен киржикчилеринин (соңгулда каттыжышкынарнын) ниити санынга дең-дески үлүглөп тодарадыр. Бир эвес соңгулда каттыжышкыны бо Хоойлунун 67 болгаш 68 чүүлдеринде көрдүнгөн чурумга база хуусааларда халас эфир үезинин, халас парлалга шөлүнүн ажыглалындан ойталаан болза, берген халас эфир үезинин, халас парлалга шөлүнүн өртөөн эгитпес.

6. Соңгулда каттыжышкынынын телерадиодамчыдылганын муниципалдык организациязы-биле, өйлеп-өйлеп үнер муниципалдык парлалга үндүрүлгезинин редакциязы-биле халас эфир үезин, халас парлалга шөлүн бээри-биле чарган керээзинде оон узамдык хуусаа тургустунмаан болза, бо чүүлүн 2 пунктузунун күжүнүн адаанче кирип турар соңгулда каттыжышкыны телерадиодамчыдылганын муниципалдык организацияларынга, өйлеп-өйлеп үнер муниципалдык парлалга үндүрүлгелеринин редакцияларынга халас эфир үези-биле, халас парлалга шөлү-биле холбашкан чарыгдалдарны муниципалдык тургузгунун төлөөлөкчү органынын депутаттарынын соңгулдарынын ниити түннелдерин албан езуу-биле парлаан хүндөн 12 айның дургузунда дуглап эгидер эргелиг.

7. Бо чүүлүн 6 пунктузунда айыттыган керээде хүлээлгелерни күүсетпез таварылгада, телерадиодамчыдылганын муниципалдык организациязы, өйлеп-өйлеп үнер муниципалдык парлалга үндүрүлгезинин редакциязы хамаарышкан политиктиг партиядан, оң регионалдык салбырындан, өске-даа структурлуг салбырындан, өске-даа хамаарышкан соңгулда каттыжышкынындан халас эфир үезинин, халас парлалга шөлүнүн өртөөн суд чуруму-биле тырттыртыр эргелиг.

8. Телерадиодамчыдылганын муниципалдык организациялары болгаш күрүненин өйлеп-өйлеп үнер муниципалдык парлалга үндүрүлгелеринин редакциялары муниципалдык тургузгунун төлөөлөкчү органынын депутаттарынын соңгулдарынын ниити түннелдерин албан езуу-биле парлаан хүндөн 13 айдан орай эвесте муниципалдык тургузгунун соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) бо чүүлүн 2 пунктузунун күжүнүн адаанче кирип турар, оларга берген халас эфир үези-биле, халас парлалга шөлү-биле холбашкан чарыгдалдарны долу хемчээлге дуглап эгитпез соңгулда каттыжышкынарнын дугайында сан-медээни, а ол ышкаш айыттыган өрени суд чуруму-биле тыртканын дугайында сан-медээни кириер.

9. Телерадиодамчыдылганын муниципалдык организациялары болгаш өйлеп-өйлеп үнер муниципалдык парлалга үндүрүлгелеринин редакциялары муниципалдык тургузгунун төлөөлөкчү органынын депутаттарынын соңгулдарын чарлаарынын дугайында шийтпирни албан езуу-биле парлаан хүндөн 10 хонуктан орай эвесте муниципалдык тургузгунун соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) бо Хоойлунун 67 чүүлүнүн 2 пунктузунда айыттыган соңгулда каттыжышкынарнын оларнын мурнунга өрезинин хемчээлинин дугайында сан-медээни, а ол ышкаш айыттыган өрени суд чуруму-биле тыртканын дугайында сан-медээни кириер.

10. Бо чүүлүн 9 пунктузунга дүүштүр кириген сан-медээлерге үндезилеп, соңгулда комиссиязы бо Хоойлунун 66 чүүлүнүн 2 пунктузунун күжүнүн адаанче кирип турар политиктиг партияларнын, регионалдык салбырларнын болгаш политиктиг партияларнын өске-даа структурлуг салбырларынын даңзызын тодарадыр. Айыттыган даңзыны массалык информация чепсектеринин редакциялары чорудар.

12 эге. МУНИЦИПАЛДЫК ТУРГУЗГУНУН ТӨЛӨӨЛӨКЧИ ОРГАНЫНЫН ДЕПУТАТТАРЫНЫН СОҢГУЛДАРЫНЫН ИНФОРМАСТЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

59 чүүл. Соңгулдарнын информмастыг хандырылганы Соңгукчуларнын медээлээрин, соңгулда мурнунун суртаалын бодунда хаара туткан соңгулдарнын информмастыг хандырылганы хамаатыларнын медеделдиг тура-сорук илередишкенинге, соңгулдарнын ажык-чарлыг чорунга дөгүм дуза болуп турар.

60 чүүл. Соңгукчуларны медээлеп дыңнадыры
1. «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда

эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдык хоойлуга, бо Хоойлуга дүүштүр соңгукчуларны медээлеп дыңнадыры Тыва Республиканын күрүне эрге-чагырга органнары, тус чер бот-башкарылганын органнары, соңгулда комиссиялары, массалык информация чепсектеринин үндүрүлгезин боттандырып турар организациялар, хуу кижилер болгаш юридиктиг организациялар хандыраар. Күрүне эрге-чагырга органнары, тус черниң бот-башкарылга органнары кандидаттар дугайында, кандидаттарнын депшиткен соңгулда каттыжышкынарнын, кандидаттар даңзызынын дугайында соңгукчуларны медээлеп дыңнадыр эргези чок.

2. Массалык информация чепсектеринге салган азы өске-даа арга-биле тарадып турар информмастыг материалдар боттут, ылап шын болур, кандидаттарнын, соңгулда каттыжышкынарнын дең дөмей чорун үревес болур уjurлуг.

3. Соңгукчуларны медээлеп дыңнадыры, оң иштинде массалык информация чепсектерин дамчыштыр, соңгулдарнын белеткелинин болгаш эрттирилгезинин чорудулганын дугайында, соңгулда хөделишкенин чорударынын хуусааларынын болгаш чурумунун дугайында, соңгулда каттыжышкынарнын дугайында, кандидаттар, кандидаттар даңзызынын дугайында, Россия Федерациязынын соңгулдар дугайында хоойлудулганын дугайында соңгулда комиссиялары дыңнадыр.

4. «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдык хоойлуга, бо Хоойлуга дүүштүр массалык информация чепсектеринин үндүрүлгезин боттандырып турар организациялар, соңгукчуларны медээлеп дыңнадырынын талазы-биле бодунун ажыл-чорудулганын хостуг болурлар.

5. Информмастыг теле- болгаш радиопрограммаларны, өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринде кандидаттарнын, соңгулда каттыжышкынарнын соңгулда ажылдарын эрттирип турарынын дугайында парлаан чүүлдерни кол нургулайында аңгы бөлүк кылдыр, тайылбыр чокка бээр. Ындыг информмастыг блоку кандидаттар, соңгулда каттыжышкынарны төлевес. Оларга кайы-бир кандидаттын, соңгулда каттыжышкынынын талазын тыртарын болдурбас, оң иштинде оларнын соңгулда мурнунун ажыл-чорудулганын чырыдар үезинин, ындыг дыңнадырышкынарга аңгылап берген парлалга шөлүнүн хемчээлинин-даа талазы-биле артык арга бербес уjurлуг.

6. «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдык хоойлуга, бо Хоойлуга дүүштүр соңгулдарнын информмастыг хандырылганынын талазы-биле ажыл-чорудулгада киржип турар массалык информация чепсээнин үндүрүлгезин боттандырып турар организациянын журнализи, чогадыкчы өске-даа ажылдакчызы, албан-дужаалдыг кижизи муниципалдык тургузгунун төлөөлөкчү органынын депутаттарынын соңгулдарынын талазы-биле соңгулда кампаниязынын үезинде база ол соңгулда кампаниязы доозулганынын соонда бир чыл дургузунда, кажан суд чуруму-биле хоойлу езууга болгаш үндезинниг деп санаан күш-ажылчы хоойлудулга-биле дүүштүр аңаа хемчег онааган таварылгадан аңгыда, администрациянын (ажыл берикчизинин) эгелекчи саналы-биле ажылдан үндүрткен азы оларнын чөпшээрели чокка өске ажылче шилчиткен туруп болбас.

7. Бадылаашкын хүнүнде хамаарышкан соңгулда округунун девискээринге бадылаашкын төнер үезинге чедир соңгулдарнын түннелдеринин дугайында медээлерни парлаарын (чонга чарлаарын), оң иштинде ындыг медээлерни ниити ажыглалдык телехарылзаа четкилеринге («Интернет» четкизин кириштир) салырын чөпшээрес.

61 чүүл. Хөй-ниитинин санал-оңалын айтырары

1. Соңгулдар-биле холбаштыр хөй-ниитинин санал-бодалдарын айтырары соңгукчуларны медээлеп дыңнадырынын бир хевири болур.

2. Муниципалдык тургузгунун төлөөлөкчү органынын депутаттарынын соңгулдарынын талазы-биле холбашкан хөй-ниитинин санал-оңалын айтырганынын түннелдерин парлап (чонга чарлап) турар организациялар айтырыг салган организациянын адын, ону эрттиргенинин үезин, айтырыг салганы (шилип алган) улзузун санын, медээни чыгган аргазын, айтырыг салган девискээрин, айтырыгнын чиге тодарадылганын, болгу дег частырыгларнын статистика талазы-биле үнелин, айтырыг салырын чагаан (чагы кириген) болгаш ону парлаарын төлөөн кижини (кижилерни) айтыр хүлээлгелиг.

3. Бадылаашкын хүнүнге чедир беш хонук дургузунда, а ол ышкаш бадылаашкын хүнүнде хөй-ниитинин санал-оңалын айтырганынын түннелдерин, муниципалдык тургузгунун төлөөлөкчү органынын депутаттарынын соңгулдарынын түннелдеринин прогнозу, эртип турар соңгулдары-биле холбашкан өске-даа шинчилелдеринин түннелдерин парлаары, оң иштинде оларны ниити ажыглалдык телехарылзаа четкилеринге («Интернет» четкизин кириштир) салыры хоруглуг.

62 чүүл. Муниципалдык тургузгунун төлөөлөкчү органынын депутаттарынын соңгулдарынын информмастыг хандырылганынга ажыглап турар телерадиодамчыдылга организациялары болгаш өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелери

1. Соңгулдарнын информмастыг хандырылганын «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдык хоойлунун 47 чүүлүнде тодараттыган күрүненин болгаш күрүненин эвес телерадиодамчыдылга организацияларын,

күрүненин болгаш күрүненин эвес өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелерин, а ол ышкаш муниципалдык телерадиодамчыдылга организацияларын, өйлеп-өйлеп үнер муниципалдык парлалга үндүрүлгелерин ажыглап боттандыраар.

2. Күрүне эрге-чагырга органнарынын, тус чер бот-башкарылга органнарынын чүгле оларнын албан езуу материалдарын болгаш дыңнадырларын, нормативтиг эрге-хоойлу болгаш өске-даа актыларны парлаары-биле тургускан өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге суртаал материалдарын, а ол ышкаш кандидаттарнын, соңгулда каттыжышкынарнын ажыл-чорудулганын чырыткан редакция материалдарын парлап болбас.

3. «Россия Федерациязынын хамаатыларынын соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарынын дугайында» Федералдык хоойлунун 47 чүүлүнүн 7 пунктузунга дүүштүр соңгулда мурнунун суртаалын чорударынга эфир үезин, парлалга шөлүн бээр муниципалдык телерадиодамчыдылга организацияларынын, а ол ышкаш муниципалдык өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринин даңзызын муниципалдык тургузгунун соңгулда комиссиязы (девискээр комиссиязы) күүсекчи эрге-чагырганын массалык информация чепсектеринин бүрүткелеринин талазы-биле хүлээлгелерни боттандыраарынга төлээлеткен федералдык органынын кириген сан-медээзи-биле парлаар. Айыттыган даңзыны муниципалдык тургузгунун соңгулда комиссиязынга (девискээр комиссиязынга) соңгулдарнын чарлаарынын дугайында шийтпирни албан езуу-биле парлаан хүнүн соонда бешки хонуктан орай эвесте кириер. Даңзыже дараазында сан-медээлерни кириер:

1) телерадиодамчыдылга организациязынын болгаш массалык информациянын хамаарышкан чепсээнин, чок-ла болза өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинин ады;

2) телерадиодамчыдылга организациязынын, чок-ла болза өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинин редакциязынын юридиктиг адреси;

3) телерадиодамчыдылга организациязынын тургузгучузу (тургузгучулары), чок-ла болза өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинин редакциязынын болгаш өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинин тургузгучузу (тургузгучулары);

4) күрүне (муниципалдык) деткимчезинин хевири болгаш хемчээли (бир эвес соңгулдарын чарлаарынын дугайында шийтпирни албан езуу-биле парлаан хүнүн мурнунда чылын ындыг деткимче турган болза);

5) соңгулдарын чарлаарынын дугайында шийтпирни албан езуу-биле парлаан хүнде устав (ниити салышкын) акша-хөреңгилеринде муниципалдык тургузгунун үлүү (үлүг-хуузу) (бир эвес ындыг үлүг (үлүг-хуу) турган болза);

6) өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинин каш катап үнери;

7) телерадиодамчыдылга организациязынын, өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинин тускайыттыган болуп турарын айтыры (тускайыттыган телерадиодамчыдылга организацияларынга, өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге).

63 чүүл. Соңгулда мурнунун суртаалы

1. Соңгулда кампаниязынын үезинде дараазында чүүлдерни соңгулда мурнунун суртаалы деп санаар:

1) кандидат, кандидаттар, даңзы, кандидаттар даңзызы дээш, чок-ла болза аңаа (оларга) удур бадылаарынче кыйгырылгар;

2) кандыг-бир кандидаттын, соңгулда каттыжышкынынын талазынче чайгылары, чижээ, соңгукчунун кандыг кандидат дээш, кандыг кандидаттар даңзызы дээш, кандыг соңгулда каттыжышкыны дээш соңгурунче айтыры (бо Хоойлунун 62 чүүлүнүн 2 пунктузунга дүүштүр хөй-ниитинин санал-оңалын айтырганынын түннелдерин парлаан (чонга чарлаан) таварылгадан аңгыда);

3) бир эвес ол азы өске кандидат соңгудар азы соңгупас, ол азы өске кандидаттар даңзызы депутаттар мандатарынын хуваалдазынга кирер азы кирбес таварылгада, болуп болгу дег уjurуктары айтыры;

4) кандыг-бир кандидаттын (кандыг-бир кандидаттарнын), соңгулда каттыжышкынынын дугайында сан-медээлер көскүзү-биле колдаан, эки азы багай тайылбырлар-биле холуштурган информацияны тарадыры;

5) кандидаттын профессионал ажыл-чорудулганы-биле азы бодунун ажыл-албан (албан-дужаал) хүлээлгелеринин күүселдизи-биле холбашпайн турары оң ажыл-чорудулганынын дугайында информацияны тарадыры;

6) кандидатка, кандидатты, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкынынга соңгукчуларнын эки азы багай хамаарылганын тургузарынга салдарлыг ажыл-чорудулга.

2. Массалык информация чепсектеринин үндүрүлгезин боттандырып турар организацияларнын төлээлеринин профессионал ажыл-чорудулганын боттандырып тургаш кылганы база бо чүүлүн 1 пунктузунун 1 иштики пунктузунда айыттыган хөделишкенин, бир эвес ол хөделишкенин соңгукчуларнын кандидат, кандидаттар, даңзы, кандидаттар даңзызы дээш азы аңаа (оларга) удур бадылаашкынарнын болдурар сорулга-биле кылган таварылгада, а бо чүүлүн 1 пунктузунун 2-6 иштики пунктуларында айыттыган хөделишкенин, бир эвес ол хөделишкенин ындыг сорулга-биле чаңгыс эвес удаа кылган таварылгада, оларны соңгулда мурнунун суртаалы кылдыр санаар.

3. Соңгулда мурнунун суртаалын:

1) телерадиодамчыдылгалар организацияларынын каналдарынга база өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге;

2) хөйүн мурнунга суртаал хемчеглерин эрттиреринин аргазы-биле;

3) парлаан, дыңнаар болгаш көөр кылдыр бижидип каан болгаш суртаалдык өске-даа материалдарын парлап үндүрер болгаш тарадыр арга-биле;

4) бо Хоойлу-биле, Тыва Республиканың өске-даа хоойлулары-биле хоруваан өске-даа аргалар-биле чорудар.

4. Кандидат, соңгулда каттыжышкыны бодунуң соңгулда мурнунуң суртаалының утказын, хевирлерин болгаш аргаларын боттары тодарадыр, боттары ону чорудар, а ол ышкаш Россия Федерациязының хоойлужу-дулгазы-биле айтып доктааткан чурум-биле ону чорударына өске-даа кижилерни кириштирер эргелиг.

5. Дараазында кижилерге, органнарга, албан черлеринге болгаш организацияларга соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары, кандыг-даа суртаал материалдарын үндүрери, тарадыры хоруглуг.

1) күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарынга, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарынга, күрүнениң өске-даа органнарынга, тус черниң бот-башкарылгазының органнарынга;

2) күрүне азы муниципалдыг албан-дужаалдарны ээлеп турар, күрүне азы муниципалдыг албан-дужаалдар хаап турар кижилерге, политиктиг партиялардан аңгыда, өчүнүң бүгү хевириниң организацияларының эргелеп башкарылга органнарының кежигүннери болуп турар кижилерге (эргелеп башкарылганы дээди органы хурал болуп турар организацияларда - ол организацияларның ажил-чорудулгазына удуртулганы боттандырып турар органнарның кежигүннери болуп турар кижилерге) боттарының албан-дужаал азы ажил-албан хүлээлгелерин күүседип турда база (азы) оларны албан-дужаалының азы ажил-албанының ажыын ажыглап күүседип турда;

3) шериг кезектеринге, шериг албан черлеринге болгаш организацияларына;

4) уjur-чаңчылдар болгаш езулалдар эрттирип турда ачы-буян чедирер болгаш шажын-чүдүлге организацияларынга, оларның тургусканы албан черлеринге, а ол ышкаш шажын-чүдүлге каттыжышкынының кежигүн-неринге болгаш киржикчилеринге;

5) соңгулда комиссияларына, соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге;

6) бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүн 3 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгулдаларына киржип турар кадагааты хамаатылардан аңгыда, кадагааты хамаатыларга, хамааты эрге-байдалы чок кижилерге, кадагааты юридиктиг организацияларга;

7) боттарының профессионал ажил-чорудулгазын боттандырып турда, массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгелерин боттандырып турар организацияларның төлээлеринге;

8) бүгү-делегей организацияларына болгаш бүгү-делегейниң хөй-нити шимчээшкиннеринге.

6. Күрүне албан-дужаалдарын азы муниципалдыг соңгулдалыг албан-дужаалдарны ээлеп турар кижилерге, бир эвес айыттыгандан кижилер депутатка кандидаттар кылдыр бүрүткеткен, ооң иштинде кандидаттар даңзызының составына, таварыгалардан аңгыда, телерадиодамчыдылгалар организацияларының каналдарына база парлалганың өйлеп-өйлеп үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң суртаалын чорудары хоруглуг.

7. Бо чүүлдүн 8 пунктузунуң 5 иштики пунктузунда көрдүнгөн таварылгадан аңгыда, бадылаашкын хүнүнде 18 хар назы четпээн кижилерни соңгулда мурнунуң суртаалына кириштирери, ооң иштинде ыңдыг кижилерниң чурук-дүрүзүн болгаш чугаалаан чүүлдерин суртаал материалдарына ажыглаары хоруглуг.

8. Кандидаттың, соңгулда каттыжышкынының суртаал материалдарына хууда кижиниң чурук-дүрүзүн, ооң ол кандидаттың, соңгулда каттыжышкынының дугайында чугаалаан чүүлдерин чүгле ук хууда кижиниң бижимел чөпшээрели-биле ажыглаан туруп болур. Чөпшээрелди бадыткап турар документини бо Хоойлунуң 70 чүүлүнүн 5 пунктузунга дүүштүр кириер суртаал материалдарының экземплярлары-биле кады соңгулда комиссиязына кириер. Суртаал материалын телерадиодамчыдылга организациязының каналына, чок-ла болза өйлеп-өйлеп үнер үндүрүлгеге салган таварылгада, айыттыгандан документини соңгулда комиссиязына ооң негээни-биле кириер. Ук кызыгаарлаашкын дараазында чүүлдерге тараваас:

1) соңгулда каттыжышкынының депшиткен кандидаттарының ук соңгулда каттыжышкынының дугайында, а ол ышкаш ол-ла соңгулдаларда ук соңгулда каттыжышкынының депшиткени кандидаттарының дугайында чугаалаан чүүлдерин соңгулда каттыжышкынының ажыглаарына;

2) кандидаттарының, соңгулда каттыжышкынының дугайында чугаалаан чүүлдерин ыңдыг чугаалаан чүүлдерни чонга чарлаанының айын, хүнүн, чылын (үезин) болгаш оларны чонга дыңнадып чедирген массалыг информация чепсээниң адын айтыпшаан, ажыглаарына. Суртаал материалдарына бо Хоойлуга дүүштүр соңгулда мурнунуң суртаалын чорудар эргези чок хууда кижиниң ыңдыг чугаазын тудуп салырын, бир эвес ол чугааны соңгулдаларны чарлаарының дугайында шиттирени албан езузу-биле парлаарының бетинде чугаалаан болза, чөпшээрер болур. Бо таварылгада чугаалаан чүүлдү кайыын алганын айтып тура, ол чугаалаан чүүлдү чонга чарлап дыңнатканының айын, хүнүн, чылын (үезин) болгаш ону парлаан массалыг информация чепсээниң адын айтып уjurлуг;

3) өске соңгулда каттыжышкынының, а ол ышкаш кандидаттарның соңгулда каттыжышкынының дугайында, кандидаттың дугайында чонга чарлап дыңнаткан чугаалаан чүүлдерни хоойлуга дүүштүр кылганы болгаш таратканы боттарының суртаал материалдарына цитаталаарына;

4) хамаарышкан соңгулдаларга депшиттирген кандидаттарның чурук-хөрүүн ажыглаарына;

5) бодунуң чурук-хөрүүн кандидаттың ажыглаарына, соңгулда каттыжышкынының кандидаттар даңзызының составы-биле депшиткени кандидаттың өөнүн ишти, уругдары (ооң иштинде 18 хар назы четпээн), ада-иези болгаш

өске-даа чоок дөргүл-төрелдери-биле, а ол ышкаш тодараттынмаан кижилер ортузунда кады турар чурук-хөрүүн соңгулда каттыжышкынының ажыглаарына.

9. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорударына чарыгдалдарны чүгле хамаарышкан соңгулда фондурларының акша-хөреңгилериниң күсели-биле боттандырат. Соңгулда каттыжышкынының депшиткени кандидат дээш, кандидаттар даңзызы дээш соңгулда мурнунуң суртаалын чорударына чарыгдалдарны өске кандидаттарның, соңгулда каттыжышкынының соңгулда фондурларындан төлээри хоруглуг. Соңгулда каттыжышкынының чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округундан, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарындан депшиттирген кандидаттың соңгулда фондусундан ол-ла соңгулдаларга ол-ла соңгулда каттыжышкынының депшиткен өске кандидаттар дээш, кандидаттар даңзызы дээш соңгулда мурнунуң суртаалын чорударына чарыгдалдарны, а ооң-биле деңге кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкынының соңгулда фондусундан ол-ла соңгулдаларга ол-ла соңгулда каттыжышкынының чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округундан, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарындан депшиткен өске кандидаттар дээш соңгулда мурнунуң суртаалын чорударына чарыгдалдарны төлээни бо негелдени хажытканы болбас.

10. Хамаарышкан соңгулда комиссиязының бүрүткээни кандидатты, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыны бадылаашкын хүнүнге чедир 10 хонуктан орай эвесте бодунуң соңгулда бетиниң программасын бирден эвээш эвес муниципалдыг өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезинге парлаар (муниципалдыг тургузугнуң девискээринде өйлеп-өйлеп үнер муниципалдыг парлалга үндүрүлгези чок таварылгада - чонга чарлап дыңнадыр), а ол ышкаш ону «Интернет» четкизинге кириер. Ону парлаарына бо Хоойлуга дүүштүр кандидаттарга берип турар халас парлалга шөлүн ажыглаар, чок-ла болза ыңдыг парлаашкынны кандидаттың, соңгулда каттыжышкынының соңгулда фондусунуң акша-хөреңгилериниң күсели-биле төлээр.

64 чүүл. Суртаал чорудар үе

1. Суртаал чорудар үени кандидатты, кандидаттар даңзызын депшиткен хүнден эгелээш, бадылаашкын хүнүнге чедир мугур бир хонук артканда, тус черниң үези-биле тик шак турда доозар.

2. Телерадиодамчыдылга организацияларының каналдарына база өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң суртаалы бадылаашкын хүнүнге чедир 28 хонук бурунгаар эгелээш, бадылаашкын хүнүнге чедир мугур бир хонук артканда, тус черниң үези-биле тик шак турда доозар.

3. Бадылаашкын хүнүнде болгаш ооң бүдүүзүнде соңгулда мурнунуң кандыг-даа суртаалын чорудары хоруглуг.

4. Бадылаашкын болур бажың-балгаттан база соңгулда комиссияларының бажың-балгаттарындан болгаш оран-саваларындан дашкаар мурнунда-ла аскылаан парлалга материалдары (хуудустар, плакаттар болгаш өске-даа материалдар) федералдыг хоойлу-биле айтып доктааткан чурум езугаар оларже кирер улуг эжииктер аксындан 50 метр эвээш эвес ыракта астыгандан мурнунда аскылаан материалдар бадылаашкын хүнүнде ол-ла черлеринге хевээр турар.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң, өске-даа федералдыг хоойлуларның доктаатканы чурум-биле бажың-балгаттарга болгаш тудуг-дериглерге моон мурнунда аскан парлалганың суртаал материалдары (хуудустар, плакаттар болгаш өске-даа материалдар), комиссияларының олурары оран-савадан, бадылаашкын оран-савазындан аңгыда база ол оран-саваларны кирер эжинден 50 метрден эвээш эвес ыракшылда, бадылаашкын хүнүнде эрги аскан черлеринге хевээр кадагалаттынып артар.

65 чүүл. Телерадиодамчыдылга организацияларының каналдарына болгаш өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң суртаалын чорударының нити негелделери

1. Бо чүүлдүн 2 пунктузунда доктааткан таварылгалардан аңгыда, телерадиодамчыдылганы муниципалдыг организациялары болгаш өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттарының даңзызын бо Хоойлууда көрдүнгөн чурум-биле бүрүткеткен соңгулда каттыжышкынының эфир үезин болгаш парлалга шөлүн халаска (халас эфир үези, парлалганың халас шөлү), чок-ла болза төлевирлиг бээр. Телерадиодамчыдылганы өске муниципалдыг организацияларына эфир үезин болгаш өйлеп-өйлеп үнер парлалганың өске үндүрүлгелеринге парлалга шөлүн бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттарының даңзызын бо Хоойлууда көрдүнгөн чурум-биле бүрүткеткен соңгулда каттыжышкынының чаңгыс аай дең-дески соңгулда округундан депшиткен бүрүткеткен кандидаттар даңзызының составында кирип турар кандидаттар бо пунктузда көрдүнгөн эфир үезин, парлалга шөлүн хамаарышкан соңгулда каттыжышкынының берген эфир үезиниң, парлалга шөлүнүн иштинге алып эргелиг.

2. Соңгулда каттыжышкынына халас эфир үезин, парлалганың халас шөлүн бербес таварылгалар:

1) муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын чарлаарының дугайында шиттирени албан езузу-биле парлаан хүнде ол муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының моон мурнунда эрттирип турган соңгулдаларында аңаа берген халас эфир үези, парлалганың халас шөлү дээш телерадиодамчыдылганың

муниципалдыг организацияларының болгаш өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакцияларының мурнунга өрелиг арткан соңгулда каттыжышкынына;

2) ол муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының моон мурнунда эрттирип турган соңгулдаларында аңаа берген халас эфир үези, парлалганың халас шөлү дээш телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организацияларының болгаш өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакцияларының мурнунга өрелиг арткан соңгулда каттыжышкынының эрге-байдалын салгап алган болгаш муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларын чарлаарының дугайында шиттирени албан езузу-биле парлаан хүнде ол өрени долу хемчээл-биле эгитпээн соңгулда каттыжышкыны.

3. Бүрүткеткен кандидаттар, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңгулда каттыжышкыны оларга берген эфир үезин, парлалга шөлүн өске бүрүткеткен кандидаттар, соңгулда каттыжышкыны дээш соңгулда мурнунуң суртаалын чорударына ажыглаар эргези чок. Соңгулда каттыжышкынының депшиткени бүрүткеткен кандидат аңаа берген эфир үезин, парлалга шөлүн ол-ла соңгулдаларда ону депшиткен соңгулда каттыжышкыны дээш, а ол ышкаш ол-ла соңгулда каттыжышкынының депшиткени өске кандидаттар дээш соңгулда мурнунуң суртаалын чорударына ажыглаар эргелиг. Кандидатты, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыны аңаа берген эфир үезин, парлалга шөлүн ол-ла соңгулдаларда бодунуң депшиткени кандидаттарның кайызы-даа дээш ажыглаар эргелиг.

4. Телерадиодамчыдылганы муниципалдыг организациялары болгаш өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округундан, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарындан депшиткен кандидаттарга, а ол ышкаш чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңгулда каттыжышкынына соңгулда мурнунуң суртаалын чорударына, ооң иштинде соңгулдаларга боттарының соңгулда бетиниң программаларын таныштырарына дең байдалдарны хандырат хүлээлгелиг.

5. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының талазы-биле соңгулда кампаниязы эгелээринге чедир бир чылдан эвээш эвесте бүрүткеттинген массалыг информация чепсектериниң үндүрүлгезин боттандырып турар телерадиодамчыдылгалары күрүнени эвес организациялары база, өйлеп-өйлеп үнер парлалганың күрүнени эвес үндүрүлгелериниң редакциялары, а ол ышкаш соңгулда каттыжышкынының (ооң иштинде оларның структурлуг салбырларының) тургусканы болгаш айыттыгандан соңгулда кампаниязының эгелээринге чедир бир чылдан эвээш эвесте бүрүткеттинген өйлеп-өйлеп үнер парлалганың күрүнени эвес үндүрүлгелериниң редакциялары бүрүткеткен кандидаттарга, соңгулда каттыжышкынына эфир үезин, парлалга шөлүн бээр эргези чок.

6. Телерадиодамчыдылганы күрүнени эвес организациялары база өйлеп-өйлеп үнер парлалганың күрүнени эвес үндүрүлгелериниң редакциялары эфир үезин, парлалга шөлүн берген таварылгада, оларны төлээриниң негелделери бүрүткеткен бүгү кандидаттарга, соңгулда каттыжышкынына чаңгыс аай болур уjurлуг. Бо негелде кандидаттарның, соңгулда каттыжышкынының тургусканы өйлеп-өйлеп үнер парлалганың күрүнени эвес үндүрүлгелериниң редакцияларына хамаарышпас. Кандидаттың (кандидаттарның) тургусканы өйлеп-өйлеп үнер парлалганың күрүнени эвес үндүрүлгелери деп билишкени бо Хоойлууда тайылбырлааны болза, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына кандидат (кандидаттар) шынарлыг киржип турар Россия Федерациязының хамаатызының (хамаатыларының) соңгулда кампаниязының эгелээринге чедир бир чылдан эвээш эвесте тургускан өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезин ыңча дээр. Соңгулда каттыжышкынының тургусканы өйлеп-өйлеп үнер парлалганың күрүнени эвес үндүрүлгелери деп билишкени бо Хоойлууда тайылбырлааны болза, хамаарышкан политиктиг партияның, ооң регионалдыг салбырының болгаш политиктиг партияның өске-даа структурлуг салбырының, чок-ла болза өске-даа хамаарышкан соңгулда каттыжышкынының тургусканы өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезин ыңча дээр.

7. Эфир үезиниң, парлалга шөлүнүн төлевир хемчээлиниң (Россия Федерациязының валютазы-биле) болгаш өске-даа байдалдарының дугайында сан-медээни телерадиодамчыдылганың хамаарышкан организациязы, өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң редакциязы соңгулдаларны чарлаарының дугайында шиттирени албан езузу-биле парлаан хүнде 30 хонуктан орай эвесте парлаан турар уjurлуг. Бо Хоойлууда дүүштүр төлевирлиг эфир үезин болгаш төлевирлиг парлалга шөлүн бээр күзелдиг телерадиодамчыдылганың организациязы, өйлеп-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгезиниң редакциязы айыттыгандан сан-медээлери болгаш соңгулда мурнунуң суртаалын чорударына эфир үезин, парлалга шөлүн бүрүткеткен кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкынына, бүрүткеткен кандидаттарга бээр белинени дугайында дыңнадыны ол-ла хуусаада муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязына (девискээр соңгулда комиссиязына) кириген турар уjurлуг.

8. Бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттарының даңзызын бүрүткеткен соңгулда каттыжышкынына тус-тузунда халас болгаш төлевирлиг эфир үезин азы парлалга шөлүн берген телерадиодамчыдылганың орга-

низациялары, өйлеп-өйлөп үнөр парлалга үндүрүлгелеринин редакциялары (өнчүнүн хевиринден хамаарылга чокка) муниципалдыг тургузугунуң соңулда комиссиязының (девискээр соңулда комиссиязының) доктаатканы учет чорударының майыктарына дүүштүр оларның хемчээлинин болгаш өртээниң аңгы учедун чорудар болгаш ол учеттуң сан-медээлерин айыттыңан комиссияга бадылаашкын хүнүнүн соонда он хонук хуусаада кирир хүлээлгелиг.

9. Бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттарының даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкынарды эфир үезин болгаш парлалга шөлүн берген телерадиодамчыдылганың организациялары, өйлеп-өйлөп үнөр парлалга үндүрүлгелеринин редакциялары (өнчүнүн хевиринден хамаарылга чокка) муниципалдыг тургузугунуң соңулда комиссиязының (девискээр соңулда комиссиязының) негелделерин биле хамаарышкан төлевирилг ачы-дузаны көргүзериңге бүрүткеткен кандидаттың, соңулда каттыжышкынының чөпшээрелин бадыткаан документтерин аңаа кирир хүлээлгелиг.

10. Күрүнениң телерадиодамчыдылга организациялары, а ол ышкаш телерадиодамчыдылганың күрүнени эвес организациялары база парлалганың үндүрүлгелеринин редакциялары, телерадиодамчыдылганың күрүнени эвес тускайжыттыңан организациялары болгаш күрүнени эвес парлалганың тускайжыттыңан үндүрүлгелеринин редакциялары кандидаттарга, соңулда каттыжышкынарды эфир үезин, парлалга шөлүн бээрден ойталаар эргелиг. Муниципалдыг тургузугунуң соңулда комиссиязынга (девискээр соңулда комиссиязынга) бо чүүлдүн 7 пунктузунда айыттыңан дыңнадышкынны ол пунктуда доктааткан хуусаада кирир бээрден ыңдыг ойталаашкын кылдыр санаар.

11. Соңулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле халас азы төлевирилг эфир үезин база халас азы төлевирилг парлалга шөлүн бээрден айыттыңан эфир үезин, парлалга шөлүн бээрден чедир телерадиодамчыдылганың организациялары, өйлеп-өйлөп үнөр парлалга үндүрүлгелеринин редакциялары-биле кандидаттарны, соңулда каттыжышкынарды аразында чардыңган бижимел керээге дүүштүр боттандырат. Халас эфир үезин, халас парлалга шөлүн бээрден керээни чарып турда, политиктиг партия, регионалдыг салбыр болгаш политиктиг партияны өске-даа структурлуг салбыры, а ол ышкаш өске-даа хөй-ниити каттыжышкыны бо Хоойлунуң 59 чүүлүндө көрдүңен таварылгаларда тургустуна берип болур өрени төлээриниң талазы-биле хүлээлгелерни бодунга алып, бо чүүлдүн 7 пунктузунда дүүштүр парлалганың сан-медээлерни барымдаалап тодараткан ол өрениң хемчээлин айтыр.

12. Тус-тузунда халас болгаш төлевирилг эфир үезин база парлалга шөлүн бергениң дугайында бо чүүлдүн 8 болгаш 11 пунктуларында айыттыңан документтерни бадылаашкын хүнүнден үш чылдан эвээш эвес үе дургузунда кадагалаар хүлээлгелиг.

66 чүүл. Телерадиодамчыдылга организацияларының каналдарына соңулда мурнунуң суртаалын чорударының негелделери

1. Бо Хоойлунуң 66 чүүлүнүн 2 пунктузунда айыттыңан соңулда каттыжышкынарды аңгыда, чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарының талазы-биле депшиткен бүрүткеткен кандидаттар, кандидаттар даңзызын депшиткен соңулда каттыжышкынарды хамаарышкан соңулда округунуң девискээринде теле- болгаш радиодамчыдылганы боттандырып турар телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организацияларының каналдарына оларга халас эфир үезин дең байдалдарга (берген эфир үезинин үргүлчүлелди, эфирге үнөр үези болгаш өске-даа байдалдар) бээр эргелиг.

2. Телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организациязы бүрүзүнүн бодунуң каналдарының бүрүзүңге соңулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле берип турары халас эфир үезинин ниити хемчээли бо Хоойлунуң 65 чүүлүнүн 2 пунктузунда доктааткан үеде ажыл хүннеринде 30 минутадан эвээш эвес болур, а бир эвес телерадиодамчыдылга организациязының дамчыдылганының ниити үези хүнде ийи шактан эвээш болуп турар болза – ниити дамчыдылга үезинин дөрттүн бир кезээден эвээш эвес болур уjurлуг. Бир эвес эфирин халас үезин тус черниң бот-башкарылгазының төлээлекчи органың депутат кандидат бүрүзүңге эфирин халас үезин бергениң түннелинде эфирин халас үези 60 минутадан көвүдэй бээр болза, суртаал чорудары-биле телерадио дамчыдылгазының организация бүрүзүнүн бээр халас эфир үезинин ниити хемчээли бүрүткеткен кандидаттарны тус-тузунга көвүдеткени болур уjurлуг. Берип турары халас эфир үези телерадиодамчыдылганың хамаарышкан организациязының тодардыры үеде, кажан теле- болгаш радио дамчыдылгалар эң-не хөй кижилерни чыыр үеде онаажыр уjurлуг. Телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организацияларының чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарының талазы-биле муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының депутатының (депутатарының) катап азы немелде соңулдаларына соңулда мурнунуң суртаалын чорудары-биле берип турары халас эфир үезинин ниити хемчээли соңулда округунуң бүрүзүңге кол соңулдаларда ол соңулда округтарына бүрүткеткен кандидаттарга берип турган халас эфир үезинин хемчээлинден эвээш эвес болур уjurлуг.

3. Бир эвес муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органы кандидаттарының чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарындан депшидерин база кандидаттар даңзызын чаңгыс аай дең-дески соңулда округундан депшидерин көрүп турар соңулда системазы-биле хевирлеп тургузуп турар болза, телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организациязы бүрүзү халас эфир үезинин ниити хемчээлиниң чартыын чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарының талазы-биле бүрүт-

кеткен кандидаттарга, өске чартыын – бодунуң кандидаттарын бүрүткеткен соңулда каттыжышкынарды эфир үезин Муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органының соңулдаларына кандидаттарының чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округтарындан депшидерин база кандидаттар даңзызын чаңгыс аай дең-дески соңулда округундан депшидерин көрүп турар соңулда системазын ажылгаанда, айыттыңан халас эфир үезинин ниити хемчээлин чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округтарының талазы-биле бүрүткеткен база чаңгыс аай дең-дески соңулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен кандидаттар даңзыларының ниити санынга дең санга үлээр. Бо таварылгада бүрүткеткен кандидат бүрүзү, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкыны бүрүзү үлээн соонда үнүп келген хемчээлге халас эфир үезин алып эргелиг.

4. Бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкынарды телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организацияларының бергени халас эфир үезинин чартыындан эвээш эвезин кады дискуссиялары, «төгериң столдарны» болгаш өске-даа кады суртаал хемчеглерин чорудары-биле берген турар уjurлуг. Бир эвес чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарының талазы-биле бүрүткеткен кандидат даңзызын халас эфир үезинин ниити хемчээлинден бештен эвээш минута онаажыр болза, ук дүрүм ол кандидаттарга ажылгатынмас. Телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организацияларының каналдарына кады суртаал хемчеглерин эрттирериңге эфир үезин берип турда, эфир үезинин санаашкынын болгаш бээрден бүрүткеткен кандидаттарга болгаш кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкынарды аңгы-башка чорудар. Бүрүткеткен бүгү кандидаттарны, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкынарды халас эфир үезинин ол үлүүнүң ажылгалына дең байдалдарга кириштирген турар уjurлуг.

5. Бо чүүлдүн 4 пунктузунда айыттыңан кады эрттирер суртаал хемчеглеринге бүрүткеткен кандидаттар (ооң иштинде бүрүткеткен кандидаттар даңзызынче кири бижиттинген кандидаттар), кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышкынардының төлээлеткен төлээлери болгаш бээрден киржилери чүгле боттары кирип болур. Айыттыңан суртаал хемчээнге чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарының талазы-биле бүрүткеткен кандидаттың орнунга ооң бээрден киржип болур.

6. Бо чүүлдүн 5 пунктузунда айыттыңан таварылгадан аңгыда, кандидаттарны бээрден киржилерин, а ол ышкаш кандидаттарны саң-хөө талазы-биле төлээлеткен төлээлери кады эрттирер суртаал хемчеглеринге кириштирбес.

7. Кандидат, соңулда каттыжышкыны бо чүүлдүн 4 пунктузунда айыттыңан кады эрттирер суртаал хемчеглеринге киржинден ойталаар эргелиг.

8. Бо чүүлдүн 6 болгаш 7 пунктуларында көрдүңен таварылгаларда, кады эрттирер суртаал хемчээнге үзүп берген эфир үези, ооң иштинде айыттыңан хемчегге чүгле чаңгыс киржикчи кирип болур таварылгада, эвээжес. Хоойлуда көрдүңен таварылгалардан аңгыда, кады эрттирер суртаал хемчээнге киржинден кандидаттың, соңулда каттыжышкынының ойталааны (ооң иштинде боду дорт киржинден ойталааны) бо чүүлдүн 9 пунктузунда дүүштүр берген халас эфир үезинин хемчээлин көвүдетпес.

9. Телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организацияларының бергени халас эфир үезинин артып калган кезең (артып калган болза) телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организациялары тус-тузунда бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышкынардына бо чүүлдүн 3 пунктузунда доктааткан негелделерни сагываашан, суртаал материалдарын салыры-биле бээр

10. Кандидаттарны, кандидаттар даңзызының бүрүткелдин дооскан соонда, ынчалза-даа бадылаашкын хүнүңге чедир 30 хонуктан орай эвее, бүрүткеткен бүгү кандидаттарны, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышкынарды аразына халас эфир үезин үлөп хуваар сорулга-биле дугаар тыртышкынын чорудар.

11. Муниципалдыг тургузугунуң соңулда комиссиязы (девискээр соңулда комиссиязы) хамаарышкан телерадиодамчыдылга организацияларының киржилгези-биле бо чүүлдүн 10 пунктузунда айыттыңан дугаар тыртышкынын чорудар, ооң түннелинде кандидаттарны, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышкынардының соңулда мурнунуң суртаал материалдарының эфирге үнөр чыл, ай, хүнүн болгаш шагын тодардыр. Дугаар тыртышкынын чорудуп турда, аңаа бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүн 1 пунктузунда айыттыңан кижилер олуржуп болур эргелиг. Дугаар тыртышкынының түннелдерин протокол-биле долдуар. Эфир үезин үлөп хуваарының дугаар тыртышкынының түннелинде тодаратыңан графини өйлөп-өйлөп үнөр муниципалдыг парлалга үндүрүлгелеринге парлаар.

12. Телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организациялары соңулда мурнунуң суртаалын чорударына кандидаттарга, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышкынардына төлевирилг эфир үезин курлавырлап каар хүлээлгелиг. Төлевирилг хемчээли болгаш негелделери бүгү-ле кандидаттарга, соңулда каттыжышкынардына чаңгыс аай болур уjurлуг. Телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организациязы бүрүзүнүн курлавырлап кааны төлевирилг эфир үезинин ниити хемчээли бо чүүлдүн 2 болгаш 3 пунктуларына дүүштүр бергени халас эфир үезинин ниити хемчээлинден эвээш эвес, ынчалза-даа ону ийи катаптан ашкан туруп болбас уjurлуг.

13. Бир эвес муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органы кандидаттарының чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарындан депшидерин база кандидаттар даңзызын чаңгыс аай дең-дески соңулда округундан депшидерин көрүп турар соңулда системазы-биле

хевирлеп тургузуп турар болза, телерадиодамчыдылганың муниципалдыг организациязы бүрүзүнүн курлавырлап кааны төлевирилг эфир үезинин чартыын чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарының талазы-биле бүрүткеткен кандидаттарга курлавырлаар, өске чартыын – кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкынардына. Бо таварылгада бүрүткеткен кандидат бүрүзү, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкыны бүрүзү болур-чогуур төлевирилг эфир үезинин айыттыңан хемчээлинден эфир үезин ук хемчээлди тус-тузунда бүрүткеткен кандидаттарны, бүрүткеткен кандидаттар даңзыларының ниити санын хемчээлин соонда үнүп келген үлүүнүң иштинге алып эргелиг.

14. Бир эвес муниципалдыг тургузугунуң төлээлекчи органы кандидаттарының чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округундан депшидерин база кандидаттар даңзызын чаңгыс аай дең-дески соңулда округундан депшидерин көрүп турар соңулда системазы-биле хевирлеп тургузуп турар болза, курлавырлап каан төлевирилг эфир үезинин ниити хемчээлин чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен кандидаттарны болгаш чаңгыс аай дең-дески соңулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен кандидаттар даңзыларының ниити санынга дең санга үлээр. Бо таварылгада бүрүткеткен кандидат бүрүзү, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкыны бүрүзү үлээн соонда үнүп келген хемчээлге төлевирилг эфир үезин алып.

15. Бо чүүлдүн 12 пунктузунда айыттыңан эфир үезин телерадиодамчыдылганың организациязы бо Хоойлунуң 65 чүүлүнүн 2 пунктузунда айыттыңан үеде бээр уjurлуг. Соңулда мурнунуң суртаал материалдарының эфирге үнөр чыл, ай, хүнүн болгаш шагын бүрүткеткен кандидаттарны, соңулда каттыжышкынардының төлээлеткен төлээлеринин дугаар тыртышкынына киржири-биле кирген бижимел чагына үндезилеп, телерадиодамчыдылга организациязының сонургалдыг кижилерин киржилгези-биле эрттирер турары дугаар тыртышкынына тодардыр. Дугаар тыртышкынын бадылаашкын хүнүңге чедир 30 хонуктан орай эвее чорудар.

16. Бир эвес бүрүткеткен кандидат, соңулда каттыжышкыны дугаар тыртышкынын соонда төлевирилг эфир үезинин ажылгалындан ойталаар болза, олар эфирге үнерине чедир беш хонуктан орай эвее, а бир эвес материал эфирге айыттыңан дугаар тыртышкынын чорутканы хүнден беш хонуктан эвээш эвее үнөр болза – дугаар тыртышкынының хүнүңде ол дугайында хамаарышкан телерадиодамчыдылга организациязына бижимел хевир-биле дыңнадыр, телерадиодамчыдылга организациязы хосталган эфир үезин бодунуң туралааны-биле ажылгаар эргелиг. Бир эвес төлевирилг эфир үезин хувааганынын соонда, чок-ла болза бо пунктузунда дүүштүр кандидат, соңулда каттыжышкыны төлевирилг эфир үезинин ажылгалындан ойталаанының түннелинде хувааттырмаан төлевирилг эфир үези артып каар болза, ону тус-тузунда ыңдыг эфир үезин бээрден чагы кириген кандидаттарга, соңулда каттыжышкынардына дең байдалдарга төлевирилг бээр.

17. Телерадиодамчыдылганың күрүнени эвес организацияларының каналдарына эфир үезин бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышкынардына дең байдалдарга бээр. Бо негелделерни сагывайп турар, а ол ышкаш бо Хоойлунуң 66 чүүлүнүн 7 пунктузунуң негелделерин күөспезин телерадиодамчыдылганың күрүнени эвес организациялары соңулда мурнунуң суртаалының сорулгаларына эфир үезин кандидаттарга, соңулда каттыжышкынардына бээр эрге чок.

18. Төлевирилг эфир үезин бээрден керээлерге дараазында негелделерни айыткан турар уjurлуг: соңулда мурнунуң суртаалының хевир, суртаал материалының эфирге үнөр чыл, ай, хүнү болгаш шагы, берип турары эфир үезинин хемчээли, ону төлээринин чуруму болгаш өртек-үнезинин хемчээли, теле- радиодамчыдылга журналисти (башкарыкчының) киржилгезин хевире болгаш негелделери. Керээниң негелделерин күөспезин соонда ажылдарны күөспезинин актызын болгаш ажылгатынган эфир үезинин хемчээлиниң дугайында хамаарышкан шынзылганы долдуар, аңаа керээ эзуагар хүлээлгелерин күөспезин дамчыдылга программасының, дамчыдылганы адын база ооң эфирге үнген үезин айтыпшаан, демдеглээр.

19. Эфир үезинин өртек-үнезин төлээринге акша-хөреңгилерни долу хемчээлге шилчткениниң дугайында төлевирилг документин бүрүткеткен кандидат (азы ооң саң-хөө айтырыларының талазы-биле төлээлеткен төлээзи), соңулда каттыжышкынының саң-хөө айтырыларының талазы-биле төлээлеткен төлээзи эфир үезин бээр хүнүңге чедир ийи хонуктан орай эвее Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбырына (хамаарышкан таварылгаларда өске-даа чээли организациязынга) кириген турар уjurлуг. Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбырының (өске-даа чээли организациязының) демдеглээни төлевирилг документинин хоолгазын бүрүткеткен кандидат (азы ооң саң-хөө айтырыларының талазы-биле төлээлеткен төлээзи), соңулда каттыжышкынының саң-хөө айтырыларының талазы-биле төлээлеткен төлээзи эфир үезин бээр хүнүңге чедир телерадиодамчыдылганың организациязына кириген турар уjurлуг. Айыттыңан негелделерни хажыткан таварылгада, телерадиодамчыдылга организацияларының каналдарына эфир үезин бээр.

20. Бир эвес төлевирилг эфир үезинин ажылгалының үезинде бүрүткеткен кандидат, соңулда каттыжышкыны бо Хоойлуда доктааткан негелделерни үрээр болза, телерадиодамчыдылганың организациязы эфир үезин бээрден керээни күш чок болдурарының дугайында негелдени судче кирир эргелиг.

21. Бүрүткеткен кандидаттың, соңулда каттыжышкы-

кынының соңулда мурнунуң суртаал материалдарының дамчыдышыкынын үзе кирери, ооң иштинде барааннар, ажылдар болгаш ачы-дуза рекламасы-биле, хоруглуг.

22. Телерадиодамчыдылга организацияларының каналдарына бүрүткеткен кандидаттын, соңулда каттыжышыкынының соңулда мурнунуң суртаал материалдарының дамчыдышыкынын өске теле- болгаш радио программаларының дамчыдышыкыны-биле, өске суртаал материалдарының дамчыдылгасы-биле үзе кирери хоруглуг.

23. Соңулда мурнунуң суртаалы кирген теле- болгаш радиопрограммаларның эфирже үнген видео- болгаш аудиобижидилгелерин телерадиодамчыдылганың хамаарышкан организациязынга айыттырган программаларның эфирже үнген хүнүндөн 12 айдан эвээш эвес үеде шыгжаар. Телерадиодамчыдылга организациялары Тыва Республиканың Соңулда комиссиязының, муниципалдыг тургузугнуң соңулда комиссиязының (девискээр соңулда комиссиязының) негезини-биле айыттырган теле- болгаш радиопрограммаларның хоолгаларын халаска бээр хүлээлгелиг.

67 чүүл. Өй-өйлеп үнер парламга үндүрүлгелеринге соңулда мурнунуң суртаалын чорударының негелделери

1. Бо Хоойлунуң 66 чүүлүнүң 2 пунктузунда айыттырган соңулда каттыжышыкынардыан аңгыда, бүрүткеткен кандидаттар, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышыкынарны өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгелеринге халас парламга шөлүн дараазында байдалдарга алыр эргелиг: берип турар парламга шөлүнүң хемчээлиниң деңи, солунуң арнынга чыскаар черниң демейи, үжүктүң хемчээлиниң чаңгыс аайлыы болгаш өске-даа дең байдалдар.

2. Өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгелериниң бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышыкынардыан берип турары халас парламга шөлүнүң неделя бүрүзүнүң ниити эң адаккы хемчээли бо Хоойлунуң 66 чүүлүнүң 2 пунктузу-биле доктааткан үеде хамаарышкан үндүрүлгениң неделяда парламга шөлүнүң ниити хемчээлинен 10 хуудан эвээш эвес болур ужурулуг. Соңулда мурнунуң суртаалын чорудар сорулгаларга өйлеп-өйлеп үнер парламга үндүрүлгезиниң берип турары халас парламга шөлүнүң ниити хемчээлиниң дугайында информацияны соңулдаларны чарлаарының дугайында шийтирпирни албан езузу-биле парлам хүндөн 30 хонуктан орай эвэсте парлам болгаш оңу бо Хоойлунуң 66 чүүлүнүң 7 пунктузунда айыттырган сан-медээлер-биле кады муниципалдыг тургузугнуң соңулда комиссиязынче (девискээр соңулда комиссиязынче) кириер.

3. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органын кандидаттарны чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарындан депшидерин база кандидаттар даңзызын чаңгыс аай дең-дески соңулда округундан депшидерин көрүп турар соңулда системазы-биле хевирлеп тургузуп турар болза, өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгезиниң редакция бүрүзүнүң халас парламга шөлүнүң ниити хемчээлиниң чартыын соңулда каттыжышыкынардыан аңгыда, өске чартыын - чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарының талазы-биле бүрүткеткен кандидаттарга бээр. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңулдаларына кандидаттарны чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округундан депшидерин база кандидаттар даңзызын чаңгыс аай дең-дески соңулда округундан депшидерин көрүп турар соңулда системазы ажыглаанда, айыттырган халас парламга шөлүнүң ниити хемчээлин чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен база чаңгыс аай дең-дески соңулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен кандидаттар даңзыларының ниити санынга дең санга үлээр. Бо таварылгада бүрүткеткен кандидат түрүзү, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышыкыны бүрүзү үлээн соонда үнүп келген хемчээлге дең халас парламга шөлүн алыр эргелиг.

4. Кандидаттарның, кандидаттар даңзызының бүрүткелин дооскан соонда, ынчалза-даа бадылаашкын хүнүнге чедир 30 хонуктан орай эвэсте, бүрүткеткен бүгү кандидаттарның, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышыкынардыан аңгыда халас парламга шөлүн үлөп хуваар база оларның соңулда мурнунуң материалдарын халас парлам чыл, ай, хүнүн тодарадыр сорулга-биле дугаар тыртышыкынын чорудар. Дугаар тыртышыкынын чорудуп турда, аңаа бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 1 пунктузунда айыттырган кижилер олуржуп болур эргелиг. Дугаар тыртышыкынын түңнелдерин протокол-биле долдуар.

5. Өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгелериниң редакциялары соңулда мурнунуң суртаалын чорударына кандидаттарга, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышыкынардыан телевириг парламга шөлүн курлавырлап каар хүлээлгелиг. Телевириг хемчээли болгаш негелделери бүгү-ле кандидаттарына, соңулда каттыжышыкынардыан чаңгыс аай болур ужурулуг. Өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгениң редакциязы бүрүзүнүң курлавырлап кааны телевириг парламга шөлүнүң ниити хемчээли бо чүүлдүң 2 пунктузунда дүүштүр бергени халас парламга шөлүнүң ниити хемчээлинден эвээш эвес, ынчалза-даа оңу ийи катаптан ашкан туруп болбас ужурулуг.

6. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органын кандидаттарны чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарындан депшидерин база кандидаттар даңзызын чаңгыс аай дең-дески соңулда округундан депшидерин көрүп турар соңулда системазы-биле хевирлеп тургузуп турар болза, телевириг парламга шөлүнүң ниити хемчээлиниң чартыын соңулда каттыжышыкынардыан аңгыда, өске чартыын - чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңулда округтарының талазы-биле бүрүткеткен кандидаттарга курлавырлаар. Бо таварылгада бүрүткеткен кандидат түрүзү, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен

соңулда каттыжышыкыны бүрүзү курлавырлаан парламга шөлүнүң айыттырган хемчээлинден парламга шөлүн ук хемчээлди тус-тузунда бүрүткеткен кандидаттарның, бүрүткеткен кандидаттар даңзыларының ниити санынга үлээниин соонда үнүп келген үлүгнүң иштинге алыр эргелиг.

7. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органын кандидаттарны чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округундан депшидерин база кандидаттар даңзызын чаңгыс аай дең-дески соңулда округундан депшидерин көрүп турар соңулда системазы-биле хевирлеп тургузуп турар болза, курлавырлап каан айыттырган парламга шөлүнүң ниити хемчээлин чаңгыс аай мажоритарлыг соңулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен кандидаттарның болгаш чаңгыс аай дең-дески соңулда округунуң талазы-биле бүрүткеткен кандидаттар даңзыларының ниити санынга дең санга үлээр. Бо таварылгада бүрүткеткен кандидат түрүзү, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышыкыны бүрүзү үлээн соонда үнүп келген хемчээлге дең телевириг парламга шөлүн алыр.

8. Өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгезиниң редакциязы халас парламга шөлүн бо Хоойлунуң 65 чүүлүнүң 2 пунктузунда айыттырган үеде бээр ужурулуг. Соңулда мурнунуң суртаал материалдарын парламаның чыл, ай, хүнүн бүрүткеткен кандидаттарның, кандидаттарны депшиткен соңулда каттыжышыкынардыан төлээлеткен төлээлериниң дугаар тыртышыкыны киржири-биле кириген бижимел чагыга үндөзилеп, өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгезиниң редакциязының сонургалдыг кижилериниң киржилгези-биле эртирип турары дугаар тыртышыкыны тодарадыр. Дугаар тыртышыкынын бадылаашкын хүнүнге чедир 30 хонуктан орай эвэсте чорудар. Дугаар тыртышыкынын чорудуп турда, аңаа бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 1 пунктузунда айыттырган кижилер олуржуп болур эргелиг. Дугаар тыртышыкынын түңнелдерин протокол-биле долдуар. Парламга шөлүн дугаар тыртышыкынын соонда чардыган керээге үндөзилеп бээр.

9. Бир эвес бүрүткеткен кандидат, кандидаттар даңзызын депшиткен соңулда каттыжышыкыны дугаар тыртышыкынын соонда телевириг парламга шөлүнүң ажыглалындан ойталаар болза, соңулда мурнунуң суртаал материалын парлам хүнге чедир беш хонуктан орай эвэсте өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгезиниң хамаарышкан редакциязын дыңнадыр, редакция хосталган парламга шөлүн бодунуң туралааны-биле ажыглаар эргелиг.

10. Бир эвес бо чүүлдүң 8 пунктузунда дүүштүр телевириг парламга шөлүн хувааганынын соонда, чок-ла болза бо чүүлдүң 9 пунктузунда дүүштүр кандидат, соңулда каттыжышыкыны телевириг парламга шөлүнүң ажыглалындан ойталаанының түңнелинде хувааттынмаан телевириг парламга шөлү артып каар болза, оңу тус-тузунда ындыг парламга шөлүн бээринге чагыг кириген кандидаттарга, соңулда каттыжышыкынардыан дең байдалдарга телевириг бээр.

11. Күрүнени эвес өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгелериниң редакциялары соңулда мурнунуң суртаал материалдарын өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгезиниң редакциязы биле бүрүткеткен кандидаттарның, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышыкынардыан аразында чардыган керээге дүүштүр парлам эргелиг. Бо негелделерни сагывайн турар, а ол ышкаш бо Хоойлунуң 66 чүүлүнүң 7 пунктузунуң негелделерин күүсетпээн күрүнени эвес өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгелериниң редакциялары соңулда мурнунуң суртаалының сорулгаларына парламга шөлүн кандидаттарга, соңулда каттыжышыкынардыан бээр эрге чок.

12. Бо Хоойлунуң 66 чүүлүнүң 7 пунктузунуң негелделерин күүсеткен күрүнени эвес өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгелериниң редакциялары соңулда мурнунуң суртаалының сорулгаларына парламга шөлүн бээринден ойталаар эргелиг.

13. Парламга шөлүнүң өртөк-үнезин төлээринге акша-хөреңгилерни долу хемчээлге шилчтикениниң дугайында телевириг документиниң бүрүткеткен кандидат (азы ооң саң-хөө айтырыгының талазы-биле төлээлеткен төлээзи), соңулда каттыжышыкынының саң-хөө айтырыгының талазы-биле төлээлеткен төлээзи парламга шөлүн бээр хүнге чедир ийи хонуктан орай эвэсте Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбырынга (хамаарышкан таварылгаларда - өске-даа чээли организациязынга) кириген турар ужурулуг. Россия Федерациязының Ажаалга банкызының салбырының (өске-даа чээли организациязының) демделээни телевириг документиниң хоолгазын бүрүткеткен кандидат (азы ооң саң-хөө айтырыгының талазы-биле төлээлеткен төлээзи), соңулда каттыжышыкынының саң-хөө айтырыгының талазы-биле төлээлеткен төлээзи парламга шөлүн бээр хүнге чедир өйлеп-өйлеп үнер парламаның муниципалдыг үндүрүлгезиниң редакциязынга кириген турар ужурулуг. Айыттырган негелделерни хажыткан таварылгада, парламга шөлүн бербес.

14. Соңулда мурнунуң суртаал материалдарын бо чүүлге дүүштүр парламда, аңаа кандыг-даа хевирниң редакция тайылбырларын, а ол ышкаш хамаарышкан бүрүткеткен кандидат-биле, соңулда каттыжышыкыны-биле дугурушпаан эгелерни болгаш чуруктар каасталгаларын салган туруп болбас.

15. Соңулда мурнунуң суртаал материалдарын парлам турар өйлеп-өйлеп үнер парламга үндүрүлгелериниң редакциялары өйлеп-өйлеп үнер парламга үндүрүлгелериниң үнүн, тиражын өскертпип тургаш, кайы-бир кандидаттын, соңулда каттыжышыкынының талазынче чайгылар эрге чок. Ол негелде кандидаттарның, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышыкынардыан тургусканы өйлеп-өйлеп үнер парламга үндүрүлгелериниң редакцияларына калбарып тараваас.

16. Кандидаттын, соңулда каттыжышыкынының соңулда фондузундан төлеп каан болгаш өйлеп-өйлеп үнер парламга үндүрүлгелеринге салган соңулда мурнунуң суртаалының бүгү материалдарына хамаарышкан парламашкыны кандыг кандидаттын, соңулда каттыжышыкынының соңулда фондузундан төлээниин дугайында информацияны кириген турар ужурулуг. Бир эвес соңулда мурнунуң суртаал материалдарын халаска парлам болза, бүрүткеткен кандыг кандидатка, соңулда каттыжышыкынынга хамаарышкан парламашкыны салыр арга-шинекти бергенин айытпышаан, ол дугайында информацияны парламашкына айыткан турар ужурулуг. Ук негелдени күүселдези дээш харысалга өйлеп-өйлеп үнер парламга үндүрүлгезиниң редакциязына онаажыр.

68 чүүл. Хөйүнүң мурнунга суртаал хемчеглериниң дузазы-биле соңулда мурнунуң суртаалын чорударының негелделери

1. Күрүне органны, тус чер бот-башкарылганың органны бүрүткеткен кандидаттарга, соңулда каттыжышыкынардыан хөйүнүң мурнунга суртаал хемчеглерин организастаарына болгаш эрттиреринге деткимче көргүзөр хүлээлгелиг.

2. Митингилер, демонстрациялар, чыскаалдар болгаш пикеттээшкиннер организакчыларының дыңнадышыкынарны Россия Федерациязының хоойлузу-биле доктааткан чурум езуугаар кириер болгаш сайгарар.

3. Бүрүткеткен кандидаттын, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышыкынардыан чагыг-биле хуралдар хевирлиг хөйүнүң мурнунга суртаал хемчеглерин эрттиреринге таарымчалыг болгаш күрүнениң азы муниципалдыг өнчүде турар оран-саваны муниципалдыг тургузугнуң соңулда комиссиязы (девискээр соңулда комиссиязы) бүрүткеткен кандидатка, ооң бүзүреттирген кижилеринге, соңулда каттыжышыкынының төлээлеткен төлээлеринге, бүзүреттирген кижилеринге соңукчулар-биле ужуражылгаларга тускайлап берген үезинде оран-саваның өнчү ээлери, ээлери халаска бээр. Бо таварылгада соңулда комиссия бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңулда каттыжышыкынардыан айыттырган хемчеглерни эрттиреринге дең байдалдарны хандыраар хүлээлгелиг.

4. Бир эвес бо чүүлдүң 3 пунктузунда айыттырган оран-саваны, а ол ышкаш соңулдаларны чарлаарының дугайында шийтирпирни албан езуу-биле парлам хүнде бодунуң устав (ниити салбырын) хөреңгилеринде Россия Федерациязының, Тыва Республиканың база (азы) муниципалдыг тургузугларның үлүү (үлүг-хуузу) 30 хуудан ажып турар организацияларның өнчүзүндө турар оран-саваны бүрүткеткен чаңгыс кандидатка, чаңгыс соңулда каттыжышыкынынга берген болза, оран-саваны өнчү ээзи, ээзи өске кандидатка, өске соңулда каттыжышыкынынга суртаал үезиниң дургузунда шак-ла ындыг байдалдарга оран-саваны өске үеде бээринден ойталаар эргези чок.

5. Бүрүткеткен кандидаттарның, оларның бүзүреттирген кижилериниң, соңулда каттыжышыкынардыан төлээлеткен төлээлериниң, бүзүреттирген кижилериниң соңукчулар-биле ужуражылгалар эрттиреринге бо чүүлдүң 3 болгаш 4 пунктуларына айыттырган оран-саваларны үндүрүп бээриниң дугайында чагыгларын ол оран-саваларның өнчү ээлери, ээлери айыттырган чагыгларны кириген хүнден үш хонуктуң дургузунда сайгарып көөр.

6. Кандидаттар, соңулда каттыжышыкынардыан хөйүнүң мурнунга суртаал хемчеглерин эрттирери-биле хамаатыларга болгаш өнчүнүң бүгү хевирлериниң организацияларына хамааржыр бажың-балгаттарны болгаш оран-саваларны керээ үндөзининге хөтөзилээр эргелиг.

7. Хурал хевирлиг хөйүнүң мурнунга суртаал хемчеглерин эрттиреринге таарымчалыг кара чаңгыс бажың азы оран-савы шериг кезээниң, чок-ла болза шериг организациязының азы албан чериниң турар черинде турар таварылгадан аңгыда, шериг кезектериниң турар черлеринге соңулда мурнунуң суртаалын чорудары хоруглуг. Ындыг бажыңны азы оран-саваны шериг кезээниң командири муниципалдыг тургузугнуң соңулда комиссиязының (девискээр соңулда комиссиязының) чагыг-дилээ-биле бүрүткеткен кандидаттарның, оларның бүзүреттирген кижилериниң болгаш кандидаттар даңзызын депшиткен соңулда каттыжышыкынардыан, бүзүреттирген кижилериниң шериг албан-хүлээлгелиг соңукчулар-биле ужуражылгаларны эрттиреринге үндүрүп бээр. Айыттырган ужуражылгаларның организациязын шериг кезээниң командири ук соңулда комиссиязы-биле кады хандыраар, ынчан ужуражылганың эртер чериниң болгаш шагының дугайында бүрүткеткен бүгү кандидаттарга, чок-ла болза оларның бүзүреттирген кижилеринге, кандидаттар даңзыларын депшиткен бүгү соңулда каттыжышыкынардыан төлээлеткен төлээлеринге (бүзүреттирген кижилеринге), оңу эрттиреринге чедир үш хонуктан орай эвэсте дыңнадыр.

8. Хөйүнүң мурнунга суртаал хемчеглерин эрттирип турда айыыл чок чоруктуң хандырылганын Россия Федерациязының хоойлудулгазынга дүүштүр боттандыраар.

69 чүүл. Соңулда мурнунуң парлам суртаал материалдарын, аудиовизуалдыг болгаш өске-даа суртаал материалдарын үндүрериниң база тарадырының негелделери

1. Кандидаттар, кандидаттар даңзыларын депшиткен соңулда каттыжышыкынардыан «Россия Федерациязының хамаатыларының соңулда эргелериниң база референдумга киржи эргезиниң кол-кол магадлалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда, бо Хоойлуда доктааткан чуруму-биле соңулда мурнунуң парлам суртаал материалдарын, а ооң-биле деңге аудиовизуалдыг болгаш өске-даа суртаал материалдарын шаптарызын чокка үндүрер база тарадыр эргелиг. Соңулда мурнунуң суртаалының бүгү материалдарын Россия Федерациязының девискээринге кылыр ужурулуг.

2. Реклама ачы-дузазын чедирип турар организациялар,

амы-хууда сайгарлыкчылар ук соңгулда материалдарын кылырынга дең байдалдары бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттар даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжышкышкына хандырап хүлээлгелиг.

3. Суртаалдың парлалга материалдарын кылырының талазы-биле ажилдар күүседип азы ачы-дуза чедирип турар организациялар, амы-хууда сайгарлыкчылар ук материалдарны белеткээринин төлевиринге дең байдалдарны бүрүткеткен кандидаттарга, кандидаттар даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжышкышкына хандырап хүлээлгелиг. Айыттырган организацияларның, амы-хууда сайгарлыкчыларның суртаалдың парлалга материалдарын кылырының талазы-биле ажилдарының азы ачы-дузанын төлевир хемчээлинин (Россия Федерациязының валютазы-биле) болгаш өске-даа байдалдарының дугайында сан-медээни хамаарышкан организация, хамаарышкан амы-хууда сайгарлыкчы соңгулдарының чарлаарының дугайында шиттирнин албан езузу-биле парлаан хүнден 30 хонуктан орай эвесте муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) кириген турар ужурулг. Бо негелделерни күүсетпезн организация, амы-хууда сайгарлыкчы суртаалдың парлалга материалдарын кылырының талазы-биле ажилдар күүседир азы ачы-дуза чедирер эргези чок.

4. Суртаалдың парлалга болгаш аудиовизуалдыг бүгү материалдарына ук материалдарны кылган организацияның адын, юридиктиг адресин болгаш үндүрүг төлекчизин танып алыр дугаарын (кижиниң фамилиязын, адын, адазының адын, оң чурттап турар чери турар Россия Федерациязының субъектизинин, районнуң, хоорайның, өске-даа чурттакчылык черниң адын), материалдарны чагаан организацияның (кижиниң фамилиязын, адын, адазының адын), а ол ышкаш ук материалдарының тиражының болгаш оларны парлап үндүргениниң хүнүн, айын, чылын база оларны кылганының төлевирин хамаарышкан соңгулда фондунуң акша-хөреңгилеринден төлөөнүн дугайында айыткан чүүлдериг болур ужурулг.

5. Кандидаттар даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжышкышкы парлаан суртаал материалдарының экземплярларын азы оларның хоолгаларын, дыңнаар база көрү суртаал материалдарының экземплярларын, өске-даа суртаал материалдарының фото-чуроктарын оларны тарадып эгелээринин мурнунда муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) кириер. Айыттырган материалдар-биле кады айыттырган соңгулда комиссиязынга ол материалдарны белеткээр болгаш чагыткан организацияларның (кижилериниң) турар черинин (чурттап турар чериниң адресинин) дугайында сан-медээлери кириген турар ужурулг.

6. Суртаал материалдары коммерциялыг реклама уткалыг болбас ужурулг.

7. Бо чүүлдүн 4 болгаш 6 пунктулары-биле доктааттынып тургустунган негелделерни сагыван база хамаарышкан кандидаттын соңгулда фондундан баш бурунгаар төлевир кылбайн суртаал материалдарын белеткеп кылыры хоруглуг.

8. Бо Хоойлунуң 64 чүүлүнүн 8 пунктузу-биле, бо чүүлдүн 5 пунктузу-биле доктааттынып тургустунган негелделерни үрөп тургаш, суртаал материалдарын тарадыры хоруглуг.

9. Тус черниң бот-башкарылга органы муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының саналы-биле бадылаашкын хүнүнге чедир 30 хонуктан орай эвесте соңгулда участогу бүрүзүнүн девискээринге парлаан суртаал материалдарын азып-делгээр тускай черлерни үндүрүп бээр хүлээлгелиг. Ындыг тускай черлер соңгукчуларның кээп көөрүнге эптиг болгаш ында азып делгеттинген медээлер-биле номчуп таныжып шыдаар кылдыр кылдынган болур ужурулг. Үндүртүнген черлерни шөлү соңгулда комиссияларының медээ-дындадыг материалдарын болгаш кандидаттарның, соңгулда каттыжышкышкынарының парлаан суртаал материалдарын азып-делгээринге четчир болур ужурулг. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле депшиткен кандидаттар, а ол ышкаш кандидаттарны, кандидаттар даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжышкышкынарының төлээлеткен төлээлери суртаалдың парлалга материалдарын азып-делгээринге үндүрүп берген черлерниң даңзыларын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязындан (девискээр соңгулда комиссиязындан) алыр эргелиг. Кандидат бүрүзүнге, соңгулда каттыжышкышкыны бүрүзүнге суртаалдың парлалга материалдарын азып-делгээринге дең-дең хемчээлдиг шөл үндүртүнген болур ужурулг.

10. Бо чүүлдүн 9 пунктузун күжүнүн адаанче кирбейн турар таварылгаларындан аңгыда, соңгулда мурнунуң парлаан суртаал материалдарын оран-саваларга, бажың-балгатарга, тудугларга болгаш өске-даа объектилерге чүгле айыттырган объектилерниң өнчү эзлеринин, эдилекчилеринин чөпшээрээни-биле болгаш негелделери-биле азып (хырбалап чыгышырып, таарыштыр тургузуп каап) болур. Курунениң азы муниципалдыг өнчүде турар, чок-ла болза соңгулдары чарлаарының дугайында шиттирнин албан езузу-биле парлаан хүнде бодунуң устав (нитти салышкын) хөреңгилеринде Россия Федерациязының, Тыва Республиканың база (азы) муниципалдыг тургузугларның үлүү (үлүг-хуузу) 30 хуудан ажып турар организацияларның өнчүзүндө турар объектиге суртаал материалдарын азып, деринирин бүгү кандидаттарга, кандидаттар даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжышкышкынарынга төлевир тыртпайн, дең байдалдарга боттандырап.

11. Соңгулда мурнунуң парлаан суртаал материалдарын төөгү, культура азы архитектура талазы-биле үнелиг тураскаалдарга, обелискилерге, бажың-балгатарга, тудуглар-дериглерге, а ол ышкаш соңгулда комиссияларының бажыңнарынга азы оларже кирер экиктер аксынга, 50 метрден чок хемчээлге, азары (хырбалаары, таарыштыр азары) хоруглуг.

12. Бо Хоойлунуң 67 болгаш 68 чүүлдеринге дүүштүр

тараттынып турар суртаал материалдарына хамаарыштыр бо чүүлдүн дүрүмнери ажыглаттынмас.

70 чүүл. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорудуп турда кызыгаарлаашкынар

1. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорудуп тура, массалыг информацияның хостуун шын эвес ажыгларын чөпшээрес. Кандидаттарның, соңгулда каттыжышкышкынарының соңгулда мурнунуң программалары, кандидаттарның, оларның бүзүрөттүрген кижилеринин, соңгулда каттыжышкышкынарының төлээлеткен төлээлеринин болгаш бүзүрөттүрген кижилеринин хуралдарга, митингилерге, массалыг информация чепсектеринге чугаалары эрге-чагырганы күш-биле эжелеп алырынче, Россия Федерациязының конституучу тургузуун күш-биле өскерттинче база бүдүн-бүрүн чоруун үрээринче кыйгырыгыг болбас, а ол ышкаш дайынны суртаалдарынче угланган болбас ужурулг. Социал, азы-сөөк, национал, шажын-чүдүлгө талазы-биле көөр хөөн чок чорукту база өжээннежишкынни кыпсыр суртаалды, массалыг информацияның хостуун Россия Федерациязының хоойлужудулгазында тодараттырган хевирден өскээр ажыглары хоруглуг. Социалдыг чөптүг чорукту камгалаарынче угланган суртаал социал адаан-өжээни өөскүткени кылдыр санаттынмас ужурулг. Угаан-медерел өнчүзүнүң дугайында Россия Федерациязының хоойлужудулгазын хажыдып турар суртаалды чорудары хоруглуг.

2. Соңгулда мурнунуң суртаалын чорудуп турда кандидаттарга, соңгулда каттыжышкышкынарынга, оларның төлээлеткен төлээринге болгаш бүзүрөттүрген кижилеринге, а ол ышкаш өске-даа кижилерге болгаш организацияларга соңгукчуларны хээлилээр: айыттырган организацияны ажилдары күүседип турган соңгукчуларны шаңнаары, соңгулдарының түнелдерин көрүп тургаш азы анаа шаңнаарын аазаары, барааннарны чик өртек-биле садып-саарары; соңгулда кампаниязынга тускай белеткеп парлаан материалдардан (оң иштинде чуроктарлыг) база дөмдөктөрдөн аңгыда, кандыг-даа барааннарны халаска үлээр, а ол ышкаш ачы-дузаны халаска азы чигелделиг байдалдарга көргүзери; оларга акша-хөреңгилерни, үнелиг саазынарны болгаш өске-даа материалдыг кижиктерни (оң иштинде бадылаашкышкынарының түнелдери-биле) дамчыдып бээрин аазап тургаш соңгукчуларга салдар чедирери, а ол ышкаш хоойлужудулгага дүүштүр күрүнө эрге-чагырга органнының, тус чер бот-башкарылга органнының хүлээп алганы шиттирлеринге үндөзүлдүр дээрден башка, өске ачы-дуза чедирери хоруглуг.

3. Соңгулда кампаниязының үезинде шаңналдар ойнап алышкыны азы ойнаашкына киржилге бадылаашкышкының түнелдеринден хамаарылгалыг, чок-ла болза өске-даа арга-биле соңгулдар-биле холбаалыг лотереяларны болгаш айыылга үндөзүлөтүнген оюннарны чорудуп болбас.

4. Соңгулда кампаниязының үезинде кандидаттын фамилиязын азы чурок-хөрүүн ажыглаан коммерциялыг болгаш соңгулдар-биле холбашпаан өске-даа ажыл-чорудулганың рекламанын төлевирин, а ол ышкаш кандидатты депшиткен соңгулда каттыжышкышкының адын, эмблемазын, өске-даа сүлдө-демдээн ажыглаан рекламаның төлевирин чүгле хамаарышкан соңгулда фондунуң акша-хөреңгилеринин күсели-биле боттандырап. Бадылаашкын хүнүнде болгаш бадылаашкын хүнүнүн бүдүүзүндө хүнде ындыг рекламаны, оң иштинде хамаарышкан соңгулда фондунуң акша-хөреңгилеринин күсели-биле төлеп каан, болдурбас.

5. Кандидаттар, кандидаттарны депшиткен соңгулда каттыжышкышкынары, оларның бүзүрөттүрген кижилери болгаш төлээлеткен төлээлери, а ол ышкаш соңгулда кампаниязы эгелээн соонда бүрүткеткен, тургузукчулары, өнчү эзлери, эзлери болгаш (азы) оларның эргелеп башкарылга органнының кежигүннери (эргелеп башкарылганы дээди органы хурал болуп турар организацияларда – ол организацияларның ажыл-чорудулгазынга удуртулганы боттандырып турар органның кежигүннери) болуп турар организациялар соңгулда кампаниязының үезинде ачы-буян ажыл-чорудулгазын кылыр эргези чок. Өске хууда кижилер болгаш юридиктиг организациялар соңгулда кампаниязының үезинде кандидаттарның, соңгулда каттыжышкышкынарының, оларның бүзүрөттүрген кижилеринин болгаш төлээлеткен төлээлериинин өмүзүзүндө ачы-буян ажыл-чорудулгазын кылыр, а ол ышкаш ачы-буян ажыл-чорудулгазы-биле чергелештир соңгулда мурнунуң суртаалын чорудар эргези чок. Кандидаттар, соңгулда каттыжышкышкынары, оларның бүзүрөттүрген кижилери болгаш төлээлеткен төлээлери өске хууда кижилерге болгаш юридиктиг организацияларга соңгукчуларга материалдыг, саң-хөө дузанын көргүзеринин азы ачы-дуза чедиреринин дугайында санал-оналдыг кирери хоруглуг.

6. Массалыг информация чепсектеринин үндүрүлгезин ботандырып турар организациялар кандидаттын ат-алдарына, кижини мөзү-шынарынга азы ажыл-агыйы ат-алдарына, соңгулда каттыжышкышкының ажыл-агыйы ат-алдарына когарал чедирип болгу дег суртаал болгаш информацияны (оң иштинде шынга дүүшпес информациялыг) материалдарны чонга чарлап чедирген (парлаан) таварылгада, хамаарышкан кандидатка, соңгулда каттыжышкышкына суртаал үезинин доостурунга чедир удурланышкыны азы бодунуң ат-алдарын, кижини мөзү-шынарын азы ажыл-агыйы ат-алдарын камгалаан тайылбырны чонга халаска чарлап дыңнадыр (парладыр) арга-шинеки бээр хүлээлгелиг. Айыттырган удурланышкыны азы өске-даа тайылбырны чонга чарлап дыңнадырда, кандидатка, соңгулда каттыжышкышкына эфир үезин баштайгы информацияны чонга чарлааттынганы хонуктун ол-ла үезинде бээр болгаш оң хемчээли баштайгы информацияны дамчыдарына бердинген эфир

үезинин хемчээлинден эвээш эвес, ынчалза-даа ийи минутадан эвээш эвес болур ужурулг. Айыттырган удурланышкыны азы өске-даа тайылбырны чарлап дыңнадыры-биле кандидатка, соңгулда каттыжышкышкына эфир үезин баштайгы информацияны дамчыткан турган үеде база оң хемчээли баштайгы информацияны дыңнадырынга берген эфир үезинин хемчээлинден эвээш эвес, ынчалза-даа ийи минутадан эвээш эвес болур ужурулг. Айыттырган удурланышкыны азы өске-даа тайылбырны парлап турда, оң сөзүглелин ол-ла үжүктөр-биле өрзөн, ол-ла арынга салган турар болгаш хемчээл талазы-биле удурланышкын берип турар сөзүглелин хемчээлинден эвээш эвес болур ужурулг. Кандидатка, соңгулда каттыжышкышкына суртаал үезинин доостурунга чедир айыттырган удурланышкыны азы өске-даа тайылбырны бербээни массалыг информация чепсектеринин үндүрүлгезин боттандырып турар ындыг организацияларны база оларның албан-дужаалдыг кижилерин Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр харысалгага онаарына үндөзүн болур. Бо пунктуң доктаатканы негелделери бүрүткеткен кандидаттарның, кандидаттар даңзыларын бүрүткеткен соңгулда каттыжышкышкынарының бо Хоойлуга дүүштүр оларга бергени халас болгаш төлевирлиг эфир үезин, халас болгаш төлевирлиг парлалга шөлүн ажыглап, суртаал материалдарын салганы таварылгаларга тарап неперевес.

7. Бо Хоойлунуң 69 чүүлүнүн 4-8, 10 болгаш 11 пунктуларының негелделерин хажыдып, парлалганың меге суртаал материалдарын, меге аудиовизуалдыг болгаш өске-даа суртаал материалдарын тараткан таварылгада, а ол ышкаш соңгулда мурнунуң суртаалын чорударының бо Хоойлу-биле доктаадып айыткан чурумун телерадиоамчыдылганың организациязы, өй-өйлөп үнер парлалга үндүрүлгезинин редакциязы үрзэн таварылгада, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) эрге-хоойлу камгалаар органнарже, судче, массалыг харылзаалар адырында контроль болгаш хайгаарал талазы-биле хүлээлгелерни боттандырып турар күүсеки эрге-чагырганың органынга (азы оң девискээр органынга) хоойлу-дүрүмге дүүшпес суртаал ажыл-чорудулгазын кезе шаварының дугайында, хоойлу-дүрүмге дүүшпес суртаал материалдарын уштуп хавырарының дугайында база Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр телерадиоамчыдылга организацияларын, өй-өйлөп үнер парлалга үндүрүлгелеринин редакциязын, оларның албан-дужаалдыг кижилерин, өске-даа кижилерни харысалгага онаарының дугайында негелделерни кириер.

8. «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин база референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдык хоойлуга, өске-даа федералдык хоойлуларга, Тыва Республиканың хоойлуларына дүүштүр эрге-хоойлу камгалаар болгаш өске-даа органнар хоойлу-дүрүмге дүүшпес суртаал ажыл-чорудулгазын кезе шаварының, соңгулда мурнунуң парлалганың меге суртаал материалдарын, меге аудиовизуалдыг болгаш өске-даа суртаал материалдарын белеткеп кылыры болдурбазының база ону уштуп хураарының талазы-биле хемчеглерни алыр, айыттырган материалдарны кылып турар кижилерни болгаш оларның төлевиринин үндөзүн-дөстөрүн тодарадыр, а ол ышкаш илдеринген фактыларны болгаш алдынган хемчеглерин дугайында хамаарышкан соңгулда комиссиязын медээлөп дыңнадыр хүлээлгелиг.

13 эге. СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ БАДЫЛААШКЫНЫ

71 чүүл. Бадылаашкын чорудар оран-сава

1. Бадылаашкын болур оран-саваны хамаарышкан муниципалдыг тургузугнуң (муниципалдык районнуң, хоорай округунуң, хоорай азы көдээ чурттакчылык черниң) баштыңы участок соңгулда комиссиязының эргезинге халаска үндүрүп бээр.

2. Бадылаашкын болур оран-савага кабиналары азы чажыг бадылаашкын чорударына таарыштырган, чырыдар системалыг, карандаштардан өске бижир чүүлдер-биле хандырттыган тускай черлерни дерип тургускан зал турар ужурулг.

3. Бадылаашкын болур оран-савага азы оң мырыңай мурнунга участок соңгулда комиссиязы информация стендизин дерип кылыр, аңаа бюллетеньде кири бижиттинген шупту кандидаттарның, а ол ышкаш кандидаттар даңзыларын депшиткен шупту соңгулда каттыжышкышкынарының дугайында дараазында медээлери азар:

1) кандидаттарның допчу намдарындан сан-медээлери, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) тодаратканы хемчээлге, ынчалза-даа бюллетеньде киригенинден эвээш эвес хемчээл-биле;

2) бир эвес кандидатты, кандидаттар даңзыларын соңгулда каттыжышкыны депшиткен болза, - ол соңгулда каттыжышкынының адын айытпышаан, «соңгулда каттыжышкынында депшиттирген» деп сестерни;

3) бир эвес кандидат бодунуң кандидатуразын боду депшиткен болза, - «бодун боду депшиткен» деп сестерни;

4) кандидаттарны, кандидаттар даңзыларын бүрүткээнинин үндөзүннеринин (соңгукчуларның хол үжүү, соңгулда долаазы) дугайында сан-медээлери. Бо хоойлунуң 44 чүүлүндө көрдүнгөн таварылгада, ындыг сан-медээлери айтыры негеттинмес;

5) кандидаттарның орулгаларының дугайында база эт-хөреңгизинин дугайында сан-медээлери муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) тодаратканы хемчээлге;

6) бо хоойлунуң 37 чүүлүнүн 2-5 пунктуларына, 40 чүүлүнүн 4 болгаш 11 пунктуларына дүүштүр кириген сан-медээлери шын эвезинин фактыларының дугайында информацияны (бир эвес ындыг информация бар болза).

4. Бүрүткеткен кандидатта, оң иштинде кандидаттар даңзызының иштинден, ужулбаан болгаш дуглаттынмаан суд шийткели бар таварылгада, информация стендизинге кандидаттын шийттирип чораанының дугайында сан-медээни азар.

5. Бүрүткеткен кандидатта, оң иштинде соңгулда каттыжышыкынының чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттар даңзызынга турган кандидатта Россия Федерациязының хамаатызы эрге-байдал бар таварылгада, ол сан-медээлерни информация стендизинге хамаарышкан кадагааты күрүнениң адын айтыпшаан азар. Бир эвес бүрүткеткен кандидат кадагааты күрүнениң хамаатызы болуп турар болгаш муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр киржип турар болза, ол дугайында сан-медээни хамаарышкан кадагааты күрүнениң адын айтыпшаан, информация стендизинге азар.

6. Информация стендизинге ук соңгулдаларда киржип турар, ук соңгулда округунда бүрүткеткен кандидаттарның, соңгулда каттыжышыкынының аттарын, эмблемаларын, өске-даа сүлдө демдээн кирибейн долдуруп каан соңгулда бюллетеннериниң үлегер-майыын азар.

7. Бүрүткеткен кандидаттарның дугайында, соңгулда каттыжышыкынының дугайында сан-медээлерни информация материалдарга соңгулда бюллетеннериниң хевир-майыын болгаш сөзүглелин бадылап турда тодараткан дес-дараалашкакты барымдаалап салыр.

8. Информация стендизинге астынар материалдар соңгулда мурнунуң суртаалы хевирлик болбас ужурулг.

9. Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелерин хажытканы дээш харысалганы доктаадып тургузуп турар Россия Федерациязының кеземче болгаш административтик хоойлужудулгазындан ушта бижилгени информация стендизинге азар. Айыттыг материалдарны участок соңгулда комиссиязы соңгукчуларга көскү, номчуттунур кылдыр азар.

10. Соңгулдаларны холушак соңгулда системазын ажыглап эрттирип турда, бадылаашкын чорудар оран-савага муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) бүрүткээни кандидаттар даңзызы турар ужурулг. Соңгулдаларны ажык кандидаттар даңзылыг холушак соңгулда системазын ажыглап эрттирип турда, айыттыг даңзылар кабинага азы бадылаашкын чорударына тускайлап дерзэн өске черге турар ужурулг.

11. Бадылаашкын оран-савазынга бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында протоколдуң (протоколдарның) улгаттырган майыын (улгаттырган майыктарын) аскан турар, аңаа бадылаашкын түңнелдериниң дугайында сан-медээлерни, оларның билдинип кээп турарының хире-шаа-биле, кирип бижип турар ужурулг. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң улгаттырган майыын бадылаашкын эгелезденде участок соңгулда комиссиязының кежигүннеринге, хайгааракчыларга ырактан-на ында бар сан-медээлер номчуттунуп турар хемчээлге аскан турар. Протоколдуң улгаттырган майыы участка соңгулда комиссиязының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколун солуvas.

12. Бадылаашкын оран-савазынга бадылаашкынның турум хааржактары тургузар. Турум турар хааржактар орнунга бадылаашкын санаарының техниктиг херекселдерин, оң иштинде бюллетеннер санап сайгарар программа-техниктиг комплекстерни ажыглап болур. Бадылаашкынар санаар техниктиг херекселдерни Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязының бадылааны инструкцияга дүүштүр «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржи эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда, өске-даа федералдыг хоойлуларда доктааткан чурум-биле ажыглаар.

13. Бадылаашкын оран-савазын бюллетеннерни берип турар черлер, бадылаашкын кабиналары болгаш бадылаашкын хааржактары, бадылаашкын санаарына ажыглаттынар техниктиг херекселдер участок соңгулда комиссиязының кежигүннеринге, хайгааракчыларга хары угда көстүп турар кылдыр дерзэн турар ужурулг.

72 чүүл. Соңгулда бюллетенин кылырының ниити негелделери

1. Бадылаашкынга киржири-биле соңгукчу бадылаашкын бюллетенин алыр. Бюллетеннерни дугаарлаарын болдурбас. Соңгулда бюллетениниң (соңгулда бюллетеннериниң) майыын, соңгулда бюллетеннериниң санын, соңгулда бюллетеннерин кылырынга контрольду боттандыраарының чурумун муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бадылаашкын хунүнге чедир 25 хонуктан орай эвесе бадылаар. Чаңгыс аай мажоритарлыг азы чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң, а ол ышкаш чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле бадылаашкынарга соңгулда бюллетениниң сөзүглелин муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бадылаашкын хунүнге чедир 20 хонуктан орай эвесе бадылаар. Бюллетениниң сөзүглелин оң чаңгыс талазынга чүгле кириген турар ужурулг.

2. Соңгулда бюллетенин кылып турда типография аргазы-биле өңүз дөжекти парлаан азы мыйыргын үжүктөр-биле бижээн бижимелдик база (азы) камгалал четкилиг саазынны ажыглаар.

3. Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының холушак соңгулда системазы-биле соңгулдаларына чаңгыс аай дең-дески округтуң азы чаңгыс аай мажоритарлыг округтуң, чок-ла болза хамаарышкан чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле соңгулда бюллетеннерин кылыр. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-

биле соңгулда бюллетеннери, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда бюллетеннери (чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле соңгулда бюллетеннери) майык-хевир аайы-биле тус-тузунда бот-боттарындан ылгалдыг болур ужурулг. Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының дең-дески соңгулда системазы-биле соңгулдаларына чаңгыс аай дең-дески округтуң талазы-биле соңгулда бюллетеннерин кылыр.

4. Соңгулда бюллетени бүрүзү ону долдураарының чурумунуң дугайында тайылбырлыг болур ужурулг.

5. Соңгулда бюллетеннерин орус дылга парлаар. Муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шийтпир-биле бюллетеннерни орус болгаш тыва дылдарга парлаар. Бир эвес соңгулда участокурга соңгулда бюллетеннерин ийи дылга парлаан болза, орус дылда сөзүглели соңгулда бюллетени бүрүзүнге кириер.

6. Фамилиязы, ады, адазының ады соңгулда бюллетенинге кирген бүрүткеткен кандидатта ужулбаан болгаш дуглаттынман суд шийткели бар таварылгада, бюллетенге кандидаттың шийттирип чораанының дугайында сан-медээни кириген турар ужурулг. Бюллетенге кириген, тус чер бот-башкарылганының төлээлекчи органның депутатынга бүрүткеткен кандидаттың кадагааты күрүнениң хамааты эргези бар таварылгада, ол фактыны бюллетенге хамаарышкан кадагааты күрүнениң адын айтыпшаан көргүзөр. Амы-хууда сан-медээлери соңгулда бюллетенинге кирген бүрүткеткен кандидатта Россия Федерациязының хамаатызы эрге-байдалдан аңгыда кадагааты күрүнениң хамаатызы эрге-байдал бар таварылгада, соңгулда бюллетенинге бүрүткеткен кандидаттың кадагааты күрүнениң хамаатызы эрге-байдалдының дугайында сан-медээни айтыр. Бир эвес бүрүткеткен кандидат кадагааты күрүнениң хамаатызы болуп турар болгаш муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр киржип турар болза, ол дугайында сан-медээни хамаарышкан кадагааты күрүнениң адын айтыпшаан, соңгулда бюллетенинге айтыр. Шийттиргениниң дугайында база кадагааты күрүнениң хамаатызы эрге-байдалдының дугайында сан-медээлери соңгулда бюллетениниң сөзүглелин бадылаваанда соңгулда комиссиязыга кириген хамаарышкан документилерге үндезилеп айтыр.

7. Бир эвес бүрүткеткен кандидат бо Хоойлуга дүүштүр депшиттиренинге чөпшээржип турарының дугайында билдирешигинде политиктиг партияга, өске хөй-ниити каттыжышыкынынга хамаарылгалыын айыткан болза, соңгулда бюллетенинге хамаарышкан политиктиг партияны, өске хөй-ниити каттыжышыкынының кыска адын болгаш ол политиктиг партияга, хөй-ниити каттыжышыкынында кандидаттың эрге-байдалын айтыр.

8. Бир эвес соңгулда каттыжышыкынының чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң (чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен бүрүткеткен кандидатты чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен бүрүткеткен кандидаттар даңзызының составында база кирген болза, ол сан-медээлери соңгулда бюллетенинге айтыр.

9. Соңгулда бюллетеннерин муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шийтпир-биле соңгулда документациязын кылыр дериг-херекселдер-биле дериттинген полиграфия организацияларына бадылаашкын хунүнге чедир 10 хонуктан орай эвесе кылыр. Соңгулда округу бүрүзүнүң талазы-биле соңгулда бюллетеннериниң саны айыттыг соңгулда округунда бүрүткеткен соңгукчуларның санын 1,5 хуудан хөй ашкан турар болбас.

10. Полиграфия организациязының парлап кылганы соңгулда бюллетеннерин муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) бадылаар эргелиг кежигүннеринге акт езугаар дамчыдып бээр, аңаа актыны долдурганының чылын, айын, хунүң болгаш шагын, а ол ышкаш дамчыдып берип турары соңгулда бюллетеннериниң санын айтыр. Пачкалар кылдыр шараан болгаш чагында айыткан санга дүүшкөк санын бюллетеннерни дамчыдып бергениниң соонда, полиграфия организациязының ажылдакчылары артык соңгулда бюллетеннерин (олар илерзэнде) узуткаар, оң дугайында актыны тургузар. Муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) хамаарышкан полиграфия организациязындан соңгулда бюллетеннерин алырынга чедир ийи хонуктан орай эвесе, бюллетеннерни ол комиссиязының кежигүннеринге дамчыдып бээр, бюллетеннерни узуткаар черниң болгаш үениң дугайында шийтпирни үндүрер хүлээлгелиг. Фамилиязын бюллетенге кирип бижээн ук комиссияның кандыг-даа кежигүнү, кандыг-даа кандидат (фамилияларын кандидаттар даңзызының составында айыткан кандидаттардан аңгыда), чок-ла болза ыңдыг кандидаттын бүзүреттирген кижизи, чок-ла болза адын соңгулда бюллетенинде айыткан кандыг-даа соңгулда каттыжышыкынының төлээлеткен төлээзи азы бүзүреттирген кижизи бо пунктуда айыттыг актыларга ат салыр эргелиг.

11. Муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) полиграфия организациязы аңаа соңгулда бюллетеннерин дамчыдып бергениниң соонда соңгулда бюллетеннерин үлөп-хуваарының дугайында бодунуң шийтпиринге үндезилеп, айыттыг шийтпирде доктааткан хуусааларда соңгулда бюллетеннерин: участок соңгулда комиссиязының оран-савазынга хуусаа бетиниң бадылаашкынын эрттирери-биле база бадылаашкын хунүнде участок соңгулда комиссиязының бадылаашкыны эрттирери-биле дамчыдып бээр. Участок соңгулда комиссияларына соңгулда бюллетеннерин дамчыдып бергениниң дугайында ийи экземплярлыг актыны тургузар, аңаа ону тургусканының чылын, айын, хунүң болгаш шагын, а ол ышкаш дамчыдып берип турары бюллетеннериниң санын айтыр.

12. Участок комиссияларына бюллетеннер дамчыдышыкынын бадылаашкын (оң иштинде хуусаа бетиниң бадылаашкынының) хунүнге чедир бир хонуктан орай эвесе боттандыраар. Соңгулда участогу бүрүзүнге дамчыдып берип турар бюллетеннерниң саны ук соңгулда участогуна бүрүткеткен соңгукчуларның санын 0,5 хуудан хөй ашкан турар болбас болгаш бюллетеннерни дамчыдып берип турар хунде хамаарышкан соңгулда участогуның соңгукчулар даңзызынче кирип бижиткен соңгукчуларның санындан 70 хуудан эвээш эвес турар ужурулг. Соңгулда бюллетеннерин участок соңгулда комиссияларына дамчыдып берип турда, оларны чаңгыстап тургаш санаар болгаш брактаашкынын чорудар, бо таварылгада брактаттыг соңгулда бюллетеннерин (ыңдыг бюллетеннер илереттингенде) муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) кежигүннери узуткаар, ол дугайында актыны тургузар.

13. Соңгулда бюллетеннерин участок соңгулда комиссияларына дамчыдып берип турда, оларны брактап база узуткап турда, бо чүүлдүң 10 пунктузунда айыттыг хамаарышкан комиссияларның кежигүннери, кандидаттар азы оларның бүзүреттирген кижилери, а ол ышкаш бо чүүлдүң 10 пунктузунда айыттыг соңгулда каттыжышыкынының төлээлеткен төлээлери азы бүзүреттирген кижилери туруп болур эргелиг. Айыттыг кижилерге соңгулда бюллетеннерин дамчыдар черниң болгаш үезиниң дугайында муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) дыннадыр, ол оон аңгыда бо чүүлдүң 10 пунктузунда айыттыг кандидат бүрүзүнге азы оң бүзүреттирген кижизинге (кижилеринге), бо чүүлдүң 10 пунктузунда айыттыг соңгулда каттыжышыкынының бүрүзүнүң төлээлеткен төлээзинге (төлээлериңге) азы бүзүреттирген кижизинге соңгулда бюллетеннерин дамчыдып берип турда турар арганы бээр. Бо таварылгада адаттыг кижилерниң кайызы-даа соңгулда бюллетеннерин дамчыдып берип турда, а ол ышкаш оларны брактап база узуткап турда (бир эвес ыңдыг чүүлдерни кылган болза) тургузар актыларга ат салыр эргелиг.

14. Участок соңгулда комиссиязының алганы бүгү бюллетеннерниң арын талазынга, оң талакы үстүү булуңуна участок комиссиязының бадылаар эргелиг ийи кежигүнү хол үжүүн салыр, оларны участок комиссиязының таңмазын басып шыңыдар.

15. Бюллетеннерни дамчыдып бээр база кадагалаары дээш харысалга соңгулда бюллетеннерин дамчыдарын болгаш хүлээп алырын боттандырып турар соңгулда комиссияларының даргаларына онаажыр.

16. Фамилиязы, ады, адазының ады соңгулда бюллетенинге кирип бижиткен кандидат кандидаттар даңзызындан үнүп чоруткан, соңгулда бюллетеннерин парлап кылган соонда кандидаттын, кандидаттар даңзызының бүрүткелден өскерткен азы күш чок болдурган таварылгада, участок комиссиялары муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) айтышыкы-биле соңгулда бюллетеннеринде ыңдыг кандидаттарның дугайында, кандидаттарның ыңдыг даңзыларын бүрүткеткен соңгулда каттыжышыкынының дугайында сан-медээлери шыйып кааптар. Парлап кылган бюллетенге кандидаттын дугайында, соңгулда каттыжышыкынының дугайында сан-медээлер-биле холбашкан өскерилгелерни киррери эргежок чугула апарганда, ук өскерилгелерни хамаарышкан соңгулда комиссиязының шийтпирни езугаар хол-биле, чок-ла болза техниктиг херекселдерни ажыглап кириген турар болур.

17. Соңгулда бюллетеннерин парлап кылганының соонда бадылаашкын хунүнге чедир 10 хонуктан эвээште кандидаттарны, кандидаттар даңзызын бүрүткээриниң дугайында шийтпирлерни хүлээп алган таварылгада, муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) парлап кылган соңгулда бюллетеннеринче айыттыг бүрүткеткен кандидаттын, кандидаттар даңзызының дугайында сан-медээни хол-биле, чок-ла болза техниктиг херекселдерни ажыглап кириген дугайында шийтпир хүлээп алыр эргелиг.

18. Аргажок таварылгада ырак болгаш чедери берге черлерде тургускан соңгулда участокурга соңгулда документациязын, оң иштинде соңгулда бюллетеннерин, участок комиссиязы дорт кылып болур. Соңгулда бюллетеннериниң эргежок чугула тиражын болгаш оларны кылыр хуусааларны айтыпшаан, соңгулда документациязын кылырының дугайында шийтпирни участок соңгулда комиссиязы муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы-биле (девискээр соңгулда комиссиязы-биле) дугуржуп тургаш үндүрер.

19. Бадылаашкын хунүнде бадылаашкынының үези доозулган соонда соңгулда комиссияларында ажыглаттынман арктан бюллетеннерни санаар болгаш үтпөп күш чок болдурар. Участок соңгулда комиссияларына ол чорудугу бо Хоойлунуң 80 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр боттандыраар. Муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) ажыглаттынман бюллетеннерни үтпөп күш чок болдурар турда, үтпөп күш чок болдурган бюллетеннерниң санын айыткан актыны тургузар. Бюллетеннерни үтпөп күш чок болдурар турда, бо хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыткан кижилер турар эргелиг. Таңмалааш хаап каан ол бюллетеннерни соңгулда комиссиязының секретары шыгжаар.

20. Соңгулдаларны электронног бадылаашкынының комплекзин ажыглап эрттирип турда электронног бюллетенни ажыглаар. Электронног бюллетенни хевир-майыын болгаш сөзүглелин муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бадылаашкын хунүнге чедир 20 хонуктан орай эвесе бадылаар болгаш олар бо чүүлдүң 3-8 пунктуларында, бо Хоойлунуң 74 болгаш 75 чүүлдеринде көрдүнгөн негелделерге дүжүп турар болур ужурулг.

73 чүүл. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда бюллетени

1. Чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда бюллетенинге бүрүткеткен кандидаттарның фамилияларын алфавит чуруму-биле айтыр, бо таварылгада соңгулда бюллетенинге оларның кижги бүрүзүнүң дугайында дараазында сан-медээлерни кириер:

- 1) фамилиязы, ады болгаш адазының ады;
- 2) төрүттүнген чылы;
- 3) кандидаттың чурттап турар чери турар Россия Федерациязының субъектинин, тургузгунуң, хоорайның, өске-даа чурттакчылыг черниң ады;
- 4) кол ажылдап азы албан хаап турар чери, ээлеп турар албан-дужаалы (кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок болган таварылгада – кылып турар чүүлүн). Бир эвес кандидат депутат болуп турар болгаш бодунуң бүрүн эргелерин доктаамал эвес үндезинге боттандырып турар болза, хамаарышкан төлээлекчи органның адын айтырпашаан, ол дугайында сан-медээлерни;
- 5) бир эвес кандидатты соңгулда каттыжышыкыны депшиткен болза, ул соңгулда каттыжышыкынының кыска адын айтырпашаан, «соңгулда каттыжышыкынындан депшиткен» деп сестерни;
- 6) бир эвес кандидат бодунуң кандидатуразын боду депшиткен болза, «бодун боду депшиткен» деп сестерни;
- 7) бүрүткээринге үндезинерниң дугайында сан-медээлерни (соңгукчуларның хол үжүү, соңгулда долаазы), ынчаарда бо Хоойлунуң 43 чүүлүнүң 5 пунктузунда болгаш 44 чүүлүндө көрдүнгөн таварылгаларда, ук сан-медээлерни айтыры негетинмес.

2. Бүрүткеткен кандидат бүрүзүнүң дугайында сан-медээлерин оң талазынга хос хана-карак турар. Бүрүткеткен кандидаттар даңзызының соонга «Бүгү кандидаттарга удур» деп одуруг турар, ооң оң талазынга хостуг хана-каракты салыр.

74 чүүл. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле соңгулда бюллетени

1. Чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле дугаар тыртышыкынының түнелинде тодараар соңгулда бюллетенинге кандидаттар даңзызын бүрүткеткен соңгулда каттыжышыкынының кыска аттарын, а ол ышка эмблемаларын (бир эвес айыттынган эмбле маларны бо Хоойлунуң 34 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязынга (девискээр соңгулда комиссиязынга) кириген болза) саңгыс өңүг кылдыр кириер. Дугаар тыртышыкыны соңгулда каттыжышыкынының төлээлеткен төлээлериниң киржилгези-биле муниципалдыг тургузгунуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бадылаашкын хунүнге чедир 30 хонуктан орай эвсте чорудар. Дугаар тыртышыкынының түнелдеринде соңгулда каттыжышыкынының сывырып алганы дугаарны соңгулда кампаниязын төнчүзүңгө дээр кадагалаар. Соңгулда каттыжышыкынының адынын адаанга ук соңгулда каттыжышыкынының депшиткен кандидаттар даңзызында баштайгы үш черни ээлеп турар кандидаттарның фамилиязын, адын, адазының адын кириер.

2. Соңгулда каттыжышыкыны бүрүзүнүң аттарының оң талазынга хос хана-карак турар. Соңгулда каттыжышыкынының даңзызының соонга «Бүгү кандидаттарга удур» деп одуруг турар, ооң оң талазынга хостуг хана-каракты салыр. Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына адык кандидаттар даңзылыг холушак азы дең-дески соңгулда системазын ажыглаанда, адаттынган одуругларның соонда «Демдеглетинген кандидаттар даңзызындан № кандидат дээш бадылап тур мен» деп одуруг турар, ооң оң талазынга куруг хана-каракты салыр.

75 чүүл. Соңгукчуларның бадылаар чуруму

1. Бадылаашкынны тус черниң үези-биле 8 шактан 22 шакка чедир чорудар. Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бадылаашкын хунү күрүнө эрге-чагырганың федералдыг органның, Эвилелдешкен күрүнениң Парламентиниң Төлээлекчилер Палатазынче соңгулдаларга, Россия Федерациязының референдумунга бадылаашкын хунү-биле капсырлажы бергенде, хамарышкан федералдыг хоойлунуң бадалышыкының эгелзэн болгаш доозулган үезин доктаадып турар нормаларны ажыглаар.

2. Участок соңгулда комиссиялары бадылаашкын хунүнге чедир 20 хонуктан орай эвсте бадылаашкынның болур хунүнүң, үезиниң база чериниң дугайында соңгукчуларга массалыг информация чепсектерин дамчыштыр азы өске-даа арга-биле дыңнадып чарлаар хүлээлгелиг.

3. Участок соңгулда комиссиязы шериг кезектеринде, чедери берге болгаш ырак-узак черлерде тургустунган соңгулда участоктарына бадылаашкынны бо чүүлдүн 1 пунктузунда айыттынган үеден эрте, бир эвес соңгукчулар даңзызында кирген шупту соңгукчулар бадылап каапкан болза, доозулган деп бо чарлап болур.

4. Бадылаашкын хунүнде бадылаашкынны эгелээр мурнунда участок соңгулда комиссиязының даргазы бадылаашкын чорудар оран-саваны ажыттынган деп чарлап болгаш участок соңгулда комиссиязының кежигүннеринге, бар турган соңгукчуларга, бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 3 пунктузунда айыттынган кижилерге бадылаашкынның турум турар болгаш дажыглаар хааржактарын (бадылаашкын санаарының техниктиг херекселдериниң чогуур кезектерин – оларны ажыглаанда) көргүзөр, ооң соонда оларны участок комиссиязының таңмазы-биле дуглап хаар (пломбалаар).

Бир эвес участок соңгулда комиссиязы бо Хоойлунуң 77 чүүлүнүң 10-17 пунктуларына дүүштүр хуусаа бетиниң бадылаашкынны эрттирип турган болза, участок соңгулда

комиссиязының даргазы база-ла айыттынган кижилерге хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның долдуруп кааны соңгулда бюллетеньнерлиг таңмалап хаап каан бадылаашкынның дажыглаар хааржактарын көргүзөр. Бир эвес участок соңгулда комиссиязы хуусаа бетиниң бадылаашкынны бо Хоойлунуң 77 чүүлүнүң 1-8 пунктуларына дүүштүр эрттирип турган болза, участок соңгулда комиссиязының даргазы бадылаашкынның эгелээр мурнунда бо Хоойлунуң 77 чүүлүнүң 5-7 пунктуларында көрдүнгөн хөделиш-киннерни боттандыраар.

5. Участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери участок соңгулда комиссиязының даргазындан соңгукчуларга бээри-биле соңгулда бюллетеньнерин алыр болгаш оларны алганынга ат салыр. Ооң соонда участок соңгулда комиссиязының даргазы соңгукчуларны бадылаарынче чалаар.

6. Соңгулда бюллетеньнерин соңгукчулар даңзызынче кири бижиткен соңгукчуларга паспортту азы хамаатының паспортун солуп турар документини көргүскенде бээр. Соңгукчу бүрүзү хамаарышкан соңгулда округунуң кирип турары соңгулда округтарының бүрүзүнүң талазы-биле чаңгыс-чаңгыс соңгулда бюллетенин алыр эргелиг. Бо чүүлдүн 11 пунктузунда көрдүнгөн таварылгалар ховар таварылгалар болур. Соңгулда бюллетеньнерин бээриниң бетинде участок соңгулда комиссиязының кежигүнү соңгукчунуң хуусаа бетинде бадылаваанын, бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар арга-шинеки бээриниң дугайында соңгукчунуң билдиришикини (аас-биле дилээ) бо Хоойлунуң 78 чүүлүнүң 2 пунктузунда айыттынган даңзыда бүрүткеттинмесин, участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннерин бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны эрттирери-биле соңгукчу чоргуспаанын ылавылап шынзыгар хүлээлгелиг.

7. Соңгулда бюллетени (соңгулда бюллетеньнерин) алырда, соңгукчу соңгукчулар даңзызынга бодунуң паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документини сериязын болгаш дугаарын кири бижиер. Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр киржип турар болгаш ук соңгулдаларда идеккейлиг соңгулда эргелиг кадагааты хамаатылар соңгукчулар даңзызынга хамаарышкан күрүнениң төлээлеткен органының тывысканы кадагааты хамаатының ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын бадыткап турар документини сериязын болгаш дугаарын, а ол ышка чуртаар чөпшээрелдиң сериязын болгаш дугаарын кири бижиер. Соңгукчунуң чөпшээрешкени-биле азы дилээ-биле ооң көргүскен паспортун азы хамаатының паспортун солуп турар документини (кадагааты хамаатының көргүскени хамарышкан документини болгаш чуртаар чөпшээрелдиң) сериязын болгаш дугаарын соңгукчулар даңзызынга участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнү кири бижи болур. Соңгукчу бижээр чүүлдүн шынныын хынап көргөш, соңгулда бюллетени бүрүзүн алганының дугайында хол үжүүн салыр. Бадылаашкынны хары угда элзэн каш соңгулда бюллетеньнери-биле чорудуп турар таварылгада соңгукчу бюллетень бүрүзү дээш ат салыр. Соңгукчуга соңгулда бюллетени (соңгулда бюллетеньнерин) берген участок комиссиязының кежигүнү база соңгукчулар даңзызының чогуур одуруунга ат салыр.

8. Бадылаашкынны соңгукчу кижги бадылаашкын бюллетенинде шилип алганы кандидатка азы кандидаттар даңзызынга хамаарышкан хана-каракка кандыг-даа демдекти (хөй мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга соңгукчулар бирден хөй бадылаашкын турда – шилип алганы кандидаттарга хамаарышкан хана-каракка кандыг-даа демдекти) азы «Бүгү кандидаттарга удур» («Бүгү кандидаттар даңзыларына удур») деп одуругга хамаарышкан хана-каракка кандыг-даа демдекти салырының аргазы-биле боттандыраар. Бир эвес муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына ажык кандидаттар даңзылыг холушак азы дең-дески соңгулда системазын ажыглаан болза, соңгукчу оон аңгыда хамаарышкан кандидаттар даңзызындан бадылаары-биле шилип алганы кандидаттың дугаарын «Демдеглетинген кандидаттар даңзызындан № кандидат дээш бадылап тур мен» деп одуругунуң оң талазынга хана-каракка салыр.

9. Соңгукчу бүрүзү боду бадылаар. Бо чүүлдүн 10 пунктузунда көрдүнгөн таварылгалардан аңгыда, өске соңгукчулар дээш бадылап болбас. Бо чүүлдүн 10 пунктузунда айыткан таварылгадан аңгыда, соңгулда бюллетеньнерин кабинага, чажыт бадылаашкынга тускай дерзэн өске-даа черге, өске кижилер турбас ужурулг черге долдураар.

10. Соңгулда бюллетеньнерин алганынга бот-тускайлап ат салып шыдаас азы бюллетеньнерин долдуруп шыдаас соңгукчу ол бүгүгө соңгулда комиссиязының кежигүнү, бүрүткеткен кандидат, бүрүткеткен кандидаттың бүзүреттирген кижизи, соңгулда каттыжышыкынының төлээлеткен төлээзи азы бүзүреттирген кижизи, хайгааракчы болбайн турар өске соңгукчунуң дузазын ажыглап болур. Ындыг таварылгада соңгукчу соңгулда бюллетеньнерин долдураарына дузаны ажыглаар күзелдиниң дугайында соңгулда комиссиязынга аас-биле дыңнадып каар. Бо таварылгада соңгукчулар даңзызының хамаарышкан одруунга (одуругларына) соңгукчуга дуза көргүскен кижиниң фамилиязын, адын, адазының адын, паспортунуң азы паспортту солуп турар документини сериязын болгаш дугаарын айтыр.

11. Бир эвес соңгукчу соңгулда бюллетенин долдуруп тура частырыг кылыпкан мен деп санаар болза, үрелген бюллетень орнунга чаа соңгулда бюллетенин бээр дилгени соңгулда бюллетенин берген соңгулда комиссиязының кежигүнүгө кылып эргелиг. Соңгулда комиссиязының кежигүнү соңгукчуга чаа соңгулда бюллетенин бээр, соңгукчулар даңзызында ук соңгукчунуң фамилиязының дужунга хамаарышкан демдегледди кылып болгаш ат

салыр. Соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүнүнүң хамаарышкан демдегледди кылган болгаш ат салып шынзыткан үрелген соңгулда бюллетенин участок соңгулда комиссиязының секретары база ат салып шынзыдар, ооң соонда ону доп-дораан үттеп күш чок болдураар.

12. Долдурган соңгулда бюллетенин (долдурган соңгулда бюллетеньнерин) соңгукчулар таңмалап дуглаан (пломбалаан) бадылаашкынның турум турар хааржаанче, чок-ла болза бадылаашкыннар санаарының техниктиг херекселинче, бир эвес ындыг херекселдер бар болза, суп кириер.

13. Участок соңгулда комиссиязының даргазы бадылаашкын чорудар оран-савада чурумну хайгаараар. Участок соңгулда комиссиязының даргазының бодунуң бүрүн эргелериниң иштинге берген айтышыкыны бадылаашкын чорудар оран-савада турар бүгү кижилерге албан күүселделиг. Участок соңгулда комиссиязының даргазы чок-турда ооң бүрүн эргелерин участок соңгулда комиссиязының оралакчы даргазы күүседир, а ол чокта - участок соңгулда комиссиязының секретары азы ук комиссияның аңаа төлээлеткени бадылаар эргелиг өске кежигүнү.

14. Участок соңгулда комиссиялары бадылаашкын чорудар оран-савага бадылаашкынны чорудуп, соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап база бадылаашкын түнелдериниң дугайында протоколду тургузуп турда, участок соңгулда комиссиязының оран-савазына бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттынган кижилер турал болур эргелиг. Бадылаашкынның чорудулазынга болгаш бадылаашкыннар санаашкынынга хайгаарал боттандырып турар кижилерниң даңзызын ук кижилерниң киргени документилерге үндезилеп, участок соңгулда комиссиязы тургузар.

15. Бир эвес участок соңгулда комиссиязының кежигүнү, хайгааракчы болгаш өске-даа кижилер «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң негелделерин хажыткан болза, участок соңгулда комиссиязының кежигүнүн комиссияның ажылынга киржилгеден доп-дораан чайладыр, а хайгааракчыны болгаш өске кижилерни бадылаашкын болуп турар оран-савадан үндүрер. Айыттынган таварылгаларда чылда-гаанын тайылбырлаан хамаарышкан шитпирни участок азы үстүнде турар соңгулда комиссиязы хүлээп алыр. Эрге-хоойлу камгалаар органның айыттынган шитпирни күүселдизин хандыраар болгаш чайлаттырган комиссия кежигүнүн, база ол ышка бадылаашкын болуп турар оран-савадан үндүргөн хайгааракчыны болгаш өске кижилерни федералдыг хоойлужудулга дүүштүр харысаалга онаарының хемчээн алыр.

16. Бүрүткеткен кандидаттарга болгаш оларның бүзүреттирген кижилеринге, соңгулда каттыжышыкынына, соңгулда каттыжышыкынының төлээлеткен төлээлеринге болгаш бүзүреттирген кижилеринге, а ол ышка тургузукчулары, өңчү ээлери, ээлери болгаш (азы) эргелеп башкарылган органның ийикпе азы контроль органнының кежигүннери айыткан кижилер болуп турар организацияларга, айыткан кижилерниң болгаш организацияларның дилээ-биле азы даалгазы-биле хөделип турар өске-даа кижилерге болгаш организацияларга соңгукчуларны бадылаашкынга кириштерери-биле чедирип сөөртүрүнче угланган хөделиш-киннер кылыры хоруглуг.

17. Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязының шитпирни-биле азы ооң даалгазынга үндезилеп Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдалары бадылаашкынны чорудуп турда, турум турар хааржактарын орнунга бадылаашкыннар санаарының техниктиг херекселдерин азы электроннуг бадылаашкын комплекстерин ажыглаар.

18. Электроннуг бадылаашкын чорудуп турар соңгулда участоктарының ниити саны соңгулдалар эртип турар девискээрде тургустунган соңгулда участоктарының санындан 1 хуудан ашпас болур ужурулг, а бир эвес соңгулдалар эртип турар девискээрде тургустунган соңгулда участоктарының санындан 1 хуузу бештен эвээш соңгулда участоктары болур болза, айыттынган ниити сан беш соңгулда участоктарындан эвээш болбас ужурулг. Электроннуг бадылаашкынны эрттирериниң дугайында шитпирни Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязы азы ооң даалгазынга үндезилеп Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы хүлээп алыр. Электроннуг бадылаашкынның, соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаарының база соңгулда участогунга бадылаашкыннар түнелдерин тургузарының чурумун, участок комиссиязының бадылаашкын түнелдериниң дугайында протоколунуң майыын, а ол ышка электроннуг бадылаашкынның түнелдерин барымдалап бадылаашкын түнелдерин тургузарының болгаш соңгулдаларның түнелдерин тодарадырының онзагай талаарын «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң база референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязы доктаадыр.

19. Бадылаан соңгукчуларның ниити санының дугайында сан-медээден аңгыда, бадылаашкыннар санаар техниктиг херекселдерни ажыглаанда бадылаашкын доозулгуже чедир бадылаашкын санаашкыннарын сан-медээлерин чарлаары хоруглуг.

76 чүүл. Хуусаа бетинде бадылаашкын

1. Бадылаашкын хунүнде чурттап турар черинге турбас болгаш соңгукчулар даңзызында киргени соңгулда участогунда бадылаашкын бооп турар черге чөптүг чылдаган-биле (шөлзө, сургакчылаашкын, күш-ажылытын, өөредилгезиниң режими, күрүнениң болгаш хөй-нитиниң

хүлээлгелериниң күүселдези, кадыының байдалы) кээп шыдаваз соңгукчуга муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) (бадылаашкын болур хүнге чедир 15 - 4 хонукта) азы участок соңгулда комиссиязы (бадылаашкын болур болур хүнге чедир 3 хонукта) хуусаа бетинде соңгулда комиссияларының турар черлеринге соңгулда бюллетенин долдурга, бадылаар арганы бээр. Хуусаа бетинде бадылап турар соңгукчу хуусаа бетинде бадылаар апарган чылдагаанын билдиришкинге айыткаш, хамаарышкан соңгулда комиссиязынга кириер. Ол билдиришкини хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның даңзызынга кожар. Комиссия соңгукчунун билдиришкининде айыттыган хуусаа бетинде бадылаар апарганының чылдагаанын хынаар эргелиг база ол бадыткаттынмаан таварылгада, хуусаа бетинде бадылаарыга соңгулда бюллетенин бээрден ойталаар хүлээлгелиг. Бадылаашкын түнелдерин үндүрүп турда комиссия бадылаашкынның чажыт байдалын хандыраар, соңгукчунун тура-соруунун илередишкинин хажыдарын болдурбас, соңгулда бюллетениниң (соңгулда бюллетеньнеринин) кадагалалын болгаш соңгукчунун бадылаашкынның (бадылаашкыннарының) учетка алганын хандыраар хүлээлгелиг.

2. Бир эвес соңгукчу муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) оран-савазында бадылап турар болза, аңаа бээр соңгулда бюллетениниң арын талазының оң талазында үстүкү булуңунга ол комиссияның ийи кежигүнү хол үжүүн салыр, оларны комиссияның таңмазын базып шынзыдар. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның даңзызын тургузар. Участок соңгулда комиссиязы муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязындан (девискээр соңгулда комиссиязындан) келген хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның даңзызын хамаарышкан участок аайы-биле тургузарын уламчылаар.

3. Хуусаа бетинде бадылаан соңгукчунун долдурган соңгулда бюллетенин (соңгулда бюллетеньнерин) чагаа хавынга суккаш, хырбалап каар. Чагаа хавының хырбалаан черинге тус-тузунда муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) ийи кежигүнү азы участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг ийи кежигүнү, а ол ышкаш комиссияның чөвүлээр эргелиг ийи кежигүнери, хайгааракчылар (оларның күзели-биле) хол үжүүн салыр. Айыттыган хол үжүүн хамаарышкан соңгулда комиссиязының таңмазы-биле, а ол ышкаш хуусаа бетинде бадылаан соңгукчунун хол үжүү-биле шынзыдар.

4. Соңгулда бюллетенин (соңгулда бюллетеньнерин) суккаш таңмалаан чагаа хавын хамаарышкан соңгулда комиссиязының секретары шыгжаар: муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) оран-савазынга - бадылаашкын хүнүнге чедир үш хонуктан орай эвезе бүгү бюллетеньнерни участок соңгулда комиссиязынга дамчыдып бээр үеге чедир, а участок соңгулда комиссиязының оран-савазынга - бадылаашкын хүнүнге чедир.

5. Бадылаашкын хүнүнде бадылаашкын чорудар оран-саваны албан езузу-биле ажыткан соонда участок соңгулда комиссиязының даргазы участок соңгулда комиссиязының кежигүннери, хайгааракчылар, бо Хоойлунун 30 чүүлүнүн 5 пунктузунда айыткан өске кижилер бар турда, бадылаашкынны эгелээр мурнунда хуусаа бетинде бадылаан, оон иштинде муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) оран-савазынга бадылаан соңгукчуларның ниити санының дугайында дыңнадыр, бюллетеннерлиг таңмалап, хырбалаан чагаа хаптарын болгаш хуусаа бетинде бадылаан соңгукчулар даңзызын таныжары-биле көргүзөр. Оон соонда участок соңгулда комиссиязының даргазы ол чагаа хаптарын чаңгыстап ажыдар.

6. Бир эвес хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның саны соңгулда участка соңгукчулар даңзызында кириген соңгукчуларның санындан 1 хуу ажып турар болза (ынчалза-даа ондан эвезе соңгукчуларның), хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның чагаа хаптарындан ужулган бюллетеньнерниң артыгы талазынга бюллетеньнерни чагаа хаптарындан ужулган соон дарый участок комиссиязының таңмазын салыр.

7. Бо чүүлдүн 5 болгаш 6 пунктуларында айыткан хөделишкиннерни кылган соонда участок соңгулда комиссиязының даргазы соңгукчунун тура-соруунун чажыдын сагывышаан, бюллетеньнерни бадылаашкынның турму хааржактарында кири сугар. Бир эвес чагаа хавында бо чүүлдүн 3 пунктузунда көрдүнгөн реквизиттер чок болуп турар, чок-ла болза чагаа хавындан хамаарышкан округтуң талазы-биле доктааткан майыктың бирден хөй бюллетеньни ужулган болза, ол чагаа хавындан ужулган бюллетеньнерни шуптузун күш чок деп санаар, ол дугайында акт тургузар. Ол бюллетеннер бүрүзүнүн арын талазынга, бүрүткеткен кандидаттарның сан-медээлеринин, соңгулда каттыжышкыннарының аттарының, «Бүгү кандидаттарга удур» («Бүгү кандидаттар даңзыларына удур») дээн туруштарын оң талазында ханак-карактарга бюллетени күш чок болдурганының чылдагаанының дугайында бижир, ону участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг ийи кежигүнү ат салып билдиктаар болгаш участок комиссиязының таңмазы-биле шынзыдар.

8. Соңгукчулар даңзызынга бо чүүлдүн 1-7 пунктуларынга дүүштүр хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның фамилияларының дужунга тус-тузунда: «Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының оран-савазынга хуусаа бетинде бадылаан» деп, чок-ла болза девискээр соңгулда комиссиязының соңгулдалары эрттирип турда - «Девискээр соңгулда комиссиязының оран-савазынга хуусаа бетинде бадылаан» деп демдеглелди соңгулда комиссиязының адын айытпышаан, чок-ла болза «Участок соңгулда комиссиязының оран-савазынга хуусаа бетинде бадылаан» деп демдеглелди кылыр.

9. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) участок соңгулда комиссиязынга бадылаашкын хүнүнге чедир 15 хонуктан эрте эвезе чедери берге болгаш ырак-узак черлерде тургустунган чаңгыс азы элээн каш соңгулда участоктарыга бүгү соңгукчуларның бадылаашкынны хуусаа бетинде эрттирерин чөпшээрээр эргелиг. Бо таварылгада хуусаа бетинде бадылаашкынны бо Хоойлунун 76 чүүлү-биле доктааткан дүрүмнер езугаар эрттирер база оон доостуру билек соңгукчуларның бадылаашкынны санаар болгаш бо Хоойлунун 79 база 80 чүүлдеринин негелделеринге дүүштүр бадылаашкын түнелдерин үндүрер.

10. Бир эвес хамаарышкан соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызында кирген соңгукчуларның чамдык бөлүктери бадылаашкын чорудуп турар оран-савадан элээн ыракта черлерде турар, олар-биле транспорт аргыжылгазы чок азы берге (ырак-узак азы чедери берге болгаш ыңдыг хевирлиг) болуп турар болза, база оон-биле холбаштыр бо чүүлдүн 9 пунктузунга дүүштүр соңгулда участогунга ниитизи-биле хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирери болдунмас болза, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) участок соңгулда комиссиязынга бо чүүлдүн 11 - 17 пунктуларында доктааткан чурум езугаар элээн каш хүннерин дургузунда, ынчалза-даа бадылаашкын хүнүнге чедир 15 хонуктан эрте эвезе, соңгукчуларның ол бөлүктөрүн бадылаашкынны хуусаа бетинде эрттирерин чөпшээрээр эргелиг.

11. Бо чүүлдүн 10 пунктузунда айыттыган хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирерде, хамаарышкан участок соңгулда комиссиязының тодаратканы ниити санныг бадылаашкынның дажыглаар хааржактарын ажылаар. Хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирерин мурнунда бадылаашкынның куруг дажыглаар хааржактарын участок соңгулда комиссиязының кежигүннеринин хөй кезинге, а ол ышкаш бо Хоойлунун 30 чүүлүнүн 5 пунктузунда айыткан кижилерге көргүскөш, ол дугайында актыны тургузар. Оон соонда бадылаашкынның дажыглаар куруг хааржактарын таңмалап хаар (пломбалаар).

12. Хуусаа бетинде соңгуп турар соңгукчуга берип турар бюллетень бүрүзүнүн арын талазынга, оң талакы үстүкү азынга участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг ийи кежигүнү адын салыр, оларны участок соңгулда комиссиязының таңмазы-биле шынзыдар.

13. Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге хуусаа бетинде бадылаашкынны участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг ийден эвезе эвес кежигүнү чорудар, олар участок соңгулда комиссиязынга баш бурунгаар таңмалап дуглап каан (пломбалап каан) бадылаашкыннарының дажыглаар хааржаан, доктааткан майыктың болур-чогуур санныг соңгулда бюллетеньнерин, хуусаа бетинде бадылаашкын эрттирери-биле чедер деп турары соңгукчуларның дугайында сан-медээлерлиг соңгукчулар даңзызындан ушта бижилгени, чок-ла болза соңгукчулар даңзызын, а ол ышкаш соңгукчуларның бюллетеньнер долдурарына керек болур-чогуур бижир керекселдерни (карандаштардан аңгыда) бодунга ап чоруур ужурулг.

14. Хуусаа бетинде бадылап турар соңгукчу аңаа берген бадылаашкын бюллетенин алганының дугайында соңгукчулар даңзызындан ушта бижилгеге, чок-ла болза соңгукчулар даңзызынга адын салыр. Айыттыган ушта бижилгеге, чок-ла болза соңгукчулар даңзызынга хуусаа бетинде бадылаашкынны чорудуп турар участок соңгулда комиссиязының кежигүннери «Бадылаашкын чорудар оран-савадан дашкаар черге хуусаа бетинде бадылаан» деп демдеглелди кылыр, бадылаашкынның чыл, ай, хүнүн болгаш шагын айтыр. Бир эвес соңгукчу соңгукчулар даңзызындан ушта бижилгеге адын салып каан болза, айыттыган демдеглелдерни, а ол ышкаш паспорттун азы хамаатының паспортун солуп турар документинин сериязын болгаш дугаарын хуусаа бетинде бадылаашкын доозулган соонда соңгукчулар даңзызынга кири бижир. Соңгукчулар даңзызындан ушта бижилгени соңгукчулар даңзызы-биле, кады шыгжаар. Соңгукчулар даңзызында хамаарышкан демдеглелдерни хуусаа бетинде бадылаашкынны чоруткан участок соңгулда комиссиязының кежигүннери ат салып шынзыдар.

15. Соңгукчу соңгулда бюллетенин долдурга, бо Хоойлунун 76 чүүлүнүн хамаарышкан негелделерин сагывышаан, бадылаашкынның дажыглаар хааржаанче кири сугар.

16. Хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирген дугайында актыны тургузар, аңаа бадылаашкынның болган хүнүн болгаш шагын, хуусаа бетинде бадылаашкынга киржири-биле соңгулда бюллетеньнерин алган соңгукчуларның санын, бадылаашкын үзенинде турган соңгулда комиссиязының кежигүннеринин болгаш өске-даа кижилерниң фамилияларын айтыр. Айыттыган актыны бадылаашкынның дажыглаар хааржаа-биле кады шыгжаар.

17. Хуусаа бетинде бадылаашкынны доостуру билек бадылаашкынның дажыглаар хааржактарының соңгулда бюллетеньнери кири сугар үттерин участок соңгулда комиссиязының даргазы таңмалап дуглаар. Бадылаашкынның дажыглаар хааржактарының кадагалалын участок соңгулда комиссиязының секретары хандыраар. Бадылаашкынның дажыглаар хааржактарын соңгулда участогунга соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап эгелээринге чедир ажытпас. Хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларның сукканы соңгулда бюллетеннерлиг бадылаашкынның дажыглаар хааржактарын бадылаашкын хүнүнде бадылаашкын эрттиреринге ажылаары хоруглуг.

18. Хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирип турда, бо Хоойлунун 30 чүүлүнүн 5 пунктузунда айыткан кижилер киржири эргелиг. Участок соңгулда комиссиязы хуусаа бетинде бадылаашкынның бадылаашкынның дажыглаар хааржактарын ажыглап эрттирип турда, участок соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннеринин

санындан ийден эвезе эвес кижиге, бүрүткеткен аңгы-аңгы кандидаттарның, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыннарының томуйлааны хайгааракчыларга, өске хөй-ниити каттыжышкыннары - хайгааракчыларга хуусаа бетинде бадылаашкынны болур черге чедип аар арга-шинекти хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирери-биле айттынып турар участок соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннеринге ышкаш бир деңге хандыраар ужурулг (бүрүткеткен аңгы-аңгы кандидаттарның, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыннарының томуйлаан кижилери соңгулда каттыжышкынның чөвүлээр эргелиг кежигүннерин, ол-ла соңгулда каттыжышкынның томуйлааны хайгааракчылары тооп көрбөс).

19. Хуусаа бетинде бадылаашкынны чүгле хамаарышкан участок соңгулда комиссиязының шийтпери-биле доктааткан үедэ эрттирер, ол үенин дугайында соңгукчуларга болгаш бо Хоойлунун 30 чүүлүнүн 5 пунктузунда айыткан кижилерге массалыг информация чепсектерин таварыштыр болгаш (азы) өске-даа арга-биле дыңнадып чедирер ужурулг.

20. Хуусаа бетинде бадылаашкынны эрттирип турда, соңгулда комиссиязы бадылаашкынның чажыдын хандыраар, соңгукчуларның тура-соруунун илередин хажыдар арганы болдурбас, бадылаашкыннарының түнелдерин тургузуп база соңгулдаларның түнелдерин тодарадып турда соңгулда бюллетеньнерин кадагалалын, соңгукчуларның бадылаашкыннарының учедун хандыраар ужурулг.

77 чүүл. Бадылаашкын хүнүнде бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаарының чуруму

1. Участок соңгулда комиссиязы хамаарышкан соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызынче кири бижидер эргелиг азы ынаар кири бижиткен болгаш чөптүг чылдагааннар-биле (кадыының байдалы-биле, инвалид болганы-биле) бадылаашкын болур черге боттары чедип шыдаваз соңгукчуларга бадылаашкынга киржири эргелиг хандыраар хүлээлгелиг. Участок соңгулда комиссиязы оон аңгыда ук соңгулда участогунда соңгукчулар даңзызынче кири бижиткен болгаш каразыттырып база буруудаттырып турар кижилерни хоругдап тудар черлерде турар соңгукчуларга бадылаашкынга киржири арга-шинекти хандыраар.

2. Бо Хоойлунун 77 чүүлүнде көрдүнгөн таварылгалардан аңгыда, бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны чүгле бадылаашкын болур хүнде болгаш бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар арганы аңаа бээринин дугайында соңгукчу кижиниң бижимел билдиришкинин азы аас-биле дилээн (өске кижилерни таварыштыр дамчытканын база) барымдаалап чүгле чорудар. Соңгукчу билдиришкинини (дилегни) участок соңгулда комиссиязын хевирлеп тургусканының соонда кайы-даа үедэ, ынчалза-даа бадылаашкын хүнүнде бадылаашкынның үе-шагының доостурунга чедир дөрт шактан орай эвезе, кириген туруп болур. Бүгү кирген билдиришкиннерни (дилеглерни) участок соңгулда комиссиязы бадылаашкын соонда соңгукчулар даңзызы-биле кады шыгжаттынар тускай даңзыга бүрүткээр.

3. Соңгукчунун аас-биле дилээн бо чүүлдүн 2 пунктузунда айыттыган даңзыга бүрүткөп турда, ол дилегниң кирген шагын, бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар арганы аңаа бээрин дилээн соңгукчунун фамилиязын, адын, адазының адын, чурттап турар черинин адресин айтыр, а ол ышкаш дилегни (телефонограмманы, дыңнадыгны болгаш ыңдыг чергелиг) хүлээп алган участок соңгулда комиссиязының кежигүнү аңаа холунун үжүүн салыр. Бир эвес дилегни өске кижиниң дузазы-биле дачыткан болза, даңзыга ол ышкаш дыңнадыгны дамчыткан кижиниң фамилиязын, адын, адазының адын, чурттап турар черинин адресин айтыр. Участок соңгулда комиссиязының кежигүннери соңгукчуга чедер бергенде, соңгукчунун дилээн оон бижимел билдиришкини-биле бадыткаар, ол билдиришкини тывысканының үзенин айтып тургаш, ону бүрүткээр.

4. Соңгукчунун бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар арганы бээр дугайында бижимел билдиришкинге (аас-биле дилээнге) соңгукчунун бадылаашкын оран-савазында чедип шыдавазының чылдагаанын айыткан турар ужурулг. Билдиришкинге соңгукчунун фамилиязын, адын, адазының адын, чурттап турар черинин адресин айыткан турар ужурулг. Участок соңгулда комиссиязы соңгукчунун бадылаашкын оран-савазынга бот-тускайлап чедип шыдавазының чылдагаанын чөптүг эвес деп санаар эргелиг болгаш оон үндезининге соңгукчуга бадылаашкын оран-савазында дашкаар черге бадылаашкынны чорударындан ойталаар. Ындыг бадылаашкынны чорударындан ойталаар дугайында хүлээп алдыган шийтпирниң дугайында участок комиссиязы соңгукчуга доп-дораан дыңнадыр.

5. Участок соңгулда комиссиязының даргазы бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны чорударының дугайында дыңнадыгны участок соңгулда комиссиязының кежигүннеринге ыңдыг бадылаашкынны эрттирери-биле үнүп чоруптарыга чедир 30 минутадан орай эвезе чарлаар хүлээлгелиг.

6. Участок соңгулда комиссиязы бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны чорударынга болур-чогуур санныг бадылаашкынның дажыглаар хааржактарлыг турар ужурулг. Ындыг хааржактарның санын хамаарышкан участок соңгулда комиссиязының шийтпери-биле тодарадыр.

7. Соңгукчуларның билдиришкиннери-биле (аас-биле дилеглери-биле) бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны эрттирип турар участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери соңгулда бюллетеньнерин алыр, оларны алганының дугайында хол үжүүн салыр. Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар

черге бадылаашкынны участок соңгулда комиссиязының ийден эвээш эвес бадылаар эргелиг кижигүннери чорудар, олар боттарына участок комиссиязынга баш удур таңмалап дуглаан (пломбалаан) бадылаашкынның дажыглаар хааржаан, доктааттыган майыктың четчир санныг соңгулда бюллетеннерин, бо чүүлдүң 2 пунктузунда айыттыган даңзыны азы шынзыткан ушта бижилгени ап чоруур, ында бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар дугайында билдиришкын (аас-биле дилег) кириген соңгукчулар дугайында медээлер кирген турар ужурул, бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар арганы бээр дугайында билдиришкын бижимел билдиришкыннерин, а ол ышкаш соңгулда бюллетенин долдурарына соңгукчу кижиге херек эргежок чугула бижири херекселдерни база ап чоруур ужурул. Бир эвес бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудуп турда, бо чүүлдүң 12 пунктузунда айыттыган ийден эвээш эвес кижилер турар болза, бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг чаңгыс кижигүнү эрттирип болур.

8. Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны бо Хоойлунуң 76 чүүлүндө көрдүнгөн негелделерни сагып тургаш чорудар.

9. Бадылаашкын оран-бажыңдан дашкаар черге бадылаар арганы бээр дугайында билдиришкынниге соңгукчу бодунуң паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң сериязын болгаш дугаарын (муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына бо Хоойлунуң 5 чүүлүнүң 3 пунктузунга дүүштүр киржип турар болгаш ук соңгулдаларда идепкейлиг соңгулда эргелиг кадагааты хамаатылар хамаарышкан күрүнениң төлээлеткен органының тывысканы кадагааты хамаатының ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын бадыткап турар документиниң, а ол ышкаш чурттаар чөпшээрелдин сериязын база дугаарын), чурттап турар чериниң адресин айтыр болгаш бадылаашкын бюллетенин алганын хол үжүү-биле шынзыдыр. Соңгукчунуң чөпшээрешкени-биле азы оң дилээ-биле оң көргүскени паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң (кадагааты хамаатының ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын бадыткап турар документиниң, чурттаар чөпшээрелдин) сериязын болгаш дугаарын айыттыган билдиришкынче участок комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүнү кири бижир болур. Участок комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннери билдиришкынне соңгулда бюллетенин бергенин шынзыдып хол үжүүн салыр. Билдиришкынге ол ышкаш үрелген соңгулда бюллетениниң орнунга чаа бюллетени соңгукчунуң алганының дугайында база алган бюллетениниң нити санының дугайында демделди кылыр (бир эвес соңгулдаларны холушкак соңгулда системазын ажыглап эрттирип турар болза).

10. Соңгукчуларның билдиришкыннери-биле (аас-биле дилеглери-биле) бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны эрттирип турар участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннери билдиришкыннери (аас-биле дилеглери) даңзыда бо чүүлдүң 2 пунктузунга дүүштүр бүрүткеткен соңгукчуларга чүгле бээр эргелиг.

11. Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаан соңгукчунуң паспортунуң азы хамаатының паспортун солуп турар документиниң (кадагааты хамаатының ал-бодун болгаш хамааты эрге-байдалын бадыткап турар документиниң, чурттаар чөпшээрелдин) сериязын болгаш дугаарын соңгукчулар даңзызынче соңгукчуларның билдиришкыннери-биле (аас-биле дилеглери-биле) бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудуп турган участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннери кири бижир. Оң-биле кады соңгукчулар даңзызының чогуур одуруунга (одуругларына) «Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаан» деп демделди кылыр, а ол ышкаш комиссияның айыттыган кижигүннери адын салыр.

12. Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудуп турда, соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кижигүннери, хайгааракчылар туруп болур. Бо таварылгада участок соңгулда комиссиязы хуусаа бетиниң бадылаашкынының бадылаашкынның дажыглаар хааржактарын ажылап эрттирип турда, участок соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кижигүннериниң санындан ийден эвээш эвес кижиге, бүрүткеткен аңгы-аңгы кандидаттарны, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыннарының томуйлааны хайгааракчыларга, өске хей-нитти каттыжышкыннары - хайгааракчыларга хуусаа бетиниң бадылаашкыны болур черге чедип аар арга-шинекти хуусаа бетиниң бадылаашкыны эрттирери-биле аъттанып турар участок соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кижигүннеринге ышкаш бир деңге хандыраар ужурул (бүрүткеткен аңгы-аңгы кандидаттарны, кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыннарының томуйлаан кижилери соңгулда каттыжышкынының чөвүлээр эргелиг кижигүннерин, ол-ла соңгулда каттыжышкынының томуйлааны хайгааракчыларны тооп көрбес). Бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны соңгукчуларның соңгулда эргелерин, а ол ышкаш соңгукчунуң тура-соруунуң илередиин хажыдарын болдурбас кылдыр организастаар ужурул.

13. Бир эвес бадылаашкын оран-бажыңдан дашкаар черге бадылаар арганы бээр дугайында билдиришкын (аас-биле дилег) кириген соңгукчу бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудары-биле участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннерин олче чорудупкан соонда соңгулда комиссиязының оран-савазынга чедип келген болза, участок соңгулда комиссиязының хамаарышкан кижигүнү ук соңгукчунуң билдиришкын-билен (аас-биле дилээ-биле)

бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын организастаап турар участок соңгулда комиссиязының кижигүннери ээп келбээн шаанда, айыттыган соңгукчу бадылаашкын оран-бажыңдан дашкаар черге бадылаваан деп чүве тодараттыгыже, ол соңгукчуга комиссияның оран-савазынга соңгулда бюллетенин бээр эргези чок.

14. Бадылаашкынның дажыглаар хааржак бүрүзүн ажыглап тургаш бадылаашкынны дооскан соонда, участок соңгулда комиссиязы актыны тургузар, аңаа бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудуп турган участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннеринге тывыскан соңгулда бюллетениниң санын, соңгукчуларның бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаар арганы бээр дугайында бижимел билдиришкыннериниң санын, соңгукчуларга тывыскан болгаш дедир эгиткен бадылаашкын бюллетениниң (соңгукчуларның ажыглавааны, үрээни) санын, а ол ышкаш бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкын чорудуп турган участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннериниң, участок соңгулда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кижигүннериниң болгаш бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаашкынны чорудуп турда турган хайгааракчыларның дугайында сан-медээлерни айтыр,

14 эге. СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ БАДЫЛААШКЫННАРЫН САНААРЫ, МУНИЦИПАЛДЫГ ТУРГУЗУГНУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИ ОРГАНЫНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОҢГУЛДАЛАРЫНЫҢ ТҮҢНЭЛДЕРИН ТОДАРАДЫРЫ

78 чүүл. Участок соңгулда комиссиязының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколу (протоколдары)

1. Соңгулдаларны чаңгыс ай дең-дески соңгулда системазы-биле эрттирип турда, участок соңгулда комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында бодунуң шиитпирин хамарышкан соңгулда округунга чаңгыс ай дең-дески соңгулда округунга бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол-биле долдурар.

2. Соңгулдаларны чаңгыс ай холушкак соңгулда системазы-биле эрттирип турда, участок соңгулда комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында бодунуң шиитпирин хамарышкан соңгулда округунга бадылаашкын түңнелдериниң дугайында ийи протокол-биле долдурар: чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң, чок-ла болза чаңгыс ай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол-биле (бадылаашкын түңнелдериниң дугайында №1 протокол) база чаңгыс ай дең-дески соңгулда округунга бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол-биле (бадылаашкын түңнелдериниң дугайында №2 протокол).

3. Участок соңгулда комиссиязының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол бүрүзүн чаңгыс ама саазынга тургускан болур ужурул. Ховар таварылгада ону чаңгыстан хөй ама саазынга тургускан туруп болур, бо таварылгада саазын бүрүзүн дугаарлаан, аңаа ында турар участок комиссиязының бадылаар эргелиг бүгү кижигүннери ат салган болгаш участок комиссиязының таңмазын базып шынзыткан турар ужурул. Бо чүүлдүң 1 болгаш 2 пунктуларында айыттыган бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарның кайызынга-даа кириер ужурул чүүлдер:

1) экземплярның дугаары;

2) соңгулдаларның ады, бадылаашкынның чылы, айы, хүнү, соңгулда округунуң ады болгаш дугаары (бир эвес ыңдыг дугаар бар болза)

3) бо чүүлдүң 2 пунктузунда көрдүнгөн таварылгада, «Протокол» деп сөстү протоколдун дес-дараа дугаарын айыттышаан;

4) бадылаашкын оран-савазының адресин, соңгулда участкагунуң дугаарын айыттышаан;

5) протоколдун дараазында одуругларын:

1 одуруг: бадылаашкынның доостур үезинге чедир соңгукчулар даңзызынга кирген болгаш хамаарышкан соңгулда округунда идепкейлиг соңгулда эргелиг соңгукчуларның саны;

2 одуруг: участок соңгулда комиссиязының алганы соңгулда бюллетениниң саны;

3 одуруг: хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларга берген бюллетениниң саны;

3 «а» одуруг: муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) оран-савазынга хуусаа бетинде бадылаан соңгукчуларга берген соңгулда бюллетениниң саны;

3 «б» одуруг: бадылаашкын оран-савазындан дашкаар черге бадылаан соңгукчуларга берген соңгулда бюллетениниң саны;

4 одуруг: участок соңгулда комиссиязының бадылаашкын хүнүнде бадылаашкын оран-савазынга соңгукчуларга берген соңгулда бюллетениниң саны;

5 одуруг: бадылаашкын хүнүнде бадылаашкын болур оран-савандан дашкаар черге бадылаан соңгукчуларга берген соңгулда бюллетениниң саны;

6 одуруг: үттеп күш чок болдурган соңгулда бюллетениниң саны;

7 одуруг: бадылаашкынның дажыглаар хааржактарында соңгулда бюллетениниң саны;

8 одуруг: бадылаашкынның турум турар хааржактарында соңгулда бюллетениниң саны;

9 одуруг: күш чок болган соңгулда бюллетениниң саны;

10 одуруг: күштүг болган соңгулда бюллетениниң

саны;

11 одуруг: чидирген соңгулда бюллетениниң саны;

12 одуруг: ап турда санавайн барган соңгулда бюллетениниң саны;

4. Чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунуң, чок-ла болза чаңгыс ай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун 13-кү болгаш дараазында одуругларына немей кириер чүүлдер:

соңгулда бюллетенине кири бижиткен бүрүткеткен кандидаттарның алфавит чуруму-биле фамилиязы, ады, адазының ады, оларның ат-сывы атташ болганда - оларның дугайында өске-даа сан-медээлер болгаш бүрүткеткен кандидат бүрүзү дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының саны;

шупту кандидаттарга удур дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының саны.

5. Чаңгыс ай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун 13-кү болгаш дараазында одуругларына немей кириер чүүлдер:

кандидаттар даңзызын депшиткен соңгулда каттыжышкыннарының аттары оларны соңгулда бюллетенинде кириген чурум езугаар база кандидаттар даңзызы бүрүзү дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының саны;

кандидаттар даңзызының шуптузунга удур дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының саны.

6. Соңгулдаларны ажык кандидаттар даңзылыг дең-дески азы холушкак соңгулда системазы-биле эрттирип турда, участок соңгулда комиссиязы чаңгыс ай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгулда комиссиязының протоколунга капсырылгаларны кожар, оларга кандидаттар даңзызы бүрүзүндө кандидат бүрүзү дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының санының дугайында сан-медээни айтыр. Капсырылгаларны кандидаттар даңзызы бүрүзүнге аңгы тургузар.

7. Бо чүүлдүң 3-6 пунктуларында айыттыган саннарны бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга сана-биле болгаш бижимел-биле бижир.

8. Бо чүүлдүң 1 болгаш 2 пунктуларында айыттыган бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарның кайызынга-даа кириер ужурул чүүлдер:

1) бадылаашкын хүнүнде болгаш соңгукчуларның бадылаашкыннарының санаашкынны доозарына чедир участок соңгулда комиссиязынга кирген хомудалдарның (билдиришкыннериниң) дугайында сан-медээлер, оларны протоколга кожар;

2) соңгулда комиссиязының даргазының, оралакчы даргазының, секретарының болгаш бадылаар эргелиг өске-даа кижигүннериниң фамилиялары, инициалдары болгаш оларның хол үжүү (бир эвес протоколду бирден хөй ама саазынга тургускан болза, арын бүрүзүнге);

3) протоколга ат салганының чылы, айы, хүнү болгаш шагы (бир эвес протоколду бирден хөй ама саазынга тургускан болза, арын бүрүзүнге);

4) соңгулда комиссиязының таңмазын (бир эвес протоколду бирден хөй ама саазынга тургускан болза, арын бүрүзүнге).

79 чүүл. Участок соңгулда комиссиязының соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаарының болгаш бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарны тургузарының чуруму

1. Соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаары ажык болгаш чарлыг, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколдун улгаттырган майыныче участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннериниң бюллетенине болгаш соңгукчуларның бадылаашкынны санаар талазы-биле кылган чүүлдериниң доозазын дес-дараалай кирибишаан база чарлавышаан боттандыраар. Бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыган кижилерге соңгукчуларның бадылаашкынны санап турда аңаа турар болгаш бадылаашкын санаашкынының чорудулгазын хайгаараар арга-шинекти бээр. Бир эвес соңгукчуларның бадылаашкынны санап турар үеде бадылаашкын түңнелдериниң дугайында ийи протоколду тургузар таварылгада, бо чүүлде айыттыган бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду тургузарының, оң улгаттырган майыны долдурарының талазы-биле хөделишкыннерни оларның протокол бүрүзүнге база оларның улгаттырган майының бүрүзүнге хамаарыштыр боттандыраар.

2. Бадылаашкынның үези доозулганда участок соңгулда комиссиязының даргазы бадылаашкын оран-савазында туруп турар соңгукчулар соңгулда бюллетенин чүгле алып база бадылаар дээрзин чарлаар. Соңгукчуларның бадылаашкыннарының санаашкыны бадылаашкын доозулган соон дарый эгелээр болгаш капсар чокка бадылаашкын түңнелдерин тодараткыжеге чедир чоргузар, ол дугайында участок соңгулда комиссиязының бүгү кижигүннеринге болгаш бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыган өске-даа кижилерге дыннадыр.

3. Бадылаашкын үези доозулган соонда участок комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннери, хайгааракчылар болгаш бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыган өске-даа кижилер туруп турда, ажылаттынмаан бадылаашкын бюллетенине санааш, солагай талакы адаккы булуңун үзе кезип тургаш үттеп күш чок болдурар, оң соонда ажыглаттынмаан бюллетениниң, а ол ышкаш бадылаашкын үезинде соңгукчуларның үрөп кааны бюллетениниң санын чарлааш, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун база бадылаашкын оран-савазында аскан оң улгаттырган майының б одуруунга кири бижир. Участок соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннериниң контролю-биле соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кижигүннери, хайгааракчылар үттеп күш чок болдурган соңгулда бюллетениниң шын-

звес контроль деңзигүүр күүсеттинип турар болза, 11 болгаш 12 дугаар одурулгарга «0» деп саннарны салыр.

23. Соңгудаларга ажык кандидаттар даңзылыг деңдески азы холуштак соңгудда системаны ажыглаанда, бо чүүлдүң 14-22 кезектеринде айыттыг хөделишкннерниң соонда участок соңгудда комиссиязы бо чүүлдүң 14 болгаш 18 пунктуларында көрдүнген чурум-биле кандидаттар даңзызының бүрүзү дээш, хамаарышкан кандидаттар даңзызында кандидаттарның дугаарлары дээш берген бадылаашкынар аайы-биле ылгап сорттап каан, оларда соңгучуларның демдектерин салган соңгудда бюллетеньнерин чаңгыс аай деңдески соңгудда округунуң талазы-биле немей ылгап сортаар болгаш санаар. Кандидаттарның дугаарларын салбаан соңгудда бюллетеньнерин аңгы пачкаже сортаар. Хамаарышкан кандидаттар даңзызында кандидаттар бүрүзүнге хамаарыштыр алдыгандарның дугаарлары участка соңгудда комиссиязының протоколунга капсырылгага кожар. Бюллетеньнериң сорттаашкынын болгаш санаашкынын кандидаттар даңзызын депшиткен соңгудда каттыжышкыны бүрүзүнге оларның соңгудда бюллетенинде аттарын киргениниң аайы-биле ээлчег езугаар чорудар.

24. Санаашкыны (санаашкынарны) дооскан соонда бюллетеннери хамаарышкан бюллетеннерде бадылаашкыны берген бүрүткеткен кандидаттар, кандидаттар даңзызы аайы-биле аңгы-аңгы пачкаларга хаптаар. Шупту кандидаттарга удур, кандидаттар даңзыларының шуптузунга удур бадылаашкынарлыг бюллетеннерни, а ол ышкаш күш чок болган болгаш үттеп күш чок болдурган бюллетеннери соңгудда округтары бүрүнүң аайы-биле аңгы хаптаар. Ынчалдыр чыып каан бюллетеннер соңгудда участогунуң дугаарын, бюллетеннериң санын айыткан шоодайларже азы хааржактарже савалаттынар. Шоодайларны азы хааржактарны таңмалап, дизелээр, оларны чүгле үстүнде турар соңгудда комиссиязының азы судтуң шийтири-биле ажыдып болур. Айыткан шоодайларга азы хааржактарга соңгудда комиссиязының шийтирлээр эргелиг-даа, чөвүлээр эргелиг-даа кежигүннери ат салыр эргелиг. Савалаашкыны бо Хоойлунуң 25 чүүлүнүң 3 пунктузунда айыткан кижилер турда кылыр болгаш оларга шоодайларга азы хааржактарга ат салыр арганы бээр.

Пачка бүрүзүнге ында бар соңгудда бюллетеннериң санын, бүрүткеткен кандидаттың фамилиязын, хамаарышкан соңгудда бюллетеннеринде демдеглеттинген соңгудда каттыжышкынының адын айтыр, чок-ла болза «Соңгудда округунуң талазы-биле күш чок болган бюллетеннер» деп демдекти соңгудда округунуң адын айтыпшаан, «Шупту кандидаттарга удур», «Кандидаттар даңзыларының шуптузунга удур» деп демдектерни салыр. Ынчалдыр чыып каан соңгудда бюллетеннериниң, а ол ышкаш бо чүүлдүң 11 болгаш 12 кезектеринге дүүштүр хаптаан соңгудда бюллетеннери соңгудда участогунуң дугаарын, соңгудда округунуң дугаарын (адын), хаптап суккан бүгү бюллетеннериң санын айыткан шоодайларже азы хааржактарже савалаар. Шоодайларны азы хааржактарны таңмалап дуглаар болгаш оларны чүгле үстүнде турар соңгудда комиссиязының азы судтуң шийтири-биле ажыдып болур. Айыттыгандар шоодайларга азы хааржактарга участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг-даа, чөвүлээр эргелиг-даа кежигүннери, а ол ышкаш бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыг өске-даа кижилер ат салыр эргелиг.

25. Бадылаашкын санаарының техниктиг херекселдерин ажыглаанда соңгучулар даңзызы-биле ажыл доозулган соонда участок соңгудда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кежигүннери, хайгааракчылар, бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыг өске-даа кижилер бар турда:

1) бир эвес кандыг-бир чылдагаан-биле бадылаашкын оран-савазына бадылаашкыны тур када бадылаашкын санаарының техниктиг херекселдерин ажыглавайн чорудуп турган болза, участок соңгудда комиссиязы бадылаашкын санаар ол техниктиг херекселдин тускай кезээнде азы бадылаашкынның курлавыр турум хааржаанда таңмаларның (пломбаларның) үрелбээнин хынаар, ындыг хааржакты ажыдар болгаш ооң иштинде бюллетеннериң шуптузун бадылаашкын санаарының техниктиг херекселинче бадылаашкын чажыды үрелбес арга-биле сугар;

2) участок соңгудда комиссиязы бадылаашкынның дажыглаар хааржактарына чораан бюллетеннериң санаашкынын бо чүүлдүң 12 пунктузунда көрдүнген чурум-биле чорудар, оон шупту бюллетеннери бадылаашкынның дажыглаар хааржактарында бадылаашкын санаарының режиминче киригин бадылаашкын санаарының техниктиг херекселинче бадылаашкын чажыды үрелбес арга-биле сугар;

3) участок комиссиязы бадылаашкын санаарының техниктиг херекселинче соңгучулар даңзызы-биле ажылдың үе-чадазында алдыгандар сан-медээлерни, өскээр чугаалаарга, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун улгаттырган хевириниң 1, 2, 3, 3а, 3б, 4, 5, 6, дугаар одурулгарында кирген сан-медээлерни кириер;

4) участок соңгудда комиссиязы бадылаашкын санаарының техниктиг херекселден бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду чара парладыр болгаш бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун улгаттырган хевириниң 7, 8, 9, 10, 13 дугаар болгаш дараазындагы одурулгарына кири бижиир;

5) участок соңгудда комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга кириген сан-медээлерниң контроль деңзигүүрүн хынаар. Бир эвес немелде санаашкынының түңнелинде контроль деңзигүүрлери база катап күүсеттинмейн турар болза, участок соңгудда комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга кожар хамаарышкан шийтириңиң хүлээп алыр база каржышкынарның дугайында сан-медээни бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун 11 болгаш 12 одурулгарына кириер;

6) бо чүүлдүң 16 пунктузунда көрдүнген таварылгада, участок соңгудда комиссиязы бюллетеннериң

сорттаашкынын, хуусаа бетинде бадылаан соңгучуларның чагаа хаптарында ужулгулаан болгаш артыы талазында участок соңгудда комиссиязының таңмазын салган бюллетеннерни аңгылавышаан, кылыр. Айыттыгандар бюллетеннер талазы-биле бадылаашкынарның аңгы санаашкынын хол-биле азы бадылаашкын санаарының техниктиг херекселин ажыглап кылыр. Айыттыгандар санаашкынының түңнелдери-биле бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга коштунар актыны участок соңгудда комиссиязы тургузар.

26. Бадылаашкын хүнүнде участок соңгудда комиссиязы соңгучуларның бадылаашкыны санаашкыны доозулгуже бадылаашкынарның санаашкыны бооп турда турган кижилерниң хомудалдарын (билдиришкннерин) сайгарар болгаш бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгудда комиссиязының протоколунуң бирги хоолгазына коштунар хамаарышкан шийтирлерни хүлээп алыр ужурулг. Бадылаашкынарны шуут дорт санап турда турган кижилерден барымдаалыг хомудалдар (билдиришкннер) кирген таварылгада, бадылаашкын санаарының техниктиг херекселин ажыглап турган участок соңгудда комиссиязы бадылаашкынарны техниктиг херексел ажыглавайн дорт (хол-биле) саат чокка санаар дугайында шийтириңиң хүлээп алыр эргелиг. Бир эвес айыткан санаашкынының түңнелдери-биле бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгудда комиссиязының протоколунуң 9, 10, 13 дугаар болгаш дараазындагы одурулгарының бирээзинге-даа бир хуудан ажыг (эвээш санны көвей санга үлээниден тодараттынар), ынчалза-даа бадылаашкынарны хол биле санаанының көргүзүлгери-биле бадылаашкын санаарының техниктиг херекселин ажыглап санаанының көргүзүлгериңиң аразында үш сандан эвээш эвес ылгал үнер болза, хол биле санаашкынының түңнелдери-биле бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол тургузар. Ындыг ылгал илеревес болза, бадылаашкын санаарының техниктиг херекселиниң дузазы-биле алдыгандар эге көргүзүлгериңиң протоколга аттар салдынар, ол протоколду бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгудда комиссиязының протоколу-биле кады соңгудаларны организаптап турар соңгудда комиссиязынче чорудар.

27. Эрежок чугула бүгү кылдыныгларны болгаш санаашкынарны чоруткан соонда участок соңгудда комиссиязы соңгучуларның бадылаашкынарны санап турган үеде болдунган хажыдышкынар дугайында хомудалдарны (билдиришкннерни) сайгарар түңнел хуралды ыявыла эрттиргеш, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок комиссиязының протоколунга аттарны салыр, бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыгандар кижилерге протоколдун хоолгаларын бээр. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду ийи хоолгалыг кылдыр долдурар болгаш а участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери хол үжүүн салыр, аңаа хол үжүү салганының чылын, айын, хүнүн болгаш үезин (шагын, минутанын) айтыр. Бадылаашкын санаарының техниктиг херекселиниң дузазы-биле алдыгандар бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол аңаа аттар салганының соонда юридиктиг күш кирер. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду караңдыр-биле долдурарын болгаш аңаа кандыг-даа өскерилгелер киририн болдуруп болбас. Ол чурумну хажыдып протоколга ат салганы ол протоколду күш чок деп санаарының болгаш бадылаашкынарны катап санаарының барымдаазы болур. Бир эвес участок соңгудда комиссиязына округ соңгудда комиссиязының бүрүн эргелерин онааштырган болза, участок комиссиязы бодунуң үндүргени шийтиринге үндөзилеп хамаарышкан соңгудда округунга соңгудаларның түңнелдерин тодарадыр.

28. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду тургузуп турда, участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг чамдык кежигүннери чок турар болза, протоколга ол дугайында, оларның чүге чогуңуң чылдагаанын айтып, бижилге кылыр. Протоколга участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннериниң доктааткан санында хөй кези хол үжүүн салганда ол күштүг болур. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга ат салып турда, участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг чаңгыс-даа кежигүнүнүң орунуга участок комиссиязының өске кежигүнү азы өске кижиги ат салган болза, ол чорук протоколду күш деп санаарының болгаш бадылаашкынарны катап санаарының барымдаазы болур.

29. Протоколга ат салыр үеде протоколдун утказы-биле чөпшээрешпейн турар участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери протоколга боттарының онзагай санал-бодалын капсырлап кожар эргелиг, ол дугайында протоколга хамаарышкан бижилгени кылыр.

30. Участок соңгудда комиссиязының кежигүнүнүң, бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыгандар өске-даа кижилерниң негелдезин езугаар участок соңгудда комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга, ооң иштинде катап тургускан, хол үжүү салганының соон дарый доп-дораан айыттыгандар кижилерге бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун (протоколдарның) шынзыткан хоолгазын (хоолгаларын) бээр хүлээлгелиг. Участок соңгудда комиссиязы хоолга бергениниң фактызын хамаарышкан даңзыга демдеглээр. Шынзыткан хоолганы (шынзыткан хоолгаларны) алган кижиги айыттыгандар даңзыга адын салыр. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун хоолгазын шынзыдып берип турар кижиги ооң долузу болгаш ында сан-медээлерниң ылапты дээш харысалгалыг болур.

31. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгудда комиссиязының протоколунуң бир дугаар экземплярин, аңаа участок комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннери хол үжүүн салганының, база ооң шынзыткан хоолгаларын ол хоолгаларны алыр эргелиг кижилерге бергениниң азы ол хоолгаларны шынзытканының соонда, саадал чокка муниципалдыг тургузугнуң соңгудда

комиссиязынче (девискээр соңгудда комиссиязынче) чорудар ужурулг, ону участок соңгудда комиссиязынче дедир эгитпес. Протоколдун бирги экземпляринга участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннериниң онзагай санал-бодалдарын, база айыттыгандар комиссияже бадылаашкын хүнүнде болгаш соңгучуларның бадылаашкынының санаашкыны доозулгуже кирген бо Хоойлуну хажытканынга хомудалдарны (билдиришкннерни), айыткан хомудалдар (билдиришкннер) талазы-биле соңгудда комиссиязының хүлээп алган шийтирлерин болгаш участок соңгудда комиссиязының тургусканы актыларны кожар. Айыттыгандар документилерин болгаш участок соңгудда комиссиязының шийтирлериниң шынзыткан хоолгаларын протоколдун ийиги экземпляринга кожар. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протокол бүрүзүнүң бир дугаар экземплярин, аңаа кошкан документилери-биле кады, муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) участок соңгудда комиссиязының даргазы азы секретары, чок-ла болза участок соңгудда комиссиязының даргазының даалгазы-биле участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг өске кежигүнү чедирер. Участок соңгудда комиссиязының протоколунуң айыттыгандар чамчыдылгазы бооп турда участок соңгудда комиссиязының өске кежигүннери, база ол ышкаш ол участок соңгудда комиссиязынче чоруткан турган хайгааракчылар турар эргелиг.

32. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун ийи дугаар экземплярин хайгааракчыларга, бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыгандар өске-даа кижилерге таныштырып көргүзөр, а ооң шынзыткан хоолгазын бүгүде таныжып көөр кылдыр, участок соңгудда комиссиязының доктаатканы черге азар, ооң соонда протоколдун ийи дугаар экземплярин хоойлуда көрдүнген соңгудда документилери-биле, хаптаан соңгудда бюллетеннери, соңгучулар даңзылары болгаш участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннериниң, бадылаашкынының түңнелдерин тодарадып болгаш протоколдарны тургузуп турда турган бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыгандар кижилерниң даңзызы-биле кады, а ол ышкаш участок соңгудда комиссиязының таңмазын муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) чамчыдып бээр.

33. Болур-чогуур херекселдер барда, ырак-узак болгаш чедери берге черлерде тургустунган участок соңгудда комиссиязының кежигүннери протоколга ат салган соонда бадылаашкын түңнелдериниң дугайында сан-медээлерни, ооң соон дарый ыявыла бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун бирги экземплярин, аңаа кошкан документилери болгаш бо чүүлдүң 31 пунктузунда көрдүнген өске-даа соңгудда документациязын харылааның техниктиг каналдарын чамчыштыр муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынче (девискээр соңгудда комиссиязынче), арга тыпып кээрге-ле үстүнде турар соңгудда комиссиязынче, чок-ла болза дорту-биле, чок-ла болза соңгудда документациязының кадагалалын болгаш ону чедирер дээр черинге чедирерин хандырып турар өске арга-биле чамчыдар.

34. Информация чамчыдарына техниктиг системаның ажыгалалын, соңгуддалар дугайында информацияны, ооң иштинде харылааның техниктиг каналдарын чамчыштыр чамчыткан бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарның сан-медээзин чамчыдары, ажылдап кылырын болгаш ажыглаарын федералдыг хоойлуда доктааткан чурумга болгаш хуусаларда чорудар, а оларның таарыштырбааны кезээнге - Россия Федерациязының Төп соңгудда комиссиязының доктаатканы чурумга болгаш хуусааларда чорудар.

35. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга ат салганының база ооң бирги экземплярин муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынче (девискээр соңгудда комиссиязынче) чоргусканының соонда протоколду тургускан участок соңгудда комиссиязы протоколдун 1-12 одурулгарында тода эвес чүүлдү (соора бижээн чүүлдү, чазыгны, чок-ла болза сан-медээлерни катканында чазыгны) илереткен, чок-ла болза ындыг тода эвес чүүлдү протоколду шын тургусканының баш бурунгааргы хыналдазын чорудуп тургаш муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) илереткен болза, участок соңгудда комиссиязы бодунуң хуралына 1-12 одурулгарына тодарадышкынарны киририниң дугайында айтыргыны сайгарып чугаалажыр. Участок соңгудда комиссиязы бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 2 пунктузунга дүүштүр айыттыгандар хуралды эрттирериниң дугайында дыңнадып тура, аңаа ук айтыргыны сайгарып чугаалажырын айтыр хүлээлгелиг. Хүлээп алдыгандар шийтирлерниң дугайында участок соңгудда комиссиязы бодунуң бадылаар эргелиг кежигүннерин, хайгааракчыларны болгаш бадылаашкын түңнелдериниң дугайында мооң мурнунда бадылаттыгандар протоколду тургузуп турда турган өске-даа кижилерге, а ол ышкаш массалыг информация чектериниң төлээлеринге ыявыла дыңнадыр. Бо таварылгада участок соңгудда комиссиязы протоколду тургузар, аңаа «Катаптаан» деп демдегледди кылыр. Айыттыгандар протоколду муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынче (девискээр соңгудда комиссиязынче) доп-дораан чоргузар. Участок соңгудда комиссиязының ооң мурнунда муниципалдыг тургузугнуң соңгудда комиссиязынче (девискээр соңгудда комиссиязынче) киригени бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду катаптаан протоколга кожар. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдун 13 одурунче болгаш дараазында одурулгарже тодарадышкынар кирири негеттинне берген таварылгада, бо Хоойлунуң 81 чүүлүнүң 18 пунктузунда доктааткан чурум-биле бадылаашкынарның дагын санаашкынын чорудар. Катаптаан протоколду тургузарының айыттыгандар чурумунуң хажыдышкыны ол протоколду күш чок деп

санаарына үндезин болур.

36. Участок соңгудда комиссияларының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарының сан-медээлерин ниити ажыгладдың «Интернет» информателехарылзаа четкизинге Россия Федерациязының Төп соңгудда комиссиязының тодарадыры чурум-биле кириер.

80 чүүл. Участок соңгудда комиссияларының протоколдары-биле бадылаашкын түңнелдерин тодарадыры

1. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) участок соңгудда комиссияларын кирип турар бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарда сан-медээлерни айыттырган протоколдарны шын тургусканын баш бурунгаар хынааның база оларда сан-медээлерни кадып түңнелдериниң соонда, бадылаашкын хүнүнден үш хонук эрткенден орай эвесе, хамаарышкан соңгудда округунуң (хамаарышкан соңгудда округтарының) талазы-биле соңгуддалар түңнелдериниң дугайында протоколду (протоколдарны) тургузар.

2. Участок соңгудда комиссияларының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарының хүлээп алышынын, ол протоколдарда сан-медээлерни кадып түңнелдериниң база муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгуддалар түңнелдериниң дугайында протоколдарны тургузарын чаңгыс оран-савага боттандырат. Айыттырган комиссия кижигүннериниң участок соңгудда комиссияларының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарының хүлээп алышынын, оларда сан-медээлерни кадып түңнелдериниң болгаш бадылаашкын түңнелдериниң дугайында айыттырган протоколун тургузарының талазы-биле бүгү хөделишкенини соңгудда комиссиязының кижигүннеринге, бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттырган еске-даа кижилерге көскү болур ужурлуг. Айыттырган оран-савага хамаарышкан соңгудда комиссиязының түңнел таблицаның улгаттырган майыын аскаан турар ужурлуг, ынаар участок соңгудда комиссиязының даргазы, секретары азы участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг еске-даа кижигүнү бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгудда комиссиязының протоколунуң бирги экземплярин эккээри билек доп-дораан ук протоколдуң сан-медээлерин кириер болгаш оларны киригениниң үе-шагын айтыр.

3. Участок соңгудда комиссиязының даргазы, чок-ла болза секретары азы участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг еске-даа кижигүнү бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгудда комиссиязының протоколунуң бирги экземплярин аңаа кошкан документилер-биле кады муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) бадылаар эргелиг кижигүнүгө шуут-ла холунга дорт дамчыдар, ол протоколду шын тургусканын база аңаа кошкан документилерниң долу-четчезин хынаар. Бир эвес үстүндө турар соңгудда комиссиязында «Соңгуддалар» деп Күрүнениң автомажыттырган системазының автомажыдылга дериг-херекселдериниң комплекзин дорт кожуу тургускан болза, протоколда сан-медээлерни доп-дораан «Соңгуддалар» деп Күрүнениң автомажыттырган системазынче кириер, бо таварылгада айыттырган протоколче кириген сан-медээлерниң контроль деңзигүүрүнүң күүселдизин хынаар. Бир эвес «Соңгуддалар» деп Күрүнениң автомажыттырган системазынче протоколда сан-медээлерни кириер турда эдери чугула техниктиг частырыг кылдынганы илерезе, сан-медээлерни муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) чылдагааннарны тайылбырлаан шийтири-биле чүгле кириер. Бир эвес «Соңгуддалар» деп Күрүнениң автомажыттырган системазын ажыглавын турар болза, контроль деңзигүүрүнүң күүселдизин соңгудда комиссиязының протоколду шын тургусканын хынаар кижигүнү хынаар.

4. Бир эвес участок соңгудда комиссиязының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколун бо Хоойлуда көрдүнгөн негелделерни хажыдып тургускан болза, участок соңгудда комиссиязы бо Хоойлунуң 80 чүүлүнүң 35 пунктузунуң негелделеринге дүштүр протоколду катап тургузар хүлээлгелиг, а баштай кириген протокол муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) артар.

5. Бир эвес участок соңгудда комиссиязының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколун бо Хоойлуда көрдүнгөн негелделерни дүштүр тургускан болза, муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) бадылаар эргелиг кижигүнү протоколда сан-медээлерни ук соңгудда комиссиязының түңнел таблицанынче кириер. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) бадылаар эргелиг кижигүнүгө протоколду дамчыдып берген участок соңгудда комиссиязының даргазы, чок-ла болза секретары азы участок соңгудда комиссиязының бадылаар эргелиг еске-даа кижигүнү үстүндө айыттырган түңнел таблицаның улгаттырган майыынче кириген сан-медээлерниң адаанга ат салыр.

6. Бо чүүлге дүштүр долдурган бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга дараазында сан-медээ-

лерни кириер:

1) хамаарышкан девискээрде (хамаарышкан девискээрниң кезээнде) турар участок соңгудда комиссияларының саны;

2) участок соңгудда комиссияларын кирген бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарының саны, оларның үндезинге ук протоколду тургузар;

3) бадылаашкын түңнелдерин күш чок деп санаан участок соңгудда комиссияларының саны болгаш бадылаашкын дооступ турар үеде ук соңгудда участокуларының талазы-биле соңгукчулар даңзызынче кириген соңгукчуларының түңнел саны;

4) участок соңгудда комиссияларының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарының бо Хоойлунуң 79 чүүлүнүң 3-5 кезектери-биле көрдүнгөн одуругларының дөгерезинге хамаарыштыр түңнел сан-медээлер.

7. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) протоколунга бо Хоойлунуң тус-тузунда 82 болгаш 83 чүүлдери-биле айыттырган сан-медээлерни кириген турар ужурлуг.

8. Муниципалдыг тургузгунуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгуддаларына кандидаттарның даңзылары ажык дең-дески азы холушак соңгудда системазын ажыглаанда, участок соңгудда комиссияларының протоколдарына кожар таблицаларда сан-медээлерин, кандидаттар даңзызының составында депшиттирген кандидаттар дээш соңгукчуларның бергени амы-хууда бадылаашкыннарның сан-медээлериниң кадып түңнелдериниң чорудар.

9. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгуддалар түңнелдериниң дугайында протоколга (протоколдарга) ат салырының бетинде, түңнел хуралды албан эрттиргеш, аңаа бадылаашкын эрттирип, соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап, бадылаашкын түңнелдерин тодарадып турда кылдынган бо Хоойлунуң хажыдышынын дугайында комиссияже кириген хомудалдарны (билдиришкенини) сайгарып көөр. Ооң соонда комиссия бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгуддалар түңнелдериниң дугайында протоколга (протоколдарга) хол үжүүн салгаш, бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттырган кижилерге оларның шынзыткан хоолгаларын бээр. Комиссия протокол бүрүзүн ийи экземплярга долдурар, аңаа соңгудда комиссиязының ында турар бадылаар эргелиг бүгү кижигүннери ат салыр, аңаа ат салганының чыл, ай, хүнүн болгаш үезин (шагын база минутазын) айтыр. Протоколга хол үжүү салырда бо чурумну хажыдар болза протоколду күш чок деп санаарына үндезин болур. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) протокол-биле долузу-биле азы ооң кезин-биле чөлшээрешпейн турар кижигүнү протоколга онза санал-оналын кожар эргелиг, ол дугайында протоколга чогуур демдеглелди кириер.

10. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) тургусканы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгудда түңнелдериниң дугайында протоколдарының экземпляр бүрүзүгө ук комиссияның бадылаашкын түңнелдериниң түңнел таблицанын кожар, аңаа соңгудда комиссиязынга бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгудда комиссияларындан келген бүгү протоколдарының долу сан-медээлерни кириер. Түңнел таблицала муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) даргазы (оралакчы даргазы) болгаш секретары ат салыр.

11. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) тургусканы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгудда түңнелдериниң дугайында протоколду бүрүзүгө ук соңгудда комиссиязының кижигүннериниң онза санал-оналдарын, а олышкаш бадылаашкын хүнүнден эгелээш, муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгуддалар түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколду долдурган хүнде доостур үеде, бадылаашкын эрттирип, соңгукчуларның бадылаашкыннарын санап, бадылаашкын түңнелдерин тодарадып турда кылдынган бо Хоойлунуң хажыдышынын дугайында айыткан комиссияже кирген хомудалдарны (билдиришкенини) база оларга хамаарыштыр үндүргөн шийтирилген кожар.

12. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) тургусканы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгудда түңнелдериниң дугайында протоколдуң бирги экземплярин аңаа соңгудда комиссиязының бар турган айыткан бадылаар эргелиг кижигүннери ат салган соонда, ону аңаа кошкак документилери-биле база участок соңгудда комиссияларының соңгуддалар түңнелдериниң дугайында протоколдары-биле кады Тыва Республиканың Соңгудда комиссиязынга доп-дораан дамчыдып бээр болгаш ону муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязынга (девискээр соңгудда комиссиязынга) дедир эгитпес.

13. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) тургусканы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгудда түңнелде-

риниң дугайында протоколдуң ийги экземплярин, түңнел таблицаның ийги экземплярин ук соңгудда комиссиязының кижигүннеринге, бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттырган кижилерге таныжары-биле бээр, а оларның шынзыткан хоолгаларын хамаарышкан соңгудда комиссиязының доктааткан черинге бүгү-ниитиниң таныжылгазынга азар.

14. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгудда түңнелдериниң дугайында протокол бүрүзүгө ук ийги экземплярин түңнел таблицаның, ук соңгудда комиссиязының чөвүлээр эргелиг кижигүннериниң, бадылаашкынның түңнелдерин тодарадып база протоколду тургузуп турда турган бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттырган кижилерниң даңзыларының ийги экземплярлары-биле катап муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) секретары шыгжап кадагалаар.

15. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга болгаш (азы) түңнел таблицата ат салганының база оларның бирги экземплярларын Тыва Республиканың Соңгудда комиссиязынче чорудупкан соонда муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) баш бурунгаар хыналда үезинде оларда тода эвес чүүлдерни (ооң иштинде соора бижээн чүүлду, парлагла частырынын азы участок соңгудда комиссияларының протоколдарының сан-медээзин кадып түңнелдериниң чазыгылыг болганын) илереткен болза, бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду тургускан муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) бодунуң хуралында бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң 1-12 одуругларына болгаш (азы) түңнел таблицата өскерилгелер кириериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөр хүлээлгелиг. Хүлээп алган шийтириниң дугайында соңгудда комиссиязы бодунуң чөвүлээр эргелиг кижигүннеринге болгаш баштайгы протоколду долдуруп турда турган бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттырган еске-даа кижилерге, албан дүңнадыр ужурлуг. Бо таварылгада соңгудда комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду база (азы) түңнел таблицаны тургускаш, аңаа «Дагын катап» деп демдеглелди кылыр. Муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) Тыва Республиканың Соңгудда комиссиязынче баштай чоргускан бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду база (азы) түңнел таблицаны дагын катап тургускан бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколга база (азы) түңнел таблицата кожар. Айыттырган протоколду база (азы) түңнел таблицаны Тыва Республиканың Соңгудда комиссиязынче доп-дораан чорудар. Дагын протоколду база (азы) түңнел таблицаны тургузуп тургаш айыттырган чурумну хажыдар болза, ол чүүл дагын протоколду база (азы) түңнел таблицаны күш чок деп санаарына барымдаа болур. Бир эвес бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң 13 одуруунга болгаш дараазында одуругларга тодарадылгалар кириери негеттинзе, бо чүүлдуң 17 болгаш 18 пунктуларында доктааткан чурум-биле бадылаашкыннарның дагын санаашкынын чорудар.

16. Участок соңгудда комиссиязының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколунда чазыглар, дүүшпес чүүлдер илереп келгенде азы ону шын тургусканынга чизиниң тыптып келгенде, муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) протоколду шын тургусканының баш бурунгаары хыналдазының-даа үезинде, ону хүлээп алганының соонда-даа соңгукчуларның бадылаашкыннарын участок соңгудда комиссиязының катап санаарының дугайында, чок-ла болза хамаарышкан соңгудда участогуна соңгукчулар бадылаашкыннарын катап санаашкынын бот-тускайлаң чорударының дугайында шийтир үндүрер эргелиг. Айыттырган дагын санаашкынын муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) бадылаашкын түңнелдерин тодарадырынга база бадылаашкыннар түңнелдериниң дугайында протоколду тургузарына чедир чорудуп болур.

17. Соңгукчуларның бадылаашкыннарын дагын катап санаашкынын хынаар деп турар протоколду тургускан болгаш бадылаан участок соңгудда комиссиязы муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязының (девискээр соңгудда комиссиязының) шийтирилээр эргелиг кижигүннери турда, чок-ла болза соңгукчулар бадылаашкыннарын катап санаашкынын чорударының дугайында шийтир үндүргөн муниципалдыг тургузгунуң соңгудда комиссиязы (девискээр соңгудда комиссиязы) чорудар. Соңгукчулар бадылаашкыннарын катап санаашкынын чорудуп турар соңгудда комиссиязы ол дугайын хамаарышкан участок соңгудда комиссиязының кижигүннеринге, соңгукчулар бадылаашкыннарын катап санаашкынынга киржир эргелиг бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттырган еске-даа кижилерге дыңнадыр. Соңгукчулар бадылаашкыннарын катап санаашкынын түңнелдери-биле катап санаашкыннарын чоруткан соңгудда комиссиязы бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында протоколду тургузар, аңаа «Бадылаашкынның катап санаашкыны» деп демдеглелди кылыр. Ындыг

протоколдуң белеткеп кылган болгаш шынзйткан хоолгаларын бо Хоойлунуң 30 чүүлүнүң 5 пунктузунда айыттыган өске-даа кижилерге тыпсыр, ону доп-дораан муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) чорудар. Ол протоколга бадылаашкын түңнелдериниң дугайында участок соңгулда комиссиязының моң мурнунда тургускан протоколун кожар. «Бадылаашкынның катап санаашкыны» деп демдегелдиг бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколду тургузарының айыттыган чурумун соңгукчуларның бадылаашкыннарының катап санаашкынын чорудуп турар соңгулда комиссиязының хажытканы ук протоколду күш чок болдурарына үндезин болур. Бадылаашкыннарының бо кезекте айыттыган катап санаашкынын девискээр соңгулда комиссиязы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколду тургузарына чедир чорудуп болур.

81 чүүл. Чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле база чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларның түңнелдерин тодарадыры

1. Участок соңгулда комиссияларының тургусканы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколдарының сан-медээлеринге үндезилеп муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле база чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларның түңнелдерин тодарадыр. Хамаарышкан соңгулда комиссиязы участок соңгулда комиссияларындан дорт алган бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң шын тургустунганын баш бурунгаар хынаанының база эргежок чугула апарганда – оларда сан-медээлерни кадып түңнээниниң соонда, бадылаашкын хүнүнүң соонда чеди хонуктан орай эвэсте, соңгулдаларның түңнелдерин тодарадыр. Протоколдарда сан-медээлерниң кадып түңнээшкинин соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кезигүүнери шуут дорт боттандырар. Эргежок чугула апарганда адаанда турар соңгулда комиссияларының ук протоколдарының кадып түңнээшкинин, ол протоколдарның хүлээп алышынын бо Хоойлунуң 81 чүүлүнүң 2, 4 болгаш 5 пунктуларының негелделерин сагывышаан боттандырар.

2. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында протоколду тус-тузунда чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле база чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле тургузар. Соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколга дараазында сан-медээлерни кириер:

1) хамаарышкан девискээрде участок соңгулда комиссияларының саны;

2) участок соңгулда комиссияларындан кирген бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарның саны, оларның үндезинге ук протоколду тургузар;

3) участок соңгулда комиссияларының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколдарының одуругларының дегерезинге хамаарыштыр түңнээн сан-медээлер.

4) бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның ниити санындан бүрүткеткен кандидат бүрүзү дээш берген бадылаашкыннарының саны база (азы) бүрүткеткен кандидат бүрүзү дээш берген бадылаашкыннарының үлүү (хуулар-биле);

5) бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның ниити санындан бүрүткеткен кандидаттарның шуптузунга удур бадылаашкыннарының саны база (азы) бүрүткеткен кандидаттарның шуптузунга удур бадылаашкыннарының үлүү (хуулар-биле);

6) бир эвес бадылаашкыннары болган болгаш күштүг деп санаанда – муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарына соңгукчан бүрүткеткен кандидаттарның фамилиялары, аттары болгаш адазының аттары.

3. Соңгулдаларның түңнелдериниң дугайында протоколга үндезилеп муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) хамаарышкан соңгулда округунуң талазы-биле муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында шийтирни хүлээп алыр.

4. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле база чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларны, бир эвес оларга соңгукчулар даңзызынче кириген соңгукчуларның санындан 20-ден эвээш эвес хуузу киришкен болза, чок-ла болза бир эвес өске кандидатка (кандидаттарга) көөрдө эң хөй бадылаашкыннар алган кандидат дээш берген бадылаашкыннарының саны соңгукчуларның шупту кандидаттарга удур бадылаан бадылаашкыннарындан эвээш болур болза, күш чок деп санаар.

Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле база чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларны, бир эвес оларга соңгукчулар даңзызынче кириген соңгукчуларның санындан 20-ден эвээш эвес хуузу киришкен болза, чок-ла болза бир эвес өске кандидатка (кандидаттарга) көөрдө эң хөй бадылаашкыннар алган кандидат дээш берген бадылаашкыннарының саны соңгукчуларның шупту кандидаттарга удур бадылаан бадылаашкыннарындан эвээш болур болза, бир эвес кандидат мандаттарының санына дең болгаш соңгукчуларның шупту кандидаттарга удур бадылаан бадылаашкыннарындан эвээш бадылаашкын санныг болур болза, бир эвес чаңгыс бадылаашкынныг болза, күш чок деп санаар.

5. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларны дараазында таварылгаларда күш чок деп снаар:

1) бадылаашкынны чорудуп, бадылаашкын түңнелдерин тургузуп азы соңгулдаларның түңнелдерин тодарадып турда кылдынган бо Хоойлунуң хажыдышыкыннары соңгукчуларның тура-соруунун илередишикин шынны-биле тодарадыр органы бербей турар таварылгада;

2) бир эвес соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннары бадылаашкын дооступ турар үеде хамаарышкан соңгулда округунга бадылаашкын дооступ турар үеде ынаар кириген соңгукчуларның ниити санындан дөрттүң биринден эвээш эвести кириген соңгукчулар даңзыларлыг кезек соңгулда участоктарына күш чок деп санаан таварылгада;

3) судтуң шийтири-биле.

6. Соңгулдаларга киришкен соңгукчуларның эң хөй бадылаашкыннары алган бүрүткеткен кандидатты чаңгыс мандаттыг (чаңгыс аай мажоритарлыг чаңгыс мандаттыг) соңгулда округундан депшиткен деп санаар. Бүрүткеткен кандидаттарның алган бадылаашкыннары дең болганда, мурнай бүрүткеткен кандидатты соңгукчан деп санаар. Округта мандаттарының санына дүүштүр алган бадылаашкыннарының саны-биле бирги черлерни ээлеп турар бүрүткеткен кандидаттарны хөй мандаттыг (чаңгыс аай мажоритарлыг хөй мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле соңгукчан деп санаар, бир эвес бадылаашкыннарының айыттыган саны соңгукчуларның шупту кандидаттарга удур бадылаан бадылаашкыннарының санындан хөй болур болза, бир эвес соңгукчу бадылаашкынының саны мандаттар санына дең болгаш шупту кандидаттарга удур бадылаан бадылаашкыннары мандаттар санына үлөптөргө үнүп келген соңгукчулар бадылаашкыннарындан хөй болур болза, бир эвес соңгукчу чаңгыс бадылаашкынныг болза. Бир эвес чаңгыс мандаттыг (чаңгыс аай мажоритарлыг чаңгыс мандаттыг) соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарының түңнелдерин үндүргөн соонда элеттинмээн мандаттар арткан болза, бо чүүлдүң 7 пунктузунда айыттыган таварылгадан аңгыда, элеттинмээн мандаттарның талазы-биле катап соңгулдаларны чарлаар.

7. Бир эвес бо чүүлдүң 6 пунктузунга дүүштүр чаңгыс аай хөй мандаттыг мажоритарлыг округта соңгукчан депутаттарының саны бо Хоойлунуң 13 чүүлүнүң 1 пунктузунга дүүштүр доктааткан депутат мандаттарының санындан эвээш болур болза, депутат мандаттарының санын айыттыган соңгулда округунга соңгукчан депутаттарының санына чедир эвээжедир. Бо таварылгада өске арткан депутат мандаттарын чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле хуваар.

82 чүүл. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларның түңнелдерин тодарадыры

1. Участок соңгулда комиссияларының тургусканы бадылаашкын түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколдарының сан-медээлеринге үндезилеп муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларның түңнелдерин тодарадыр. Хамаарышкан соңгулда комиссиязы участок соңгулда комиссияларындан дорт алган бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдуң шын тургустунганын баш бурунгаар хынаанының база эргежок чугула апарганда – оларда сан-медээлерни кадып түңнээниниң соонда, бадылаашкын хүнүнүң соонда чеди хонуктан орай эвэсте, соңгулдаларның түңнелдерин тодарадыр. Протоколдарда сан-медээлерниң кадып түңнээшкинин соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кезигүүнери шуут дорт боттандырар. Эргежок чугула апарганда адаанда турар соңгулда комиссияларының ук протоколдарының кадып түңнээшкинин, ол протоколдарының хүлээп алышы-кынын бо Хоойлунуң 81 чүүлүнүң 2, 4 болгаш 5 пунктуларының негелделерин сагывышаан боттандырар.

2. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында протоколду чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле тургузар. Соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколга дараазында сан-медээлерни кириер:

1) бадылаашкын түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколдарны кириген участок соңгулда комиссияларының саны;

2) участок соңгулда комиссияларындан кирген бадылаашкын түңнелдериниң дугайында протоколдарның саны;

3) участок соңгулда комиссияларының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколдарының одуругларының дегерезинге хамаарыштыр түңнээн сан-медээлер.

4) бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның ниити санындан бүрүткеткен кандидат бүрүзү дээш берген бадылаашкыннарының саны база (азы) бүрүткеткен кандидат бүрүзү дээш берген бадылаашкыннарының үлүү (хуулар-биле);

5) бир эвес бадылаашкыннары болган болгаш күштүг деп санаанда – кандидаттарының даңзызын депутат мандаттарының хуваалдазынга кириген соңгулда каттыжышыкыннарының аттары болгаш айыттыган даңзыларның бүрүзүгө онаажыр мандаттарының саны;

6) кандидаттарының даңзызын депутат мандаттарының хуваалдазынга кириген федералдыг кандидаттар даңзызы бүрүзүндөн муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарына соңгукчан бүрүткеткен кандидаттарның фамилиялары, аттары болгаш адазының аттары.

3. Чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында протоколга үндезилеп муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) ук соңгулда округунуң талазы-биле муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында шийтирни хүлээп алыр.

4. Кандидаттар даңзыларының аразында депутат мандаттарын хуваарына чедир кандидаттар даңзызының бүрүзүндөн мажоритарлыг соңгулда округтарындан соңгукчан депутаттарны уштур.

5. Бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның санын бадылаашкын хааржактарындан ужулган доктааткан майыктың бюллетеньнериниң саны-биле тодарадыр.

6. Бир эвес чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның 5 болгаш оон хөй хуу бадылаашкыннары алган кандидаттар даңзызындан ийден эвээш эвести дээш чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның каттышкаш 50 хуудан хөй бадылаашкыннары берген болза, ол кандидаттар даңзызын депутат мандаттарының хуваалдазынга кириштирер.

7. Бир эвес чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның 50 болгаш оон хөй хуу бадылаашкыннары тус-тузунда алган кандидаттар даңзызы дээш чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның каттышкаш 50 болгаш оон эвээш эвес хуу бадылаашкыннары берген болза, депутат мандаттарының хуваалдазынга айыттыган кандидаттар даңзызын кириштирер, а ол ышкаш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының дес-дараалаштыр эвээжээ-биле депутат мандаттарының хуваалдазынга кириштирген кандидаттар даңзылары дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының ниити саны каттышкаш соңгукчуларның бадылаашкынын 50 хуудан ашпазынга чедир чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның 5 хуудан эвээш бадылаашкыннары алган кандидаттар даңзызын кириштирер база депутат мандаттарының хуваалдазынга кандидаттарның ийден эвээш эвес даңзыларын кириштирер.

8. Бир эвес кандидаттарның чаңгыс даңзызы дээш чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның 50 хуудан хөй бадылаашкыннары берген, а кандидаттарның өске арткан ниити-республика даңзылары чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның 5-тен эвээш хуузу алган болза, депутат мандаттарының хуваалдазынга чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның 5-тен эвээш хуузу алган кандидаттар даңзызының ортузунда чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның эң хөй санныг бадылаашкыннары алган кандидаттар даңзызын база кириштирер.

9. Бир эвес депутат мандаттарының баш бурунгааргы хуваалдазының түңнелинде айыттыган хуваалдага дүүштүр депутат мандаттарын алган кандидаттар даңзызы дээш чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарга киришкен соңгукчуларның каттышкаш 50 хуудан хөй эвес бадылаашкыннары берген болза, чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунга соңгулдаларны муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шийтири-биле болбаан деп санаар. Бо чүүлдүң 5 пунктузунда айыттыган өске таварылгада депутат мандаттарының баш бурунгааргы хуваалдазын төңчүзү-биле кылдынган деп санаар.

10. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларына ажыглаттынып турар соңгулда системазын барымдаалап, депутат мандаттарының хуваалдазынга кириштирген кандидаттар даңзызындан кандидаттар депутат мандаттарын бо Хоойлунун 85 чүүлүнүн, 86 чүүлүнүн азы 87 чүүлүнүн дүрүмнеринге дүүштүр алыр.

11. Кандидаттар даңзызынга кандидаттарны чылдырып шимчедириниң чурумунга дүүштүр депутат мандадын ап болур эргелиг бүрүткеткен кандидат депутат мандадын алырындан ойталап болур. Депутат мандадын алырындан ойталаанының дугайында медегелди дедир кыйгыртпас. Бо таварылгада депутат мандадын ол-ла депутаттар даңзызында дараазында бүрүткеткен кандидатка дамчыдар.

12. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле соңгулдаларны дараазында таварылгаларда күш чок деп санаар:

1) бадылаашкынны чорудуп, бадылаашкын түнелдерин тургузуп азы соңгулдаларның түнелдерин тодарадып турда кылдырган бо Хоойлунун хажыдышкыннары соңгукчуларның тура-соруунун илередишкенин шынны-биле тодарадыр органы бербейн турар таварылгада;

2) бир эвес соңгулда округунун талазы-биле бадылаашкыннары бадылаашкын дооступ турар үеде чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунга бадылаашкын дооступ турар үеде ынаар кириген соңгукчуларның нити санындан дөрттүн биринден эвээш эвести кириген соңгукчулар даңзыларлыг кезек соңгулда участоктарынга күш чок деп санаан таварылгада;

3) судтун шиитпирин-биле.

83 чүүл. Кандидаттар даңзыларының ортузунга депутат мандаттарын хуваарының методиказы

1. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле кандидаттар даңзылары дээш соңгукчуларның берген бадылаашкыннарының түнүн санаар. Соңгукчулар бадылаашкыннарының ол түнүн чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле хуваар депутат мандаттарының санынга үлээр. Үнүп келген түнел дээр-ле кандидаттар даңзыларының ортузунга депутат мандаттарының хуваалдазының чорудулгазында ажыглар соңгулда онаашкыны болур.

2. Ооң соонда кандидаттар даңзызы бүрүзүнүн алганы соңгукчуларның бадылаашкыннарының санын соңгулда онаашкынга үлээр. Ындыг үлээшкенин соонда алдынган санын бүдүн кезээ дээр-ле мандаттарны баштайгы хуваалдазының түннелинде хамаарышкан кандидаттар даңзызының алыры депутат мандаттарының саны-дыр.

3. Бир эвес бо чүүлдүн 2 пунктузунга дүүштүр кылдырган хөделишкенин соонда хувааттынмаан депутат мандаттары артса, ийги удаа хуваалданы чорудар. Хувааттынмаан депутат мандаттарын бо чүүлдүн 2 пунктузунга дүүштүр кылган үлээшкенин түннелинде санының ончуу эң улуг кандидаттар даңзызынга чаңгыс-чаңгыс кылдыр дамчыдып бээр. Саннарның ончуктуг үүр-мек кезээ дең болганда, соңгукчуларның хөй бадылаашкыннарын алган кандидаттар даңзызынга бээр.

4. Бир эвес бо чүүлдүн 1-3 пунктуларынга дүүштүр кылдырган хөделишкенин түннелинде шупту депутат мандаттары кандидаттарның чүгле чаңгыс даңзызынга онаажыр болза, айыттыган кандидаттар даңзызының алганы депутат мандаттарының санын бирээге эвээжедир, а хосталган депутат мандадын депутат мандаттарын албаан кандидаттар даңзызындан соңгукчуларның бадылаашкыннарын алганының талазы-биле бирги черде турар кандидаттар даңзызынга дамчыдып бээр.

84 чүүл. Кандидаттарның даңзызы хааглыг дең-дески азы холушкак соңгулда системазын ажыглаанда кандидаттар даңзызының иштинге депутат мандаттарын хуваарының методиказы

1. Депутат мандаттарын оларның хуваалдазынга кириштирген даңзының иштинде кандидаттарга кандидаттар даңзызында оларның ээлчээ-биле дамчыдар.

2. Бир эвес депутат мандаттарының хуваалдазының чорудулгазында кандидаттар даңзызының иштинде депутат мандадын албаан бүрүткеткен кандидат артпаан болза, хувааттынмай арктан депутат мандаттары муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының дараазында соңгулдаларына чедир хостуг артар.

85 чүүл. Кандидаттар даңзызының иштинге мандаттарны кандидаттарның рейтингин ажыглап хуваар, кандидаттарның даңзызы ажык дең-дески азы холушкак соңгулда системазын ажыглаанда кандидаттар даңзызының иштинге депутат мандаттарын хуваарының методиказы

1. Муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) депутат мандаттарының хуваалдазынга кириштирген даңзының иштинде кандидаттарга даңзызы бүрүткедип турда ында оларның ээлчэн чурумунга дүүштүр дугаарларны тыпсыр.

2. Ооң соонда муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) даңзының иштинде кандидаттарның алганы соңгукчулар бадылаашкыннарының санының дугайында түнел сан-медээлерде капсырылгаларга үндезилеп, кандидаттарның

хамаарышкан даңзызынга соңгукчуларның кандидат бүрүзү дээш берген бадылаашкыннарының түнүн түнээр.

3. Ооң соонда муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) ук кандидаттар даңзызында кандидат бүрүнүн рейтингин санап үндүрер. Кандидаттың рейтингизи ийи санның көвүдө-дилгезинге дең - соңгулда рейтингизиниң (бирги көвүдөдиг) болгаш соңгулда каттыжышкынының доктаатканы рейтингиниң (ийиги көвүдөдиг).

4. Бир эвес соңгукчуларның даңзының иштинде кандидаттарның кайы-бирээзи дээш бергени бадылаашкыннарының саны муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының санындан хөй болур болза, ук кандидаттың соңгулда рейтингизи соңгукчуларның ол дээш бергени бадылаашкыннарының санынга дең болур, бир эвес депутаттар даңзызындан эвээш азы аңаа дең болза - ук кандидаттың соңгулда рейтингизи ол дээш бадылаан соңгукчуларның санынга дең болур, бир эвес депутаттарның санынга дең азы оон эвээш болза - кандидаттың соңгулда рейтингиниң тикке дең деп санаар.

5. Соңгулда каттыжышкынының доктаатканы даңзының иштинде кандидаттарның рейтингин дараазында арга-биле санаар. Соңгулда каттыжышкынының доктаатканы даңзының даңзыже эң-не сөөлүндө кириген соңгулда каттыжышкынының доктаатканы даңзының иштинде кандидаттың рейтингин ол даңзыда кандидаттарның санындан бирээ хөй деп санаар. Даңзыже эң-не сөөлүндө кирген кандидаттың мурнунда кандидаттың рейтингин ол даңзыда кандидаттың рейтингинден ийи хөй деп санаар. Ол кандидаттың мурнунда-даа кандидаттың рейтингин даңзыже эң-не сөөлүндө кирген кандидаттың мурнунда кандидаттың рейтингинден ийи хөй деп санаар болгаш оон-даа ыңай.

6. Ооң соонда муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) ук даңзының составында депшиткен кандидаттарның рейтингизин чавызаан аайы-биле кандидаттар даңзызын чурумчудар. Бир эвес элээн каш кандидаттарның рейтингизи дең болур болза, кандидаттар даңзызын депшидип турда соңгулда каттыжышкынының тодаратканы чурумга дүүштүр биче дугаарлыг кандидаттың арга-шинээ улуг болур.

7. Кандидаттарны таарыштыр тургузарының алдынган чуруму болза, мандаттарны баштай-даа хуваап турда, хостуг депутат мандаттарын ээледи-даа турда депутат мандаттарын алырының ээлчээ болур.

86 чүүл. Кандидаттар даңзызының иштинге мандаттарны кандидаттарның даңзыларының соңгулда түннерин ажыглап хуваар, кандидаттарның даңзызы ажык дең-дески азы холушкак соңгулда системазын ажыглаанда кандидаттар даңзызының иштинге депутат мандаттарын хуваарының методиказы

1. Кандидаттар даңзызының иштинге депутат мандаттарын хуваары-биле муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) ийиги соңгулда онаашкыны - кандидаттар даңзызы дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының санын ук даңзыга онаажыр ужурулуг депутат мандаттарының санынга үлээшкенин түннелин санап үндүрер.

2. Ооң соонда кандидаттар даңзызының соңгулда түнүн - хамарышкан кандидаттар даңзызы дээш бадылаан, ынчалза-даа ооң хууда составының талазы-биле тодараттынып алдынмаан соңгукчуларның санын санап үндүрер. Кандидаттар даңзызының соңгулда түнүн соңгулда каттыжышкынының адының дужунда ханакаракта демдектерлиг, ынчалза-даа кандидаттарның чогуу кайызы дээш соңгукчунун соңгаанын чигези-биле тодарадыкы дег демдектер чок соңгулда бюллетени-нериниң саны кылдыр тодагайлаар.

3. Ооң соонда хамаарышкан кандидаттар даңзызында бир дугаарында (кандидаттар даңзызын депшидип турда соңгулда каттыжышкынының тодаратканы чурумга дүүштүр) турар кандидат дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының саны соңгулда түнүнүн күсели-биле ук кандидаттар даңзызының ийиги соңгулда онаашкынынга чедир улгаттырар. Ол ышкак соңгулда түнүнүн артынының күсели-биле кандидаттар даңзызында ийи дугаарында турар болгаш ооң соонда кандидаттар кандидат дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының санын база-ла ийиги соңгулда онаашкынынга чедир улгаттырар. Кандидаттарның кайы-бирээзи дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының саны ийиги соңгулда онаашкынынга дең азы ону ажып турар болза, ук кандидат дээш берген бадылаашкыннарының саны улгатпас. Айыттыган операцияны соңгулда түнүн төдүзү-биле чарыгыже чедир уламчылаар. Ындыг чурум-биле кандидат бүрүзүнүн алганы сан дээр-ле, ол кандидат дээш соңгукчуларның бергени бадылаашкыннарының санаашкын саны болур (моон ыңай - кандидаттарның санаашкын саны).

4. Ооң соонда муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) кандидаттар даңзызын ук даңзыдан депшиткен кандидаттарның санаашкын санының эвээжээниниң аайы-биле чурумчудар. Бир эвес чамдык кандидаттарның санаашкын саны дең болур болза, кандидаттар даңзызын депшидип турда соңгулда каттыжышкынының тодаратканы чурумга дүүштүр кандидаттар даңзызында биче дугаарлыг кандидаттың арга-шинээ улуг болур. Бир эвес элээн каш кандидаттарның санаашкын санында ылгал муниципалдыг

тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының санындан эвээш болур болза, даңзыда ол кандидаттарның удур-дедир ээлчежишкенин база-ла кандидаттар даңзызын депшидип турда соңгулда каттыжышкынының тодаратканы чурумга дүүштүр тодарадыр.

5. Кандидаттарны таарыштыр тургузарының алдынган чуруму болза, мандаттарны баштай-даа хуваап турда, хостуг депутат мандаттарын ээледи-даа турда депутат мандаттарын алырының ээлчээ болур.

87 чүүл. Кандидаттар даңзыларының аразында депутат мандаттарын немей хуваары

1. Бир эвес кандидаттар даңзыларының аразында депутат мандаттарын хувааганының соонда кандидаттарның бүгү даңзыларының азы оларның чамдызының аразында бир азы оон хөй депутат мандаттарын немей хуваары эргежок чугула апарза, айыттыган депутат мандаттарын бир-бир кылдыр депутат мандаттары алган кандидаттар даңзыларында дамчыдып бээр. Айыттыган мандаттарны бо Хоойлунун 84 чүүлүнүн 2 пунктузунда айыттыган санаашкыннарының түннелинде алдынган ончуктуг кезектерниң көргүзүглери-биле депутат мандаттары албаан кандидаттар даңзызынга ончуктуг кезектерниң айыттыган көргүзүглери-биле дүүштүр дамчыдып бээр. Ончуктуг кезектер дең болганда соңгукчуларның хөй бадылаашкыны алган кандидаттар даңзызының арга-шинээ улуг болур.

2. Бир эвес бо чүүлдүн 1 пунктузунга дүүштүр немелде хуваалданың чорудулгазын дооскан соонда хувааттынмаан депутат мандаттары арткан болза, кандидаттар даңзыларының бүрүзүнге хамарыштыр санаар немелде хуваалданың эң эвээш коэффицентин алган кандидаттар даңзыларынга бир-бир кылдыр дамчыдып бээр. Кандидаттар даңзыларының бүрүзүнге немелде хуваалданың коэффицентин ук кандидаттар даңзызының шуут алганы депутат мандаттарының санын ук кандидаттар даңзызының алганы соңгукчулар бадылаашкыннарының санынга үлээни-биле санаар. Айыттыган коэффицентиниң көргүзүглери дең болганда депутат мандаттарын соңгукчуларның хөй бадылаашкыны алган кандидаттар даңзызынга дамчыдып бээр. Бир эвес ыңдыг хуваалданың соонда немей хувааттынып турар депутат мандаттарының саны оларны ап болур кандидаттар даңзыларындан хөй болур болза, немелде хуваалданың чорудулгазын чеже херек-тир ол хире катап катаптаар, бо таварылгада айыттыган коэффицентини катаптаашкын бүрүзүнде-ле дагын катап санаар.

3. Кандидаттар даңзызының алганы депутат мандаттарын бо Хоойлунун 85 чүүлүндө, 86 чүүлүндө азы 87 чүүлүндө дүрүмнерге дүүштүр бүрүткеткен кандидаттарга оларның депутат мандаттарын алыр ээлчээнге дүүштүр дамчыдып бээр. Немелде хуваалдага депутат мандаттарын албаан бүрүткеткен кандидаттарлыг кандидаттар даңзылары чүгле киржип болур.

88 чүүл. Муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының нити түнелдерин тодарадыры

1. Соңгулдаларда холушкак соңгулда системазын ажыглаанда, муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле соңгулдаларның түнелдериниң дугайында протоколга болгаш чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунун талазы-биле соңгулдаларның түнелдериниң дугайында протоколга, чок-ла болза чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле соңгулдаларның түнелдериниң дугайында протоколга үндезилеп, бадылаашкын хүнүнүн соонда ийи неделядан орай эвесе соңгулдаларның нити түнелдерин тодарадыр. Айыттыган шиитпирни ону хүлээп алган хүнден беш хонуктан орай эвесе албан езузу-биле парлаар.

2. Соңгулдаларда дең-дески соңгулда системазын ажыглаанда, муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) чаңгыс аай дең-дески соңгулда округунун талазы-биле соңгулдаларның түнелдериниң дугайында протоколга үндезилеп, бадылаашкын хүнүнүн соонда ийи неделядан орай эвесе соңгулдаларның нити түнелдерин тодарадыр. Айыттыган шиитпирни ону хүлээп алган хүнден беш хонуктан орай эвесе албан езузу-биле парлаар.

89 чүүл. Соңгуктан депутаттарны бүрүткээри

1. Соңгулдалар түнелдериниң дугайында шиитпирни үндүрген соонда муниципалдыг тургузугнун соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) ол дугайында муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутадына соңгуктан бүрүткеткен кандидатка доп-дораан дыңнадыр, ооң соонда ол беш хонук хуусааның дургузунда ол соңгулда комиссиязынга муниципалдыг тургузугнун төлээлекчи органының депутадының эрге-байдалы-биле таарышпас албан-хүлээлгелерден ону хостаанының дугайында дужалдык (өске документиниң), чок-ла болза ыңдыг албан-дужаалдан хостаарының дугайында билдиришкени доктааткан хуусаада киригенин бадыткап турар документиниң хоолгазын кириер хүлээлгелиг.

2. Бир эвес кандидаттар даңзызы дээш бадылаашкыны түнелдери-биле соңгуктан деп санаткан бүрүткеткен кандидат бо чүүлдүн 1 пунктузунда көрдүнген негеделерни күүсетпес болза, ону кандидаттар даңзызындан үндүрер,

а ооң депутат мандадын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бо Хоойлунуң 85 чүүлүндө, 86 чүүлүндө азы 87 чүүлүндө чурумга дүүштүр ол-ла кандидаттар даңзызындан бүрүткеткен кандидатка дамчыдып бээр.

3. Бир эвес чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг, чаңгыс аай мажоритарлыг) соңгулда округундан соңгуткан бүрүткеткен кандидат бо чүүлдүн 1 пунктузунда көрдүнгөн негелделерни күүсетпес болза, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) кандидатты соңгуткан деп санаарының дугайында бодунуң шиитпирин солугу болгаш ук соңгулда округунуң талазы-биле катап соңгулдаларны чарлаар. Бир эвес бо чүүлдүн 1 пунктузунда көрдүнгөн негелделерни кандидат ону албадап турар байдалдар чок турда күүсетпээн болза, ооң түңнелинде катап соңгулдаларны чарлаан болза, ол кандидат хамаарышкан соңгулда комиссиязының катап соңгулдалар эрттиреринге чарыгдан акша-хөреңгилерин долузу-биле төлөп бээр ужурулуг.

4. Соңгулдадарның ниити түңнелдерин албан езузу-биле парлаанының база муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттың эрге-байдалы-биле таарышпас албан-хүлээлгелерден ону хостаанының дугайында дужаалдың (өске документиниң) хоолгазын кандидаттың киригениниң соонда, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының соңгуткан депутаттын бүрүткээр болгаш аңаа соңгутканының дугайында шынзылганы тыпсыр.

15 эге. КАТАП СОҢГУЛДАЛАР, НЕМЕЛДЕ СОҢГУЛДАЛАР. ДЕҢ-ДЕСКИ СОҢГУЛДА СИСТЕМАЗЫН АЖЫГЛАП ТУРДА ХОСТУГ ДЕПУТАТ МАНДАДЫН ЭЭЛЭЭРИ

90 чүүл. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының катап соңгулдалары

1. Бо Хоойлунуң 82 болгаш 83 чүүлдеринде көрдүнгөн үндөзүннөр-биле хамаарышкан соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларны болбаан, күш чок деп санаан, чок-ла болза чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) азы чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округундан соңгуткан кандидат муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттың эрге-байдалы-биле таарышпас бүрүн-эргелерин дүжүрбээн болза, а ол ышкаш бо Хоойлунуң 82 чүүлүнүн 6 пунктузунда көрдүнгөн таварылгада, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бо Хоойлуда көрдүнгөн чурум-биле катап соңгулдаларны чарлаар.

2. Бир эвес муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының кол соңгулдаларын марттың ийги улуг-хүнүнде эрттирген болгаш ооң түңнелдери-биле муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органын бүрүн эргелиг составтыг хевирлеп тургуспаан болза, катап соңгулдаларны кол соңгулдаларны эрттирген чылдың октябрь айының ийги улуг-хүнүнде, а Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының ээлчеглиг чыыжының депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турар чылда – ол соңгулдаларны эрттирип турар хүнде, ынчалза-даа катап соңгулдаларны эрттиреринге чылдагааннарның тыптып келгени хүнден бир чылдан орай эвесте катап соңгулдаларны эрттирер. Арткан таварылгаларда катап соңгулдаларны марттың ийги улуг-хүнүнде азы октябрының ийги улуг-хүнүнде, а Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының ээлчеглиг чыыжының депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турар чылда – ол соңгулдаларны эрттирип турар хүнде, ынчалза-даа катап соңгулдаларны эрттиреринге чылдагааннарның тыптып келгени хүнден бир чылдан орай эвесте, чарлаар. Катап соңгулдаларда соңгулда хөделиишкениниң хуусааларын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шиитпирин-биле кызырган, ынчалза-даа үштүн биринден хөй эвес, туруп болур. Катап соңгулдаларны чарлаарының дугайында шиитпирин ону хүлээп алган хүнден үш хонуктан орай эвесте албан езузу-биле парладыр.

3. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) участок соңгулда комиссияларының бүрүн эргелерин узадырының дугайында (бир эвес ол комиссияларның бүрүн эргелери төнмээн болза), чок-ла болза ол таварылгаларда бо Хоойлунуң 22 чүүлүндө доктааткан чурум-биле участок соңгулда комиссияларын чаа составтыг тургузарының дугайында айтышканы үндүрүп болур. Бир эвес чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунга, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунга катап соңгулдаларны бо Хоойлунуң 82 чүүлүнүн 4 пунктузунда көрдүнгөн байдалдар-биле холбаштыр күш чок деп санаан болза, ол чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округунга, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунга дараазында бадылаашкыны сөөлгү дагын соңгулдаларның хүнүнден ийи чылдан орай эвесте чорудар ужурулуг.

4. Бир эвес ол соңгулдаларның түңнелинде муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутатты муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының хамаарышкан чыыжының соңгутканы хуусааның доостурунга чедир бир чыл ажыг хуусаага соңгутпас болур болза, катап

соңгулдаларны чарлаас болгаш эрттирбес.

5. Катап соңгулдаларны эрттирип турда кандидаттарның депшидилгезин, оларның бүрүткелин болгаш өске-даа соңгулда хөделиишкенин бо Хоойлуга дүүштүр боттандыраар.

91 чүүл. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының немелде соңгулдалары

1. Чаңгыс мандаттыг соңгулда округундан соңгуттурган депутаттың бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксаткан таварылгада, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) ол соңгулда округунга немелде соңгулдаларны чарлаар. Немелде соңгулдаларны депутаттың бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксаткан хүнден бир чылдан орай эвесте эрттирер. Немелде соңгулдаларны марттың ийги улуг-хүнүнде чарлаар. Бир эвес айыттыг соңгулдаларны, ооң иштинде бо Хоойлунуң 9 чүүлүнүн 5 пунктузунда көрдүнгөн хуусааларны барымдалаап, марттың ийги улуг-хүнүнде чарлаары болдунмас болза, оларны октябрының ийги улуг-хүнүнде, а Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының ээлчеглиг чыыжының депутаттарының соңгулдаларын эрттирип турар чылда – ол соңгулдаларны эрттирип турар хүнде чарлаар. Бир эвес депутаттың бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксатканда муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органы шиитпир хүлээп алып бүрүн эргелери чок составтыг артса, немелде соңгулдаларны ындыг бүрүн эргелерни соксатканы хүнден дөрт айдан орай эвесте эрттирер, бо таварылгада соңгулда хөделиишкениниң хуусаазын муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) шиитпирин-биле үштүн биринге кызырган туруп болур.

2. Хөй мандаттыг соңгулда округундан, чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округундан соңгуткан депутаттың бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксаткан таварылгада, бир эвес соңгулда округунда депутат мандаттарының үштүн ийизи эзелеттинген байдал турда, немелде соңгулдаларны бо чүүлдүн 1 пунктузунда доктааткан чурум-биле чарлаар болгаш эрттирер.

3. Бир эвес ол соңгулдаларның түңнелинде муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаты муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының хамаарышкан чыыжының соңгутканы хуусааның доостурунга чедир бир чыл ажыг хуусаага соңгутпас болур болза, катап соңгулдаларны чарлаас болгаш эрттирбес.

4. Катап соңгулдаларны эрттирип турда кандидаттарның депшидилгезин, оларның бүрүткелин болгаш өске-даа соңгулда хөделиишкенин бо Хоойлуга дүүштүр боттандыраар.

92 чүүл. Кандидаттар даңзыларының аразында депутат мандаттарының хзуваалдазының түңнелинде соңгуткан депутаттың хуусаа бетинде үнүп чорутканы таварылгада хостуг депутат мандадын ээлээри

1. Кандидаттар даңзыларының аразында депутат мандаттарының хуусаа бетинде үнүп чорутканы таварылгада, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) ооң депутат мандадын бо Хоойлунуң 85 чүүлүндө, 86 чүүлүндө азы 87 чүүлүндө чурумга дүүштүр ол-ла кандидаттар даңзызындан бүрүткеткен кандидаттарның эң-не бажында турар, депутат мандады албаан кандидатка дамчыдып бээр.

2. Бир эвес кандидаттар даңзызының иштинде бүрүткеттинген кандидат артпаан болза, депутат мандады муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының дараазында соңгулдаларына чедир хостуг артар.

16 чүүл. БАДЫЛААШКЫН ТҮҢНЭЛДЕРИН БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР ТҮҢНЭЛДЕРИН ПАРЛААРЫ. СОҢГУЛДА ДОКУМЕНТАЦИЯЗЫН ШЫГЖААРЫ

93 чүүл. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдерин болгаш бадылаашкын түңнелдерин парлаары

1. Соңгулда участогу бүрүзүнге (хамаарышкан таварылгаларда – соңгулда участогу кезээниң бүрүзүнге), девискээр бүрүзүнге бадылаашкынының түңнелдерин, соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларның бадылаашкын түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколдарда, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколдарда сан-медээниң хемчээлинге түңнелдерни кандыг-даа соңгукчуларга, кандидаттарга, оларның бүзүрөттүргөн кижилеринге, соңгулда каттыкчылышкынының төлээлеткен төлээлеринге болгаш бүзүрөттүргөн кижилеринге, хайгааракчыларга, массалыг информация чепсектериниң төлээлеринге оларның негээни-биле бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында хамаарышкан протоколдарга ындыг негелде кирген соңгулда комиссиязының кезижүннери ат салган сионда, таныжары-биле бээр. Айыттыг сан-медээлерни хамаарышкан соңгулда комиссиязы бээр.

2. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) хамаарышкан соңгулда округтарының талазы-биле соңгулдалар түңнелдериниң дугайында ниити сан-медээни массалыг информация чепсектеринче соңгулдалар түңнелдерин тодаратканының соонда бир хонуктан дургузунда чорудар.

3. Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) массалыг информация чепсектеринче соңгулдаларның түңнелдерин, а ол ышкаш чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг (хөй мандаттыг) соңгулда округтарының талазы-биле бүрүткеткен кандидат бүрүзүнүн, кандидаттар даңзызы бүрүзүнүн алганы соңгукчулар бадылаашкынының санының дугайында база соңгукчуларның шупту кандидаттарга удур, кандидаттарның шупту даңзыларына удур бергени бадылаашкынының санының дугайында сан-медээлерни бадылаашкын хүнүнден үш неделяның дургузунда албан езузу-биле парладыры-биле чоргузар.

4. Бадылаашкын хүнүнден үш айның дургузунда муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бүгү соңгулда комиссияларының түңнел таблицаларының долу сан-медээлерин кириген бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгулда түңнелдериниң дугайында информацияны парладыр.

5. Муниципалдыг тургузугнуң девискээринде өйлөп-өйлөп үнер муниципалдыг парлаалга үндүрүлгелери чок болган таварылгада, бо чүүлдүн 2-4 пунктуларында көрдүнгөн соңгулдаларның дугайында ниити сан-медээлерни, соңгулдаларның албан езу түңнелдерин тус чер бот-башкарылга органның эрге-хоойлу актыларын чонга дыңнадырынга доктааткан чуруму-биле чонга дыңнадып чедирер.

94 чүүл. Соңгулда документациязын шыгжаары

1. Участок соңгулда комиссияларының документациязын (соңгулда бюллетеньнери-биле каттай) таңныылдыг оран-савага шыгжаар болгаш бо Хоойлуда доктааткан хуусааларда муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязына (девискээр соңгулда комиссиязына) дамчыдып бээр.

2. Соңгулда бюллетеньнерин, соңгукчулар даңзыларын болгаш соңгукчуларның хол үжүүн чыгган хуудустарны соңгулдаларның түңнелдерин албан езузу-биле парлаан хүнден бирден эвээш эвес чылда шыгжаар.

3. Соңгулда комиссияларының бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында протоколдарының болгаш түңнел таблицаларының бирги экземплярларын, соңгулда комиссияларының сан-хөө отчеттарын, бүрүткеткен кандидаттарның түңнел сан-хөө отчеттарын муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының дараазында кол соңгулдаларын чарлаарының дугайында шиитпирин албан езузу-биле парлаан хүнден бир чылдан эвээш эвесте шыгжаар.

4. Бадылаашкын түңнелдериниң дугайында, соңгулдалар түңнелдериниң дугайында соңгулда комиссиязының шиитпиринге хомудалдарны (билдиришкенин) судка сайгарып көргөн таварылгада, Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелерин хажытканы-биле холбаштыр кеземче херектерин оттурган таварылгада хамаарышкан соңгулда документациязының шыгжаар хуусааларын судтуң шиитпирин хоойлу езууга күштүг болуп эгелээриге чедир (хоойлуга дүүштүр херекти соксатканы-биле) чедир узадыр.

5. Соңгулда документациязын шыгжаарының, архивче дамчыдырының, болгаш шыгжаар хуусааларның төнгени-биле узуткаарының чурумун күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органының архив херээниң адырында нормативтиг эрге-хоойлу таарыштырылганын боттандырып турар хамаарышкан девискээр органы-биле чөлшээр-режилге езуугаар Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы бадылаар.

6. Соңгулда документациязының кадагалалы дээш харысалга, ону үстүндө турар соңгулда комиссиязынче, чок-ла болза архивче дамчыдырынга азы шыгжаар хуусааларның төнгени-биле узуткаарына чедир, хамаарышкан соңгулда комиссиязының даргазынга (оралакчы даргазынга) болгаш секретарына онаажыр.

17 эге. ХАМААТЫЛАРЫНЫҢ СОҢГУЛДА ЭРГЕЛЕРИН ХАЖЫТКАНЫ ХОМУДААРЫ. МУНИЦИПАЛДЫГ ТУРГУЗУГНУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИ ОРГАНЫНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОҢГУЛДАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ХОЙЛУЖУДУЛГАНЫ ХАЖЫТКАНЫ ДЭЭШ ХАРЫСАЛГА

95 чүүл. Хамаатыларының соңгулда эргелерин хажыдып турар шиитпирлерни болгаш хөделиишкенин (хөделбээнин) хомудаары

Хамаатыларының соңгулда эргелерин хажыдып турар шиитпирлерни болгаш хөделиишкенин (хөделбээнин) «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуда доктааткан чурум-биле болгаш хуусааларда хомудаар.

96 чүүл. Кандидаттың, кандидаттар даңзызының бүрүткелин күш сок болдурарына, солугурунга үндөзүннөр

1. Кандидаттың, кандидаттар даңзызының бүрүткелин муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) бодунуң кандидатуразын уштурун дугайында кандидаттың билдиришкенинге, бо

Хоойлунуң 52 чүүлүгө дүүштүр ук соңгулда комиссиязынга кириген кандидатты, кандидаттар даңзызын дедир кыйгыртырының дугайында соңгулда комиссиязының шийтиринге үндөзүлөп, а ол ышкыш кандидаттың өлгөнү-биле холбаштыр күш чок болдурар.

2. Кандидат идепкей чок соңгулда эргезин чидирген таварылгада, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы (девискээр соңгулда комиссиязы) ооң бүрүткелин күш чок болдурар.

3. Бир эвес бодунуң кандидатуразын уштурунун дугайында билдиришкенир-биле кандидаттар даңзызындан үнүп чоруткан кандидаттарның, кандидаттар даңзызының составындан кандидаттарны үндүреринин дугайында (албадан байдалдарның ужуң үнүп чорутканындан аңгыда) соңгулда комиссиязының шийтири-биле, а ол ышкыш бо Хоойлунуң 46 чүүлүнүн 8 пунктузунда көрдүнгөн үндөзүннөр-биле кандидаттар даңзызындан кандидаттарны үндүреринин дугайында соңгулда комиссиязының шийтири-биле үндүрткен кандидаттарның саны кандидаттарның шынзыткан даңзызында кандидаттарның санындан 50 хуу ажып турар болза, кандидаттар даңзызының бүрүткелин күш чок деп санаар.

4. Федералдыг хоойлуга дүүштүр кандидаттың бүрүткелин, кандидаттар даңзызының бүрүткелин бадылаашкын хүнүгө чедир беш хонуктан орай эвесте муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) билдиришкени-биле, ол-ла соңгулда округунда бүрүткелден кандидаттың, кандидаттар даңзызын бүрүткелден соңгулда каттыжыышкынының билдиришкени-биле дараазында таварылгаларда суд күш чок болдурар:

1) бо Хоойлунуң 49 чүүлүнүн 6 болгаш 7 пунктуларында көрдүнгөн бүрүткээринден ойталаарыңа үндөзүннөр болуп турар чаа байдалдар ажыттынганды;

2) кандидат, соңгулда каттыжыышкынының удуртукчузу албан-дужаал азы ажыл-албан байдалының ажыын чаңгыс эвес удаа ажылгаанда;

3) соңгукчуларны хээлилээн фактыларны илереткени, өскээр чугаалаарга, кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының, оларның төлээлеткен төлээлеринин, бүзүреттирген кижизинин, а ол ышкыш оларның дилээ азы даалгазы-биле өске кижинин бо Хоойлунуң 71 чүүлүнүн 2 пунктузу-биле хоруп каан хөделишкенин кылганының фактызын тодаратканы;

4) соңгулдаларга тодаргай түңнелди чедип алып сорулга-биле чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттың, ооң саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинин бодунуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден аңгыда кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринин чарыгдалдарының бо Хоойлуга дүүштүр доктаатканы эң ыңдыкы хемчээлинден 5 хуудан ажып турар өске акша хөреңгилерин ажылгааны;

5) соңгулдаларга тодаргай түңнелди чедип алып сорулга-биле кандидаттарны депшиткен соңгулда каттыжыышкынының, ооң төлээлеткен төлээзинин бодунуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден аңгыда кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринин чарыгдалдарының бо Хоойлуга дүүштүр доктаатканы эң ыңдыкы хемчээлинден 5 хуудан ажып турар өске акша хөреңгилерин ажылгааны;

6) чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, чаңгыс мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле депшиткен кандидаттың, ооң саң-хөө айтырыгларының талазы-биле төлээлеткен төлээзинин бодунуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилерден чарыгдалдарны бо Хоойлуга дүүштүр доктааткан эң ыңдыкы хемчээлден 5 хуудан ажып чарааны;

7) кандидаттарны депшиткен соңгулда каттыжыышкынының, ооң төлээлеткен төлээзинин бодунуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилерден чарыгдалдарны бо Хоойлуга дүүштүр доктааткан эң ыңдыкы хемчээлден 5 хуудан ажып чарааны;

8) кандидаттың, соңгулда каттыжыышкынының бо Хоойлунуң 71 чүүлүнүн 1 пунктузунда көрдүнгөн кызыгаарлаашкынарны сагывааны;

9) шийтирип чоранының азы кадагааты күрүненин хамаатызы эрге-байдалының сан-медээлерин хамаатының чажырганының фактызын илереткени (ыңдыг фактының илередишкени чүгле кандидаттар даңзызындан ук кандидатты үндүреринге үндөзүн болуп болур);

5. Федералдыг хоойлуга дүүштүр кандидаттың, кандидаттар даңзызының бүрүткелин солугурунун дугайында, бүрүткелден кандидаттар даңзызындан кандидатты үндүреринин дугайында билдиришкенин судче бадылаашкын хүнүгө чедир сес хонуктан орай эвесте кириген туруп болур.

97 чүүл. Бадылаашкынның түңнелдеринин дугайында, соңгулдаларның түңнелдеринин дугайында соңгулда

комиссиязының шийтирин өскертири

1. Бир эвес тус чер бот-башкарылганының төлээлекчилер органының депутаттарының соңгулдаларының бадылаашкынын эрттирип турда азы бадылаашкынның түңнелдерин илередип турда «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелеринин болгаш референдумга киржир эргезинин кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуну, бо Хоойлуну хажыткан болза, үстүнде турар соңгулда комиссиязы ооң түңнелдерин илередиригге чедир адаанда турар соңгулда комиссиязының бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдаларның түңнелдеринин дугайында шийтирин өскертип болур болгаш бадылаашкынарны катап санаарының дугайында шийтирип хулээп ап болур, а бир эвес чедирген хажыдыышкынар соңгукчуларның тура-соруун илереткенинин түңнелдерин шыны-биле тодарадыр арганы бербейн турар деп тодараткан болза, - бадылаашкынның түңнелдерин, соңгулдаларның түңнелдерин күш чок деп санаар. Бадылаашкынарның түңнелдерин күш чок деп санаан таварылгада, бадылаашкын түңнелдеринин дугайында хамаарышкан протоколдун сан-медээлерин үстүнде турар соңгулда комиссиязының тургусканы бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдаларның түңнелдеринин дугайында протоколдарның сан-медээлеринче кирибес.

2. Федералдыг хоойлуга дүүштүр үстүнде турар соңгулда комиссиязы бадылаашкын түңнелдерин тургускан, соңгулдалар түңнелдерин тодараткан соонда, адаанда турар соңгулда комиссияларының бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында шийтирлерин чүгле суд өскертип болур, чок-ла болза суд соңгулда комиссиязының бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдаларның түңнелдеринин дугайында протоколдарыңа база (азы) түңнел таблицкага өскерилгелер кириеринин дугайында шийтирип үндүрүп болур. Бадылаашкын түңнелдерин, соңгулдалар түңнелдерин өскертиринин дугайында, комиссияның бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдаларның түңнелдеринин дугайында протоколдарыңа база (азы) түңнел таблицкага өскерилгелер кириеринин дугайында билдиришкенин судче кириеринин дугайында комиссияның хулээп алган шийтирин муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязыңа дыңнадыр. Суд комиссияның бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдаларның түңнелдеринин дугайында протоколдарыңа база (азы) түңнел таблицкага өскерилгелер кириеринин дугайында шийтирип үндүргөн таварылгада, ук протоколду база (азы) түңнел таблицаны тургускан комиссия бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдаларның түңнелдеринин дугайында чаа протоколду база (азы) чаа түңнел таблицаны тургузар, оларга «Катап тургускан» деп демдегледди бижири.

3. Федералдыг хоойлуга дүүштүр хамаарышкан деңнелдин суду бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында комиссияның шийтирин өскерткеш, бир эвес бадылаашкыны эрттирип азы ооң түңнелдерин үндүрүп, соңгулдаларның түңнелдерин тодарадып турда бо Хоойлунуң хажыдыышкынарны болдурган болза, соңгукчуларның бадылаашкынарны катап санаашкынарны чорудар дугайында шийтирип хулээп ап болур. Бир эвес кылдыг хажыдыышкынар соңгукчуларның тура-соруун илередишкенинин түңнелдерин чигези-биле тодарадыр арга бербейн турар болза, суд бадылаашкын түңнелдерин, соңгулдалар түңнелдерин күш чок деп санап болур.

4. Федералдыг хоойлуга дүүштүр соңгулдалар түңнелдерин тодараткан соонда муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдеринин дугайында соңгулда комиссиязының шийтирин судтуң өскертиринге судтуң тодаратканы дараазында байдалдар үндөзүн болур:

1) соңгуктан деп санаткан кандидат, депутат мандатарының хуваалдазынга кириген соңгулда каттыжыышкыны, кандидаттар даңзылары соңгулда кампаниязын эрттиреринге бодунуң соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринден аңгыда тус-тузунда соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринин чарыгдалдарының бо Хоойлуга дүүштүр доктаатканы эң ыңдыкы хемчээлинден 10 хуудан ажып турар хемчээлге кандидаттың соңгулда фондузунуң акша-хөреңгилеринин чарыгдалдарының эң ыңдыкы хемчээлинден 10 хуудан ажып турар чарыгдалдарны кылган;

2) соңгуктан деп санаткан кандидат, депутат мандатарының хуваалдазынга кириген соңгулда каттыжыышкыны соңгукчуларны хээлилеп турган болгаш айыттыг хажыдыышкын соңгукчуларның езулуг тура-соруун илереди арга бербейн турар;

3) соңгуктан деп санаткан кандидат, депутат мандатарының хуваалдазынга кириген соңгулда каттыжыышкыны соңгулда мурнунуң суртаалын чорудуп тура бо Хоойлунуң 71 чүүлүнүн 1 пунктузунда көрдүнгөн кызыгаарлаашкын-

нарның даштын ашкан, ыңдыг чүүл соңгукчуларның езулуг тура-соруун илереди арга бербейн турар;

4) соңгуктан деп санаткан кандидат, кандидаттарының даңзызын депутат мандатарының хуваалдазынга кириген соңгулда каттыжыышкынының удуртукчузу албан-дужаал азы ажыл-албан байдалының ажыын ажылгаан болгаш айыттыг хажыдыышкын соңгукчуларның езулуг тура-соруун илереди арга бербейн турар.

5. Соңгукчулар даңзыларын тургузарының дүрүмнерин, соңгулда комиссияларын хевирлеп тургузарының чурумун, бадылаашкын база бадылаашкынарны санаарының (оларның чорудулгазын хайгаараарыңа шаптыктааны-биле кады), бадылаашкын түңнелдерин үндүреринин, соңгулдалар түңнелдерин тодарадырының чурумун хажыткан таварылгаларда, кандидатты, кандидаттар даңзызын хоойлу-дүрүмгө чөрүштүр бүрүткээринден ойталаанының, ону бадылаашкын хүнүнүн соонда хоойлу-дүрүмгө дүшпес деп санаанының, соңгулда хоойлужулгазының өске-даа хажыдыышкынарның таварылгаларында, бир эвес ол хажыдыышкынар соңгукчуларның езулуг тура-соруун илереди арганы бербейн турар болза, федералдыг хоойлуга дүүштүр хамаарышкан деңнелдин суду соңгулда комиссиязының бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында шийтирин өскертип болур.

6. Соңгударыңа салдар чедирген, чок-ла болза бадылаашкын түңнелдерин-биле соңгуппаан кандидаттар дээш, депутат мандатарының хуваалдазынга кириштирбээн кандидаттар даңзызы дээш соңгукчуларны бадылаарыңа кыйгырар сорулгалыг азы кыйгырып турар бо Хоойлунуң хажыдыышкынарны соңгулда комиссиязының бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында шийтирин өскертиринге үндөзүн болбас.

7. Бир эвес бадылаашкыны эрттирип азы бадылаашкын түңнелдерин тодарадып турда кылдыг хажыдыышкынар соңгукчуларның тура-соруунуң илередишкенин шыны-биле тодарадыр арганы бербейн турар таварылгада соңгулда комиссиязы азы бир эвес кылдыг хажыдыышкынар соңгукчуларның езулуг тура-соруун илереди арганы бербейн турар, ук соңгулда округунуң талазы-биле соңгулдаларның түңнелдерин күш чок болдурарыңа чедирген таварылгада суд соңгулдалар түңнелдеринин дугайында шийтирип өскертир.

8. Соңгулдаларны чаңгыс аай мажоритарлыг соңгулда округунуң, хөй мандаттыг соңгулда округунуң талазы-биле эрттирип турда чамдык соңгулда каттыжыышкынарның талазындан бо чүүлдүн 4 пунктузунда айыттыг хажыдыышкынарны кылганы соңгулдалар түңнелдеринин дугайында шийтирин ол кандидаттарга хамаарышкан кезээн күш чок болдурарыңа чедирип болур.

9. Чамдык соңгулда каттыжыышкынарның талазындан бо чүүлдүн 4 пунктузунда айыттыг хажыдыышкынарны кылганы ол соңгулда комиссияларын депутат мандатарының хуваалдазынга кириштиреринин дугайында айтырыгны өскертиринге база депутат мандатарын эде хуваарыңа чедирип болур.

10. Соңгулда округунга, соңгулда округунуң кезинин девискээринге, хамаарышкан девискээрге бадылаашкынарны күш чок деп санаан таварылгада, үстүнде турар соңгулда комиссиязы бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында протоколду тургускан соонда ол комиссия «Катаптаан» деп демдегледди бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында чаа протоколду тургузар хулээлгелиг.

11. Үстүнде турар соңгулда комиссиязы бадылаашкын түңнелдеринин дугайында, соңгулдалар түңнелдеринин дугайында протоколду болгаш түңнел таблицаны тургускан соонда тургустунган, «Катаптаан» азы «Бадылаашкынарның дагын катап санаашкыны» деп демдегледди бадылаашкын түңнелдеринин дугайында соңгулда комиссиязының протоколдарыңа үндөзүлөп, үстүнде турар комиссияның протоколунга болгаш түңнел таблицаныңа хамаарышкан өскерилгелерни кириер.

18 эге. ТҮҢНЭЛ БОЛГАШ ШИЛЧИЛГЕЛИГ ЧҮҮЛДЕР

98 чүүл. Бо Хоойлунуң күштүг болуп кирери

Бо Хоойлу ону албан езу-биле парлаан хүнден 10 хонук эрткенде күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.Д. ООРЖАК.

Кызыл хоорай
2006 чылдың июль 13 № 1936 УХ-1

ШЫН

e-mail: shyn@tuva.ru Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа. Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 1-01-35, кол редакторнун оралакчызы — 1-19-87, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91.

КИЛДИСТЕР: нийтилер-политиктиг килдистер — 1-18-10, культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, көдээ ажыл-агый, үлетпүр килдистер — 1-17-09.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 8 ама.
Тираж 680 Чагыг 85.

АГАР САНЫЫС: № 4070381040000010000 Б ОАО Банк «Тувакредит», Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектеринин талазы-биле яамызынын Ортаагы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 10001, 10011. ТР-ниң Парлалга болгаш массалыг коммуникациялар талазы-биле агентилелинин типографиязынга парлаан (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлааттыг материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүштейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылганы дээш авторлар боттары харыялаар.